

REVIJA INŠTITUTA ZA SLOVENSKI JEZIK FRANA RAMOVŠA ZRC SAZU

JEZIKOSLOVNI ZAPISKI

dêlo, plur. dêla, dêlesa, werk. dêlati
laborare, lapides caedere. drêvodêlja zimmer-
mann. nsl. dêlati. drêvodêlja habd. b. dêlo.
dêlati mit der art behauen. die-
ljati schnitzeln. ě. dílo, dêlo. dêlati machen.
p. działo arbeit. działo geschützstück. dzia-
łać bauen. dzieło. polab. dólú ns. želo
werk und werg. klr. dílo. r. dêlo. Die ab-
leitung des wortes dêlo von dê scheint falsch
zu sein: ein dêdlo kömmt nicht vor. dêlati
hatte ursprünglich die bedeutung „eine künst-
liche arbeit verrichten, steine, bäume be-
hauen“. Dies führt auf lit. dailus zier-
auch einige von den angeführten bedeu-
tungen. Damit stimmt rum. dêlnik elegans
nach und nach eine allgemeinerer bedeutung
„arbeit, arbeiten“ erhalten. Daher asl.
nedêlb ѿеууос. nedêlja sonntag, der nicht-
arbeitstag. nsl. b. nedêlja. s. nedjelja
ě. neděle. p. niedziela. polab. nêdêla
klr. nedila. r. nedêlja. D

22 ■ 2016 ■ 1

Jezikoslovni zapiski 22 ■ 2016 ■ 1

ISSN 0354-0448

Uredniški odbor	Kozma Ahačič, Hubert Bergmann, Metka Furlan, Mateja Jemec Tomazin, Karmen Kenda-Jež, Valerij M. Mokijenko, Alenka Šivic-Dular, Andreja Žele Peter Weiss
Tehnična urednica	Alenka Jelovšek
Prevod izvlečkov in povzetkov v angleščino	Donald Reindl, DEKS, d. o. o.
Naslov uredništva	Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU Novi trg 4, 1000 Ljubljana, Slovenija
Telefon	01 4706 160 Peter.Weiss@guest.arnes.si ali isj@zrc-sazu.si http://ojs.zrc-sazu.si/jz http://bos.zrc-sazu.si/knjige/index.html
Izdal zanj	Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU Marko Snoj
Založila zanj	Založba ZRC Oto Luthar
Prelom	Peter Weiss, Simon Atelšek
Oblikovanje	Evita Lukež
Tisk	Collegium Graphicum, d. o. o.
Naklada	250 izvodov
Letna naročnina	10 €
Letna naročnina za študente	8 €
Cena posamezne številke	7 €
Cena dvojne številke	12 €
Naročila sprejema	Založba ZRC, p. p. 306, 1001 Ljubljana, Slovenija
Telefon	01 4706 464 zalozba@zrc-sazu.si

Jezikoslovni zapiski so uvrščeni v mednarodne zbirke podatkov MLA International Bibliography of Books and Articles on the Modern Languages and Literatures, New York, ZDA; Bibliographie linguistique / Linguistic bibliography, The Hague, Nizozemska; IBZ, K. G. Saur Verlag, Osnabrück, Nemčija; New Contents Slavistics, Staatsbibliothek zu Berlin, Nemčija.

Revija izhaja s podporo Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

To delo je na voljo pod pogoji slovenske licence Creative Commons 2.5, ki ob priznavanju avtorstva dopušča nekomercialno uporabo, ne dovoljuje pa nobene predelave.

REVIJA INŠTITUTA ZA SLOVENSKI JEZIK FRANA RAMOVŠA ZRC SAZU

JEZIKOSLOVNI ZAPISKI

dêlo, plur. dêla, dêlesa, werk. dêlati
laborare, lapides caedere. drêvodêlja zimmer-
 mann. nsl. dêlati. drêvodêlja
 dêlati mit der axt behauen. b. dêlo.
 ljati schnitzeln. č. dílo, dêlo. dëlati machen.
 p. działo arbeit. działo geschützstück. dzia-
 lać bauen. dzieło. polab. dólú ns. želo
 werk und werg. klr. dílo. r. dêlo. Die ab-
 leitung des wortes dêlo von dê scheint falsch
 zu sein: ein dëdlo kömmt nicht vor. dêlati
 hatte ursprünglich die bedeutung „eine künst-
 liche arbeit verrichten, steine, bäume be-
 hauen“. Dies führt auf lit. dailus zier-
 lich, woher dailinti glätten: darauf deuten
 auch einige von den angeführten bedeu-
 tungen. Damit stimmt rum. dëlник elegans
 tiberein. Allerdings hat die wortfamilie
 nach und nach eine allgemeinere bedeutung
 „arbeit, arbeiten“ erhalten. Daher asl.
 nedêlb ѿспыос. nedêlja sonntag, der nicht-
 arbeitstag. nsl. b. nedêlja. s. nedjelja
 č. neděle. p. niedziela. polab. néděla
 klr. nedila. r. nedêlja. D

22 ■ 2016 ■ 1

KAZALO

RAZPRAVE IN ČLANKI

- 7 Nataša Gliha Komac – Simona Klemenčič – Nina Ledinek – Jani Kozina**
 Jezikovna krajina v Republiki Sloveniji in določbe veljavne zakonske ureditve: raba slovenščine pri izbiri firm oz. imen pravnih oseb zasebnega prava ter fizičnih oseb, ki opravljajo registrirano dejavnost (sociolingvistični vidik)
- 23 Varja Cvetko Orešnik – Janez Orešnik**
 Naravna skladnja in slogovni razložek med dvojnicama
- 39 Matej Meterc**
 Empirični pristopi k razločevanju med neparemiološkimi in paremiološkimi stavčnimi frazemi
- 51 Tadeja Topolnik**
 Breznikovo pojmovanje jezikovnih sprememb v Evangelijih in listih
- 69 Gerhard Neweklowsky**
 Ziljsko narečje na Bistrici in v Straji vasi
- 79 Tjaša Jakop**
 Prislov v srednjesavinjskem narečju
- 91 Barbara Ivančič Kutin**
 Narečna poimenovanja za divje žene z nazaj zasukanimi stopali
- 103 Martina Piko-Rustia**
 Žabarin, marnvam, punam, mornjem po domače: narečje v družinah na avstrijskem Koroškem
- 115 Mateja Bilavčič – Špela Zupančič**
 Nekaj narečnih značilnosti v besedilih izbranih govorov primorske in dolenske narečne skupine
- 127 Krunoslav Puškar**
 Germanizmi u frazeologiji kajkavskoga govora grada Križevaca
- 153 Radmila V. Žugić**
 Leksikografska interpretacija višječlanih leksičkih jedinica u rečnicima prizrensko-timočkih dijalekata i pitanje njihovog statusa kao posebnih odrednica

171 Dijana Čurković

Accent paradigms of *a*-type masculine nouns in the Neo-Štokavian ikavian local dialect of Bitelić

OCENE IN POROČILA

187 Polonca Šek Mertük

Jezikoslovna in literarna misel Antona Vratuše, stoletnega mladeniča

193 Janez Orešnik

Moji spomini na obdobje, v katerem sem se ukvarjal s tvorbeno slovnico (1964–1978)

JUBILEJI

199 Jakob Müller

Dr. Marjeta Humar: ob življenjskem jubileju

203 Jakob Müller – Alenka Porenta

Marjeta Humar: slovenistična bibliografija 1979–2016

Recenzentke in recenzenti

Kozma Ahačič ■ Tanja Fajfar ■ Metka Furlan ■ Nataša Jakop ■ Tjaša Jakop ■ Alenka Jelovšek ■ Mateja Jemec Tomazin ■ Karmen Kenda-Jež ■ Tina Lengar Verovnik ■ Nataša Logar ■ Marija Malnar Jurišič ■ Herta Maurer-Lausegger ■ Teodor Petrič ■ Tijmen Pronk ■ Natalija Ulčnik ■ Perina Vukša Nahod

RAZPRAVE IN ČLANKI

NATAŠA GLIHA KOMAC – SIMONA KLEMENČIČ – NINA LEDINEK – JANI KOZINA

JEZIKOVNA KRAJINA V REPUBLIKI SLOVENIJI IN DOLOČBE VELJAVNE ZAKONSKE UREDITVE: RABA SLOVENŠČINE PRI IZBIRI FIRM OZ. IMEN PRAVNIH OSEB ZASEBNEGA PRAVA TER FIZIČNIH OSEB, KI OPRAVLJAJO REGISTRIRANO DEJAVNOST (SOCIOLINGVISTIČNI VIDIK)

COBISS: 1.01

V prispevku ugotavljamo, kako določbe veljavne zakonske ureditve urejajo slovensko jezikovno krajino. Omejujemo se na problematiko rabe slovenščine pri izbiri firm oz. imen pravnih oseb zasebnega prava ter fizičnih oseb, ki opravljajo registrirano dejavnost. Prispevek opozarja, da relevantna zakonska določila niso povsem usklajena, problematizira vprašanje razmejevanja med slovenskimi in neslovenskimi firmami oz. imeni in opisuje stališča uporabnikov do zakonskih določb – gledano skozi prizmo vpliva zakonodaje na podobo jezikovne krajine.

Ključne besede: javna raba slovenščine, zakonodaja, firme oz. imena pravnih oseb zasebnega prava, jezikovna krajina

The linguistic landscape in Slovenia and current legislative provisions:

Use of Slovenian in naming companies, legal entities, and natural persons operating registered businesses (a sociolinguistic perspective)

This article assesses the ways current legislative provisions are affecting the Slovenian linguistic landscape. The authors focus on issues concerning the use of Slovenian in the naming of companies, legal entities, and natural persons operating registered businesses. It is pointed out that the relevant provisions are not necessarily in accordance with each other. Issues concerning defining Slovenian versus non-Slovenian are discussed, as well as users' attitudes toward the provisions—all as seen through the prism of the legislation's influence on the linguistic landscape.

Keywords: public use of Slovenian, legislation, companies, businesses, naming of legal entities of private law, linguistic landscape

- 0 Vprašanja zakonskih določil o slovenskem jeziku in vloge slovenskega jezika v javni rabi spremljajo slovenistično stroko že vsaj dobra štiri desetletja, pri čemer so predmet razprav pogosto imena podjetij in drugih delovnih organizacij (npr. v t. i. jezikovnih kotičkih, na posvetu Slovenščina v javnosti 1979 (Pogorelec idr. 1983), v kar nekaj izjavah Jezikovnega razsodišča 1980–1989,¹ Toporišič 1991, Gložančev 2000). Stabej (2006: 230) vprašanje javnih napisov zaradi posebne politične in jezikovne zgodovine slovenskega jezikovnega prostora označuje kot »skoraj najbolj izpostavljeno aktualno jezikovnopolitično vprašanje v osrednji Sloveniji«.

¹ Npr. v prispevkih *Za delovne in druge organizacije predvsem domača poimenovanja* (4. 12. 1980) (Jezikovno razsodišče 1984: 17–19) in *Kozmetika imen* (27. 5. 1983).

Aktualnost tematike potrjujeta tako nedavna objava razpisov za ciljne raziskovalne projekte 2016 z razpisano temo *Ocena jezikovnopoličnega stanja: raziskava o jezikovni krajini v Republiki Sloveniji in potrebah govorcev slovenščine zunaj meja Republike Slovenije*² kot tudi leta 2014 izvedeni raziskovalni projekt *Izbrani vidiki jezikovne situacije v Republiki Sloveniji v vlogi presoje učinkovitosti njene veljavne zakonske ureditve*, ki ga je naročila Služba za slovenski jezik Ministrstva za kulturo RS. Glavni namen projekta je bil »naročniku ponuditi znanstvene in strokovno-tehnične podlage, ki bi jih lahko v okviru izvajanja svojih pristojnosti uporabil pri odločanju o smiselnosti ter obsegu in načinu spremembe sedaj veljavne zakonodaje na področju javne rabe slovenščine, pri čemer je bil poudarek na proučitvi učinkovitosti oz. primernosti pravne ureditve« (Ferčič idr. 2014: 6).³

V nadaljevanju z dovoljenjem naročnika predstavljamo zgoščen pregled izsledkov sociolingvističnega dela raziskave o firmah oz. imenih pravnih oseb zasebnega prava in fizičnih oseb, ki izvajajo registrirano dejavnost.⁴ Osredotočamo se na pregled aktualnih določil zakonodaje RS, ki urejajo področje rabe firm oz. imen pravnih oseb zasebnega prava. Sprašujemo se o njihovi razumljivosti, uresničljivosti in uporabnosti, in sicer z vidika njihovega vpliva na imena, ki s svojim pojavljanjem in umeščenostjo v javnem prostoru sooblikujejo in določajo slovensko jezikovno krajino.

1 SLOVENSKA JEZIKOVNA KRAJINA IN RABA FIRM OZ. IMEN PRAVNIH OSEB ZASEBNEGA PRAVA SKOZI PERSPEKTIVO ZAKONSKIH DOLOČB

Jezikovno krajino po Shohamy in Gorter (2009: 1) razumemo kot »jezik v okolju, besede in podobe, ki so razstavljene in izpostavljene v javnih okoljih«. Pri podobi jezikovne krajine je tako npr. pomembna velikost, poudarjenost črk, mesto napisa. Vse naštetu ima poleg pragmatične tudi simbolno vlogo. Jezikovno krajino formalno določajo zakonska določila veljavne pravne ureditve, vendar jezikovna krajina kot taka *de facto* izkazuje simbolna razmerja med jeziki območja, priča o realizaciji zakonskih določil in kaže na dejansko podobo nekega jezika.

² Dostopno prek: <https://www.arrs.gov.si/sl/progproj/crp/razpisi/16/razp-crp-16.asp> (6. 5. 2015).

³ Raziskavo je izvedla interdisciplinarna skupina raziskovalcev: raziskovalci Inštituta za javno upravo in narodne skupnosti Pravne fakultete Univerze v Mariboru, zadolženi za raziskave in druge aktivnosti s področja prava (Ferčič – Knez – Tratnik 2014), ter raziskovalci Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša in Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU, zadolženi za sociolingvistični del raziskave (Gliha Komac idr. 2014: 15–71).

⁴ V nadaljevanju zaradi večje preglednosti in berljivosti besedila namesto *zveze pravne osebe zasebnega prava in fizične osebe, ki opravljajo registrirano dejavnost* uporabljamo le *zvezo pravne osebe zasebnega prava*. Sicer pa so pravne osebe zasebnega prava gospodarske družbe, društva, zasebni zavodi, zadruga in druge ustanove.

Podobo slovenske jezikovne krajine na območju RS ureja veljavna pravna ureditev v državi, posredno pa tudi pravni red Evropske unije.⁵ Enajsti člen Ustave RS določa, da je uradni jezik v Republiki Sloveniji slovenščina, na območjih, kjer živita italijanska in madžarska narodna skupnost, pa tudi italijanščina in madžarščina.⁶ Leta 2004 je bil sprejet *Zakon o javni rabi slovenščine* (Ur. l. RS, št. 86/2004 in št. 8/2010; v nadaljevanju: ZJRS), ki ureja področja javne rabe slovenskega jezika. Posamezna področja rabe podrobneje določajo področni zakoni in različni podzakonski akti.

1.1 Relevantne zakonske določbe

ZJRS v 17. členu določa, da morata biti firma⁷ oz. ime pravnih oseb zasebnega prava in fizičnih oseb, ki opravljajo registrirano dejavnost, vpisana v sodni register ali drugo uradno evidenco v slovenščini. Predpisano je, da se lahko prevod firme oz. imena v tuji jezik na območju RS uporablja samo skupaj s firmo oz. imenom v slovenščini, pri čemer prevod v tem zapisu ne sme biti grafično bolj poudarjen kot firma oz. ime v slovenščini. V 19. členu zakona je določeno, da je o ustreznosti firme oz. imena, ki se na podlagi 17. člena ZJRS lahko vpiše v sodni register oz. drugo uradno evidenco, mogoče presojati na podlagi navodila, ki ga izda pristojni minister za kulturo. Gre za podzakonski predpis *Navodilo o ugotavljanju jezikovne ustreznosti firme pravne osebe zasebnega prava oz. imena fizične osebe, ki opravlja registrirano dejavnost, pri vpisu v sodni register ali drugo uradno evidenco* (Ur. l. RS, št. 53/2006; v nadaljevanju: *Navodilo o ugotavljanju jezikovne ustreznosti firme*).⁸ Ta v 2. členu določa, da morajo besedne, slovnične in izrazne (pravopisne oz. izgovorne) prvine firme oz. imena ustrezati normi slovenskega knjižnega jezika ali izvirati iz gradiva slovenskih pokrajinskih narečij. Šteje se, da to velja, če prvine izvirajo iz prvotne slovenske jezikovne dediščine, če so v zgodovinskem razvoju do današnjih dni nastale na podlagi prvotne slovenske jezikovne dediščine oz. če so bile v raznih zgodovinskih obdobjih prevzete v slovenščino iz tujih jezikov ter so se do današnjih dni slovnično in izrazno (pisno oz. izgovorno) že uskladile s slovensko jezikovno normo. Sprejemljive so tudi tvorjenke iz besed, ki ustrezajo predstavljenim izhodiščnim načelom.

5 Poleg Ustave RS, določb ZJRS in področne zakonodaje ter podzakonskih predpisov izbrano jezikovno tematiko prizadeva in določa zakonodaja Evropske unije, t. i. splošno veljavna načela mednarodnega prava in mednarodne pogodbe, ki jih je ratificiral Državni zbor Republike Slovenije (prim. Ferčič idr. 2014: 63).

6 Rabo jezika sicer ureja še več določb Ustave RS, vendar neposrednega vpliva na podobo jezikovne krajine nimajo.

7 V 12. členu *Zakona o gospodarskih družbah* (Ur. l. RS, št. 42/2006) je izraz *firma* opredeljen kot ime, s katerim družba posluje, pri čemer mora biti v firmi oznaka, ki nakazuje dejavnost družbe. Po drugem odstavku 19. člena družba lahko uporablja tudi skrajšano firmo, ki vsebuje vsaj sestavino, po kateri se firma družbe razlikuje od firm drugih družb, in oznako, za kakšno družbo gre. Tudi skrajšana firma se vpiše v register.

8 Predstavljamo le ključne vsebinske poudarke, celoten podzakonski predpis pa je dostopen prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=NAVO780> (25. 4. 2016).

Tretji člen tega predpisa določa, da kot okvirno merilo za preverjanje skladnosti firm oz. imen s knjižnojezikovno normo šteje njihova opredelitev v standardnih jezikovnih priročnikih (npr. SSKJ, SP ipd.), kot pomožno merilo se upošteva pojavljanje v reprezentativnih jezikovnih korpusih, če pa pojavitev v omenjenih virih ni, se ustreznost ugotavlja na podlagi systemske skladnosti s splošno uveljavljenimi slovenskimi besedami ter nespornimi slovničnimi in izraznimi možnostmi. 4. člen predpisa ureja rabo fantazijskih dodatkov v firmi oz. imenu, in sicer ta ne smejo zbudati predstav, temelječih na resničnosti, oz. morajo vključevati izmišljene in v naravnem jeziku pomensko neprepoznavne sestavine. 5. člen določa, da o ustreznosti potencialne firme oz. imena presojuje pristojni uslužbenci sodnega registra in drugih organov, ki vodijo vpisni postopek, pri nejasnih ali spornih primerih pa daje mnenje ministrstvo, pristojno za kulturo.

Osemnajsti člen ZJRS določa, da morajo biti obrati, prodajalne, gostinski in drugi lokali ali drugi poslovni prostori, ki so poimenovani drugače kot z registriranim imenom ali firmo pravne osebe zasebnega prava oz. z imenom in priimkom fizične osebe, poimenovani v slovenščini. Dopušča tudi izjeme: če pomenijo mednarodno rabljen izraz za posamezno vrsto poslovnega prostora, če vsebujejo tujo blagovno ali storitveno znamko ali če gre za krajše besedne zveze, ki so zaradi običajne rabe razumljive večini potrošnikov, in sicer če predstavljajo sestavni del celostne podobe.

Določbe o jeziku imen pravnih oseb zasebnega prava vključuje tudi 10. člen *Zakona o društvih* (Ur. l. RS, št. 64/2011; v nadaljevanju: ZDru-1), ki določa, da mora biti ime društva v slovenščini. Če ima društvo sedež na območju, kjer živita narodni skupnosti, je ime društva v obeh uradnih jezikih. Tretji odstavek 10. člena hkrati določa, da ima ime društva lahko dodatno sestavino, ki društvo podrobneje označuje. Določba prvega odstavka 10. člena, ki se nanaša na uporabo jezika, za dodatno sestavino imena ne velja, če je v slovenščini ali jeziku narodne skupnosti, če gre za ime ali del imena mednarodne zveze društev, katere član je društvo, oz. tujega društva, ki je ustanovitelj podružnice tujega društva v RS, če gre za osebno ime osebe, kot ga določa peti odstavek 10. člena zakona, če gre za tuje besede, ki označujejo dejavnost društva, pa slovenski jezik zanje nima ustreznega izraza, če gre za domišljjsko poimenovanje ali če gre za mrtvi jezik.

Relevantne določbe o jeziku firme vključuje tudi *Zakon o gospodarskih družbah*, katerega določbe so se v zadnjih dveh letih spremenile. Leta 2014, ko je bila izvedena raziskava, ki jo je naročila Služba za slovenski jezik (Ferčič idr. 2014), je zakon (Ur. l. RS, št. 42/2006; v nadaljevanju: ZGD-1) v prvem odstavku 20. člena določal, da mora biti firma v slovenskem jeziku, v drugem odstavku pa predpisoval, da se prevod firme v tuji jezik lahko uporablja samo skupaj s firmo v slovenskem jeziku. V tretjem odstavku 20. člena so bile določene izjeme glede na določilo prvega odstavka istega člena, in sicer so se besede v tujem jeziku v firmi lahko uporabljale, če so ustrezale firmam, imenom ali priimkom družbenikov, ki so bili sestavni del firme, ali registriranim blagovnim in storitvenim znamkam ali

če je šlo za domišljajska poimenovanja, ki niso vključevala tujih črk. Izjemo glede rabe tujih jezikov je ZGD-1 delal tudi pri mrtvih jezikih.

Različica ZGD-1, sprejeta sredi leta 2015 (ZGD-1-NPB10; 3. 9. 2015), rabo slovenskega jezika izrecno zahteva le (še) pri enotah, ki niso dodatna sestavina firme. Izjemoma se po novi zakonodaji v firmi lahko pojavijo tudi črke *x*, *y*, *q* in *w*, ki jih slovenska abeceda ne vključuje, in sicer v primeru, da gre za firme, imena ali priimke družbenikov, ki so sestavni del firme, ali registrirane znamke. Zakon še določa, da se prevod firme v tuji jezik lahko uporablja samo skupaj s firmo v slovenskem jeziku.

Drugi relevantni zakoni izbire jezika v zvezi s firmami oz. imeni pravnih oseb zasebnega prava ne urejajo ali pa ga urejajo s sklicem na zgoraj predstavljena zakonska določila.

1.2 Težave z interpretacijo ter posledično uporabnostjo relevantnih določb

Natančnejši pregled veljavne zakonodaje razkriva, da do težav pri uresničevanju zakonskih določb (lahko) prihaja zaradi nejasnosti oz. možnosti različnih interpretacij ter neuskkljenosti zakonskih določil in podzakonskih predpisov.

V drugem odstavku 1. člena *Navodila o ugotavljanju jezikovne ustreznosti firme* je poleg tega določeno, da »se določbe tega navodila ne uporabljajo za tiste firme oz. imena, pri katerih področni zakoni v primeru izpolnjevanja zakonskih pogojev dopuščajo uporabo besed v tujem jeziku«. Težave povzročata določili tretjega odstavka 20. člena ZGD-1 in tretjega odstavka 10. člena ZDru-1, ki v firmi pravne osebe zasebnega prava in imenu društva dopuščata tujejezična domišljajska poimenovanja (ki ne vsebujejo tujih črk)⁹ in tujejezične prvine iz mrtvih jezikov. Ker ZGD-1 in ZDru-1 ne opredeljujeta natančno, kaj oz. kakšna domišljajska poimenovanja (lahko) so, omenjena člena pa ne navajata definicije mrtvega jezika niti ne določata (relativno) dokončnega seznama takih jezikov, je pri vpisih firm oz. imen ob konkretnih predlogih prihajalo do različnih tolmačenj pravnih določb, posledično pa do različne pravne obravnave uporabnikov.

Z vidika možnosti objektivnega presojanja o pravni ustreznosti imen so problematična tudi določila tretjega odstavka 10. člena ZDru-1, da določba prvega odstavka 10. člena zakona, ki se nanaša na uporabo jezika, za dodatno sestavino imena društva ne velja, če gre za tuje besede, ki označujejo dejavnost društva, pa slovenski jezik zanje nima ustreznega izraza. Podobno velja za določila 18. člena ZJRS, da se v imenu lokala lahko izjemoma pojavijo neslovenske prvine, če pomenijo mednarodno rabljen izraz za posamezno vrsto poslovnega prostora ali če gre za krajše besedne zveze, ki so zaradi običajne rabe razumljive večini potrošnikov, in sicer če predstavljajo sestavni del celostne podobe.

Temeljno neskladje v zakonodaji se pojavi z uveljavitvijo ZGD-1-NPB10. V tem področnem zakonu je zahteva po uporabi slovenskega jezika omejena le na enote, ki niso dodatna sestavina firme. To pa je v neskladju s krovno jezikovno

⁹ Določilo velja le za ZGD-1, ne pa tudi za ZDru-1.

zakonodajo, tj. ZJRS, ki določa, da mora biti firma oz. ime pravnih oseb zasebnega prava v celoti vpisana v sodni register ali drugo uradno evidenco v slovenščini.

Težave povzroča tudi *Navodilo o ugotavljanju jezikovne ustreznosti firme*. Določila niso opredeljena dovolj natančno in pristojni uradniki imajo težave z objektivno presojo zakonske ustreznosti predlaganih imen. Nerealno je namreč pričakovati, da bo uradnik samostojno in kompetentno presojal o jezikovnosistemski skladnosti prvin z normo kakšne od jezikovnih zvrsti slovenščine, o njihovi normativni vrednosti, o njihovi etimologiji (prim. Stabej 2012: 14), skratka o vprašanih, na katera tudi stroka išče odgovore.

2 URESNIČEVANJE VELJAVNIH ZAKONSKIH DOLOČB

S proučevanjem ustreznosti zakonskih določb, ki predpisujejo jezik firm oz. imen pravnih oseb zasebnega prava, zlasti z vidika (z)možnosti njihovega uresničevanja, se je v zadnjih desetih letih sistematično ukvarjalo najmanj pet raziskav (Marušič 2006; Marušič – Žaucer 2009; Accetto idr. 2009; Marušič – Žaucer 2012; Ferčič idr. 2014).

Marušičeva študija iz leta 2006 opozarja, da tako zaradi narave naravnih jezikov kot zaradi organizacijskih težav ni mogoče izoblikovati (uporabnih) določil, na podlagi katerih bi bilo mogoče jezikovne izraze, tako občnoimenske, še v večji meri pa lastnoimenske, nedvoumno razdeliti na slovenske in neslovenske.

Raziskava Franca Marušiča in Roka Žaucerja (2009) je presojala o (ne)slovenskosti imen lokalov in poslovnih prostorov¹⁰ glede na: slovenskost črkovnega nabora imena, slovenskost glasovne vrednosti črk imena, stopnjo slovenskosti oz. podomačenosti zapisa imena, poreklo občnoimenskega dela imena, poreklo lastnoimenskega dela imena in slovenskost skladijske strukture imena. Avtorja sta opozorila, da odločanje o slovenskosti imen podjetij po nobenem od navedenih kriterijev ni enostavno in nedvoumno, saj je pri vseh odločitvah prisotna določena mera arbitrarnosti. Poleg tega se lahko vsakega od kriterijev (in tudi vse kriterije hkrati) razume le kot indikator, ne pa kot objektivno merilo za določanje slovenskosti imena. Kljub navedenemu je raziskava razkrila, da je delež imen lokalov, ki izkazujejo zlasti attribute slovenskosti, visok, v povprečju višji kot 80 % (Marušič – Žaucer 2009: 5–12).

Raziskava istih avtorjev iz leta 2012 je ugotavljala stopnjo (ne)slovenskosti firm oz. imen pravnih oseb zasebnega prava, vpisanih v Poslovni register Slovenije pred sprejetjem (krovne) jezikovno relevantne zakonodaje in po njej. (Ne)slovenskost imen je bila ocenjena na osnovi kriterijev, ki so v veliki meri izhajali iz *Navodila o ugotavljanju jezikovne ustreznosti firme*. Raziskava je pokazala, da delež imen podjetij, ki izkazujejo (bolj ali manj objektivno določljive)

¹⁰ Analiziran je bil naključen nabor imen 226 gostinskih lokalov na slovenskem turističnem portalu (<http://www.slovenia.info>) in spletnem mestu *Kulinarična Slovenija* (www.kulinarika.net).

atribute neslovenskosti, tudi v času pred sprejetjem veljavne (krovne) zakonodaje v povprečju ni bil velik, da pa se je po letu 2006, ko je v veljavo stopilo *Navodilo o ugotavljanju jezikovne ustreznosti firme*, še za nekaj odstotkov zmanjšal (Marušič – Žaucer 2012: 30). Avtorja znova ugotavljata, da se je o (ne)slovenskosti firm in imen drugih podobnih pravnih oseb zaradi že identificiranih zadreg pri ločevanju imen na slovenska in neslovenska (prim. Marušič 2006) mogoče odločati le na osnovi razmeroma preprostih in (bolj ali manj) objektivnih kriterijev, ki jih glede na svoje strokovno znanje lahko upoštevajo tudi uslužbenci Agencije Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve (v nadaljevanju: AJPES) in sodnega registra (Marušič – Žaucer 2012: 42).

V raziskavah Marušiča in Žaucerja (2009, 2012) se je potrdilo, da imen ni mogoče obravnavati v okviru binarne opozicije slovensko : neslovensko. (Ne)slovenskost je smiselno dojemati zgolj kot stopenjsko kategorijo (prim. Marušič – Žaucer 2012: 38; Marušič – Žaucer 2009: 26). Stopnja (ne)slovenskosti imen lokalov se po rezultatih raziskave iz leta 2012 v daljšem časovnem obdobju ni bistveno spremenila; zakonske spremembe, uvedene z ZJRS in *Navodilom o ugotavljanju jezikovne ustreznosti firme*, občutnejšega vpliva na (ne)slovenskost imen lokalov po mnenju avtorjev niso imele (Marušič – Žaucer 2012: 40).¹¹

3 IZKUŠNJE UPORABNIKOV IN NJIHOVA STALIŠČA DO VELJAVNIH ZAKONSKIH DOLOČB

S problematiko (ne)slovenskosti firm oz. imen pravnih oseb zasebnega prava se sooča več skupin uporabnikov. Poleg splošnih uporabnikov jezika, ki se z imeni podjetij srečujejo v glavnem prek izoblikovane jezikovne krajine, so to še uradniki, ki veljavno zakonodajo vsakodnevno udejanjajo, ter pravne osebe zasebnega prava in fizične osebe, ki opravljajo registrirano dejavnost in z izbiro firm oz. imen jezikovno krajino v enem od njenih pomembnih segmentov sooblikujejo.

3.1 Splošni uporabniki

Raziskavi Marušiča in Žaucerja (2009 in 2012) sta preverjali načelna stališča uporabnikov do ZJRS s poudarkom na določilih 17. in 18. člena zakona. Sodeč po rezultatih raziskave iz leta 2009, je več kot polovica anketirancev seznanjena z zakonskim določilom ZJRS, da morajo biti imena lokalov, razen izjemoma, v slovenščini (Marušič – Žaucer 2009: 17). Obe raziskavi (Marušič – Žaucer 2009: 18; Marušič – Žaucer 2012:

¹¹ V raziskavi je bil analiziran relativno majhen vzorec imen, upoštevani pa so bili tudi podatki izpred leta 2006, ko je v veljavo stopilo *Navodilo o ugotavljanju jezikovne ustreznosti firme*, poleg tega so v tem času že veljala določila ZGD-1. Ugotovitev do neke mere nasprotuje rezultatom, ugotovljenim pri pregledu Poslovnega registra Slovenije – stopnja slovenskosti imen se je, če upoštevamo (zgolj) objektivno merljive in razmeroma preproste kriterije za določitev slovenskosti, namreč nekoliko povečala. Kar pa opozarja le na dejstvo, da celotne stopnje slovenskosti jezikovnega izraza, kot jo doživljajo uporabniki, ni mogoče oceniti na podlagi zgolj formalnih, objektivno merljivih kriterijev.

36, 37) kažeta, da se govorci z ureditvijo statusa javne rabe slovenščine s (krovnim) zakonom načeloma strinjajo, torej prepoznajo simbolno in varstveno vlogo zakonodaje kot pozitivno, problematična pa je zakonska ureditev glede jezika imen lokalov. Podrobnejša analiza odgovorov kaže, da načelna stališča splošnih uporabnikov o javni rabi slovenščine niso povsem trdna, odgovori na podobna vprašanja, zlasti če so tematsko bolj specifična, izkazujejo omahovanje in določeno mero neujemanj. Povedna je ugotovitev (Marušič – Žaucer 2012: 34), da kar 85 % anketirancev pritrjuje stališču, da bi slovenščini v javni rabi bolj kot z zakonskimi določili lahko pomagali z drugačnimi pristopi, vendar pa raziskava ne ponuja konkretnih rešitev. Analiza je pokazala še, da splošni uporabniki z veljavno zakonodajo o javni rabi slovenščine in zakoni, ki določajo jezik firm oz. imen pravnih oseb zasebnega prava ter lokalov, v povprečju niso dobro seznanjeni (Marušič – Žaucer 2012: 36, 37).

Marušič in Žaucer leta 2009 v delu raziskave o stališčih uporabnikov slovenskega jezika do (tujejezičnih) imen lokalov v Sloveniji ugotavljata, da uporabniki omahujejo med težnjo po ohranjanju oz. nekakšni načelni zaščiti slovenskih imen in prepričanjem, da je svobodna izbira imena (tudi lokala) posameznikova neodtujljiva pravica. Nasprotni prepričanja istočasno zagovarja več kot polovica govorcev. Med razlogi, zakaj so tujejezična imena lokalov moteča, so najpogosteje navedene zadrege pri razumevanju tujejezičnih izrazov in težave z njihovo izgovarjavo ter razlogi, ki se nanašajo na simbolno vlogo jezika. Vsaj 15 % anketiranih je prepričanih, da tujejezično ime (lahko) predstavlja konkurenčno prednost (Marušič – Žaucer 2009: 19, 20).

3.2 Uradniki

S problematiko veljavne zakonodaje v zvezi z izbiro (jezika) firm oz. imen pravnih oseb zasebnega prava se neposredno soočajo uradniki, ki odločajo in/ali svetujejo o zakonski ustreznosti firme oz. imena.

Po poročilu Nataše Gliha Komac idr. (2014: 33–40) uradniki AJPES-a¹² menijo, da imajo primerna in dovolj natančna navodila za svetovanje in odločanje, medtem ko se slaba polovica anketirancev (44 %) s tem stališčem ne strinja. Referenti, ki ocenjujejo, da navodila problematike, s katero se v povprečju vsakodnevno srečujejo, ne razrešujejo dovolj dobro, opozarjajo, da se težave pri vpisu imena v uradne evidence pojavljajo zlasti zaradi želje uporabnikov po tujejezični firmi oz. imenu pravne osebe zasebnega prava oz. zaradi predlogov uporabnikov, da se v uradne evidence kot ime vpiše skovanka iz tujejezičnih prvin, pri čemer je o njeni jezikovni ustreznosti glede na zakonska določila težko presoјati. Zahtevna je presoја o tem, ali je predlagano ime skladno predvsem z 2. in 3. členom *Navodila o ugotavljanju jezikovne ustreznosti firme*, težave pa so tudi z opredelitvijo mrtvih jezikov.

12 Raziskava je bila izvedena med AJPES-ovimi referenti, ki v funkciji svetovalca ali odločevalca obravnavajo največje število vlog, saj poskrbijo za registracijo pribl. 50 % samostojnih podjetnikov in okoli 80 % gospodarskih družb. Na vprašalnik se je od pribl. 80 vprašanih odzvalo 32 referentov, tj. pribl. 40 %.

Anketiranci opozarjajo na splošno nedorečenost, neusklajenost oz. premajhno natančnost navodil, zaradi česar prihaja do različnih tolmačenj zakonskih določb in, posledično, do različne pravne obravnave uporabnikov, pri čemer prihaja do razlik v obravnavi tako pri posameznih uradnikih kot na ravni pristojnih institucij.

Kljub izraženim pomislekom in prepričanju o pomanjkljivosti obstoječih navodil anketiranci v veliki večini (70 %) menijo, da so navodila potrebna, čeprav obstaja področna zakonodaja, npr. ZGD-1, ki naj bi bila pravno bolj zavezujoča od konkretnega podzakonskega predpisa in naj bi podrobneje urejala javno rabo slovenskega jezika po posameznih področjih. Tudi za področno zakonodajo v večini (57 %) menijo, da ne vsebuje dovolj natančnih določil. Opozarjajo zlasti na nejasnost določil tretje in četrte alineje tretjega odstavka 20. člena ZGD-1, ki se nanašajo na domišljajska poimenovanja in mrtve jezike. Ob navajanju predlogov rešitev za navedene težave so večinoma izrazili potrebo po bolj natančnih, nedvoumih in enotnih navodilih. Pojavil se je tudi predlog po nadzoru in sankcijah v primeru neupoštevanja oz. napačne rabe že sprejetih pravil.

Velika večina referentov (94 %) je vsaj v enem primeru že zavrnila predlog vpisa firme oz. imena v sodni register ali drugo uradno evidenco. Na vprašanje, koliko je zavrnitev, so odgovori različni, v povprečju pa anketiranci ocenjujejo, da je zavrnjenih do 10 % imen. Ob tem jih je nemalo navedlo, da se z uporabnikom v primeru izbire zakonsko neustreznega poimenovanja že pred dokončno oddajo vloge za registracijo poslovnega subjekta pogovorijo oz. mu svetujejo, kakšno naj bo ime, da bo glede na veljavna zakonska določila jezikovno ustrezno. Med najpogostejšimi razlogi za zavrnitev imena referenti navajajo tujejezičnost imena ter njegovo neskladnost z normo slovenskega (knjižnega) jezika, občasno pa je ime zavrnjeno, ker je bilo predlagano ime že registrirano.

Referenti so povedali, da njihovi uporabniki v pretežni večini željo po registraciji tujejezičnega imena upravičujejo s prepričanjem, da takšno ime prispeva k boljši prepoznavnosti na tujih trgih. Pogost argument je tudi, da se je nekoč tujejezična imena dalo registrirati, danes pa zakonodaja tega ne dopušča več. Hkrati zaradi obstoječih omejitev podjetnikom velikokrat zmanjka idej, kakšno ime izbrati, zato iščejo slabe kompromise med svojo vizijo poimenovanja in pravili, za katera menijo, da jih prekomerno ovirajo.

3.3 Pravne osebe zasebnega prava in fizične osebe, ki opravljajo registrirano dejavnost

Analiza ZJRS in njegovega uresničevanja (Accetto idr. 2009; prim. Meden – Zadnikar 2009)¹³ je pokazala, da podjetniki dojemajo veljavna določila ZJRS v zvezi z jezikom firm in imen pravnih oseb zasebnega prava kot preveč restriktivna.

¹³ Anketni vprašalnik raziskave je izpolnilo 38 anketirancev (od 506), zato navedeni odgovori služijo le kot usmeritev razmišljanja o morebitnih težavah podjetnikov z določili 17. in 19. člena ZJRS in 20. člena ZGD-1.

Podobna stališča so kazale pobude, ki so jih posamezniki in gospodarske družbe naslavljali na Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo.¹⁴ Na Ministrstvu so ugotavljali, da so določila 20. člena ZGD-1 za nekatere poslovne subjekte preveč omejujoča in da si podjetniki želijo možnosti uporabe tujejezične firme. Opozarjali so, da se želja po uporabi tujejezičnih izrazov v firmi kaže tudi v trendu povečevanja uporabe tujejezičnih izrazov v firmah, ki jih poslovni subjekti registrirajo na podlagi tretje alineje drugega odstavka 20. člena ZGD-1, torej kot domišljijsko poimenovanje, ki ne vsebuje tujih črk.

V anketi Accetto idr. 2009 so podjetniki navedli, da jih obstoječa zakonodaja omejuje pri uveljavitvi na tujih trgih in v primeru franšiznih obratov. Predlagali so delno sprostitev zakonskih določb glede rabe tujejezičnih izrazov, in sicer z argumentom, da so slovenski izrazi (za izdelke, storitve) potencialnim strankam včasih slabše poznani kot tujejezični izrazi. Opozorili so, da bi morala biti zakonska določila bolj nedvoumna, tj. da ne bi smelo prihajati do različnih tolmačenj zakonskih določb, hkrati pa menili, da bi bilo nujno pri uporabnikih jezika dvigniti splošno zavest o (javni) rabi slovenščine.

Po njihovem mnenju bi morala zakonodaja predvideti več ukrepov korektivne in preventivne narave, kar bi prispevalo k dvigu zavesti o ustrezni rabi slovenščine (Meden – Zadnikar 2009: 465, 469).

Kljub temu so anketiranci kar v 82 % odgovorili, da ZJRS na njihovo delovanje nima vpliva, delež tistih, ki zakona ne bi spremenili, pa je le malo manjši, tj. 79 %. Določbe ZJRS je sicer poznalo slabih 40 % anketiranih podjetnikov (Accetto idr. 2009: 25, 26). Natančnejših podatkov o naravi težav, s katerimi se podjetniki zaradi obstoječe zakonodaje soočajo, ta raziskava ne nudi.

Sorazmerno jasen in objektivni vpogled v raziskovano tematiko ponuja raziskava Gliha Komac idr. (2014: 39–52)¹⁵ o izkušnjah uporabnikov, ki so za opravljanje svoje dejavnosti registrirali, tj. vpisali v sodni register oz. druge uradne evidence, firmo oz. ime pravne osebe zasebnega prava v obdobju 2006–2013.¹⁶ Večinski delež anketiranih (77 %) ob registraciji svoje dejavnosti zaradi izbire firme oz. imena ni imel težav, slaba četrtnina anketirancev (23 %) pa je naletela na ovire. Nekaj več kot polovica slednjih je imela težave, ker predlagano ime ni bilo slovensko, ni bilo v skladu z normo slovenskega knjižnega jezika, je bilo že zasedeno ali pa so imeli uradniki težave s presojanjem, ali je zakonsko ustrezno ali ne.

14 Npr. dopisa Ministrstva za gospodarski razvoj in tehnologijo, poslana Ministrstvu za kulturo 16. 10. 2013 in 26. 5. 2014 (prim. Ferčič idr. 2014: 159–160).

15 V raziskavi je sodelovalo 1022 anketirancev, tj. pribl. 3 % vzorca oz. 0,5 % celotne populacije, kar stroka (Blejec 1976: 341) zagovarja kot ustrezen vzorec.

16 Gre za obdobje po sprejetju ZJRS in na njem temelječega podzakonskega predpisa *Navodilo o ugotavljanju jezikovne ustreznosti firme in ZGD-1*. Leta 2014 so na AJPES-u vzpostavili bolj celovit in poenoten način reševanja vlog ter sprejeli smernice za razreševanje jezikovnih zadreg, povezanih z ugotavljanjem ustreznosti (jezika) imen poslovnih subjektov glede na zakonska določila.

Na vprašanje, kako bi se zgoraj naštetim težavam z registracijo imena lahko izognili, polovica anketirancev predlaga ukinitve zakonskih omejitev glede rabe katerega koli tujega jezika (in tujih črk). Predlog so utemeljevali z željo po poslovanju na tujih, mednarodnih trgih in posledično potrebo po v tujem jeziku prepoznavnem, izgovorljivem in zapisljivem imenu. Precejšen delež (22 %) nasprotuje vsakršnim zakonskim omejitvam, 6 % anketiranih pa je izrazilo potrebo po bolj natančnih, nedvoumnih, jasnih in aktualiziranih zakonskih določbah. Posebej so poudarili nejasno delitev na slovenske in neslovenske izraze, potrebo po posodobitvi *Navodila o ugotavljanju jezikovne ustreznosti firme*, vsaj kar zadeva podatke o aktualnih jezikovnih priročnikih in drugih virih, ter željo po dostopu do imenika že uporabljenih imen oz. firm. Predlagali so tudi poenostavitve imena oz. firme, zlasti kar zadeva navedbe oz. zahtevo po oznaki dejavnosti v daljšem imenu, in izrazili željo po večji strokovni usposobljenosti uradnikov, ki svetujejo in odločajo o ustreznosti izbranih imen.

Večina anketirancev (73 %) je svoj poslovni subjekt že nameravala registrirati s slovenskim imenom, medtem ko jih je več kot četrtina (27 %) to želela opraviti z neslovenskim imenom.

Željo, da bi registrirali poslovni subjekt z neslovenskim imenom, je večina (66 %) utemeljila z argumentom, da bi bili s tem imenom bolj prepoznavni in bi se lažje uveljavili na tujih trgih. Razširjeno je tudi prepričanje, da je izbira imena stvar posameznikove svobodne odločitve (44 %), da je predlagano tujejezično ime bolj atraktivno in posredno omogoča boljše poslovanje podjetja (42 %), izkazovalo naj bi odprtost družbe (28 %) ipd. Slaba petina anketirancev (19 %) je želela tujejezično ime, ker po njihovem mnenju v slovenščini ni ustreznega izraza, ki bi že z (enobesednim) imenom izkazoval dejavnost njihovega poslovnega subjekta. Opozorili so tudi na diskriminatornost aktualne zakonodaje, saj naj bi vsi, ki so svoj poslovni subjekt registrirali pred letom 2006, svoje ime lahko ohranili, hkrati pa tisti, ki so vmes svoj poslovni subjekt zaprli, pa ga želijo ponovno registrirati z istim (neslovenskim) imenom, tega ne morejo več. Pogost razlog za izbiro tujejezičnega imena je želja po registraciji (v tujini) že uveljavljenega (umetniškega) imena.

Velika večina anketirancev (81 %) ve, da morata biti firma oz. ime poslovnega subjekta, ki registrira svojo dejavnost v RS, po veljavni slovenski zakonodaji v slovenščini. Anketa je hkrati pokazala, da je poznavanje konkretnih določil ZJRS in ZGD-1 pri anketirancih precej slabše; z zakonoma je seznanjena manj kot polovica (42 %) vprašanih. Tisti, ki zakonodajo poznajo, so jo v večini primerov (85 %) pri izbiri imena upoštevali.

Večina anketirancev (59 %) veljavne zakonodaje v zvezi z firmami oz. imeni pravnih oseb zasebnega prava ne bi spreminjala.

3.3.1 Jezikovna analiza firm oz. imen pravnih oseb zasebnega prava, registriranih leta 2014

Jezikovna analiza firm oz. imen pravnih oseb zasebnega prava (Gliha Komac idr. 2014: 53–55)¹⁷ potrjuje že opaženo. V zvezi z imeni so odprta vprašanja povezana tako s prepoznavanjem (ne)slovenskosti imen kot tudi s siceršnjo jezikovno (ne)ustreznostjo, kot razumemo (zdi se, da ne hoteno) neujemanje imen s pravili aktualne slovenske knjižnojezikovne norme. Slednje se prepogosto kaže v tipkarskih in pravopisnih napakah (npr. napačne oz. manjkajoče črke v imenih, neustrezni zapisi skupaj – narazen, (ne)stični zapis, napačna raba pomišljaja oz. vezaja, težave z vejicami). Opozarjamo tudi na to, da pri tujih imenih prihaja do odstopanja od norme danega tujega jezika, torej do napačnih zapisov tujih besed, ki pa ob enem prav zaradi napake padejo v kategorijo domišljijjskih imen.

Kratka imena je mogoče razdeliti v šest skupin. Prvi dve sta z vidika določanja (ne)slovenskosti in siceršnje jezikovne ustreznosti povsem neproblematični: skupina, kjer sta kot ime navedena ime in priimek (lastnika), in skupina imen, ki izhaja iz v slovenskem jeziku ustaljenih in večinoma povsem nevtralnih poimenovanj (tudi prevzetih), npr. *Parabola*, *Vitalnost*, *Zahod*. Nekatera kažejo na poseben premislek in (bolj ali manj ustrezno) jezikovno ustvarjalnost pri izbiri imena, npr. *Ščebet*, *Limonca*, *Se smejim in zdravo živim*, *Postrešček*, *Turizem na vasi*, *L na kvadrat*, *Vezalka*, *Veseli kužek*, *Čenča*, *Sladki studio*, *Nora norica*. V tretji skupini so imena s prepoznavnim narečnim ozadjem, npr. *Škedn*, *Bambola*, *Punčara*, oz. imena z večjo ali manjšo prisotnostjo pogovornosti, ki se kaže zgolj na leksikalni ravni, v zapisu ipd., npr. *Špital za prjatle*, *Mala malca*, *Prfoksa*. V četrti skupini so imena, katerih neslovenskost je takoj prepoznana že iz zapisa in pri katerih je očitno, da se izgovarjajo in berejo po pravilih nekega drugega jezika, največkrat angleščine.¹⁸ V peti skupini so imena, ki so skozi presojevalne postopke najverjetneje prišla kot domišljijjska; gre za imena, ki v slovenskem jeziku nimajo nikakršnega pomena in gre v resnici za poimenovanja domišljijjskih likov in fantazijskih predstav (manjši del), ali za imena, pogosto načrtno (ali pa iz nevednosti) spremenjena in sestavljena iz tujejezičnih prvin, npr. *Greenvest*, *Consulta*, *La Cremavera*, *Optiweb*, *Lumalshop*, *M-farm*, *M-ala*.¹⁹ V šesti skupini so imena latinskega izvora in kot taka dopustna, npr. *Anglia*, *Anglicus*, *Robinia*, *Cassiopeia*, *Historia*. Najdemo tudi imena, ki verjetno prihajajo iz latinščine, so pa zdaj zapisana z angleško transkripcijo.

17 V jezikoslovno analizo je bilo zajetih 1923 kratkih imen (tj. tistih, s katerimi poslovni subjekti običajno poslujejo) in popolnih imen poslovnih subjektov, ki so svojo dejavnost registrirali leta 2014, ko se je delo AJPES-ovih sodelavcev, ki opravijo precejšen del registracij, poenotilo in so dobili podrobnejša in bolj izdelana pravila za presojanje ustreznosti firm in imen.

18 Ker ZJRS in ZGD-1 tuja oz. neslovenska imena prepovedujeta, so imena s standardizirano tujo transkripcijo redka.

19 Taka imena so problematična, saj so v slovenskem jeziku pomensko izpraznjena, za uporabnike tujih jezikov pa lahko tudi kazalec jezikovne nekultiviranosti uporabnikov tujejezičnih poimenovanj.

Kot zakonsko nesporna lahko označimo imena iz prvih dveh skupin, saj osebna imena v nobenem primeru ne morejo biti problematična ali pa gre za uveljavljeno nevtralnno slovensko občnoimensko besedje. Pri uvrščanju imen v tretjo skupino so že težave, saj gre za nenevtralnno besedje z vidika knjižnosti (tj. za poimenovanja iz narečij, slenga, pogovornega jezika), naletimo pa tudi na težave z zapisovanjem. Za vse tri skupine imen velja, da jih (povprečni) govorec slovenskega jezika lahko prebere in razume, torej jih s tega vidika lahko označimo kot slovenska.

V zadnjih treh skupinah so imena z bolj ali manj prepoznavnim elementom tujosti. Mejna je predvsem skupina domišljjskih imen, ki jih lahko razdelimo na tista, ki jih govorec slovenskega jezika lahko prebere v skladu z običajnim izgovorom slovenskih glasov, npr. *Prativa, Emtronik, Lektoris, Bonima, Adepto, Metroid, Supleks*, ter na imena, ki so sestavljena iz elementov, za katere slovensko govorečemu ni nujno jasno, kaj v zapisanem zaporedju predstavljajo, in zato tudi ne ve, kako naj jih bere, npr. *Al-cro, BKodelia, iVOKS, iSON, VoMed*. Vprašanje se zastavlja tudi pri imenih, ki vsebujejo elemente tujih jezikov ter različne kombinacije zaporedij malih in velikih črk oz. števk in ločil, npr. *A3j, Part3, Pr+Vi*.

4 SKLEPI

Veljavna pravna ureditev je temeljni okvir, ki določa (želeno) podobo jezikovne krajine, zato je ključnega pomena, da določbe, ki urejajo področje javne rabe slovensščine, uresničujejo potrebe in interese različnih skupin uporabnikov ter da so uresničljive.

V dosedanjih raziskavah o problematiki pravne ureditve na področju firm oz. imen pravnih oseb zasebnega prava se je pokazalo, da uporabniki želijo nekoliko manj restriktivne določbe, opozarjajo pa tudi na njihovo neuskklajenost in, v določenih primerih, njihovo (ne)uresničljivost, zaradi česar prihaja do neenakopravne pravne obravnave uporabnikov. Relevantna zakonodaja se je po letu 2014, ko je bila izvedena raziskava, katere rezultate podrobneje predstavljamo, nekoliko spremenila. Zadrega je, da se je spremenil le en področni zakon, ostala zakonodaja pa je ostala nespremenjena. Prihaja torej do še večje neuskklajenosti zakonskih določb, posledično pa še do manj oz. slabše razvidne jezikovne krajine, ki naj bi jo pravni okvir določal.

Neskladje med predpostavljeno podobo slovenske jezikovne krajine, kot jo izrisuje aktualna pravna ureditev, in izpričano jezikovno krajino, ki kaže na razmeroma pestro zbirko različnih imen, včasih tudi jezikovno nekorektnih oz. nedomišljenih, opozarja, da problema izbire jezika firm oz. imen pravnih oseb zasebnega prava ni mogoče zadovoljivo in dokončno razrešiti na zakonski ravni, čeprav si je za čim boljšo formalno rešitev treba prizadevati. Ključnega pomena je večji poudarek na jezikovni vzgoji in izobraževanju vseh treh ključnih skupin uporabnikov, tj. splošnih uporabnikov, dejanskih uporabnikov, ki se odločijo za registracijo lastnega poslovnega subjekta, in uradnikov, ki to registracijo urejajo.

Le tako bomo vzgojili samozavestne in kompetentne govorce slovenščine, ki se bodo zavedali pomena vzpostavitve ustrezne jezikovne krajine in bodo že sami v večjem deležu za svoje poslovne subjekte izbirali slovenska imena.

Končujemo z misljo, da je treba posameznika že od začetka vključevanja v družbeno življenje ozaveščati in razvijati tudi njegovo jezikovno lojalnost oz. jezikovno (samo)zavest, tj. zavest o jeziku kot pomembnem identifikacijskem in povezovalnem elementu, ki je imel in ima v našem kulturnem prostoru pomembno vlogo. Odraža naj jo tudi podoba slovenske jezikovne krajine.

LITERATURA

- Accetto idr. 2009** = Matej Accetto idr., *Analiza Zakona o javni rabi slovenščine in njegovega uresničevanja: zaključno poročilo o izvedbi javnega naročila št. 45/2009*, Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo, 2009.
- Blejec 1976** = Marijan Blejec, *Statistične metode za ekonomiste*, Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1976.
- Ferčič idr. 2014** = Aleš Ferčič – Nataša Gliha Komac – Simona Klemenčič – Jani Kozina – Rajko Knez – Nina Ledinek – Matjaž Tratnik, *Izbrani vidiki jezikovne situacije v Republiki Sloveniji v vlogi presoje učinkovitosti njene veljavne zakonske ureditve: raziskovalni projekt*, Maribor: Pravna fakulteta, Inštitut za javno upravo in narodne skupnosti – Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša – Geografski inštitut Antona Melika, 2014. (http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/raziskave-analize/slovenski_jezik/Raziskava_izbrani_vidiki_jezikovne_situacije_v_RS_2015.pdf)
- Ferčič – Knez – Tratnik 2014** = Aleš Ferčič – Rajko Knez – Matjaž Tratnik, *Izbrana jezikovna pravna vprašanja in zakonodajni predlogi*, v: Ferčič idr. 2014, 72–119.
- Gliha Komac idr. 2014** = Nataša Gliha Komac – Simona Klemenčič – Jani Kozina – Nina Ledinek, *Sociolingvistični uvid*, v: Ferčič idr. 2014, 10–71.
- Gložančev 2000** = Alenka Gložančev, *Imena podjetij kot jezikovnokulturno vprašanje*, Ljubljana: Rokus, 2000 (Slavistična knjižnica 3).
- Jezikovno razišodišče 1984** = *Jezikovno razišodišče 1980–1982*, gradivo zbral in obdelal Janko Moder, Trst: Založništvo tržaškega tiska – Celovec: Drava, 1984.
- Kržišnik idr. 1983** = Erika Kržišnik – Marija Smolič – Mojca Utroša – Breda Pogorelec, *Jezik v gospodarstvu*, v: *Slovenščina v javnosti*, ur. Breda Pogorelec idr., Ljubljana: Republiška konferenca Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije – Slavistično društvo Slovenije, 1983, 47–55.
- Kržišnik 1992** = Erika Kržišnik, *Nomen est omen ali pa tudi ne*, *Jezik in slovstvo* 37 (1992), št. 8, 242–243.
- Kržišnik 2002** = Erika Kržišnik, *Nomen est omen ali pa tudi ne (II)*, *Jezik in slovstvo* 47 (2001/02), št. 4, 175–177.
- Marušič 2006** = Franc Marušič, *Merila za ugotavljanje/prepoznavanje slovenskosti ali neslovenskosti imen podjetij, zavodov, društev in drugih pravnih oseb zasebnega prava*, Nova Gorica: Univerza v Novi Gorici, 2006.
- Marušič – Žaucer 2009** = Franc Marušič – Rok Žaucer, *Tujejezična imena lokalov, obratov, poslovnih prostorov ter stališča Slovenije do njih*, Nova Gorica: Univerza v Novi Gorici, 2009.
- Marušič – Žaucer 2012** = Franc Marušič – Rok Žaucer, *Teoretično-empirična raziskava o jezikovnopoličnih učinkih obstoječega pravnoformalnega okvira statusa in rabe slovenščine in drugih jezikov v javnosti*, Nova Gorica: Univerza v Novi Gorici, 2012.
- Meden – Zadnikar 2009** = Ahac Meden – Gita Zadnikar, *Analiza Zakona o javni rabi slovenščine in njegovega uresničevanja*, v: *Infrastruktura slovenščine in slovenistike*, ur. Marko Stabej, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2009 (Obdobja 28), 463–470.

- Navodilo o ugotavljanju jezikovne ustreznosti firme** = Navodilo o ugotavljanju jezikovne ustreznosti firme pravne osebe zasebnega prava oziroma imena fizične osebe, ki opravlja registrirano dejavnost, pri vpisu v sodni register ali drugo uradno evidenco, *Uradni list RS*, št. 53/2006.
- Pogorelec idr. 1983** = Breda Pogorelec idr. (ur.), *Slovenščina v javnosti*, Ljubljana: Republiška konferenca Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije in Slavistično društvo Slovenije, 1983.
- Shohamy – Gorter 2009** = Elana Shohamy – Durk Gorter (ur.), *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*, New York: Routledge, 2009.
- Stabej 2006** = Marko Stabej, Jezikovna opremljenost mesta in meščanov, v: *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 42: mesto in meščani v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj*, ur. Irena Novak Popov, Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2006, 223–235.
- Stabej 2012** = Marko Stabej, Jezik, nazori in nadzor, v: *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 48: ideologije v slovenskem jeziku, literaturi in literaturi*, ur. Aleksander Bjelčevič, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2012, 11–20.
- Toporišič 1991** = Jože Toporišič, *Družbenost slovenskega jezika*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1991.
- Ustava** = Ustava Republike Slovenije, *Uradni list RS*, št. 47/2013.
- ZDru-1** = Zakon o društvih (ZDru-1-UPB2), *Uradni list RS*, št. 64/2011.
- ZGD-1** = Zakon o gospodarskih družbah (ZGD-1), *Uradni list RS*, št. 42/2006, 60/2006, 26/2007, 33/2007, 67/2007, 100/2007, 10/2008, 68/2008, 42/2009, 65/2009, 3/2011, 91/2011, 32/2012, 57/2012, 82/2013.
- ZGD-1-NPB10** = Zakon o gospodarskih družbah, 3. 9. 2015.
- ZJRS** = Zakon o javni rabi slovenščine, *Uradni list RS*, št. 86/2004, 8/2010.
- ZU** = Zakon o ustanovah, *Uradni list RS*, št. 70/2005 (UPB-1), 91/2005.
- ZZ** = Zakon o zavodih, *Uradni list RS*, št. 8/1996, 36/2000, 127/2006.
- ZZad** = Zakon o zadržah, *Uradni list RS*, št. 97/2009.

SUMMARY

The linguistic landscape in Slovenia and current legislative provisions: Use of Slovenian in naming companies, legal entities, and natural persons operating registered businesses (a sociolinguistic perspective)

Legislative issues concerning Slovenian and the role of language in public use were already considered crucial for Slovenian linguistic studies in the 1980s. Stress was placed on problems of names of firms; see the conference *Slovenščina v javnosti* (Slovenian in Public Use, 1983) and statements in *Jezikovno razsodišče 1980–1989*, Toporišič 1991).

This article deals with the results of the 2014 sociolinguistic survey on legislative effects on the Slovenian linguistic landscape. Focus is placed on issues concerning the use of Slovenian in naming companies, legal entities, and natural persons operating registered businesses.

The relevant statutory provisions are not entirely in accordance with each other. The authors have limited the research to problems concerning defining Slovenian versus non-Slovenian names or assessing the level of Slovenianness of names of businesses and legal entities of private law. Focused is placed on the attitudes of users (those affected by the current legislative provisions as well as those in charge of supervising its application) regarding the effectiveness and justifiability of the current legislative provisions. The article explores the possibilities of implementing the provisions, their effects, and their consequences.

VARJA CVETKO OREŠNIK – JANEZ OREŠNIK

NARAVNA SKLADNJA IN SLOGOVNI RAZLOČEK MED DVOJNICAMA

COBISS: 1.01

V okviru naravne skladnje (osnove katere so povzete v dodatku) se prispevek osredinja na pare skladenjskih dvojnic, med katerimi je slogovni razloček (npr. ena dvojnica je knjižne narave, druga dvojnica je pogovorne narave). Naravna skladnja zna napovedovati razmestitev slogovnega razločka po dvojnica. Jezikovno gradivo je angleško. Zajetih je 16 primerov slogovnih razločkov.

Ključne besede: angleščina, naravna skladnja, skladenjska dvojnica, slogovni razloček, odvisni stavek

Natural Syntax: Stylistic contrast between two syntactic variants

In the framework of Natural Syntax (the basics of which are summarized in the Appendix), this article focuses on certain pairs of syntactic variants between which a stylistic contrast obtains (e.g., one variant being formal, the other informal). Natural syntax can predict the assignment of stylistic contrasts within two variants. The language material is English. Altogether, sixteen cases of stylistic contrast are discussed.

Keywords: English, Natural Syntax, syntactic variant, stylistic contrast, dependent clause

Ta prispevek obravnava v okviru naravne skladnje slogovne razločke med dvojnica, pri čemer se določa samo, ali je dvojnica (bolj) pogovorna ali (bolj) knjižna. V tem skromnem obsegu se dajo slogovni razločki napovedovati. A že to je osupljiva novost naravne skladnje, saj slogovni razločki sploh niso skladenjske narave in torej ne bi pričakovali, da bi se dali obdelovati s prijemi naravne skladnje. In vendar!

Pisca prispevka bi nadvse rada to prvo predstavitev nečesa novega zasnovala v celoti na slovenskem jezikovnem gradivu, vendar je v okviru slovenske skladnje še premalo podatkov o slogovnem razločku med primerljivima dvojnica. Zato sva izbrala angleško gradivo, ki ga ni malo in je po najinem mnenju zanesljivo. Naslonila sva se predvsem na angleško slovnico za jezikoslovce Rodneyja Huddlestona in Geoffreyja K. Pulluma (Huddleston – Pullum 2002). Tam je (na 1800 straneh zlasti o skladnji, na nekaterih mestih v povezavi s semantiko) relevantnih podatkov skoraj 180, a žal niso vsi uporabni ali pa se enak podatek ponavlja na celo do petih mestih. Nekoristno je predvsem, kar ta slovnica navaja kot skonstruirano od predpisovalcev, jezikovnih brusov ali nekaterih vplivnih izobraževalnih ustanov. Takega sicer ni kdove koliko; če se izloči, preostane ok. 150

dobrih podatkov, in te sva vse obravnavala z orodji naravne skladnje. Izid dela je bil brez izjeme uspešen, vendar morda ne v vseh primerih enako zanesljiv. Sklici na relevantna mesta so naju namreč zanašali tudi v razdelke slovnice, ki so nama bili še tuji, in/ali kjer še nisva imela izkušenj s praktično uporabo naravne skladnje.

V nadaljevanju predpostavljava, da je bralec obveščen o osnovah naravne skladnje. Zgoščeno so predstavljene v dodatku na koncu prispevka; posebej želiva bralečo pozornost pritegniti k seznamu osnovnih meril naravne skladnje (malce domišljavo imenovanih tudi »aksiomi«).

Osnovna lestvica naravnosti je pri slogovnih razločkih >nat (pogovorno, knjižno). Utemeljena je z znano okoliščino, da mnogo jezikov sploh ne premore knjižnega jezika ali ga rabi redko (npr. samo v obredju). Torej je pogovorno naravno po tipološkem načelu, točka (h) v seznamu aksiomov.

Pravkar navedena osnovna lestvica se da po naših pravilih razširiti na dva veljavna načina, in sicer v >nat (pogovorno in knjižno, samo knjižno) in v >nat (samo pogovorno, pogovorno in knjižno). Posplošitev: vrednost A je vedno bližje pogovornemu, vrednost B pa vedno bližje knjižnemu. V skladu s to posplošitvijo sta smiselni tudi lestvici >nat (bolj, manj) / pogovorno ter >nat (manj, bolj) / knjižno. Katero izmed naštetih dodatnih lestvic bomo kdaj uporabili, bo odločilo jezikovno gradivo posamične izpeljave.

Za pokušino: v nadnarečni slovenščini je *vključeno je vse razen večerje* pogovorne in knjižne narave; *vključeno je vse razen večerja* je samo pogovorne narave (sodba o slogovnem razločku je najina); nasprotno od tega ni med (stisnjeno zapisanima) dvojnicama *posvetujte se z zdravnikom ali (s) farmacevtom* nikakršnega slogovnega razločka.

Osrednji del prispevka si dovoljujema uvesti s posebno preprosto ponazoritvijo (iz besedotvorja). Govor bo o slogovnem razločku med angleškima samostalnikoma *doctor* in *doc* , oboje 'doktor, največkrat zdravnik'. Dvojnica *doctor* je nevtralne narave, dvojnica *doc* pa pogovorne narave. V koliki meri se dajo te razmere napovedati, je razvidno iz naslednje izpeljave:

(1) Angleščina. Dvojnici *doctor* in *doc* se razlikujeta slogovno: *doctor* je beseda nevtralne narave (torej pogovorna in knjižna), beseda *doc* pa se rabi samo v pogovornem jeziku.

Dvojnici: *doctor* in *doc* . – Okolje izpeljave je naravno, torej bo delovalo vzporedno povezovanje vrednosti lestvic, ki bosta navedeni v nadaljevanju. (Komentar: vprašanje okolja smo tukaj kar obšli; v nadaljnjih izpeljavah pa bo okolje igralo pomembno vlogo.)

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (*doc, doctor*)

Tj., dvojnica *doc* je bolj naravna od dvojnice *doctor* . – Po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (samo pogovorno, pogovorno in knjižno)

(Komentar: ta lestvica edina med zgoraj naštetimi različki lestvic o slogovnem razločku odseva slogovne razmere v tu zajetem gradivu.)

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči med *doc* in *doctor*, tako da je ena možnost samo pogovorna, druga pa pogovorna in knjižna, tedaj teži *doc*, da bi bil samo pogovorne narave, in *doctor* teži, da bi bil pogovorne in knjižne narave. Q.E.D.

4. Komentar. Napoved, navedena v točki 3, je pravilna. Temelji pa a. na izbrani in utemeljeni ubeseditvi lestvice 1.1 ter b. na okolju izpeljave (ki smo ga izjemoma samo omenili) in posledično na vrsti povezovanja vrednosti lestvic. (Lestvico 1.2 smo vzeli iz gradiva, ki je navedeno v prvem odstavku izpeljave. Na izbiro te lestvice ne moremo vplivati.) Z drugimi besedami: če naravna skladnja pravilno določi okolje izpeljave in lestvico 1.1, se da napovedati slogovni razloček med obravnavanima dvojnicama, tj., katera dvojnica je bolj pogovorna in katera bolj knjižna. Natančnejše določitve slogovnega razločka (npr. samo pogovorno ali pogovorno in knjižno) so odvisne od tega, katero lestvico o slogovnem razločku izberemo kot vložek v točko 1.2.

Iz vsega relevantnega gradiva, ki ga vsebuje slovnica Huddlestona in Pulluma iz leta 2002, sva v ta prispevek uvrstila samo izpeljave o slogovnih razločkih v odvisnikih (v odvisniških stavkih in polstavkih). Začenjava z izpeljavo (2):

(2) Angleščina. Namera se lahko izrazi z namernim odvisnikom, npr. *so that we can be sure of a quorum* 'tako da bi si zagotovili kvorum'. Tak namerni odvisnik je nekoliko knjižen. Sestavina *that* se sme izpustiti, npr. *so we don't have to rush* 'tako da nam ne bi bilo treba hiteti' (Huddleston – Pullum 2002: 727–728). Namerni veznik *so* (brez *that*) je precej pogovorne narave (Quirk idr. 1985: 565).

Dvojnici: (veznik namernega odvisnika) *so that* in *so*. – V izpeljavi ni govor o vsakršni rabi veznikov *so* in *so that*, temveč samo o rabi teh veznikov v namernih odvisnikih. Torej je okolje izpeljave »namerni odvisnik«, ta pa je semantične narave, zato je (po pravilih naravne skladnje) križno povezovanje zamrznjeno (in preostane samo vzporedno povezovanje).

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (*so, so that*) / veznik namernega odvisnika

Tj., veznik *so* je bolj naraven od veznika *so that*. – Po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (pogovorno, knjižno)

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v namernih odvisnikih) med veznikoma *so* in *so that*, tako da je en veznik pogovorne narave, drugi veznik pa knjižne narave, tedaj teži veznik *so*, da bi bil pogovorne narave, veznik *so that* pa teži, da bi bil knjižne narave. Q.E.D.

(3) Angleščina. Namera se med drugim izraža z veznikoma *in order that* ‘(z namenom) da bi’ in *so that* ‘zato da bi’ (npr. *in order that I may make adequate preparation* ‘da bi mogel izvesti primerno pripravo’, *he issued white gloves so that his customers should not soil their hands* ‘oskrbel je bele rokavice, zato da si njegove stranke ne bi mazale rok’). Veznik *in order that* je bolj knjižen kot veznik *so that* (Huddleston – Pullum 2002: 1000–1001).

Dvojnici: veznik *in order that* in veznik *so that*. – Oba veznika se primerjata samo, kolikor se rabita v namernem odvisniku, zaradi česar je njuno okolje namerni odvisnik, ta pa je semantične narave, zato je križno povezovanje zamrznjeno.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (*so that, in order that*)

Tj., *so that* je bolj naravno od *in order that*. – Po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (manj, bolj) / knjižno

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v namernem odvisniku) med veznikoma *in order that* in *so that*, tako da je eden manj knjižen, drugi pa bolj knjižen, tedaj teži veznik *so that*, da bi bil manj knjižen, in veznik *in order that* teži, da bi bil bolj knjižen. Q.E.D.

(4) Angleščina. Podredni veznik *lest* ‘da ne’ se veže z osnovno obliko glagola, npr. *we invited her husband too, lest he feel left out* ‘povabila sva tudi njenega soproga, da se ne bi počutil odrinjenega’, ali pa s *should* + nedoločnik, npr. *we invited her husband too, lest he should feel left out* enak pomen. Prvi zgled je malo bolj knjižen kot drugi (Huddleston – Pullum 2002: 187). Omenjeno osnovno obliko glagola štejeva za subjunktiv. Dodatne podatke o skladijskem vedenju veznika *lest* dajejo slovarji: *they were afraid to complain about the noise lest they annoyed the people next door* ‘bali so se pritožiti zaradi hrupa, da ne bi ujezili ljudi v sosednjem stanovanju’. Najin vtis je, da so to slogovno nevtralni različki.

Dvojnici: (*lest* v protivnem odvisniku) subjunktiv/*should* + neodločnik in povedni naklon. – Protivni odvisnik je semantične narave, torej zamrzne križno povezovanje.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (povedni naklon, subjunktiv/*should* + nedoločnik)

Tj., povedni naklon je bolj naraven od subjunktiva/*should* + nedoločnika. – Povedni naklon je v številnih jezikih kodiran ničto in je zato naraven po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (pogovorno in knjižno, samo knjižno)

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v protivnem odvisniku, uvedenem z *lest*) med povednim naklonom in subjunktivom/*should* + nedoločnik, tako da je ena možnost pogovorna in

knjižna, druga pa samo knjižna, tedaj teži povedni naklon, da bi bil pogovorni in knjižni, in subjunktiv/*should* + nedoločnik težita, da bi bila samo knjižna. Q.E.D.

(5) Angleščina. Med dopustnimi vezniki je s stališča slogovnega razločka najbolj smiselno primerjati veznika *though* 'čeprav' (ta je pogovorne narave) in *albeit* 'čeprav, resda' (ta je omejen na knjižno rabo), kadar je njun komplement neglagolski polstavek, npr. *though an American citizen, he has never lived in the States* 'čeprav je ameriški državljan, ni nikoli živel v Ameriki', *the book covers the whole field, albeit somewhat superficially* 'knjiga pokriva celo področje, čeprav (a resda) nekoliko površno' (Huddleston – Pullum 2002: 736).

Dvojnici: (dopustni odvisnik) *though* in *albeit*. – Okolje je naravno: »dopustni odvisnik«.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (*though, albeit*) / veznik dopustnega odvisnika

Tj., veznik *though* je bolj naraven kot veznik *albeit*. – Dopustni veznik *though* se rabi veliko več kot dopustni veznik *albeit*, zato je *though* naraven po načelu pogostnosti, točka (č) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (pogovorno, knjižno)

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (pri veznikih dopustnih odvisnikov) med *though* in *albeit*, tako da je ena možnost pogovorna, druga možnost pa knjižna, tedaj teži *albeit*, da bi bil knjižne narave, in *though* teži, da bi bil pogovorne narave. Q.E.D.

(6) Angleščina. Če je v protazi pogojne povedi za sedanost osebna glagolska oblika od 'biti', stoji ta v subjunktivu ali v povednem naklonu, npr. *if such a demonstration be/is made* 'če bi se priredila taka demonstracija'. Oblika *be* je samo knjižna. Subjunktiv drugih glagolov je v tej zgradbi zelo izjemen (Huddleston – Pullum 2002: 745). Dvojnici: (v pogojnem odvisniku) *be* in *is*. – Okolje je naravno, ker je omejeno na eno samo slovarsko enoto ('biti') in na pogojni odvisnik, ki je semantične narave.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (povedni naklon, subjunktiv) / protaza pogojne povedi za sedanost

Tj., povedni naklon je bolj naraven od subjunktiva. – Povedni naklon je po jeziki največkrat kodiran ničto, zato je naraven po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (pogovorno in knjižno, samo knjižno)

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (pri glagolu 'biti' v protazi pogojne povedi za sedanost) med povednim naklonom in subjunktivom, tako da je en naklon pogovorne in knjižne narave, drugi naklon pa samo knjižne narave, tedaj teži povedni naklon, da bi bil pogovorne in knjižne narave, subjunktiv pa teži, da bi bil samo knjižne narave. Q.E.D.

4. Opomba. Podobno knjižne narave je subjunktiv *be* v zgledu *whether it be good or bad* 'naj bo dobro ali slabo' (Huddleston – Pullum 2002: 765).

(7) Angleščina. »Izčrpní pogojní odvisníki« so tísti, kí v celoti naštevajo izključujoče se pogoje za uresničitev nadrednega glavnega stavka, npr. *I'm buying it whether we can really afford it or not* 'kupil jo bom, najsi si to v resnici lahko privoščimo ali ne'; en pogoj za nakup je uresničen s tem, da si ga lahko privoščimo, drugi pogoj za nakup pa je uresničen kljub temu, da si nakupa ne bi smeli privoščiti (Huddleston – Pullum 2002: 761).

»Vsebínski odvisníki v vlogi izčrpnega pogojnega odvisníka, kí je prislovno določílo«. (Skladenjske zgradbe te vrste ne kažejo v slovenščini nikakršnih skladskih posebnosti, v angleščini pa je drugače.) V takih stavkih je osebna glagolska oblika bodisi subjunktiv (in stavek je tedaj knjižne narave) bodisi povední naklon (in stavek je tedaj nevtralne narave), npr. *whether it be/is in the theatre, in fiction, or on television* 'najsi je to v gledališču, v prozmem leposlovju ali na televiziji'. Oba naklona – povední in subjunktiv – sta dovoljena razen zelo izjemoma samo pri glagolu 'biti' (Huddleston – Pullum 2002: 1001).

Dvojníci: (vsebínski odvisníki v vlogi izčrpnega pogojnega odvisníka, kí je prislovno določílo) povední naklon in subjunktiv. – Okolje je naravno, ker je omejeno na eno sámo slovarsko enoto ('biti') in na pogojní odvisník (kí je semantične narave).

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (povední naklon, subjunktiv)

Tj., povední naklon je bolj naraven od subjunktiva. – Povední naklon je po jezíkih največkrat kodíran níčo, zato je naraven po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (pogovorno in knjižno, samo knjižno)

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezík ločí (pri vsebinskih odvisnikih v vlogi izčrpnega pogojnega odvisníka, kí je prislovno določílo) med povedním naklonom in subjunktívom, tako da je en naklon pogovorne in knjižne narave, drugi naklon pa samo knjižne narave, tedaj teži povední naklon, da bi bil pogovorne in knjižne narave, subjunktiv pa teži, da bi bil samo knjižne narave. Q.E.D.

4. Opombe

4.1. Vsebínski odvisník je privzeta vrsta odvisníkov, kí ne vključuje ozíralnih in primerjalnih odvisníkov (Huddleston – Pullum 2002: 62). Vsebínski odvisník je skladska, ne semantična enota.

4.2. Enak zglede iz SSKJ pod *najsi* 2: *v tem pogledu so vse ženske enake, najsi živijo v mestu ali na deželi*. (Namesto *najsi* bi lahko bil *če*, vendar ima *najsi* ožji pomen; pogosto je namreč znak, da sledi naštevanje izbire, česar veznik *če* nikoli ne nakazuje.)

(8) Angleščina. Na začetku odvisnika se podredni veznik *that* 'da' včasih izpušča. Odvisnik brez *that* se več rabi v pogovornem jeziku, npr. *I think it's a good idea* 'mislim, da je to dobra zamisel' (Huddleston – Pullum 2002: 953).

Dvojnici: ±[podredni veznik *that*]. – Okolje je nenaravno: »podredni veznik« in/ali »odvisnik«, a ker izpeljava obravnava samo eno slovarsko enoto, namreč podredni veznik *that*, je križno povezovanje zamrznjeno.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (–, +) / podredni veznik *that*

Tj., odsotnost veznika *that* je bolj naravna kot njegova navzočnost. – Po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (samo pogovorno, pogovorno in knjižno)

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v *that*-stavkih) med navzočnostjo in odsotnostjo veznika *that*, tako da je ena možnost samo pogovorne narave, druga možnost pa pogovorne in knjižne narave, tedaj teži odsotnost veznika *that*, da bi bila samo pogovorne narave, in navzočnost veznika *that* teži, da bi bila pogovorne in knjižne narave. Q.E.D.

(9) Angleščina. V zelo pogovornem jeziku se namesto veznika *that* 'da' lahko rabi veznik *how* 'da', npr. *and told him how his cattle were being rustled* 'in mu je povedal, da njegovo živino kradejo' (Huddleston – Pullum 2002: 954).

Dvojnici: (*how*) 'da = pomen veznika' in 'kako = pomen načinovnega prislova'. – Okolje je naravno: pomen veznikov je semantične narave in izpeljava obravnava eno slovarsko enoto. Da se obravnava res samo ena slovarska enota, ne dve, se vidi po okoliščini (omenjeni v Huddleston – Pullum 2002: 954), da veljajo za *how* 'da' nekatere izmed bistvenih skladenjskih omejitev, ki jih uboga tudi *how* 'kako'.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat ('da', 'kako') / *how*

Tj., pomen 'da' je bolj naraven od pomena 'kako'. – Pomen 'da' je domala pomensko prazen. Ogovorjeni lažje odkodira pomen 'kako', in ta mora posledično biti omenjen na mestu B lestvice. Po načelu o govorečem in ogovorjenem, točka (a) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (samo pogovorno, pogovorno in knjižno)

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (pri slovarski enoti *how*) med pomenoma 'da' in 'kako', tako da je en pomen samo pogovorne narave, drugi pa pogovorne in knjižne narave, tedaj teži pomen 'da', da bi bil samo pogovorne narave, in pomen 'kako' teži, da bi bil pogovorne in knjižne narave. Q.E.D.

Opomba. *How* je predvsem načinovni prislov 'kako'. Kakor *how* v angleščini se *kako* v slovenščini lahko rabi v pomenu 'da', npr. *ne zaveda se, kako* 'da' je žena

hudo bolna (SSKJ pod *kako* 3, kjer pa ni omenjen morebitni slogovni razloček med 'da' in 'kako').

(10) Angleščina. Odločevalni vprašalni odvisniki so uvedeni z veznikoma *if* 'ali' in *whether* z enakim pomenom, npr. *I wonder if/whether he has read it* 'sprašujem se, ali jo je prebral'. Raba veznika *if* je nekoliko bolj pogovorna od rabe veznika *whether*. Glavna posplošitev pa se glasi: *ceteris paribus* je veznik *if* bolj pogovorne narave, veznik *whether* pa bolj knjižne narave (Huddleston – Pullum 2002: 972–974).

Dvojnici: (veznik odločevalnega vprašalnega odvisnika) *if* in *whether*. – Okolje je naravno: »odločevalni vprašalni odvisnik«, torej semantično določena enota.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (*if, whether*) / veznik odločevalnega odvisnega vprašalnega stavka
Tj., veznik *if* je bolj naraven od veznika *whether*. – Po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (bolj pogovorno, bolj knjižno)

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v odločevalnem odvisnem vprašalnem stavku) med veznikoma *if* in *whether*, tako da je eden bolj pogovorne narave, drugi pa bolj knjižne narave, tedaj teži veznik *if*, da bi bil bolj pogovorne narave, in veznik *whether* teži, da bi bil bolj knjižne narave. Q.E.D.

(11) Angleščina. Namesto *it is vital that they not accept the offer* 'ključno je, da ponudbe ne sprejmejo' (kar je z zanikalnim glagolom odvisnika samo knjižno) se nevtralnno reče *it is vital that they do not accept the offer* z enakim pomenom (Huddleston – Pullum 2002: 994–995).

Dvojnici: (glagol odvisnika) *not accept* in *do not accept*. – Okolje je nenaravno: »nikalnost« in »odvisnik«. *That*-stavek ni semantične narave, je vsebinski odvisnik.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (*not accept, do not accept*) / glagol odvisnika

Tj., *not accept* je bolj naravno od *do not accept*. – Po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (pogovorno in knjižno, samo knjižno)

2. Deluje križno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v *that*-odvisniku) med *not accept* in *do not accept*, tako da je ena možnost samo knjižna, druga pa pogovorna in knjižna, tedaj teži *not accept*, da bi bilo samo knjižno, in *do not accept* teži, da bi bilo pogovorno in knjižno. Q.E.D.

Opomba. O vsebinskem odvisniku gl. izpeljavo (7), točka 4.1.

(12) Angleščina. Če je vsebinski odvisnik sestavina povedi za pogojnost, je v takem odvisniku lahko subjunktiv, a ta je samo knjižne narave (in se celo bliža sta-

rinskosti), npr. *if the mind be immaterial, its functions ought to be unaffected* 'če je um nesnovne narave, bi njegove funkcije morale biti zunaj vpliva česar koli'. Vendar je subjunktiv praktično omejen na glagol 'biti'. Drugače se rabi nevtralnno povedni naklon: *whether he likes it or not* 'če mu je to všeč ali ne' (Huddleston – Pullum 2002: 1000).

Dvojnici: (vsebinski odvisnik v povedi za pogojnost) povedni naklon in subjunktiv. – Okolje je naravno: »pogojni odvisnik«.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (povedni naklon, subjunktiv) / v pogojnem odvisniku

Tj., povedni naklon je bolj naraven od subjunktiva. – Povedni naklon je navadno kodiran ničto, zato je naraven po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (pogovorno in knjižno, samo knjižno)

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v vsebinskih odvisnikih povedi za pogojnost) med povednim naklonom in subjunktivom, tako da je ena možnost samo knjižna, druga možnost pa pogovorna in knjižna, tedaj teži subjunktiv, da bi bil samo knjižne narave, in povedni naklon teži, da bi bil pogovorne in knjižne narave. Q.E.D.

4. Opomba. O pojmu vsebinski odvisnik gl. izpeljavo (7), točka 4.1.

(13) Angleščina. Podredni vezniki *as, as if, as though* 'kot (bi)' se v pogovornem jeziku lahko glasijo *like*. Zgledi z veznikom *as*: [primerjalni odvisnik:] *it's not as good as it was last year* 'ni tako dobro, kot je bilo lani'; [vsebinski odvisnik:] *he fell as he was getting in the bath* 'padel je, ko se je spravljal v banjo'. Zgledi z veznikom *like*: [primerjalni odvisnik:] *it was just me and Eileen getting drunk together like we used to in the old days* '(tam sva bila) samo jaz in Eileen in ga pila, kot sva to počela prej'; [vsebinski odvisnik:] *it seems like we're going to get into a speck of trouble* 'kaže, da bomo zašli v manjšo težavo'. Veznik *like* v vlogi veznikov *as if, as though*: *you look like you need a drink* 'zdiš se mi potreben pijače' (Huddleston – Pullum 2002: 1017 op., 1158).

Dvojnici: (podredni veznik) *as, as if, as though* in *like*. – Primerjalni odvisniki so naravni, ker so semantične narave; vsebinski odvisniki so kot odvisniki brez semantičnega razreza nenaravni. V takih razmerah se uveljavi naravnost kot privzeta izbira.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (*like, as/as if/as though*) / podredni veznik

Tj., veznik *like* je bolj naraven od veznikov *as/as if/as though*. – Veznik *like* se rabi več kot veznik *as* in tudi kot veznika *as if, as though* (ima torej večje področje rabe kot ti trije vezniki skupaj) in je zato naraven po načelu pogostnosti, točka (č) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (samo pogovorno, pogovorno in knjižno)

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (pri podrednih veznikih) med *as/as if/as though* in *like*, tako da je ena možnost samo pogovorna, druga pa pogovorna in knjižna, tedaj teži veznik *like*, da bi bil samo pogovorne narave, in vezniki *as/as if/as though* težijo, da bi bili pogovorne in knjižne narave. Q.E.D.

4. Opombe

4.1. Vsebinski odvisnik: gl. izpeljavo (7), točka 4.1.

4.2. Področje rabe se v naravni skladnji ureja z načelom pogostnosti, točka (č) v seznamu aksiomov.

(14) Angleščina. Oziralni odvisnik *the answers to which he already knows* ‘odgovore na katerega (on) že pozna’ je razmeroma knjižne narave; doživlja popoln premik tiste samostalniške zveze, ki vsebuje oziralni zaimek. Preostala različka (*to which he already knows the answers in which he already knows the answers to*) – vsi trije so sopomenski – sta nevtralne narave in doživljata nepopoln premik tiste samostalniške zveze, ki vsebuje oziralni zaimek (Huddleston – Pullum 2002: 1041).

Dvojnici: (samostalniška zveza, ki vsebuje oziralni zaimek) popoln in nepopoln premik na začetek stavka. – Okolje je nenaravno: »odvisnik«.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (popoln, nepopoln) / premik na začetek stavka

Tj., popoln premik je bolj naraven kot nepopoln premik. – Po načelu o potekih, točka (e) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (pogovorno in knjižno, samo knjižno)

2. Deluje križno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v oziralnem odvisniku) med popolnim in nepopolnim premikom na začetek stavka, tako da je ena možnost samo knjižna, druga pa pogovorna in knjižna, tedaj teži popolni premik, da bi bil samo knjižne narave, in nepopolni premik teži, da bi bil pogovorne in knjižne narave. Q.E.D.

(15) Angleščina. Oziralni odvisniki, ki se začenjajo z glagolnikom/deležnikom + oziralnim zaimkom (npr. *passing which confers on the student a virtual guarantee of a place at the university* ‘uspešno opravljanje katerega da študentu skoraj poroštvo za mesto na univerzi’), so zelo knjižni. Izjema so nevtralni *speaking/talking of which/whom* ‘o čemer/katerem že govorimo’, ki uvajajo temo stavka, a ta izjema tu ne bo obravnavana (Huddleston – Pullum 2002: 1043). Uvajalo *passing which* se nevtralno glasi *the passing of which*.

Dvojnici (oziralni odvisnik, uveden z glagolnikom/deležnikom + oziralnim zaimkom) *passing which* in *the passing of which*. – Okolje je nenaravno: »podredno uvajalo« in/ali »odvisnik«.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (*passing which, the passing of which*) / uvajalo oziralnega odvisnika Tj., *passing which* je bolj naravno kot *the passing of which*. – Po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (pogovorno in knjižno, samo knjižno)

2. Deluje križno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v oziralnih odvisnikih, ki se začenjajo z glagolnikom/deležnikom + oziralnim zaimkom) med tipoma *passing which* in *the passing of which*, tako da se en tip rabi samo knjižno, drugi tip pa pogovorno in knjižno, tedaj teži tip *passing which*, da bi se rabil samo knjižno, in tip *the passing of which* teži, da bi se rabil pogovorno in knjižno. Q.E.D.

(16) Angleščina. Oziralno uvajalo lahko poleg oziralnega zaimka vsebuje samostalniško jedro, npr. *which expenses* 'kateri odhodki'. V takem primeru je samostalniško jedro vedno ponovitev enakega samostalniškega jedra, ki se pojavlja nekje v bližnjem predhodnem besedilu, npr. *they refuse to support the UN's expenses [...]*, *which expenses are not covered by the regular budget* 'nočejo prispevati k odhodkom OZN [...]', kateri odhodki (saj ti odhodki) nimajo kritja v rednem proračunu'. Taki oziralni odvisniki so samo knjižni. Če pa je samostalniško jedro (neponovljeno) v takem oziralnem uvajalu, da je po zgradbi predložna zveza, npr. *in which case* 'v katerem primeru', je oziralni odvisnik nevtralne narave, npr. *I may be late, in which case I suggest you start without me* 'morda bom zamudil, v katerem primeru (in v tem primeru) predlagam, da začnete brez mene' (Huddleston – Pullum 2002: 1044).

Dvojnici: (uvajalo oziralnega odvisnika) *which expenses* ter *in which case*. – Okolje je nenaravno: »podredno uvajalo«.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (*which expenses, in which case*)

Tj., *which expenses* je bolj naravno kot *in which case*. – Po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (pogovorno in knjižno, samo knjižno)

2. Deluje križno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v uvajalu oziralnega odvisnika) med tipoma *which expenses* ter *in which case*, tako da je en tip samo knjižne narave, drugi tip pa pogovorne in knjižne narave, tedaj teži tip *which expenses*, da bi se rabil samo knjižno, in tip *in which case* teži, da bi se rabil pogovorno in knjižno. Q.E.D.

Dodatek: osnove naravne skladnje

Naravna skladnja je deduktivna jezikoslovna teorija (v razvoju), ki določa predpostavke, na podlagi katerih se napovejo (in torej sinhrono razložijo) neke (obliko)skladenjske razmere. Osnovni vrsti predpostavk so lestvice naravnosti in pravila povezovanja med soodnosnimi vrednostmi katerih koli dveh lestvic. Vsake (obliko)skladenjske razmere so predstavljene kot dve primerljivi dvojnici. Naravna skladnja ne vsebuje tvorbenih sestavin.

Osnovna oblika lestvic naravnosti je $>\text{nat}(A, B)$, kjer je A bolj naravno od B. Dovoljeni sta tudi dve razširjeni lestvici, namreč $>\text{nat}(A + B, B)$ in $>\text{nat}(A, A + B)$, ki sta veljavni, če je veljavna soodnosna lestvica oblike $>\text{nat}(A, B)$. Iz Siebenreich 2016 dodajam: Lestvica osnovne oblike $>\text{nat}(A + B)$ je veljavna, kolikor so veljavna osnovna načela teorije, ki lestvico podpirajo. Lestvica razširjene oblike $>\text{nat}(A, A + B)$ ali $>\text{nat}(A + B, B)$ je veljavna, kolikor verjamemo, da smo v izpeljavo vključili pravi različek razširjene lestvice.

Sledijo merila, s katerimi naravna skladnja utemeljuje lestvice naravnosti.

(a) Parameter govorca/ogovorjenega. Na lestvici $>\text{nat}(A, B)$ je vrednost A naravna za govorca (in manj naravna za ogovorjenega); vrednost B je manj naravna za govorca (in bolj naravna za ogovorjenega). Osnovna lestvica se glasi $>\text{nat}$ (ugodno za govorca, ugodno za ogovorjenega). Ta pogled na naravnost je v jezikoslovju dobro znan (Havers 1931: 171), in sicer pod imenom težnja po gospodarnosti (ki jo goji predvsem govorec) in težnja po natančnosti (ki je predvsem v interesu ogovorjenega).

Po Mayerthaler 1981: 13sl. predpostavljamo, da je govorec središče sporazumevanja, zaradi česar so govorceve lastnosti zvečine naravne; npr. biti prva slovnična oseba in/ali osebek in/ali človeško in/ali moško (!) in/ali ednina in/ali določno in/ali nanašalno itd.

Kar je ugodno za ogovorjenega, je najbrž manj naravno za govorca. To je v naravni skladnji ključna točka in pri njej bo naravna skladnja vztrajala, dokler kak dober protiprimer te točke ne ovrže. Kot ponazoritev navajava, da je tvorba kake daljše samostalniške zveze lahko »utrudljiva« za govorca (tj. zanj manj naravna), a občutno lajša odkodiranje, ki ga opravi ogovorjeni (tj. zanj je bolj naravna).

(b) Načelo najmanjšega napora (Havers 1931: 171). Kar je bolj v skladu s tem načelom, je za govorca bolj naravno. Kar je (za govorca) kognitivno preprosto, se tvori zlahka, se zlahka priključuje iz spomina itd.

(c) Stopnja včlenjenosti v zgradbo. Kar je bolj včlenjeno v svojo zgradbo, je za govorca bolj naravno. Kot približek velja, da je za govorca manj naravno, kar tiči na robu zgradbe, in bolj naravno, kar je znotraj zgradbe.

(č) Pogostnost. Kar je bolj pogostno kot pojavnica, je za govorca bolj naravno. Kar je govorceu kognitivno bolj preprosto, se rabi več. (Toda obratno ni res: kar je za govorca naravno, ni nujno bolj pogostno.)

(d) Majhen nasproti velikemu razredu. Raba majhnega razreda je za govorca bolj naravna kot raba velikega razreda. Med sporočanjem govorec lažje izbira iz majhnih razredov kot iz velikih. (Tu gre za pogostnost različnic.)

(e) Načelo o potekih. Vsak potek je naraven. Zgledi poteka: premik, ujemanje, posnemanje.

(f) Sprejemljiva nasproti nesprejemljivi rabi. Sprejemljivo je za govorca bolj naravno kot nesprejemljivo. Temeljni razlog za sprejemljivost neke skladske enote je ravno njena večja naravnost (za govorca) v primerjavi z neko soodnosno nesprejemljivo enoto.

(h) Kar je bolj razširjeno po jezikih sveta, je za govorca bolj naravno (tipološko merilo). Kar je za govorca kognitivno bolj preprosto, se uresničuje v več jezikih.

Ta merila (a–h) (odslej imenovana tudi aksiomi) so bila že uporabljena ob jezikovnem gradivu različnih jezikov in različnih (obliko)skladskih razmer. Pri takem delu so naju merila kar naprej prisiljevala, da sva nekatere rešitve zavračala in dajala prednost drugim rešitvam. Na podlagi te spodbudne izkušnje bova sedanji seznam (a–h) ohranila, dokler kak prepričljiv in nepopravljiv protiprimer ne zbudi dvomov o teh aksiomih. Tak dogodek bi bil sploh v temeljnem interesu naravne skladnje. Edini realistični cilj deduktivnih teorij je namreč, da se nazadnje ovržejo. Kakršno koli popravljanje aksiomov (razen lepotnega) bi zmanjšalo možnosti za ta zaželeni dokončni izid.

Zgornja merila naravnosti se rabijo za utemeljevanje lestvic naravnosti. Navadno zadošča, da se neka lestvica utemelji z enim samim merilom, ki podpre vrednost A ali vrednost B lestvice; nepodprta vrednost zavzame edini preostali položaj na lestvici. Seveda se sme lestvica podpreti z več kot enim merilom. Morebitna protislovja med merili, uporabljenimi ob neki lestvici, se razrešijo z omejitvami, veljavnimi za kombinacije meril. Doslej sva izrekla le malo takih omejitev, saj še nisva naletela na veliko uporabnega ključnega jezikovnega gradiva.

Lestvice naravnosti so bistveni del t. i. izpeljav, s katerimi naravna skladnja izraža svoje napovedi o razmerah v jezikovnem gradivu. Zgled izpeljave:

Angleščina. Kratnostni števniki sestojijo navadno iz glavnega števnikar in besede *times* (npr. *four times* ‘štirikrat’), le za najnižje števnike so na voljo enobesedni izrazi: *once* ‘enkrat’, *twice* ‘dvakrat’ in starinsko *thrice* ‘trikrat’ (Collins Cobuild 1990: 270–271).

Dvojnici: tip *once* in tip *four times*.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (tip *once*, tip *four times*)

Tj., tip *once* je bolj naraven kot tip *four times*. – Po merilu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (nizko, manj nizko) / število

Tj., nizko število je bolj naravno od manj nizkega števila (Mayerthaler 1981: 15). – Nizka števila so govorcu lažje dostopna. Po parametru o govorcu/ogovorjenem, točka (a) v seznamu aksiomov.

2. Pravila vzporednega povezovanja soodnosnih vrednosti:
vrednost A teži po povezavi z vrednostjo C,
vrednost B teži po povezavi z vrednostjo D. Gl. spodaj opombo 4.1.

3. Posledice:

Če jezik pri kratnostnih števnikih loči med nizkimi in manj nizkimi števili, tako da rabi ena vrsta števil vzorec *four times* in druga vrsta števil vzorec *once*, tedaj težijo nizka števila k rabi vzorca *once* in manj nizka števila k rabi vzorca *four times*. Q.E.D. (Ne pričakujemo obratnih razmer.)

4. Opombe

4.1. Vrednost A lestvice 1.1 (= tip *once*) teži k povezavi z vrednostjo C lestvice 1.2 (= nizko število). Vrednost B lestvice 1.1 (= tip *four times*) teži k povezavi z vrednostjo D lestvice 1.2 (= manj nizko število). Podobno v preostalih izpeljavah, s tem da je povezovanje (drugače kot tukaj) pogosto križno. Križno povezovanje je razloženo v nadaljevanju.

4.2. Naravna skladnja ne more napovedati, kje je meja med nizkimi in manj nizkimi števili.

4.3. Henning Andersen je soavtorja Janeza Orešnika opozoril na vzporeden sestav kratnostnih števnikov, in sicer *one additional time, two/three/four additional times* itd., ki ne vsebuje razdelitve na dva dela, kakršna je predmet zgornje izpeljave. Donald Reindl (osebno sporočilo) je dodal še *one more time, two/three/four more times* itd.

Ta izpeljava trdi, da razmere ne morejo biti obratne, tj., da bi števniki nad *two* (ali *three*) bili enobesedni in števniki pod *three* (ali *four*) dvobesedni. Vse napovedi naravne skladnje se omejujejo na take skromne trditve o majhni verjetnosti obratnih razmer.

V izpeljavah igrajo pomembno vlogo pravila povezovanja; prim. točko 2 v zgornji izpeljavi. Pravila povezovanja uravnavajo povezave soodnosnih vrednosti na lestvicah, udeleženih v kateri koli posamezni izpeljavi.

Povezovanje je vzporedno ali križno. Recimo, da se soodnosni lestvici glasita $>\text{nat}(A, B)$ in $>\text{nat}(C, D)$. Vzporedno povezovanje združi v par vrednosti A in C ter vrednosti B in D. Križno povezovanje združi A z D in B s C.

Vprašanje velike pomembnosti je, kdaj je povezovanje vzporedno in kdaj križno. Privzeti primer je vzporedno povezovanje. Križno povezovanje je nujno, kadar je izpeljava omejena na jezikovno gradivo znotraj »nenaravnega okolja«. Slednje je opredeljeno kot vrednost B na lestvici $>\text{nat}(A, B)$.

Zgled. Na lestvici $>\text{nat}$ (glavni, odvisni) / stavek tvori vrednost »odvisni stavek« nenaravno okolje. Torej zahtevajo vse izpeljave, katerih jezikovno gradivo se nahaja v okolju »odvisni stavek«, križno povezovanje.

Naravna skladnja se sicer ne ukvarja s pomenoslovnimi pojavi, a v redkih primerih pomenoslovje vendarle zaide v kako izpeljavo. Dosedanja izkušnja uči, da pomenoslovni pojavi nikoli ne sprožajo križnega povezovanja.

Vztrajanje naravne skladnje pri razlikovanju med vzporednim in križnim povezovanjem izhaja posredno iz dela Henninga Andersena v okviru teorije zaznamovanosti. Andersen je v vseh človeških semiotskih sistemih opazil razmere, kot so naslednje: ob vsakdanji priložnosti so nezaznamovana neformalna oblačila, formalna pa zaznamovana; ob praznični priliki so formalna oblačila nezaznamovana, neformalna pa zaznamovana (Andersen 1972: 45, zlasti op. 23). Ta zgled, izražen z našimi lestvicami: (i) >nat (neformalna, formalna) / oblačila, (ii) >nat (–, +) / zaznamovano. Tretja lestvica kot vir okolja izpeljave: >nat (vsakdanja, praznična) / priložnost. Če je okolje »vsakdanja priložnost«, je povezovanje v (i–ii) vzporedno; če je okolje »praznična priložnost«, je povezovanje v (i–ii) križno.

Kot je razvidno iz vseh najinih izpeljav, tudi iz sledečih, se naravna skladnja ne ukvarja z zbiranjem in razvrščanjem jezikovnega gradiva, temveč obravnava domala samo gradivo, ki je bilo že predhodno zbrano in razvrščeno ter je v taki obliki dostopno v strokovni literaturi.

Iz Siebenreich 2016 dodajam: V slovenski šoli naravnega jezikoslovja je naloga izpeljav, da NAPOVEDUJEJO gradivske razmere, o katerih poteka izpeljava. Napovedi temeljijo na predpostavkah, (ki so maloštevilne in) ki so izražene v obeh lestvicah vsake izpeljave in v t. i. okolju izpeljave. Same predpostavke pa temeljijo na osnovnih načelih slovenske šole naravnega jezikoslovja. Če se dajo gradivske razmere napovedati, to ne pomeni nič manj, kot da ob resničnosti soodnosnih predpostavk niso samo take, kot res so, temveč sploh ne morejo biti drugačne, kot so. V tem smislu so gradivske razmere opisno razložene. Enako ravna *mutatis mutandis* tvorbeno slovnica.

NAVEDENKE

Andersen 1972 = Henning Andersen, Diphthongization, *Language* 48 (1972), 11–50.

Collins Cobuild 1990 = *Collins Cobuild English Grammar*, London: Collins, 1990.

Havers 1931 = Havers, Wilhelm, *Handbuch der erklärenden Syntax*, Heidelberg: Winter, 1931.

Huddleston – Pullum 2002 = Rodney Huddleston – Geoffrey K. Pullum, *The Cambridge grammar of the English language*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Mayerthaler 1981 = Willi Mayerthaler, *Morphologische Natürlichkeit*, Wiesbaden: Athenaion, 1981.

Quirk idr. 1985 = Randolph Quirk – Sidney Greenbaum – Geoffrey Leech – Jan Svartvik, *A comprehensive grammar of the English language*, London: Longman, 1985.

Siebenreich 2016 = Nika Siebenreich, *Delovanje naravnega oblikoslovja: doktorska disertacija*, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Ljubljana: [N. Siebenreich], 2016. – Razmnoženo.

SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana: SAZU oz. ZRC SAZU, 1970–1991.

SUMMARY

Natural Syntax: Stylistic contrast between two syntactic variants

In the framework of Natural Syntax (the basics of which are summarized in the Appendix), this article focuses on certain pairs of syntactic variants between which a stylistic contrast obtains (e.g., one variant being formal, the other informal). Somewhat unexpectedly, stylistic contrasts can be largely predicted within Natural Syntax, although they are not syntactic features. Any prediction is successful under the assumption of Natural Syntax (expressed on a scale) that informal is more natural than formal, and provided that the correct values of the following variables are determined: (a) the two syntactic variants, (b) their relative naturalness expressed on a scale, and (c) the environment of the deduction (and consequently the parallel or chiasmic alignment of the values of the scales).

The language material is English, extracted mostly from Huddleston and Pullum (2002). This descriptive grammar contains about 150 usable data on stylistic contrasts. However, only those are treated here that involve dependent clauses or at least their subordinators. For instance, clauses of purpose can be introduced with the more formal *in order that* or with the less formal *so that*. In all, sixteen cases of stylistic contrast are discussed.

MATEJ METERC

EMPIRIČNI PRISTOPI K RAZLOČEVANJU MED NEPAREMIOLOŠKIMI IN PAREMIOLOŠKIMI STAVČNIMI FRAZEMI

COBISS: 1.01

Za raziskovanje meje med paremiološkim in neparemiološkim spektrom lahko uporabimo nekatere sociolingvistične in korpusne pristope. Najprej nas zanima, ali je med govorcii in raziskovalci določena skupina frazemov žanrsko uzaveščena ali ne. Potem se osredotočamo na semantične in pragmatične sestavine, pogostnost v jezikovnem korpusu in na prisotnost ali odsotnost tipičnih paremioloških uvajalnih sredstev. Tako poskušamo razlikovati med enotami, ki spadajo na rob paremiološkega spektra, in tistimi, ki spadajo na rob neparemiološkega spektra stavčne frazeologije. S tem predlagamo empirično ločnico med reki in neparemiološkimi stavčnimi frazemi.

Ključne besede: stavčna frazeologija, paremiologija, rek, uvajalna sredstva, korpusno jezikoslovje

Empirical approaches to distinguishing between the non-paremiological and paremiological sentential phrasemes

Sociolinguistic and corpus-based approaches can be used to study the boundary between paremiological and non-paremiological material. This study primarily examines whether speakers and researchers perceive a certain group of phrasemes as being representative of the (paremiological) genre or not. Second, it examines semantic and pragmatic features, the corpus frequency of these units, and the presence or absence of introductory formulas typical of paremiological units. In this manner it distinguishes units that should be placed at the edge of the paremiological spectrum from those that represent the edge of the non-paremiological spectrum of sentential phraseology. It is proposed that a line be drawn between "sayings" and non-paremiological sentential phrasemes in this manner.

Keywords: sentential phraseology, paremiology, saying, introductory formulas, corpus linguistics

1 RAZPON STAVČNIH FRAZEMOV IN MERA NJIHOVE UZAVEŠČENOSTI

Ugotavljali smo že (Meterc 2016), da se stopnja uzaveščenosti frazemov pri govorciih v precejšnji meri zrcali tudi v stopnji (ne)raziskanosti frazeoloških tipov; uzaveščenost, ki je najmočnejša pri osrednjih žanrih na paremiološkem polu stavčne frazeologije, slabi oz. je odsotna že pri mnogih tipih paremij, o katerih so žanrske predstave čedalje bolj razpršene in šibke (krilatice, splošnice, wellerizmi in antipregovori), najmanjša pa je uzaveščenost neparemioloških (nežanrskih) stavčnih frazemov. Na pomanjkanje sistematičnih raziskav slovenske paremiologije je pred nedavnim opozorila Erika Kržišnik (2013), še širši spekter problematike pa

se nam prikaže, če upoštevamo pragmatični pol stavčne frazeologije (Jakop 2006). Kako široko je polje stavčne frazeologije, kaže dejstvo, da v češkem slovarju stavčne frazeologije pregovori predstavljajo le okoli 10 % gradiva (Čermák 2014: 55).

Predstavili bomo množico stavčnih frazemov iz različnih registrov, na katero smo naleteli med korpusnimi in anketnimi raziskavami za slovenski paremiološki minimum in optimum (Meterc 2014). Večine izmed njih ni v sodobnih slovarskih virih in zbirkah pregovorov in rekov iz druge polovice 20. stoletja. Gre za enote, ki so bodisi neparemiološke bodisi jim paremiološkosti ni preprosto dokazati. Z gotovostjo lahko trdimo, da med njimi ni pregovorov, o prisotnosti rekov in problematiki tega žanra, na katero smo že opozorili (Meterc 2016), pa bomo razmislili v nadaljevanju. Frazeme sopostavljamo, ker želimo izpostaviti njihovo medsebojno razlikovanje po meri pragmatičnosti in referenčnosti oz. modeliranja stvarnosti. Pragmatični opis je lahko sestavni del opisa katere koli frazeološke enote, ne le pragmatičnih frazemov (Kržišnik 2007). Tudi pomenski opis določenih pregovorov bi po našem mnenju moral biti opremljen s takim podatkom, npr. pri enotah *Čas je denar* in *Čas beži* poleg semantičnih opisov (»izraža, da je čas veliko vreden« in »izraža, da čas hitro mineva«) z opisom »izraža spodbudo, da se kaj opravi hitreje«. V korpusni analizi bomo izpostavili semantične in pragmatične lastnosti frazemov, njihovo pogostnost v pisnem in ustnem korpusu ter (ne)prisotnost uvajalnih sredstev ob njih. Osredotočili se bomo na samostalniška (in med njimi posebej na žanrska) uvajalna sredstva, saj menimo, da pričajo o stopnji žanrske uzaveščenosti enot.¹

Neparemiološki stavčni frazemi nimajo žanrskih značilnosti, so pa v spominu shranjeni kot vnaprej izoblikovana poved (Toporišič 1985) in zanje lahko uporabimo ista merila anomalnosti in kombinatorične edinstvenosti kot za preostale frazeme (Čermák 2001: 93). Širokemu spektru neparemioloških stavčnih frazemov se frazeologija in frazeografija tako v slovenskem prostoru kakor tudi v svetovnem merilu posvečata manj kot paremijam in besednozveznim frazemom.² Od leta 2000 pa se je okrepilo zanimanje za to, kar imenujemo sporočanjski (Stramljič Breznik 2000/01) ali pragmatični frazemi (Kržišnik 1994; 2007; Jakop 2006). Zanje so značilni skrajne oblikoslovno-skladenjske omejitve (Jakop 2003: 112) in pragmatični pomen (Kržišnik 2007: 141), ki pomeni ustaljeno in leksikalizirano rabo v točno določenih okoliščinah oz. ustaljeno funkcijo v danem sobesedilu (Jakop 2006: 44). Frazelogi pa opozarjajo (Jakop 2003: 118; Verdonik 2014: 75), da razlikovanje med pragmatičnimi in nepragmatičnimi frazemi ni vedno preprosto, saj so med pragmatičnimi frazemi taki, pri katerih so razvidne tudi referenčne sestavine.

1 Zavedati se moramo dveh vidikov uzaveščenosti – uzaveščene rabe (govorec se v govorni situaciji zaveda, da je uporabil pregovor ali rek) in uzaveščenosti enote na splošno (govorec bi znal žanrsko opredeliti enoto, če bi ga o tem povprašali), ki nas zanima v tem prispevku.

2 V frazeografskem smislu predstavlja izjemo češka frazeologija, ki je s Čermákovim delom *Slovník české frazeologie a idiomatiky* (2009) dobila obsežen slovar stavčne frazeologije, v katerem neparemiološki del močno prevladuje nad paremiološkim.

2 ANALIZA UVAJALNIH SREDSTEV IN POGOSTNOSTI IZBRANIH STAVČNIH FRAZEMOV V ODNOSU DO PRISOTNOSTI REFERENČNIH IN PRAGMATIČNIH SESTAVIN

V analizo smo zajeli pester vzorec, v katerem lahko preverimo, kako mera pragmatičnosti variira in se prepleta z referenčnimi sestavinami. Med 20 enotami, ki si jih bomo podrobneje ogledali, so frazemi, v katerih prevladujejo pragmatične sestavine, pa tudi frazemi, za katere so bistvene referenčne sestavine in bi jih lahko uvrstili bodisi med žanrsko neuzaveščene reke bodisi med neparemiološke referenčne stavčne frazeme. Zanima nas, katera merila lahko upoštevamo, da bi med temi tipi vzpostavili ločnico. Stavčne frazeme smo v korpusih Gigafida in GOS iskali s preprostimi iskalnimi pogoji, oprtimi na posamezne leme, kakršne smo uporabili in podrobneje opisali že pri ugotavljanju pogostnosti 300 najbolj poznanih slovenskih paremij (Meterc 2014: 88).

2.1 Analiza pomenskih sestavin

Čermák (2009: 1253) poudarja, da je pomen stavčnih frazemov primerljiv s pomenom leksemov, pa tudi s pomenom tekstemov, katerega, kot ugotavlja, jezikoslovje redko sistematično opisuje. Poudarja, da se referenčno sestavino pri njih da določiti šele s konkretizacijo glede na denotat in kontekst. Zaradi komunikativne narave stavčnih frazemov je po Čermákovu oceni opis pomena ustrezen le ob upoštevanju petih sestavin: 1. govorcev, 2. razmerja med njimi, 3. situacije, 4. akcije, ki jo izraža, in 5. nanašanja na sobesedilo (Čermák 2009: 1253). Pomen teh dejavnikov sporazumevanja poudarja tudi Nataša Jakop (2003: 112). V naslednji preglednici teh sestavin pri 20 frazemih združujemo prvo in drugo točko.

Preglednica 1: Razčlenitev pomenskih sestavin

Stavčni frazem, pogostnost in uvajalna sredstva	Govorci in razmerje med njimi	Situacija	Akcija, ki jo izraža	Nanašanje na sobesedilo
<i>Ne me držati za besedo.</i> ^{2a}	Značilno tako za javni kot za zasebni diskurz.	Sogovorniku sporočamo zanj nov podatek.	Relativiziramo točnost podatka ali resničnosti.	Sledi domnevi ali nepreverjenemu podatku.
Gigafida: 52 zgledov, / <i>Operacija uspela – pacient umrl.</i>	Značilno tako za javni kot za zasebni diskurz.	Učinki nekega delovanja so ovrednoteni pozitivno.	Izražamo, da pozitivno vrednotenje učinkov nekega delovanja ne odraža dejanskosti.	
Gigafida: 30, GOS: (znana šala, rek (3), prisposodba, nezrela izjava, tista znana, strategija in manira)				

^{2a} Indice, da gre za obliko, ki se je iz besednozveznega frazema osamosvojila v stavčni frazem, smo že navedli (Meterc 2016).

► Stavčni frazem, pogostnost in uvajalna sredstva	Govorci in razmerje med njimi	Situacija	Akcija, ki jo izraža	Nanašanje na sobesedilo
<i>Ni, da ni.</i> Gigafida: 217, GOS: 5 (geslo, po principu, v splošnem prevodu)	Značilno za zasebni diskurz.	Sogovorniku opisujemo stanje, ki mu ni znano.	Izražamo, da gre za presenetljivo veliko ali raznoliko množico.	Pogosto sledi naštevanju ali nadomesti to, kar sledi.
<i>In še bi lahko našteval (-a, -i).</i> Gigafida: ok. 5400, GOS: 2, /	Značilno za javni diskurz	Sogovorniku opisujemo stanje, ki mu ni znano.	Izražamo, da gre za presenetljivo veliko ali raznoliko množico.	Pogosto sledi naštevanju ali nadomesti to, kar sledi.
<i>To pa še ni vse.</i> Gigafida ok. 1500 (v smislu TV-prodaje, kot pravijo v TV-oglasih)	Značilno tako za javni kot za zasebni diskurz, pogosto v reklamah ali v humorni aluziji nanje.	Sogovorniku opisujemo stanje, ki mu ni znano.	Izražamo, da gre za presenetljivo veliko ali raznoliko množico.	Sledi navedenemu dejstvu ali naštevanju in napove, da še nekaj sledi v naštevanju.
<i>A(li) imaš rep?</i> Gigafida: 3, /	Značilno za zasebni diskurz. Pogosto mlajšemu naslovniku.	Sogovornik pozabi zapreti vrata za seboj.	Izražamo spodbudo k dejanju.	(gre za odziv na konkretno dejanje)
<i>Vem, pa ne povem.</i> Gigafida: 13, GOS: 1, /	Značilno za zasebni diskurz.	Naslovnik pričakuje podatek, ki mu ni znan.	Humorno kljubujemo temu, da bi navedli neki podatek.	Večinoma gre za repliko na vprašanje.
<i>A je še daleč, ata Smrk?</i> Gigafida: 5, (frazo (2), v stilu)	Značilno za zasebni diskurz.	Naslovnik vodi oz. ima podatek o oddaljenosti cilja, ki je lahko splošnejši od zaključka fizično opravljene poti.	Izražamo, da se nekaj že predolgo vleče. Izražamo zanimanje in neučakanost.	Pogosto ji sledi ena izmed dveh ustaljenih replik sogovorca. »Daleč, daleč.« ali pa »Čisto blizu.« ^{2b}
<i>Vozi, Miško.</i> Gigafida: 35, (frazo, klic, v stilu, legendarni stavek)	Značilno za zasebni diskurz.	Naslovnik začenja dejanje ali se odloča zanj.	Izražamo spodbudo na humoren način.	/
<i>Ne moreš/morem verjeti</i> Gigafida: ok. 10.000, GOS: 35, /	Značilno za zasebni diskurz.	/	Izražamo presenečenje.	/
<i>Čao, Miki.</i> Gigafida: 7, GOS: 1, /	Značilno za zasebni diskurz.	Dejanje, ki ga opisuje govorec, se zaključuje z jasnim rezom.	Pospremimo odločen zaključek dejanja.	Po navadi na koncu povedi ali kot zaključek krajše pripovedne enote.

2b Oba dela frazema sta ustaljena; po Čermákovi tipologiji (2001: 441) ta enota spada med t. i. »intersubjektivne frazeme«.

► Stavčni frazem, pogostnost in uvajalna sredstva	Govorci in razmerje med njimi	Situacija	Akcija, ki jo izraža	Nanašanje na sobesedilo
<i>Še ta udarec!</i> Gigafida: 16, /	Značilno za zasebni diskurz.	/	Izražamo nezadovoljstvo in presenečenje.	/
<i>To mi deli!</i> Gigafida: 154, GOS: 2, /	Značilno za zasebni diskurz.	/	Izražamo zadovoljstvo in spodbudo.	/
<i>Moram potrkat.</i> Gigafida: 193, GOS: 2, /	Značilno za zasebni diskurz.	/	Pozitivno vrednotimo neko stanje in izražamo upanje v njegovo ohranitev.	Večinoma kot odgovor na vprašanje, pogosto pa tudi kot odziv na lastno izjavo.
<i>Ostalo je zgodovina.</i> Gigafida: 316, /	Značilno za javni diskurz.	Govorec o določeni tematici ve več kot naslovnik.	Poudarjamo pomen predzgodbe in prepričanje, da je naslovnik seznanjen s preostalim.	Sledi predzgodbi in napove zamolk dejstev, ki naj bi bila splošno znana.
<i>Ura je cajt/čas.</i> Gigafida: 8, /	Značilno za zasebni diskurz.	Nastopi čas, primeren za neko dejanje.	Spodbujamo k dejanju.	/
<i>Šalo na stran.</i> Gigafida: ok 1070, GOS: 3 (z geslom)	Značilno za javni diskurz.	Govorec preide na bolj resno temo.	Poudarjamo humorno naravnost prejšnje izjave.	Sledi šaljivi izjavi.
<i>Malo za šalo, malo zares / za res.</i> Gigafida: ok 1100, GOS: 5, /	Značilno za javni diskurz.	Govorec sporoča neki nov podatek.	Izražamo, da prinaša izjava, ki sledi, poleg humorja tudi tehten podatek.	/
<i>Figó pa x [iks]! Figó.³</i> Gigafida: 262, GOS: 5, /	Značilno za zasebni diskurz.	/	Izražamo nasprotovanje temu, kar je bilo že povedano.	Lahko je v vlogi replike na tujo ali lastno izjavo.
<i>Šaj ni res, pa je.</i> Gigafida: 692 (kategorija (5), tipa (3), v slogu (2), v smislu, geslo, zgodba, zbirka, scenarij, napis, oddaja)	Značilno za javni diskurz, tipično za novinarske žanre.	Opisujemo neko nenavadno ali nepričakovano dejstvo.	Izražamo, da je navedeno dejstvo presenetljivo.	Po navadi frazemu sledi opis presenetljive situacije.

V preglednici našete sestavine bi prišle prav v težnji po čim bolj celostnem opisu v frazeološkem slovarju, kakršnega je v svojem slovarju dosegel Čermák (2009).

2c Gre za primer elipse, s katero nastane enobesedna varianta stavčnega frazema. Problematiki v slovenskem prostoru še ni bilo posvečeno kaj dosti pozornosti, sta jo pa glede čeških frazemov obravnavali Kopřivová in Hnátková (2012: 164).

Razčlenitev pomenskih sestavin nam kaže, da je za enote *Ne moreš verjeti, Še ta udarec, Figo pa x, Čao, Miki, Vem, pa ne povem, Ura je cajt, Vozi, Miško, Ali imaš rep?* in *To mi deli* bistven pragmatični opis. Preostali frazemi močno tematizirajo predmetnost, zato pri njih le pragmatični opis ne bi zadoščal, čeprav so pragmatične sestavine v različni meri prisotne tudi pri njih. V bolj jedrnatem opisu za potrebe splošnega slovarja, ki bi se opiral predvsem na tretji stolpec pomenskega opisa v naši preglednici, bi pri dveh enotah (*A je še daleč, ata Smrk?* in *Moram potrkati*) morali izpostaviti tako pragmatično sestavino oz. odziv na okoliščine rabe kot tudi referenčno semantično sestavino oz. opis okoliščin rabe, pri preostalih pa bi zadoščal le slednji.

Odgovoriti moramo na vprašanje, ali iz tega izhaja, da stavčnih frazemov s prevladujočimi referenčnimi sestavinami ne moremo omejiti le na paremiološke žanre.

2.2 Uvajalna sredstva

Uvajalna sredstva nam lahko koristijo kot indici o žanrski uzaveščenosti enot. Tudi v njihovi razvrstitvi se zrcali ločnica med povsem pragmatičnimi stavčnimi frazemi in stavčnimi frazemi, v katerih so poleg pragmatičnih okrepljene tudi referenčne sestavine. Med zgoraj naštetimi devetimi frazemi, za katere je najbolj primeren pragmatični opis, samo ob frazemu *Vozi, Miško* najdemo nekaj uvajalnih sredstev, ki se nanašajo na izvor tega frazeologiziranega filmskega citata. Med enajstimi stavčnimi frazemi, za pomenski opis katerih bi bila samo njihova pragmatična funkcija premalo, smo pri sedmih našli samostalniška uvajalna sredstva. Glede prisotnosti tipov uvajalnih sredstev se je potrdilo opažanje ob krajši preverbi v okviru razmišljanja o laičnih izrazih za stavčne frazeme (Meterc 2016). Najdena samostalniška uvajalna sredstva so podobna (»geslo«, »fraz«, »po principu«, »v stilu« in »v slogu«) kot pri osrednjih paremioloških žanrih, so pa bistveno redkejša in med njimi ni tipičnih žanrskih oznak (*rek, pregovor, izrek*) z izjemo enote *Operacija uspela – pacient umrl*. Zelo malo samostalniških oznak ima npr. frazem *Ni, da ni* (le enkrat *geslo* in *princip*), ki je sicer dokaj pogost. Bolj pogosta so pri njem opisna uvajalna sredstva kot »lahko bi rekli«, »kot bi se reklo v današnjem žargonu mladih«, »brez slabe vesti bi lahko rekli«, »kot se rado reče« in »saj pravimo«.

2.3 Pogostnost

Upoštevamo, da je bila povprečna pojavitvev paremije iz paremiološkega minimuma v FidaPLUS 101,54 (Meterc 2014: 116). Za korpus Gigafida sicer takega podatka nimamo. Če sklepamo po paremijah *Hiti počasi, Pomagaj si sam in bog ti bo pomagal* in *Pri enem ušesu mu gre noter, pri drugem ven*, ki so se v FidaPLUS pojavile s številom zgledov blizu povprečja (99, 100 in 101), lahko po številu njihovih zgledov v Gigafidi (295, 242 in 158) ocenimo, da se tu povprečje umešča v interval med 200 in 300 zgledi. Zavedati se moramo, da je Gigafida neuravnotežen

referenčni korpus, v katerem močno prevladujejo besedila novinarskih žanrov, kar se gotovo odraža v nižji pogostnosti frazemov, ki so značilni za zasebni diskurz, poleg tega pa moramo ob štetju izločiti ponavljajoče se zglede iz istega vira ter neprototipne zglede, kakor smo storili v okviru doktorskega dela (Meterc 2014: 92–93).

Da mnogi očitni neparemiološki pragmatični stavčni frazemi po pogostnosti prekašajo paremiološke, smo opazili že ob delu s korpusom GOS (Meterc 2015). Povprečna pogostnost neparemiološkega pola stavčne frazeologije je očitno mnogo višja od povprečne pogostnosti paremiološkega, vsekakor pa jo bomo z večjo gotovostjo lahko določili šele na dovolj obsežnem vzorcu najrazličnejših neparemioloških stavčnih frazemov. Verjetno je bližje pogostnostnim intervalom besednozveznih frazemov, za katere je bilo že ob korpusu Fida določeno, da je 10 do 200 zgledov nizka, 200 do 500 srednja in 500 do 1000 visoka pogostnost (Gantar 2004: 95, 2007: 50).

Razliko med pogostnostjo enote *Ni, da ni* in njenih sopomenk ter nizko pogostnostjo enot *Vozi, Miško, To mi deli* in *Čao, Miki* si razlagamo z majhno zastopanostjo pogovornega jezika v korpusu. Da gre za enote, ki so veliko pogostejše v govorni kot pisni rabi, priča to, da so dobro zastopane v korpusu GOS. V GOS se v povprečju paremija iz minimuma prototipno pojavi 1,2-krat (Meterc 2015). V istem korpusu najdemo očitne neparemiološke (pragmatične) stavčne frazeme v primerljivem (*To mi deli* in *Čao, Miki*) in tudi mnogokrat višjem številu (*Ne moreš verjeti* s 35 zglede). Tudi frazem *Ni, da ni* se v govornem korpusu GOS pojavi petkrat, kar presega najvišje število prototipnih zgledov za enoto slovenskega paremiološkega minimuma v njem (*Kar je, je* s tremi zglede) (Meterc 2015). Vzrok za nizko pogostnost frazemov *A je še daleč, ata Smrk?* in *Ali imaš rep?* poleg prevladovanja v govorni rabi in zasebnem diskurzu lahko iščemo tudi v ožjem razponu referenčnih situacij, ki smo ga kot pomemben dejavnik že obravnavali (Meterc 2014: 119).

Zaradi teh dejavnikov med povsem pragmatičnimi in delno pragmatičnimi enotami iz naše preglednice ne moremo potegniti ostre ločnice, vseeno pa lahko izpostavimo nekaj smernic za razmislek, ali neka enota spada v območje paremiologije ali ne. Če enota po pogostnosti bodisi v pisnem bodisi v govornem korpusu presega pogostnost najpogostejših paremij iz paremiološkega optimuma, verjetno ni paremiološka. Med enotami, za katere zadošča pragmatični pomenski opis, so to *Ne moreš verjeti, Figo pa x* in *To mi deli*, ob katerih nismo našli tudi nobenega uvajalnega sredstva, med enotami, pri katerih pragmatični opis po naši oceni ni nujen, pa so to *Šalo na stran, In še bi lahko naštevali, Ni, da ni* in *To pa še ni vse*. Tudi pri zadnjih naštetih enotah smo našli zelo malo uvajalnih sredstev. Pri zadnji izmed naštetih sta se obe najdeni uvajalni sredstvi navezovali le na njen oglaševalni izvor.

3 DOLOČANJE MEJE MED PAREMIOLOŠKIM IN NEPAREMIOLOŠKIM TER VPRAŠANJE REKOV

Pokazali smo, da v stavčni frazeologiji obstaja območje enot, ki modelirajo stvarnost, obenem pa nimajo lastnosti pregovorov in so med govorce uzaveščene v zelo različni meri. Ker tega nikogaršnjega ozemlja ne moremo zanemariti, nam preostaneta dve možnosti. Bodisi vsem takim enotam pripišemo status rekov in s tem prestavimo mejo paremiologije preko žanrskih določil ali pa dopustimo obstoj nežanrskih oz. neparemioloških stavčnih frazemov, za katere pragmatični opis ne zadostuje, in jih skušamo s pomočjo predstavljenih empiričnih pristopov ločiti od rekov. V prvem primeru bi stroka tem enotam žanrskost pripisala ad hoc oz. bi ustvarila tip, ki črpa iz žanrske predstave, a ta zanj ne predstavlja pogoja. V drugem primeru, h kateremu se bolj nagibamo, pa se moramo vprašati, kako nam empirična merila pomagajo ločiti reke od nežanrskih (neparemioloških) stavčnih frazemov z okrepljenimi referenčnimi sestavinami. Pokazali smo, da lahko pri enotah, ki jih ne moremo opisati le kot leksikalizirani odziv na okoliščine rabe, ampak poleg tega nujno kot leksikalizirani opis teh okoliščin, paremiološkost presojamo s pomočjo indicev, ki jih prinašajo podatki o pogostnosti enote in o njenih uvajalnih sredstvih.

To bi pomenilo preciznejšo terminološko rabo oznake »rek«, ki je do zdaj večinoma pokrivala to, kar ni spadalo nikamor drugam (Meterc 2016). Po Mlacku (1983: 131) se reki (ali vsaj njihovo žanrsko jedro) od pregovorov ločijo predvsem po nezaključenosti misli in manku širše sporočilnosti (nauka), pri obeh žanrih pa gre nujno za teksteme in ne le za gradnike besedila (Permjakov 1988: 83). Pomensko razlikovanje zasledimo tudi pri Toporišiču (1992: 210, 253), ki pa je za reke predlagal še merilo znanega avtorstva. Pokazali pa smo (Meterc 2016), da je merilo avtorstva smiselno obravnavati kot značilnost povsem drugega reda, in vpeljali razloček med določljivim in pripisovanim avtorstvom.³ Pojmovanje rekov bi se moralo premakniti z mrtve točke, na kateri jih stroka zanemarja kot enote, ki so »podobne pregovorom, a niso dovolj pregovorne«.⁴ Poleg tipičnih rekov, npr. *Saj nisva krav skupaj pasla* in *Saj ne gori voda*, ki so se znašli tudi v slovenskem paremiološkem minimumu in optimumu (Meterc 2014: 51), se seveda moramo zavedati obrobja, ki je prekrivno s pregovori (Permjakov 1970: 8–9; Mlacek 1983: 131), na drugi strani pa obrobja, ki ga predstavlja rob paremiologije oz. območje, ki nas je zanimalo v tem članku. Dodajmo, da bi v skladu z relativizacijo avtorstva in osamosvajanjem izraza *krilatice* v paremiološko oznako drugega reda, ki smo ju že izpostavili (Meterc 2016), lahko med reke prišteli enote, kakršna je *Kocka je padla*, pa tudi enote, kakršne so *Mi o volku*, *volk iz gozda*, *Operacija uspela – pacient umrl* in *Saj ni res, pa je*.

3 Tudi frazem *Vozi, Miško*, ki smo mu v tem prispevku prisodili le pragmatično funkcijo, lahko prištejemo med enote, ki jih v rabi spremlja zavest o izvorni govorni situaciji, čeprav gre pri njem bolj za zavest o filmskem liku in ne o avtorju v pravem pomenu besede.

4 Dodajmo, da tudi Čermákov slovar stavčnih frazemov (Čermák 2009) rekov – v nasprotju s pregovori – ne označuje posebej.

Ravnamo lahko tako, da opišemo, ali enota:

- (a) modelira stvarnost in imamo indice o žanrski uzaveščenosti;
- (b) modelira stvarnost in nimamo indicov o žanrski uzaveščenosti;
- (c) ne modelira stvarnosti in imamo indice o žanrski uzaveščenosti ali
- (č) ne modelira stvarnosti in nimamo indicov o žanrski uzaveščenosti.

Možnosti a in č spadata že v paremiološko in neparemiološko (pragmatično) jedro, možnosti b in c pa v prekrivno obrobje paremioloških žanrov in neparemioloških tipov frazemov. Ker hipotetično možnost c med gradivom potrjuje le enota *Vozi, Miško*, ki jo v rabi spremlja zavest o filmskem izvoru, lahko trdimo, da so žanrsko uzaveščene praviloma le take enote, ki vsaj do določene mere modelirajo stvarnost oz. za katere zgolj pragmatični opis ne zadošča. Pomembno je vprašanje pogostnosti, saj pri možnosti b samo ob dovolj velikem številu zgledov lahko odsotnost uvajalnih sredstev razumemo kot dovolj močan indic o žanrski neuzaveščenosti.

Eno izmed empiričnih možnosti za razmejitev sodobnih rekov od neparemioloških stavčnih frazemov, ki se po svojih referenčnih pomenskih sestavinah že oddaljujejo od pragmatičnega jedra, torej vidimo v ločnici, ki jo predstavlja pojavitev samostalniškega, posebno pa žanrskega uvajalnega sredstva med zgledi. Ni važno, za katero izmed žanrskih uvajalnih sredstev (npr. *pregovor, reklo, izrek*) gre, ker je njihova distribucija v laični rabi poljubna in razpršena (Meterc 2016). Pomembno je, da statusa neparemioloških stavčnih frazemov ne pripišemo relativno novim rekom, kakršen je *Operacija uspela – pacient umrl*, ki ga spremlja pestra množica uvajalnih sredstev, med katerimi je tudi tipično žanrsko uvajalno sredstvo *rek*. Vprašanje je, ali nam tudi preostala uvajalna sredstva lahko služijo za tako ločnico, na primer v slogu in geslo ob frazemu *Saj ni res, pa je*. Ob frazemu *Ostalo je zgodovina* npr. ne najdemo samostalniških uvajalnih sredstev, je pa precej ustaljenih večbesednih uvajalnih sredstev, ki so prav tako značilna za paremije, npr. *kot se reče, kot radi rečemo, kot pravijo* ipd. Ker smo že pokazali, da nekateri stavčni frazemi v pisnem korpusu niso tako pogosti, kakor bi lahko bili v enako obsežnem govornem korpusu, bi s tem paremiološkost z gotovostjo prisodili le nekaterim izmed njih. Pri enotah, ki so veliko bolj pogoste od najbolj pogostih paremij iz paremiološkega optimuma, lahko upravičeno sklepamo, da ne spadajo v paremiologijo, temveč v neparemiološki spekter stavčne frazeologije, odsotnost uvajalnih sredstev pa nam to domnevo lahko le še potrdi. Verjetno bomo lahko v prihodnosti z večjim vzorcem frazemov, ki bi jih zaradi dovolj visoke pogostnosti postavili na eno ali drugo stran tega praga, uspelo ugotoviti še kakšne posebnosti obeh polov stavčne frazeologije.

LITERATURA

- Čermák 2001** = František Čermák, Propoziciční frazémy a idiomy v češtině, v: *Frazeografia slovańska*, ur. Mieczysław Balowski – Wojciech Chlebda, Opole: Uniwersytet Opolski, 2001, 93–101.
- Čermák 2009** = František Čermák, *Slovník české idiomatiky a frazeologie 4: výrazy větné*, Praha: Leda, 2009.
- Čermák 2014** = František Čermák, *Proverbs: their lexical and semantic features*, Burlington: The University of Vermont, 2014.
- Gantar 2004** = Polona Gantar, *Frazem in njegovo besedilno okolje: doktorska disertacija*, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Ljubljana: [P. Gantar], 2004. – Razmnoženo.
- Gantar 2007** = Polona Gantar, *Stalne besedne zveze v slovenščini: korpusni pristop*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007 (Lingua Slovenica 3).
- Jakop 2003** = Nataša Jakop, Pragmatični frazemi v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, *Jezikoslovni zapiski* 9 (2003), št. 2, 111–127.
- Jakop 2006** = Nataša Jakop, *Pragmatična frazeologija*, Ljubljana: Založba ZRC, 2006 (Linguistica et philologica 14).
- Kopřivová – Hnátková 2014** = Marie Kopřivová – Milena Hnátková, From Dictionary to Corpus, v: *Phraseologie im Wörterbuch und Korpus = Phraseology in dictionaries and corpora*, ur. Vida Jesenšek – Peter Grzybek, Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, 2014 (Mednarodna knjižna zbirka Zora 97), 155–168.
- Kržišnik 1994** = Erika Kržišnik, *Slovenski glagolski frazemi (ob primeru glagolov govorjenja): doktorska disertacija*, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Ljubljana: [E. Kržišnik], 1994. – Razmnoženo.
- Kržišnik 2007** = Erika Kržišnik, Meja med semantičnim in pragmatičnim opisom frazeološke enote, v: *Slavenska frazeologija i pragmatika = Slavjanskaja frazeologija i pragmatika*, ur. Željka Fink Arsovski – Anita Hrnjak, Zagreb: Knjigra, 2007.
- Kržišnik 2013** = Erika Kržišnik, Moderna frazeološka veda v slovenistiki, v: *Frazeološka simfonija: zidaki frazeološke zgradbe*, ur. Nataša Jakop – Mateja Jemec Tomazin, Ljubljana: Inštitut Frana Ramovša ZRC SAZU, 2013, 15–26.
- Meterc 2014** = Matej Meterc, *Primerjava paremiologije v slovenskem in slovaškem jeziku na osnovi paremiološkega optimuma: doktorska disertacija*, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Ljubljana: [M. Meterc], 2014. – Razmnoženo.
- Meterc 2015** = Matej Meterc, Enote slovenskega paremiološkega minimuma v govornem korpusu GOS, *Slavistična revija* 63 (2015), št. 1, 1–16.
- Meterc 2016** = Matej Meterc, Izrazi za stavčne frazeme v slovenskem govornem in raziskovalnem prostoru skozi čas, v: *Prostor in čas v frazeologiji*, ur. Mateja Jemec Tomazin, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko – Založba ZRC, ZRC SAZU, 181–191.
- Mlacek 1983** = Jozef Mlacek, Problémy komplexného rozboru prísloví a porekadiel, *Slovenská reč* 48 (1983), št. 2, 129–140.
- Permjakov 1970** = Grigorij Permjakov, *Ot pogovorki do skazki: zametki po obščej teorii kliše*, Moskva: Nauka, 1970.
- Permjakov 1988** = Grigorij Permjakov, *Osnovy strukturnoj paremiologii*, Moskva: Nauka, 1988.
- Stramljič Breznik 2000/01** = Irena Stramljič Breznik, Komunikacijski ali sporočanjski frazemi, *Jezik in slovstvo* 46 (2000/01), št. 5, 191–200.
- Toporišič 1992** = Jože Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992 (Leksikoni Cankarjeve založbe, zbirka Sopotnik).
- Verdonik 2014** = Darinka Verdonik, Frazeološkost krščanskega izrazja v vsakdanjem govoru, *Jezikoslovni zapiski* 20 (2014), št. 1, 59–78.

SUMMARY

Empirical approaches to distinguishing between the non-paremiological and paremiological sentential phrasemes

The motivation to examine the border between paremiological and non-paremiological sentential phrasemes stems from previous investigation of the unbalanced reflection of those two spectrums among speakers and researchers. This is connected with the problem of defining a saying (*rek*) in Slovenian phraseology. Some sayings are very close to proverbs, and together they represent the core of Slovenian paremiology, but the Slovenian term *rek* could also be used to describe many units on the border of paremiology. The article proposes empirical criteria to distinguish units that should be placed on the edge of the paremiological spectrum from those that represent the edge of the non-paremiological spectrum of sentential phraseology. To this end, the corpus frequency was checked for twenty phrasemes that the authors believe occur at the border of paremiology in the corpus of both written (*Gigafida*) and spoken (*GOS*) Slovenian. Another empirical approach is based on analyzing introductory formulas that occur next to the phraseological units in the corpora. Both criteria—frequency and the use of introductory formulas—are then contrasted with the presence of the semantic and pragmatic features of the units examined.

TADEJA TOPOLNIK

BREZNIKOVO POJMOVANJE JEZIKOVNIH SPREMEMB V EVANGELIJIH IN LISTIH

COBISS: 1.01

Razpravo o literarni tradiciji v Evangelijih in listih (EiL) Antona Breznika razčlenjujemo z vidika avtorjeve metodologije raziskovanja. Na začetku razčlenjujemo Breznikovo razumevanje pojma *literarna tradicija* in preverjamo nekatere Breznikove trditve o razvoju slovenskega knjižnega jezika oz. jezikovnega sloga v EiL. V nadaljevanju opazujemo, kako se kažejo jezikovnoideološke poteze v njegovih opredelitvah besed in presoji različnih avtorjev EiL, razmišljamo o kvantitativni obdelavi podatkov, pomenu ter časovnem opredeljevanju jezikovne inovacije. Na koncu predstavljamo spremembe različnih zvez glagola s prislovom v enajstih izdajah EiL iz let 1612–2003.

Ključne besede: slovenščina, zgodovina jezika, jezikovne spremembe

Anton Breznik's conceptualization of linguistic changes in *Evangeliji in listi* (Gospels and Epistles)

This article uses a research methodology to analyze Anton Breznik's commentary on the literary tradition in the collection known as *Evangeliji in listi* (EiL, Gospels and Epistles). The article starts by analyzing Breznik's interpretation of the concept of literary tradition and some of his statements about the development of standard Slovenian, and literary style in EiL is also examined. It is then observed how linguistic ideology affects Breznik's definitions and the judgement of various authors in EiL. Quantitative data analysis and the definition of the meaning and the time of a linguistic innovation is also examined. Finally, changes in various verb-adverb combinations in eleven editions of EiL (from 1612 to 2003) are examined.

Keywords: Slovenian, language history, language changes

0 UVOD

»Vsak vidi zgodovino knjižnega jezika drugače, kakor jo je videl rod pred njim, v drugih okoliščinah. In zaradi teh drugih okoliščin je potrebno, da vsak rod raziskuje naprej. Kajti zgodovina ni nikdar raziskana za vse večne čase.« (Pogorelec 2011: 16)

Novi rodovi jezikoslovcev lahko, ko se ponovno lotevajo istih tem ali avtorjev kot njihovi predhodniki, vnašajo v jezikoslovje nove ideje in s tem nadgradijo prizadevanja svojih predhodnikov ter s svojim delom postavljajo naslednikom izhodišča za nove refleksije.

V tem prispevku predstavljam Breznikovo raziskovanje in pojmovanje literarne tradicije v Evangelijih in listih (v nadaljevanju EiL) z metodološkega vidika. Povod za temeljitejšo analizo Breznikove razprave *Literarna tradicija v Evangelijih in listih* (Breznik 1982) je raziskovanje istega vira, to so besedila različnih

izdaj EiL.¹ Na prvi pogled se zdi, da je ena izmed Breznikovih najbolj odmevnih jezikoslovnih razprav, ki jo je napisal leta 1908 pri svojih 27 letih, Besedni red v govoru (Breznik 1982), saj je s svojo temo sprožila odziv številnih jezikoslovcev (Toporišič 1982; Vidovič Muha 1994; 2006; 2008; Škrabec 1994–1998; Skubic 1997/98; Zuljan Kumar 2008), njegova jezikovnozgodovinska razprava Literarna tradicija v Evangelijih in listih (prvič izšla 1917) pa pri slovenskih ali tujih jezikoslovcih ni bila deležna tako velike pozornosti. Doslej se ni še nihče ukvarjal z vprašanji Breznikove metodologije ali metodologije jezikoslovcev 19. stoletja tako, da bi podrobneje analiziral tehniko ali postopke, s pomočjo katerih so jezikoslovci prišli do podatkov, ali na kakšen način so zbrali gradivo in na podlagi dobljenih informacij oblikovali svoje znanstvene ugotovitve.

Martina Orožen (2002) sicer z različnimi teoretičnimi in metodološkimi pristopi prikazuje, kako različni jezikoslovci v treh različno naravnanih, a dopolnjujočih se obdobjih v 19. stoletju vsak na svoj način odkrivajo strukturno identiteto slovenskega knjižnega jezika. V prvem, Kopitarjevem filološkem obdobju (1808–1848) ob soočanju knjižnih deželnih različic z »ljudskim jezikom« na vseh jezikovnih ravninah ločujejo jezikovne prvine na izvirne in neizvirne ter neizvirne izločajo.² V drugem, Miklošičevem genetično-primerjalnem obdobju (1848–1880) so dosegli dogovor o enotni knjižni normi, vendar je strukturna identiteta slovenskega jezika vezana na soočanje s »staroslovenščino« in slovanskimi jeziki. V tretjem, Škrabec-Oblakovem mladogramatičnem obdobju (1880–1918) se raziskovalci ukvarjajo pretežno z raziskovanjem glasoslovno-oblikoslovnih ravnin in jezikovnih prvin, pri čemer jih zanima njihov razvojni potek do sodobnega stanja ter postane predmet njihovega zanimanja tudi govorjeni in ne le zapisani knjižni jezik. Raziskovalci si prizadevajo za popolno zajetje, ustrezen opis, razlago in knjižno normiranje jezikovnih prvin.

Pri odkrivanju strukturne identitete slovenskega knjižnega jezika moramo upoštevati tudi sociolingvistične vidike, ki so posredno ali neposredno vplivali na različne teoretične in metodološke pristope v omenjenih treh obdobjih.

Sociolingvistične vidike lahko opredelimo v povezavi z jezikovnim načrtovanjem, natančneje s številnimi normativističnimi postopki, kot so izbira norme

1 V pilotni raziskavi za empirični del svoje doktorske disertacije, v kateri proučujem sinhrono in diahrono dejavnike stabilnosti besedja slovenskega knjižnega jezika, sem pregledala enajst različnih izdaj EiL, in sicer po letih: 1612 → Hren 1612; 1672 → Schönleben 1672; 1730 → Hipolit 1730; 1777 → Pohlin 1777; 1780 → Küzmič 1780; 1787 → Japelj 1787; 1809 → Japelj 1809; 1816 → Ravnikar 1816; 1833 → Burgar 1833; 1840 → EiL 1840; 1912 → Lesar 1912; 2003, ter izpisala spremenjene besede in besedne zveze. Z EiL okrajšujem vsa dela tega tipa, čeprav je v naslovu drugačno zaporedje ali branje. – Naredila sem izpise v temle obsegu: Hren 1612 do str. 110; Schönleben 1672 do str. 214; Hipolit 1730 do str. 189; Pohlin 1777 do str. 174; Küzmič 1780 do str. 62; Japelj 1787 do str. 166; Japelj 1809 do str. 171; Ravnikar 1816 do str. 111 in Burgar 1833 do str. 299.

2 Na iskanje omenjenih prvin vplivajo tudi različne filozofske smernice, ki so vplivale tako na pogled na jezik kot tudi na način, obseg, namen in metode dela v jezikoslovju (Orožen 2002: 220).

(selekcija), opisovanje (deskripcija), predpisovanje (kodifikacija), razvijanje (elaborizacija), sprejemanje (akceptiranje), uveljavljanje (implementacija), širitev (ekspanzija), gojitev (kultiviranje), vrednotenje (evalvacija) in preurejanje (rekonstrukcija), katerih uresničenost vodi k dosegu zrelega knjižnega (standardnega) jezika (Dular 1988: 31, 32).

Uresničevanje omenjenih postopkov je bilo v slovenskem prostoru odvisno od specifičnih družbeno-političnih razmer ter zemljepisnih in demografskih značilnosti slovenske jezikovne skupnosti, ki so delovale na poseben razvoj identitete slovenskega jezika in naroda. Jezikoslovna dela omenjenih treh obdobij so nastala v obdobju, zaznamovanem s filološko znanstveno metodo, ki je odločilno vplivala tudi na način jezikoslovnega raziskovanja in interpretiranja ugotovitev slovenskih jezikoslovcev, to je historizem.

Za navedeno klasično metodo, ki je prevladovala v 19. in velikem delu 20. stoletja, je značilen zgodovinski, diahroni pristop k jeziku in jezikoslovnim pojavom, raziskovanje starejših jezikovnih stanj, jezikovnih sorodnosti, etimološke študije, vse to za lažje normiranje in vzpostavljanje kontinuitete slovenskega knjižnega jezika (Orel 2002: 201).³

Standardizirani knjižni jezik se je v drugi polovici 19. stoletja oblikoval pod vplivom dveh jezikovnoideoloških načel: pristnega govora slovenskega ljudstva in preverjenega zgodovinskega rodovnika jezikovnih izrazil. Slednje načelo se je še bolj okrepilo z razvojem primerjalno (slovanskega in indoevropskega) jezikoslovja (Stabej 2012: 17; Urbančič 1963: 213; Pogorelec 1962: 159⁴).

Med prvimi znanstvenimi metodami jezikoslovnega raziskovanja v prvi polovici 20. stoletja se je pojavil strukturalizem, ki je postavljaj v ospredje sinhroni opis, strukturo in delovanje jezikov ter ločeval sinhronijo in diahronijo (Bernard 2002: 9, 10). Znotraj strukturalizma se pojavlja funkcionalizem kot element, ki opredeljuje praški strukturalizem in vpliva na slovenske jezikoslovce (Vidovič Muha 2000: 276).

»Samo sinhrono stanje jezika lahko zagotavlja analitiko zaključene in popolno kontrolirane materiale,« je eden izmed Mathesiusovih zaključkov (Mathesius po Vachek 1966: 20), pri čemer se moramo zavedati, da čeprav Mathesiusa označujejo kot strukturalista in funkcionalista, to ne pomeni, da tako on kot drugi predstavniki praškega lingvističnega kroga niso posvečali pozornosti diahronim problemom ali da so jih celo ignorirali. Mathesius se je zavedal prednosti in pomanjkljivosti obeh pristopov in skušal s sintezo obeh pristopov priti do zaključkov (Vachek 1966: 17, 20).

Breda Pogorelec je ob izidu Slovenskega pravopisa 1962 kritično ovrednotila delo pravopisne komisije, tako da je sicer priznavala pomen zgodovinskega načela, toda hkrati opozorila, da jezikoslovcu metodo narekujejo tudi namen in stanje

³ Vpliv historizma v oblikoslovnih opisih 19. in 20. stoletja je raziskovala Irena Orel (2002).

⁴ Različni avtorji različno opisujejo načelo; tako Breda Pogorelec govori o »zgodovinskem principu izvora« in »ljudskosti in domačijskosti jezikovnega pojava, oblike ali izraza« (Pogorelec 1963: 159), navaja tudi »ljudski govor, ljudski jezik« (Pogorelec 1963: 160), Urbančič pa govori o »načelu historične pravilnosti/zgodovinske upravičenosti« (Urbančič 1963: 213).

jezikoslovja v sodobnem svetu. Sestavljavci pravopisa naj bi pri svojem delu s sodobnimi jezikoslovnimi metodami reševali jezikoslovne probleme, upoštevali dejansko rabo v knjižnem jeziku in vse starostne plasti, ki knjižni jezik uporabljajo, ter zakonitosti različnih tekstov, za katere pripravljajo pravopis. Govori o t. i. kriteriju sodobnega (Pogorelec 1962: 161–168).

Urbančič izpostavlja komunikacijsko vlogo jezika, zaradi katere je zanj pomembnejša tendenca (ki jo je treba upoštevati kot pravopisno načelo) ustaljenost jezikovnih sredstev kot pa etimološko in historično načelo (Urbančič 1963: 212, 213, 218).

Tako tujim kot slovenskim jezikoslovcem je skupno osredotočanje bodisi na sinhronijo (sočasnost) bodisi na diahronijo (raznočasnost) v jezikoslovnih raziskovanjih, čeprav ne zanikajo obstoja drugega raziskovalnega načela. Verjetno bi bilo optimalno, da bi vsak jezikoslovec pri svojem delu skušal v ustreznem sorazmerju zadostiti obema meriloma (zgodovinskemu in sodobnemu).

1 POJEM *LITERARNA TRADICIJA* V BREZNIKOVIM RAZPRAVI

Breznik pojem *literarna tradicija* razume drugače, kot si ga razlagamo danes. Pojem *literatura*, *literaren* v sodobnem jeziku povežemo s književnostjo, umetnostnimi besedili in umetnostnim jezikom,⁵ medtem ko Breznik besedno zvezo *literarna tradicija* pojmuje kot vso (reprezentativno) besedilno produkcijo v knjižnem jeziku. Ugotoviti skuša, kaj se je skozi različne izdaje EiL ohranjalo in ohranilo, kaj izkazuje kontinuiteto v jeziku EiL, primerja torej, kako se je skozi različne izdaje spreminjala jezikovna podoba besedila in v kolikšni meri so pisci EiL upoštevali različne prevode Svetega pisma, in sicer grški izvornik, Vulgato in druge vire. Breznik v svojih razpravah posredno izkazuje predstavo o jeziku, ki se skozi zgodovinski razvoj na vseh ravneh razvija v čedalje bolj urejen jezik.

Namesto Breznikovega pojma *literarna tradicija* Dular uporablja izraz prožna stanovitnost, ki ga opredeljuje kot stanje knjižne slovenščine v zgodovinskem razvoju, ki skupaj z množično potrjevanostjo knjižne slovenščine v besedilih zmanjša nujnost kodifikacijskega postopka predpisovanja njene norme in poveča potrebo po drugem kodifikacijskem postopku, in sicer opisu njene slovnične in slovarske sestave ter slogovne razplatenosti (Dular 1988: 33).

Mathesius se kritično opredeljuje do stališč praških lingvistov, ko poudarja pomen neločljivosti sinhronega in diahronega raziskovanja, in za označevanje pravkar opisane značilnosti besedil uporablja pojem »prožna stabilnost ali ustaljenost,⁶ tj. nenehno stanje počasnega vstopanja novih in izstopanja zastarelih jezikovnih sredstev« (Mathesius po Skubic 2005: 40). Mathesius omenja zahtevo po prožni stabilnosti kot glavno načelo jezikovnega sistema, pomembno za kulturo jezika. Opisal jo je kot predstavo o živosti na eni in o zastarelosti jezika na drugi strani (Mathesius 1932: 15).

5 Po SSKJ je literatura 'umetnost, ki ima za izrazno sredstvo besedo, jezik, književnost'.

6 Monika Kalin Golob uporablja pojem prožna ustaljenost (Kalin Golob 2008: 45, 46, 51).

2 BREZNIKOVE UGOTOVITVE Z DANAŠNJE PERSPEKTIVE

V svoji raziskavi⁷ sem opazovala Breznikov metodologijo, s katero izvaja svoje sklepe glede jezikovne kvalitete prevodov posameznih izdaj in prevajalcev EiL ter razvoja slovenskega knjižnega jezika, »jezikovnega sloga«, kot temu pravi Breznik (1982: 33, 48), v EiL. Različne izdaje EiL primerja med seboj predvsem na podlagi analize besedja in skladijskih pojavov. Prevajalce različnih izdaj EiL med seboj primerja in jih presoja, pri čemer je zanj najpomembnejše merilo vrednotenja vključevanje bolj ali manj slovenskih izrazov in »konstrukcij« (Breznik 1982: 29, 34, 39) namesto germanizmov.

Breznikove trditve sem primerjala s svojimi ugotovitvami in odkrila določena razhajanja v empiričnih raziskovalnih postopkih, v razmišljanju o jeziku in prevajalcih EiL, v merilih za presojanje prevajalcev in v časovnem opredeljevanju jezikovnih inovacij. Razlike so posledica številnih vzrokov; med pomembnejšimi so tisti metodološke in teoretske narave, saj se metodologija raziskovanja pod vplivom različnih, tudi sociolingvističnih dejavnikov vedno znova spreminja.

S primerjavo med Breznikovo in lastno pilotno raziskavo prihajam do naslednjih sklepov o Breznikovem metodološkem pristopu k analizi besedila EiL: (1) Breznik opredeljuje jezikoslovne pojave izrazito vrednotenjsko in (2) spremembe opredeljuje kvantitativno, ne da bi bilo popolnoma razvidno, na podlagi katerih empiričnih korakov je prišel do navedenih ugotovitev.

Poleg tega opazamo tudi, da so se nekatere jezikovne spremembe, ki jih Breznik pripisuje posamičnim avtorjem, zgodile že prej in da moramo biti pri sodobnem razumevanju nekaterih jezikoslovnih terminov, ki jih uporablja Breznik, previdni, saj lahko danes delujejo zavajajoče in vodijo k nesporazumom.

2.1 Vrednotenjsko opredeljevanje

V Breznikovi razpravi je opazno vrednotenjsko opredeljevanje jezikovnih izrazil, ko določeno kategorijo besed označi kot »pristine slovenske besede« (Breznik 1982: 34), »preproste besede« in »dobre slovenske izraze in konstrukcije« (Breznik 1982: 29), pa tudi opredeljevanje jezika posameznih prevajalcev EiL, ki ga označuje kot »najčistejšo slovenščino« (Breznik 1982: 35), »pristni narodni jezik« (Breznik 1982: 35) in »čisti besedni zaklad« (Breznik 1982: 41). Na tem in še na nekaterih drugih mestih Breznik v svoji terminologiji in v svojem presojanju z današnjega stališča izkazuje izrazito puristični in ideološko obarvani jezikovni nazor, perspektivo, ki v sodobnem jezikoslovju ni zaželen.

Odnos jezikoslovcev do purizma je bil v različnih obdobjih različen, odvisen od številnih med seboj prepletenih dejavnikov: stopnje razvoja standardiziranosti jezika; meril, na podlagi katerih se je iz jezika izločalo t. i. tuje prvine; politično-

7 Pri raziskavi v okviru mojega interdisciplinarnega humanističnega študija sta mi bila v veliko pomoč moj mentor Marko Stabej in somentor Kozma Ahačič. Za vse dragocene strokovne pripombe, komentarje in usmeritve sem jima iskreno zahvaljujem.

-geografske ureditve slovenskega ozemlja in eksplicitno izraženega namena purizma, ki je vzpostavljanje narodne identitete Slovencev preko ohranjanja jezika in graditev njegove prestižne vloge.

»Prej ali slej se vsak kulturni jezik razvije do stopnje, ko mu postane purizem odveč in se ga začne otresati, prav tako kakor se vsaka družba prej ali slej otrese vseh oblik fanatične nestrpnosti, čeprav so jo morda pomagale graditi« (Bezljaj 2003: 776).

»V strahu pred germanizacijo so ilirci videli rešitev v politični enotnosti s Hrvati in jezikovnem zblizanju z njimi. Iz tega se je rodil bolni purizem naslednjih desetletij: mrzlično brskati za vsem, kar je v jeziku tujščine, pleti, puliti, ruvati. In s čim zadeliti vrzeli? Seveda z besedami iz drugih slovanskih jezikov. Tako se je knjižni jezik čedalje bolj oddaljeval od ljudskega, postajal je papirnat.« (Bajec 1965: 204)⁸

Jezikoslovje naj bi kot vsaka znanstvena veda temeljilo na teoriji, ki je zgrajena na objektivnih in preverljivih merilih in hipotezah, čeprav se moramo zavedati, da je tudi znanstvenost neke vrste ideologija in da tudi znanost ni nikoli popolnoma neodvisna od različnih družbenih ideologij in drugih vplivov (Stabej 2012: 12).

George Thomas purizem v širšem smislu označuje kot poskus zagotavljanja modela jezikovnih načel, ki temelji na predpostavki o sprejemljivosti ustaljenih jezikovnih elementov na podlagi njihovega izvora. Purizem ločuje jezikovne elemente glede na izvor: na nesprejemljive in sprejemljive elemente, do katerih nima nobenih predsodkov (Thomas 1997: 134).

Izraz purizem ni enoznačen pojem, saj ima lahko različne posledice za jezik in v različnih jezikovnih situacijah deluje različno. V primeru t. i. zmernega (pozitivnega, konstruktivnega) purizma je v ospredju purističnih prizadevanj skrb za ohranjanje jezika in njegovega prestiža, medtem ko skrajni (negativni, ksenofobični) purizem iz strahu pred ogroženostjo domačega jezika do tolikšne mere odklanja tujejezične prvine, da zavira jezikovni razvoj. Če hočemo ovrednotiti purizem, moramo poznati situacijo, v kateri se pojavlja. Delovanje purizma je tesno povezano s tremi vrstami situacij, in sicer s standardizacijo jezika, z jeziki v stiku in z jezikovnimi spremembami (z vidika stilnega registra in diglosije). (Kalin Golob 2008: 16, 17, 18)

Na Slovenskem se je v preteklosti pojavil zmerni (pozitivni, konstruktivni) purizem, ki je nastal hkrati z nastankom slovenskega knjižnega jezika in se je nadaljeval v obdobju protestantizma kot nazor, usmerjen proti germanizmu, ter se najbolj intenzivno izrazil pri Franu Levstiku, ki je nasprotoval germanizmu na različnih ravneh (skladnja, besedni red, besedotvorje). (Kalin Golob 2008: 19)

V preteklosti je bil omenjeni nazor precej uveljavljen, saj si je morala slovenščina v 19. stoletju šele izboriti enakovreden položaj z drugimi jeziki in polno

⁸ Bajec na začetku razprave opredeljuje purizem kot pozitiven jezikoslovni pojav, ki naj bi se rodil sočasno z našo književnostjo (Bajec 1965: 203).

funkcionalnost. Pri utrjevanju statusa in vloge slovenščine kot enakovrednega jezika v tedanji večjezični državni skupnosti sta pomembno vlogo odigrala jezikovno načrtovanje in jezikovna politika.

V razpravi Antona Breznika lahko med vrsticami razberemo še eno jezikovno ideološko potezo – težnjo na normativni ravni slediti jezikoslovcu vodniku, ki mu je dana avtoriteta, da presoja jezikovno pravilnost in ustreznost besedil.

Tako v Breznikovi razpravi najdemo številne izrazito ekspresivne oznake jezikovnih izrazil, na podlagi katerih vrednoti prevajalce EiL in njihove prevode. Breznikove oznake lahko razdelimo na tri skupine glede na tri merila, na podlagi katerih presoja kvaliteto prevoda in prevajalca: 1. raba germanizmov (na besedni ali skladenjski ravni), 2. upoštevanje tradicije (t. i. zgodovinsko načelo) in 3. prevodna predloga.

2.1.1 Prvo merilo, na podlagi katerega nekatere prevajalce in prevode opredeljuje kot bolj in druge kot manj ustrezne, je raba germanizmov. Tako v njegovi razpravi beremo:

- »Dalmatin je namreč na mnogih mestih Trubarja poslabšal in mu zavrzel dobre slovenske izraze ali konstrukcije, [...]« (Breznik 1982: 29);
- »Res je Dalmatin znal besede in izraze na novo tvoriti in sestavljati, v čemer je bil nešolani Trubar jako neokreten, in res je tudi nekatere Trubarjeve germanizme popravil [...], ali mnogo lepih izrazov in besed je tudi poslabšal, nadomestivši jih z germanizmi« (Breznik 1982: 30);
- »Žal, da Dalmatin ni znal tako svobodno uporabljati Trubarja, kakor sta storila Krelj in Jurišič, ki sta sprejela le dobre stvari, germanizme pa po večini odpravila« (Breznik 1982: 31);
- » – in tako smo v rabi časov, načinov, neslovenske trpne oblike, v rabi deležnikov, členkov, besednega reda itd. še sedaj odvisni od Dalmatina in od Lutrove nemščine, kar je za nekatere slovenske jezikovne pojave naravnost usodno, ker nemščina ni isto kar grščina, v kateri je sveto besedilo spisano« (Breznik 1982: 33);
- »Veliki Ravnikar, ki je popolnoma reformiral slovenski jezikovni slog, je tudi Japljevim evangelijem in listom dal slovensko lice« (Breznik 1982: 33), »vendar pa so se zgodile vmes nekatere važne spremembe [namreč med izidom Dalmatinove in Hrenove izdaje – TT]: [...] 2. [Hren] je nadomestil mnogo nemških besed s pristnimi slovenskimi« (Breznik 1982: 33, 34);
- »Hren je prvi, ki se je postavil na strogo slovensko stališče in je načelno zavračal vse, kar je v jeziku tujega. V tem oziru se ne more meriti z njim noben protestantski pisatelj, tudi Krelj in Jurišič ne, dasi sta pisala med vsemi najčistejšo slovenščino.« (Breznik 1982: 34–35);
- »Tako je cerkev po Hrenovi zaslugi veliko storila za čistočo božje besede« (Breznik 1982: 35);
- »Vse, kar se je pozneje zgodilo glede čistoče našega besednega zaklada, je le nadaljevanje in dosledno izvajanje Hrenovega načela. Po tem načelu [mišljeno je Hrenovo slovensko stališče – TT] se je naš besedni zaklad v dobi romantike in ilirskega pokreta na podlagi pristnega narodnega jezika ter drugih slovanskih jezikov, zlasti hrvaščine in stare slovenščine, dvignil na tisto višino, na kateri stoji še danes. To načelo je zdravo, vendar se večkrat ni izvajalo v pravih merah. Nekateri ilirci so hoteli slovenščino preveč mešati z drugimi slovanskimi besedami, Levstik pa jo je hotel prepoznati še s staro slovenščino. A pismeni jezik je to počasi prebolel.« (Breznik 1982: 35);
- »Protestantski pisatelji so bili glede tujk na ljudskem stališču: tujke, ki jih je govorilo ljudstvo, so sprejeli v knjigo, dasi so vedeli časih za dobre slovenske izraze. [...] Hren pa je z občudovanjem vredno doslednostjo zavrzel vse, kar se mu je zdelo tuje.« (Breznik 1982: 35);
- »Za tujko je smatral celo pristno slovensko besedo grob« (Breznik 1982: 35);
- »Natančno pa se dá dokazati, da jih je vzel iz ‚registra‘ na koncu Biblije, kjer je bilo za tujke mnogo pristnih slovenskih in kajkavskih besed« (Breznik 1982: 36);

- »Glede Hrena je treba posebej naglasiti, da se čistoča njegovega jezika nanaša samo na besedni zaklad, ne na ves jezik, tj. na skladnjo. Skladnja ni prav nič boljša od Dalmatinove.« (Breznik 1982: 37);
- »Govoreč posebej o Schönlebnu, moram najprej omeniti, da se mu po krivici že od Kopitarjevega časa (1808) očita, da je pokvaril Hrenov čisti besedni zaklad.« (Breznik 1982: 41);
- »Tako stoji Schönleben v tej stvari tako visoko kakor Hren sam. Pač pa je omahnil s te višine prireditelj izdaje iz leta 1730 (ali morebiti že prej o. Hipolit) in zavrgel kakih 15 slovenskih, po Hrenu uvedenih, besed in jih nadomestil s tujkami.« (Breznik 1982: 42);
- »Kar je še bolj obžalovanja vredno, je pa to, da so se te tako ukoreninile, da je celo Japelj mislil, da ni mogoče več izhajati brez njih« (Breznik 1982: 42–43);
- »Poleg tega je tudi v jezikovnem oziru za Hrenom največ storil, ker je marsikak člen pri samostalnikih opustil, [Pohlin – TT] precej germanizmov iztrebil in marsikako domačo konstrukcijo uvedel.« (Breznik 1982: 46);
- »[...] priredili novo izdajo Listov in evangelijev, kjer so te germanizme odpravili in jezik tudi v ostalem nekoliko zboljšali.« (Breznik 1982: 47);
- » Ker sta Trubar in Dalmatin prevajala Lutra večinoma po črki, z vsemi podrobnostmi nemškega jezika, sta imela skoraj popolnoma nemško skladnjo« (Breznik 1982: 48);
- »Nekoliko boljše skladnjo so imeli poleg Krelja in Juričiča M. Kastelic, Janez Svetokriški in mestoma J. Basar. Najslabšo skladnjo so imeli pisatelji, ki so izdajali po večini prevode, kakor o. Hipolit, Paglovec, Rogerij idr. Veliko napredka še tudi pri Japlju ni opaziti, tako da zaostaja za svojim vrstnikom Linhartom. Nemške skladnje sta nas osvobodila šele Kopitar in Ravnikar, ki sta jezik tako izčistila, da so bili dani pogoji za velikega umetnika (Prešerna). Kopitarjeva slovnica (1808) je prvokrat pokazala slovenščino v luči drugih slovanskih jezikov in je odkrila mnogo germanizmov v tedanjem pismenem jeziku. Še bolj pa se je poglobil v bistvo slovenskega izraza Ravnikar, ki je svoje in Kopitarjeve rezultate prenesel v lepo književnost in prvič pokazal, kako se slovenski piše.« (Breznik 1982: 48);
- »Najbolj žalostno pa je, da smo se svetopisemskih germanizmov in drugih pomanjkljivosti tako navadili, da se jih več ne zavedamo [...] In tak jezik piše vsak, celo najboljši stilisti, kakor Cancar, Finžgar, Meško in drugi.« (Breznik 1982: 54)

2.1.2 Pri drugi skupini oznak Breznik opredeljuje določene prevajalce kot bolj ali manj uspešne pri svojem delu na podlagi vzpostavljanja kontinuitete v jeziku, torej na bolj uspešne, ki upoštevajo tradicijo, in na drugi strani prevajalce, ki pomenijo odklik od tradicionalnega, zgodovinskega jezika ter vnašajo nove, lastne rešitve. Drugo merilo opazamo v sledečih navedbah:

- »Dalmatinovo besedilo se je od Hrena do Japlja (1787) [...] ohranilo še skoraj nedotaknjeno. [...] Resnične spremembe so se izvršile šele v Japljevi izdaji [...]. Vendar se tudi Japelj ni več kot približno za 50 % osvobodil Dalmatina.« (Breznik 1982: 33);
- »Vse izdaje od Ravnikarjeve (1816) so skoraj gol ponatisk Japljeve.« (Breznik 1982: 33);
- »Leta 1833 jih je stilistično in nekoliko frazeološko opilil Jož. Bugar, izboren stilist, znan somišljenik Metelkov« (Breznik 1982: 33);
- »[Hren] je nekaj izrazov in konstrukcij popravil in vpeljal nekaj živih oblik in časih celo pravopis izboljšal, le nekatera mesta je poslabšal« (Breznik 1982: 34);
- »Vse nove tvorbe se mu [Hrenu – TT] niso enako posrečile in se zato niso vse udomačile« (Breznik 1982: 37);
- »Tretjina jih pa živi še danes v najnovejši ljubljanski in lavantinski izdaji (1912), dasi bi bilo treba nekatere nadomestiti z boljšimi izrazi« (Breznik 1982: 37);
- »Tretja Hrenova zasluga je, da je popravil nekatera mesta Dalmatinovega besedila v stvarnem oziru; spreminjal je večinoma le posamezne fraze, besede, konstrukcije, oblike itd.« (Breznik 1982: 39);
- »Prvi, ki je skušal v njih pretrgati vso pismeno tradicijo in uvesti vanje svojo živo (ljubljansko) govorico, je bil Pohlin, a nevarnost za pisavo je tedaj že pri kraju, ker je kmalu za tem nastopil

Japelj, ki se je zopet tesno oklenil Dalmatina, kar mu je štela v veliko zaslugo ne le romantika, ampak tudi moderno slovensko jezikoslovje (Škrabec)« (Breznik 1982: 41);

- »Zamolčati pa ne smemo tega, da je Schönleben vse, kar ima dobrega, vzel po Hrenu« (Breznik 1982: 43);
- »Besedilo je ostalo skoraj nespremenjeno (predružačil je nekaj besed, a pri tem je marsikaj pokvaril [nanaša se na Paglovčevi izdaji iz let 1741 in 1764 – TT])« (Breznik 1982: 46);
- »V pravopisnem oziru jih je jako zmrcvaril [nanaša se na Pohlinovi izdaji iz let 1772 in 1777 – TT], ker je pretrgal skoraj vso pismeno tradicijo, a v stvarnem oziru jih je precej dvignil« (Breznik 1982: 46);
- »Japelj sv. pisma ni na novo prevajal, temveč je v Dalmatinovem besedilu zboljšal le posamezne izraze, konstrukcije, fraze in posamezne stavke, podlaga je ostala Dalmatinova in to posebno v jezikovnoformalnem oziru« (Breznik 1982: 47);
- »Vendar pa je mnogokrat preziral resnične poprave svojih prednikov, zlasti Pohlinove, ter je iznova prepisoval jezikovne in stvarne napake iz Dalmatina« (Breznik 1982: 47);
- »[...] mlajši sotrudniki (Vodnik, Debevc, Miklavčič itd.), ki so prevod v frazeološkiem oziru jako dvignili« (Breznik 1982: 47–48).

2.1.3 Pri tretji skupini oznak deli Breznik avtorje in njihova besedila glede na dve prevodni predlogi, to je glede na Vulgato in Lutrovo predlogo. V naslednjih oznakah navaja svoje ugotovitve o tem, kateri izmed obeh predlog so sledili posamezni avtorji pri prevajanju:

- »Navzlic germanizirajočemu slogu pa sta Trubar in Dalmatin ustvarila dobre prevode in sta v primeri s poznejšimi prevajalci, s Hrenom, Schönlebenom, Japljem, Wolfom itd., prava velika« (Breznik 1982: 31);
- »Hren je res veliko večino Dalmatinovega besedila z diplomatično natančnostjo prepisal [...], vendar pa so se zgodile vmes nekatere važne spremembe: 1. je spremenil nekaj mest, ki se niso ujemala z vulgato« (Breznik 1982: 33);
- »Ker je Dalmatin prevajal po Lutru in ta po grškem – Luter je prevajal precej vestno, le tu pa tam je kako mesto tolmačil subjektivno, po svojem protestantskem načelu –, je hotel imeti Hren natančno besedilo po vulgati« (Breznik 1982: 34);
- »Tu pa tam je celó slovenske besede ‚tvoril‘ po vulgati. Mnogo mest je pa tudi spregledal, utrudil se je posebno proti koncu knjige« (Breznik 1982: 34);
- »Od Japlja dalje pa besedila niso več imeli na sumu, misleč, da je strogo vulgatsko, in so ga le malo kontrolirali« (Breznik 1982: 34);
- »Primerjal je [Jožef Bugar – TT] prevod tudi precej vestno z vulgatskim besedilom; [...] pozneje ni te lutrovščine nihče več trebil iz slovenskega prevoda« (Breznik 1982: 52).

Breznik svoj jezikovni nazor gradi tudi na izrazitem povečevanju nekaterih avtorjev, in sicer v največji meri Hrena in Ravnikarja; označil ga je kot »velikega reformatorja našega jezika« (Breznik 1982: 30), ki je »prvič pokazal, kako se slovensko piše« (Breznik 1982: 48). Mogoče je vzrok tako velikega navdušenja nad obema jezikoslovcema tudi svetovnonazorska bližina vseh treh, saj so bili vsi trije duhovniki in so deklarativno zagovarjali načelo, da mora literarni jezik temeljiti na ljudskem jeziku. Breznik zagovarja stališče, ki je bilo skupno stališče pretežnega dela slovenskih jezikoslovcev v 19. stoletju, da se ljudski jezik, ki ga govori ljudstvo v narečjih, bolj naravno razvija ter vsebuje stare pojave iz praslomanščine, medtem ko se knjižni jezik razvija pod tujim vplivom in vplivom pisateljev, ki ga oblikujejo samovoljno. »Koliko domačih izrazov živi še

med ljudstvom, medtem ko izobraženci in pismeni jezik rabijo tujke!» (Breznik 1982: 384) Podobna razmišljanja najdemo tudi pri jezikoslovcih 20. stoletja. Že Kopitar je poudarjal, da je knjižni jezik treba spremeniti tako, da se opremo na ljudski jezik ter besede tujega izvora zaradi večje razumljivosti nadomestimo z besedjem ljudskega jezika in besedjem iz »drugih slovanskih narečij«. Ravnikar naj bi bil Kopitarjev simpatizer in nadaljevalec navedenih prizadevanj (Orožen 1996b: 21).

Breznikovo razmišljanje o jeziku prevodov in prevajalcev EiL je v veliki meri družbeno in ideološko pogojeno, kar se kaže v apriornem zavračanju tujega besedja v slovenskem jeziku in sklicevanju na tradicijo. Ločevanje med tujim in domačim je ena izmed jezikovnoideoloških⁹ potez, poleg tega v citatih opazimo tudi jezikovnoideološko podmeno o tem, kako je potrebno jezik »očistiti, popraviti, izboljšati, dvigniti, iztrebiti (iz njega kaj), opraviti (kaj v njem) in osvoboditi ga.« Navedene vrednostne opredelitve implicitno izražajo še eno jezikovnoideološko tezo, namreč da jezik še ni dovolj razvit, kultiviran, da bi bil lahko opravljal vse tri vloge, ki jih pripisujemo jeziku – narodnozdrževalno, narodnopredstavnisko in komunikacijsko.

2.2 Kvantitativni rezultati

Breznik jezikovne spremembe med posameznimi izdajami EiL opredeljuje tudi z odstotki. Tako v njegovi razpravi beremo naslednje trditve:

- »Dalmatin je pri novem zakonu svoje Bible (1584) pridržal nad 60 % Trubarjeve frazeologije, stilističnih in drugih posebnosti« (Breznik 1982: 28–29);
- »Vsega skupaj ni popravil [Jurij Dalmatin – TT] nad 10 % Trubarjevih germanizmov, v 90 % pa mu je prijateljsko sledil« (Breznik 1982: 30);
- »Popravila so se le nekatera mesta [EiL 1787 – TT] (vsa še danes niso popravljena, kakor bomo videli), ki se ne ujemajo z vulgato, nekatere posamezne besede in nekateri izrazi, vse drugo (blizu 90 %), je razen slovničnih oblik, Dalmatinovo« (Breznik 1982: 33);
- »Vendar se tudi Japelj ni več kot približno za 50 % osvobodil Dalmatina« (Breznik 1982: 33);
- »Tudi v najnovejši ljubljanski in lavantinski izdaji (1912) imamo še 70–80 % Bugarjevega besedila« (Breznik 1982: 33);
- »Vsega skupaj je odpravil [Hren – TT] okrog 160–170 tujk, kar je za drobno knjižico jako veliko« (Breznik 1982: 36);
- »Vse novotvorbe se mu niso enako posrečile [Hrenu – TT] in se zato niso vse udomačile. A večina se jih je ohranila do Pohlina in Japlja in še do Ravnikarja in Bugarja. Tretjina pa jih živi še danes v najnovejši ljubljanski in lavantinski izdaji (1912).« (Breznik 1982: 37)

Ob tako natančnih odstotnih navedbah podatkov se sprašujemo, kaj podatki pravzaprav pomenijo: ali predstavljajo delež slovenskega izrazja (čedalje bolj »slovensko lice« po Breznikovo), sprememb oz. odklonov od predloge svojega

9 Silverstein (po Petrović 2006: 44) definira jezikovno ideologijo kot »sistem verovanj o jeziku, ki ga oblikujejo govorniki v cilju racionalizacije ali zagovarjanja načinov, kako sami doživljajo strukturo in rabo jezika«. Stabej njegovo definicijo dopolnjuje: »[G]otovo ne gre le za sistem predstav o posameznem jeziku, ampak o jezikih in medjezikovnih razmerjih v govorečem jezikovnem repertoarju in v družbi« (Stabej 2012: 11).

predhodnika ali kaj drugega. Breznik namreč ne v razpravi sami ne kje drugje ne opiše metode, na podlagi katere je prišel do takšnih zaključkov in tako natančnih izračunov. Mogoče je, da predstavljajo približno oceno, ki jo je Breznik podal na podlagi lastnega občutka. Njegov občutek je sicer temeljil na obsežni jezikovni in jezikoslovni izkušnji, toda še tako izbrušen občutek ne more nadomestiti razvidnega empiričnega postopka, saj empirično raziskovanje naj ne bi temeljilo zgolj na občutku, ampak naj bi vključevalo študij gradiva, zbranega in predstavljenega s pomočjo najbolj ustreznega instrumenta (npr. vsaj osnovni statistični podatki, seznam, preglednica z nakazanimi spremembami ipd.).

2.3 Časovno opredeljevanje jezikovnih sprememb

Breznikovo časovno opredeljevanje sem želela preveriti z lastno analizo in tako ugotoviti, kdaj je prišlo do sprememb, ki jih je v svoji razpravi navedel Breznik.

V preglednice sem izpisala vse primere spremenjenega besedja in tako sem s pomočjo tega raziskovalnega instrumenta lahko preverila, kdaj se je pojavila določena sprememba (vezana na določni člen, kazalni zaimek ob pridevniku določne oblike ali prislov ob glagolu) in ali se je besedje v spremenjeni obliki tudi ohranilo.

2.3.1 Členi

Oпустitev določnega člena se pojavi: v dveh primerih leta 1809 (*mrak te Ludy – nozh ludftva in oroshje te luzhy – oroshje svetlobe*), v enem primeru že v letu 1672 (*od Daidovega jěmena po tēm mēssey – od Daidovega femena po mēssey*), v enem v letu 1787 (*obeniga dolgá te Smèrti – nizh smerti vrejdniga*) ter v enem šele leta 1833 (*je bil ta zhass dopolnjen – je pa prišhlo spolnjenje zhařa*).¹⁰

Breznik omenja opuščanje kazalnega zaimka pri pridevnikih določne oblike v izdaji l. 1803. V dveh primerih, od že prej v opombi omenjenih osmih, so opustili kazalni zaimek že l. 1787 (*ta prějdní viffěhz párt – sgrinalu in tēh mèrtvih jame – pokopalifha*). Poleg tega ne gre samo za opuščanje, ampak tudi za zamenjavo leksema, kar dokazuje, da zgolj s preštevanjem in natančnim razčlenjevanjem jezikovnih sprememb izven konteksta tudi ne dobimo relevantnih podatkov in na njihovi podlagi ne moremo izpeljati tehtnih zaključkov.

2.3.2 Kalkirane glagolske tvorjenke

Po Brezniku naj bi bilo opuščanje prislovne sestavine znotraj kalkiranih glagolskih tvorjenk prvega tipa (po Merše 2009: 129) Ravnikarjeva inovacija, vendar sem v svoji analizi odkrila, da se v posameznih primerih pojavi že prej, in sicer v osmih primerih od vseh 46. V nadaljevanju navajam vse primere primerjalno, tako da najprej navajam izhodiščno obliko¹¹ in nato obliko, ko se prvič pojavi tvorjenka

¹⁰ Skupno sem našla in izpisala osem primerov z opuščanjem določnega člena. V oklepaju v paru navajam izhodiščno obliko besedila iz leta 1612 in obliko, pri kateri se prvič pojavi navedena sprememba.

¹¹ Tako kot prej gre za prvo opazovano izdajo EiL iz leta 1612.

brez prislovne sestavine (in se brez prislovne sestavine ohrani v vseh sledečih pregledanih izdajah): *vsdignite gori – prizdignite glavé vaffe* (že 1780); *gori obudil – je obudil* (že 1787); *bèrft napréj poganjajo – berft poganjajo* (že 1787); *doli pokleknil – na kolèna pokleknil* (1809); *še vkup isprafshovala – še isprafshovala* (že 1787); *vùn gonim fkusi Beëlzebuba – de v' Beelzebubu hudizhe isgajnam* (1777); *hozhem jeft mrésho vùn vréjzhi – rafzpreztrém mre'so* (1780); *prozh prifhla od Tempła – od tempelna perfhla* (1777). V dveh primerih se je torej omenjena sprememba zgodila že v Pohlinovi izdaji iz leta 1777, v dveh primerih že v Küzmičevi izdaji iz leta 1780, v treh primerih v Japljevi iz leta 1787 in le v enem primeru v izdaji iz leta 1809.

Na podlagi rezultatov lahko posredno sklepamo, da so Breznikove formulacije bolj okvirne ocene trendov in tendenc, ki so jim sledili po Breznikovi presoji prireditelji besedil EiL pri svojem delu, kot pa natančni podatki na podlagi metodološko opravljene empirične analize.

Naši zaključki glede inovativnosti določenega jezikovnega pojava so seveda odvisni tudi od meril, ki vplivajo na odločitev, kaj je inovacija in inovativni postopek: ali jo/ga definiramo kot prvo pojavitev določene spremenjene oblike na splošno (ne glede na količino pojavitev) ali pa je inovativna izdaja tista, v kateri se prevladujoče uporablja določena inovacija ali inovativni postopek.

Ob razčlenjevanju sprememb kalkiranih glagolskih tvorjenk prvega tipa opazimo, da so se skozi različne izdaje EiL zgodile bolj kompleksne spremembe in ne zgolj opuščanje prislova.

Med opazovanimi 46 primeri lahko najdemo le sedem takih, pri katerih se je v zadnji izdaji iz leta 2003 pojavil glagol v isti izrazni podobi in zgolj z opuščnim prislovom, medtem ko pri 16 glagolih opazimo izrazne in pomenske spremembe ter spremembe v vezljivosti s posameznim predlogom (gl. preglednico 1).

Primeri, pri katerih se pojavi zgolj opustitev prislova: *vsdignite gori vafhe glave* (1612) – *vzdignite glave* (2003); *gori obudil* (1612) – *je obudil* (2003); *gori fhàl* (1612) – *je šel* (2003); *gori poftaviti* (1612) – *postaviti* (2003); *v'fmili fe zhes me* (1612) – *usmili se* (2003); *doli pokleknil* (1612) – *je pokleknil* (2003); *hozhem jeft mrésho vùn vréjzhi* (1612) – *bom vrgel mreže* (2003).¹²

Iz preglednice 1 je razvidno, da je skozi različne izdaje prišlo do različnih izraznih, pomenskih sprememb in sprememb v vezljivosti glagolov z določenim predlogom in posledično predmetom v določenem sklonu.

¹² V zadnjem primeru se pojavi tudi sprememba glagolskega časa, poleg tega je glagol *vreči*, ki se v začetku nahaja v nedoločniku za naklonskim glagolom *hoteti*, v drugem primeru v prihodnjiku in brez naklonskega glagola.

¹³ V preglednico sem prepisala oblike samo v primeru, ko se besede ali besedne zveze kakor koli izrazno ali pomensko spreminjajo.

¹⁴ V prvem primeru se spremeni nanašalnica, ki je sprva *Bog*, nato leta 1833 *luč* in leta 2003 *beseda*.

¹⁵ Kos pečene ribe.

Preglednica 1:¹³ Glagolske spremembe v Eil

	1612	1777	1780	1787	1809	1816	1833	1840	1912	2003
114	ga néfo gori vséli						njeni je nifo fprejéli			je niso sprejeli
2	Aku my zhlovézh- ku prizho- vajne gori vsamemo				Aku zhlovéfhku prizhova- nje poter- dímo		Ako zhlovéfhko pri- zhevánje fprejmemo			sprejmemo
3	bo golpo- doval zhes		bode ravnao	ima vishati		bo vodil	bo vladal			bo pasel
4	fó mermra- li zhes		mrmrali fzo prouti	godernjali zhes			godernjali nad			so godrnja- li nad
5	gdu zhes vass vsdiguje			fe povik- fhuje						kdo dviga nad vas
6	fe je pak timu zhés dal					fe je temu vdal	fe mu je vdal		Se je uklonil onemu	(ampak) je vse pre- puščal / se je izročal njemu
7	fó ga (Pontiu Pi- latulhu De- shellkimu Oblaftni- ku) zhés dali						in sdali Ponzju Pilatu, de- shellnimu poglavárju	in isdali Ponziju Pilatusu, poglavarju deshele		Izročili so ga
8	bèrft naprèj poganjajo		gda zpuscsáva 'se z fzébe fzád	Kadar vshe berft poganjajo						začenjajo brsteti
9	fó njemu naprèj polushili ¹⁵		oni fzo pa prikázali nyemi	fó njemu en kofs pezhene ribe ponudili	fó njemu kofs pezhene ribe ponujali					Ponudili so mu
10	vam bo notèr dajal vfe tu		i prináfao de vám na pamet vfza	inu vam bo vfe noter dál		inu vam bo vfe dogo- varjal	in vaf bo opomnil vfíga		– in vas bo spomnil vsega	(bo) spom- nil vsega
11	fe vkup ispralho- vala	inu skupej ispralhu- vala	i med fzebom fzpitávala	inu fe ispralho- vala						razprav- ljala
12	fím jèft hótíl vkup fpraviti						fím hotel sbrati tvoje otròke			sem hotel zbrati
13	so bili vkup prihli				fó vkup sbrani bili		fó fe bili fohli			so bili zbrani
14	je befèda vunkaj fhla mèj Bratmi			Leto govorjenje tedaj je vunkaj fhlu med bratmi			Rashlo fe je gover- jenje med		Šla je torej govorica med brate	se je med brati razširila ta govorica
15	vùn gonim fkusi Beél- zebuba	de v' Beel- zebubu hudizhe isgajnam	ka jalz vu Beelzebubi zgányam vragé							z Bélce- bubom izganjam demone
16	nèj prozh prihla od Templa	nigdar od tempelna perfhla	ktera je nej odfzoupila od csérkvi		ona ny fhla od Templa					Templja ni zapusčala

V dveh primerih se je v besedni zvezi z glagolom zamenjal le prislov: *fo doli padli* (1612) – *fo prednj padli* (2003) in *fo vkup prifhli* (1612) – *sta prišla skupaj* (2003).

Nekateri od teh glagolov pa so danes »predponski glagoli, pri katerih se v vlogi prve predpone oz. kot začetno besedotvorno obrazilo pojavlja prislovna sestavina, ki je prevodna ustreznica nemške predpone (prefiksa), ta pa je bodisi predložnega ali prislovnega izvora« (Merše 2009: 129). Takšnih je šest naslednjih primerov: *je fvoje oblazhilu doli polushil* (1612) – *je odložil* (2003); *on notèr pele* (1612) – *vpelje* (2003); *némate vkup sbirati na* (1672) – *Ne nabirajte si* (2003); *Pàhni vunkaj* (1612) – *Odpodì* (2003); *je fvoje oblazhilu doli polushil* (1612) – *je odložil vrhnje oblačilo* (2003); *notèr pele tìga pervorojeniga na* (1612) – *vpelje prvorojenca v* (2003).

3 ZAKLJUČEK

Breznikovo interpretacijo jezikovnih izrazil, vrednotenje avtorjev EiL in metodološki pristop, s katerim je prišel do svojih ugotovitev, je treba razumeti s predpostavko o zgodovinski, družbeno-ideološki določenosti njegovih in naših interpretacij, čeprav se jim skušamo vsaj eksplicitno in zavestno izogniti.

Navajanje eksaktnih podatkov brez gradiva, torej zgolj na podlagi približne ocene, v sodobnem jezikoslovju ni ustrezen postopek za prikazovanje raziskovalnih ugotovitev, vendar moramo pri vrednotenju pomena in vloge katerega koli jezikoslovca ali njegovega dela imeti pred očmi dejstvo, da se jezikoslovna znanost, njena epistemologija ali paradigma v času spreminja. Zanimiva bi bila raziskava, s katero bi proučili metodologijo slovenskih jezikoslovcev in jezikoslovne znanosti v različnih obdobjih. Natančneje bi pokazala dejavnike in smeri sprememb ideologije jezikoslovne znanosti.

Kljub temu da imamo v sodobnem času na voljo različne raziskovalne instrumente in smo obdani z najrazličnejšo moderno računalniško tehnologijo ter si lahko pomagamo s številnimi pridobitvami korpusnega jezikoslovja, se jezikoslovci razlikujemo v poudarkih, zornih kotih in teoretičnih pristopih k posameznim temam, od katerih so odvisni naši raziskovalni rezultati in zaključki.

Ob pregledu Breznikove bibliografije ne moremo mimo dejstva, da je v štiridesetih letih napisal sorazmerno obsežen opus (nad petdeset razprav in člankov, skoraj petdeset ocen in poročil ter štiri različice slovnice in več različic pravopisa, pri katerem je bil leta 1920 edini avtor, izdaje v tridesetih letih 20. stoletja pa je sestavil skupaj s Franom Ramovšem). Jezikoslovno delo je uspešno združeval z duhovniško, profesorsko in direktorsko službo. Njegovi spisi so izšli v treh knjigah izbranih spisov, in sicer v delih *Jezik naših časnikarjev in pripovednikov* (1944), *Življenje besed* (1976) in *Jezikoslovne razprave* (1982) (prim. Toporišič 1975).

Njegove razprave so sprožale in še vedno sprožajo nova razmišljanja in raziskave, zato mu pripada ustrezno mesto v zgodovinskem spominu slovenskega jezikoslovja. Kot vsak jezikovni pristop in jezikoslovca v katerem koli zgodovinskem obdobju lahko tudi Breznikov jezikoslovni pristop razumemo samo znotraj jezikoslovnih teženj konkretnega družbenega obdobja, v katerem na jezikoslovno situacijo delujejo filozofske, družbeno-politične in druge silnice določenega obdobja, ki vplivajo tudi na znanstvene metode, na podlagi katerih poteka jezikoslovno raziskovanje. Tako Breznikova jezikoslovna teorija združuje različna znanstvena načela: na eni strani diahroni pristop k jeziku, ki poudarja pomen pismene tradicije, že uveljavljenih jezikovnih izrazil, prevajanje po črki oz. po grškem izvorniku, izločanje neizvirnih elementov jezika; po drugi strani pa v njegovi jezikoslovni misli najdemo tudi z današnjega stališča ideje, ki jih opredeljujemo kot sinhroni pristop k jeziku, kot so upoštevanje govornega in narečnega jezika ter upoštevanje posebne zgradbe in vloge umetnostnih del.

»[N]aloga slovničarja je, da kaže poti, katere so prave in dobre; hoditi po teh poteh pa mora vsak pisatelj sam, ne da bi slovničarji pisatelje nosili po njih; objektivna pravila sò, a žive zmeraj samo v osebnih oblikah pisateljev, zato je zmotno, da bi slovničarji in uredniki imeli v zakupu edino možno objektivno merilo ‚pravilnega‘ jezika, na katero bi smeli naperjati in nategovati vse osebne oblike« (Šolar 1967: 54–55).

Na podlagi analize Breznikove razprave Literarna tradicija v Evangelijih in listih lahko zaključimo, da so jezikoslovnometodološka vprašanja pomembno področje jezikoslovnega raziskovanja, saj metodološka izhodišča poleg drugih raziskovalnih dejavnikov pomembno vplivajo na interpretacijo raziskovalnih spoznanj.

Ko si skušamo sodobni jezikoslovci ustvariti čim bolj objektivno sliko o pomenu in vlogi določenega jezikoslovca ter njegovega jezikoslovnega opusa in nazora, je pomembno, da poleg podrobnega proučevanja vsebine njegovih del v svoje raziskovanje vključimo tudi proučevanje znanstvenih pristopov, ki prevladujejo v obdobju, v katerem so nastala njegova dela, metodologijo in družbeni okvir, v katerem je prišel do svojih znanstvenih spoznanj.

Na podlagi razčlenitve Breznikove razprave lahko zaključimo, da je za relevantno zgodovinskojezikoslovno umestitev Breznika in njegovega jezikoslovnega opusa treba upoštevati tudi vpliv purističnega in ideološko obarvanega nazora o jeziku z nekaterimi v tej raziskavi posebej izpostavljenimi jezikovnoideološkimi potezami (npr. nadomeščanje germanizmov, jezikoslovci kot jezikoslovni vodniki); treba je razumeti filološko znanstveno metodo, t. i. historizem, in biti pozoren na vrednotenjsko opredeljevanje jezikovnih izrazil na njegovo raziskovanje, ko se skušamo približati duhu njegovega časa in stremimo k čim bolj avtentičnemu razumevanju Breznikovega pojmovanja jezikovnih sprememb.

VIRI

- Burgar 1833 = Eil 1833** = Jožef Burgar, *LIŠTI in Evangelji v' nedelje in prasnike* [...], V' Ljubljani, 1833.
- Eil 1840** = *Berila ali Listi in EVANGELII v' nedelje in prasnike* [...], Na Dunaji, 1840.
- Eil 2003** = <http://www.biblija.net/biblija.cgi?lang=sl>
- Hipolit 1730 = Eil 1730** = Hipolit Novomeški, *EVANGELIA IN LYSTUVI: NA USE NEDELE INU Imenitne Prasnike* [...], Labaci, M. DCC. XXX.
- Hren 1612 = Eil 1612** = Tomaž Hren, *EVANGELIA INV LYSTVVI: Na vse Nedele, inu* [...], Laibach, M. DC. XII.
- Japelj 1787 = Eil 1787** = Jurij Japelj, *LYSTI INU EVANGELIA, NA VSE NEDELE, INU PRASNIKE* [...], V' Lublani, 1787
- Japelj 1809 = Eil 1809** = Jurij Japelj, *LISTI INU EVANGELJI, NA USE NEDELE* [...], V' LUBLANI, 1809
- Küzmič 1780 = KM 1780** = Mikloš Küzmič, *Szvėti Evangyeliomi Pouleg Kalendárioma*, [...] *na Sztári Szlovenszki Jezik, Po* [...] *Küzmic Miklósi*, [...] *Obrnyeni* [...], V-Soproni, 1780.
- Lesar 1912 = Eil 1912** = Jožef Lesar, *Berila in evangeliji za nedelje, praznike in imenitnejše godove cerkvenega leta*, priredil Jožef Lesar, Ljubljana, 1912.
- Pohlin 1777 = Eil 1777** = Marko Pohlin, *BRANJA, INU EVANGELIUMI, NA NEDELE, INU PRASNEKE ZHES ZELU LEJTU, IS LATINSKIGA NA KRAYNSKI JESIK SVESTU, INU SKERBNU PRESTAVLENE, POPRAVLENE, INU POGMIRANE* [...], V' LUBLANI, 1777.
- Ravnikar 1816 = Eil 1816** = Matevž Ravnikar, *BERILA, LISTI, in EVANGELJI v' Nedele in godove zeliga léta* [...], V' Lublani, 1816.
- Schönleben 1672 = Eil 1672** = Janez Schönleben, *EVANGELIA INU LYSTUVI: NA VSE NEDELE INU Jmēnitne Prasnike* [...], v' Nemfkim Gradzu, M. DC. LXXII.

LITERATURA

- Ahačič 2009** = Kozma Ahačič, Pregled jezikoslovnih zapisov o slovenščini v neslovničnih knjižnih in rokopisnih delih 1672–1758 I: Schönleben, Kastelec, Valvasor, Svetokriški, Vorenc, Hipolit, *Slavistična revija* 57 (2009), št. 4, 563–602.
- Bajec 1965** = Anton Bajec, Kako smo Slovenci čistili svoj jezik, v: *Jezikovni pogovori* [1], ur. France Vurnik, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1965, 203–208.
- Bernard 2002** = Antonija Bernard, Slovenščina pri francoskih jezikoslovcih (ali: med historizmom in strukturalizmom), v: *Historizem v raziskovanju slovenskega jezika, literature in kulture*, ur. Aleksandra Derganc, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 2012 (Obdobja 18), 3–12.
- Bezljaj 2003** = France Bezljaj, Blišč in beda slovenskega jezika, v: France Bezljaj, *Zbrani jezikoslovni spisi* II, ur. Metka Furlan, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2003 (Linguistica et philologica 6/II), 751–787.
- Breznik 1917** = Anton Breznik, Literarna tradicija v »Evangelijih in listih«, *Dom in svet* 30 (1917), 170–174, 225–230, 279–284, 333–347. – Ponatis v: Breznik 1982: 27–54.
- Breznik 1967** = Anton Breznik, *Življenje besed*, priredil Jakob Šolar, Maribor: Obzorja, 1967 (Glotta 7).
- Breznik 1982** = Anton Breznik, *Jezikoslovne razprave*, izbral in uredil Jože Toporišič, Ljubljana: Slovenska matica, 1982.
- Dular 1988** = Janez Dular, Med jezikovno politiko in jezikovno kulturo, v: *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj* 24, ur. Breda Pogorelec, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1988, 31–47.
- Kalin Golob 2008** = Monika Kalin Golob, *Jezikovnokulturni pristop h knjižni slovenščini*, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2008.
- Kurinčič 2002** = Jože Kurinčič, Anton Breznik, jezikoslovec za vse čase, *Slovenščina v šoli* 7 (2002), št. 1, 9–13.

- Mathesius 1932** = Vilém Mathesius, O požadavku stability ve spisovném jazyce, v: *Spisovná čeština a jazyková kultura* [1], ur. Bohuslav Havránek – Miloš Weingart, Praha: Melantrich, 1932, 14–31.
- Merše 1988** = Majda Merše, Besedotvorni pomeni izsamostalniških glagolov v Dalmatinovi Bibliji, *Slavistična revija* 36 (1988), št. 4, 375–397.
- Merše 2009** = Majda Merše, *Slovenski knjižni jezik 16. stoletja: razprave o oblikoslovju, besedotvorju, glasoslovju in pravopisu*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009 (Linguistica et philologica 23).
- Orel 2002** = Irena Orel, Historizem v sinhronih oblikoslovnih opisih 19. in 20. stoletja, v: *Historizem v raziskovanju slovenskega jezika, literature in kulture*, ur. Aleksandra Derganc, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 2002 (Obdobja 18), 201–217.
- Orožen 1996a** = Martina Orožen, Kopitar kot pobudnik skladenjske in besedijske preobrazbe, v: *Kopitarjev zbornik*, ur. Jože Toporišič, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnost, 1996 (Obdobja 15), 79–92.
- Orožen 1996b** = Martina Orožen, *Oblikovanje enotnega slovenskega knjižnega jezika v 19. stoletju*, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1996.
- Orožen 2002** = Martina Orožen, Odkrivanje strukturne identitete slovenskega jezika v luči raziskovalnih metod 19. stoletja, v: *Historizem v raziskovanju slovenskega jezika, literature in kulture*, ur. Aleksandra Derganc, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 2002 (Obdobja 18), 219–232.
- Ožbolt 2006** = Martina Ožbolt, *Prevajalske strategije in vprašanja koherence ob slovenskih prevodih Machiavellijevega Vladarja*, Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 2006 (Slavistična knjižnica 10).
- Pogorelec 1962** = Breda Pogorelec, Breda Pogorelec o novem pravopisu 1962, *Naši razgledi* 11 (1962), št. 21, 158–166.
- Pogorelec 1963** = Breda Pogorelec, Slovenski pravopis 1962, *Problemi I* 1963, 167–183.
- Pogorelec 2011** = Breda Pogorelec, *Zgodovina slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011.
- Skubic 1997/98** = Darja Skubic, Primerjava razprave A. Breznika *Besedni red v govoru* (1908) s poglavjem *Coherence* v delu T. A. van Dijka *Text and Coherence* (1976), *Jezik in slovstvo* 43 (1997/98), št. 6, 269–286.
- Skubic 2005** = Andrej Ermenc Skubic, *Obrazi jezika*, Ljubljana: Študentska založba, 2005.
- SSKJ** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU – Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 1995.
- Stabej 1998** = Marko Stabej, Oblikovanje knjižnega jezika v 19. st. med narodno enotnostjo in socialno razločevalnostjo, v: *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture* 34, ur. Erika Kržišnik, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 1998, 19–33.
- Stabej 2010** = Marko Stabej, *V družbi z jezikom*, Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko, 2010 (Trojinski konj).
- Stabej 2012** = Marko Stabej, Jezik, nazori in nadzor, v: *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture* 48: *ideologije v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*, ur. Aleksander Bjelčevič, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, 2012, 11–20.
- Škrabec 1994–1998** = Stanislav Škrabec, *Jezikoslovna dela* 1–4, ur. Jože Toporišič, Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica, 1994–1998.
- Šolar 1967** = Jakob Šolar, Anton Breznik, v: Anton Breznik, *Življenje besed*, Maribor: Obzorja, 1967 (Glotta 7), 7–74.
- Thomas 1997** = George Thomas, The Impact of Purism on the Development of the Slovene Standard Language, *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* (Ljubljana – Lawrence), št. 1 (1997), 133–152.
- Toporišič 1975** = Jože Toporišič, Beseda o Brezniku, *Jezik in slovstvo* 20 (1974/75), št. 4, 99–102.
- Toporišič 1982** = Jože Toporišič, *Nova slovenska skladnja*, Ljubljana: DZS, 1982.
- Toporišič 1995a** = Jože Toporišič, Besedilna skladnja, *Slavistična revija* 43 (1995), št. 1, 13–21.
- Toporišič 1995b** = Jože Toporišič, *Besedjeslovne razprave*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 1995.

- Urbančič 1963** = Boris Urbančič, Ob novem slovenskem pravopisu, *Slavistična revija* 14 (1963), 211–228.
- Vacek 1966** = Jaroslav Vacek, *Linguistic School of Prague*, Bloomington – London: Indiana University Press, 1966.
- Vidovič Muha 1994** = Ada Vidovič Muha, Evropska razsežnost Breznikovega pojmovanja »govornega odstavka«, v: *Zbornik Slavističnega društva Slovenije 4: zborovanje slavistov, Celje, 1993*, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, 1994, 39–46.
- Vidovič Muha 2000** = Ada Vidovič Muha, Prague functional stratification of language in Slovene linguistic, *Slovo a slovesnost* 61 (2000), št. 4, 276–283.
- Vidovič Muha 2006** = Ada Vidovič Muha, Breznikova napoved jezikoslovne teme 20. stoletja – praška teorija členitve po aktualnosti (ob Škrabčevi oceni Breznikovega reda v govoru), v: *Zbornik Škrabčeva misel V: zbornik s simpozija 2005: jezikoslovci in njihova dela v Škrabčevih očeh*, ur. Jože Toporišič, Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica, 2006, 127–135.
- Vidovič Muha 2008** = Ada Vidovič Muha, Breznik – predhodnik praške teorije členitve po aktualnosti, v: *Jezikovna prepletanja*, ur. Monika Kalin Golob – Nataša Logar – Anton Grizold, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2008 (Stičišča), 35–53.
- Zuljan Kumar 2008** = Danila Zuljan Kumar, Besedni red v govornih slovenskih narečjih, v: *Zbornik Škrabčeva misel VI: zbornik s simpozija 2007*, ur. Jože Toporišič, Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica, 2008, 121–135.

SUMMARY

Anton Breznik's conceptualization of linguistic changes in *Evangeliji in listi* (Gospels and Epistles)

This article uses a research methodology to analyze Anton Breznik's commentary on the literary tradition in the collection known as *Evangeliji in listi* (EiL, Gospels and Epistles). The article starts by analyzing Breznik's interpretation of the concept of literary tradition and some of his statements about the development of standard Slovenian, and literary style in EiL is also examined. It is then observed how linguistic ideology affects Breznik's definitions and the judgement of various authors in EiL. Quantitative data analysis and the definition of the meaning and the time of a linguistic innovation is also examined. Finally, changes in various verb-adverb combinations in eleven editions of EiL (from 1612 to 2003) are examined.

GERHARD NEWEKLOWSKY

ZILJSKO NAREČJE NA BISTRICI IN V STRAJI VASI

COBISS: 1.08

V prispevku opisujemo glavne posebnosti slovenskega ziljskega narečja v koroških občinah Bistrica na Zilji in Straja vas. V narečju najdemo prosti tonemski naglas, umik dolgega cirkumfleksa, bogat inventar naglašanih samoglasnikov, akanje (*o* > *a*). Inventar nenaglašanih samoglasnikov je močno zmanjšan. Ustnika *b* in *v* sovpadata, mehkonebniki se palatalizirajo pred sprednjimi samoglasniki. Ohranja se slovenska morfoloģija, slovar je arhaičen.

Ključne besede: ziljska slovenščina, bistriški govor, sociolingvistična situacija, fonetični razvoj

The Slovenian dialect of Feistritz an der Gail (Bistrica na Zilji) and Hohenthurn (Straja vas)

This article describes the main linguistic features of the Slovenian Gail Valley dialect in the municipalities of Feistritz an der Gail (Bistrica na Zilji) and Hohenthurn (Straja vas). The dialect is characterized by free tonemic stress, a later accent shift, a rich vowel system, vowel reduction in unstressed syllables, and change of short stressed *o* to *a*. The consonants *b* and *v* merge, and the velars undergo the later Slovenian palatalization. Slovenian morphology is preserved, and the lexicon is archaic.

Keywords: Gail Valley Slovenian, Bistrica subdialect, sociolinguistic situation, phonetic development

1 BISTRISKO NAREČJE

Ziljsko narečje je najbolj zahodno slovensko narečje na severni meji slovenskega jezikovnega območja. Razprostira se po koroški Ziljski dolini od Podkloštra (Arnoldstein) proti zahodu skoraj do Šmohorja (Hermagor) in proti jugu v Kanalsko dolino v Italiji in Sloveniji (Grafenauer 1905: 196; Ramovš 1935: XXXI–XXXII; prim. tudi karto Logar – Rigler 1993, ki je z dopolnili ponatisnjena v SLA 1.1: 11). Ramovš (1935, karta) je začrtal mejo proti rožanskemu narečju nekako na višini Beljaka, kar ustreza tudi opisu Paulsena (Paulsen 1935, karte) in karti Logar – Rigler 1993. V zadnjih letih sta nastali dve monografiji o ziljskem narečju, in sicer

Prispevek je bil predstavljen na simpoziju *Slavistika v prostoru Alpe-Jadran: metode raziskovanja slovenskih narečij / Slawistik im Alpe-Adria-Raum: Methoden der slowenischen Dialektforschung* 29. oktobra 2015 na Univerzi Alpe-Adria v Celovcu v okviru praznovanja štiridesetletnice slavistike na tej univerzi.

Pronk 2009, ki je podal obsežen opis najbolj zahodnega govora ziljščine (Brdo in Potoče), in Neweklowsky 2013 o bistriškem narečju.

Prvo natančno razčlenbo ziljskega slovenskega narečja je opravil Paulsen, ki od zahoda proti vzhodu razlikuje šest skupin govorov (Paulsen 1935: 12–15). Naša raziskava se omejuje na bistriško narečje v občinah Bistrica na Zilji (661 prebivalcev) in Straja vas (813 prebivalcev). V SLA 1 je Bistrica na Zilji opredeljena kot točka 4. V obeh občinah znaša delež slovenskega prebivalstva okoli 8 %. Leta 1890 je Bistrica na Zilji imela še 815 prebivalcev, Straja vas pa 1449; danes je tendenca padajoča (prim. Neweklowsky 2013: 21–22).

Vemo, da je delež slovenskega prebivalstva na Koroškem leta 1880 znašal skoraj 30 odstotkov, pri čemer je treba upoštevati, da je bila Koroška do konca prve svetovne vojne nekoliko večja kot danes. Število Slovencev se je do danes nenehno zniževalo. Zadnji podatek štetja jezikov iz leta 2001 znaša 12.554 Slovencev, kar predstavlja samo 2,4 % koroškega prebivalstva. Klasičnega popisa prebivalstva, v katerega bi bilo vključeno tudi spraševanje po jeziku, ni več (Ibounj 2011).

2 DOSEDANJE RAZISKAVE ZILJSKEGA IN BISTRISKEGA NAREČJA

Začetek sodobnega znanstvenega opisovanja slovenskih narečij in govorov na Koroškem sega v čas ruskega slavista Izmaila Ivanoviča Sreznjevskega in koroškega Slovence Urbana Jarnika. Sreznjevskega je ruska vlada v letih 1839–1842 poslala na raziskovalno potovanje po slovanskih deželah, večinoma v habsburški monarhiji, da bi se pripravil za stolico slovanske filologije v Harkovu, kjer je bila ena od štirih starih univerz ruskega carstva (Neweklowsky 2007). Tedaj je Sreznjevski obiskal tudi Kranjsko in Koroško. Kot vemo iz njegovih pisem materi, se je maja leta 1841 dva dni mudil na Bistrici na Zilji in v Šentjurju (danes del občine Čajna), v Možberku je obiskal tudi župnika Urbana Jarnika (Neweklowsky 1996: 25). Med svojim potovanjem je napisal prvi pregled slovenskih narečij sploh, ki ga je poslal v Rusijo, kjer je bil istega leta natisnjen (Sreznjevski 1841, posebej o ziljskem narečju str. 156–157). Med drugim ugotovlja, da se polglasnik v ziljščini pojavlja na enakih mestih kot v gorenjščini in dolenjščini (kar velja le za kratki polglasnik), omenja akanje nenaglašanih samoglasnikov, diftongizacijo dolgega *e*-ja in *o*-ja, ostanek nosnega izgovora praslovanskih nosnih samoglasnikov v treh primerih, nadalje končnico *-y* (kar očitno pomeni sredinski samoglasnik *ə*) imenovalnika samostalnikov ženskega spola (*bukwy*) in prve osebe množine v sedanjiku glagolov (*damy*). V konzonantizmu omenja izgovor *w*-ja, prehod *m* v *n* na koncu besede, izgovor »trdega« *l*-ja (kar pomeni *w*), ohranitev *čr*, *dl* in *šč*, mlajšo palatalizacijo mehkončnih soglasnikov *k g h* v *č j š*, iz besedotvorja navaja predpono *vy-*, v oblikoslovju končnico *-e* mestnika ednine samostalnikov moškega spola z drugo palatalizacijo in na koncu oblike pogojnika.

Kot že navedeno, je Sreznjevski obiskal Urbana Jarnika v Možberku. Mogoče je, da je Jarnik seznanil Sreznjevskega s svojim domačim govorom. Zato se

ne čudimo, da se Jarnikov opis ziljskega narečja (Jarnik 1842: 54–56) v bistvu ujema z opisom Sreznjevskega. Pri obeh avtorjih najdemo stavek *Ziljane čerstwo marwajo* (pri Sreznjevskem *marwajo*) ‘Ziljani govorijo trdo’. Po Jarniku trdijo to Rožani, do česar pride po njegovem mnenju zaradi izgovora *v* kot *b*. Med drugim Jarnik omenja izgovor *g* (na mestu rožanskega *h*), potem *šč*, kar lahko slišimo že v zgornjem Rožu, npr. *iščem, perišče, sternišče*, nadalje »češko-poljske« oblike s predpono *wy-* namesto *iz-*, ki potrjujejo trdo izgovarjavo (npr. *wydjelati*), epentetični *d* (*šidlo, kridlo, motowidlo*), nosnik v primerih *vlenči, wylenci, srenča* in drugih, prvo osebo množine glagola na *-my* (kot Sreznjevski), nato arhaizme kot končnico *-e* v mestniku ednine (kot Sreznjevski), besede *dlog* ‘dolg’ proti *dwog* ‘dolg, krivda’, *sloza*, končnico *-i* (*-y*) posameznih samostalnikov ženskega spola (*bukwy, ziby*), pogojnik pomožnega glagola *biti* se glasi pri Jarniku *bèsm, bèsi, bè; bèsua, bèsta, bèsta; bèsmu, bèste, besò*. Obstaja skrajšana oblika prihodnjika *neb'n, neb's, nebè; nebua, nebta, nebta; nebmy, nebte, nebjó* namesto *nebóm, nebóš* itd. Jasno se razlikujeta nedoločnik in namenilnik glagolov itd.

V Jarnikovich pismih Primicu in Kopitarju se omenjajo še druge posebnosti ziljščine (gl. Pronk 2007: 113–114), ki jih v prvih dveh razpravah o ziljskem narečju ni, kot npr. izguba *w* med zadnjima samoglasnikoma (*glaa < glawa*), kar ne velja za bistriški govor, švapanje (*l > w* pred zadnjimi samoglasniki) in alternacija *ie : e, uo : o* v oblikoslovju (*brieg, bregu; riez, rezhi; ruog, rogu*).

Omenjenim razpravam o ziljskem narečju je treba dodati kratek članek Tineta Logarja leta 1968 o vokalizmu in akcentu vasi Potoče v zahodni Ziljski dolini, fonološki opis njenega govora (Logar 1981) in eksperimentalno-fonetično študijo Neweklovskega (1973). V slednji se ugotavlja, da fonološka opozicija tonemov obstaja, saj gre za nasprotje nizkega in visokega tona, ne pa za rastoči in padajoči tonski potek. Ziljsko gradivo najdemo tako v *Thesaurusu* kot tudi v SLA 1.

3 POSEBNOSTI SODOBNEGA BISTRISKEGA GOVORA

Bistriško narečje pozna tonemska nasprotja v naglašanih zlogih. Dolgi samoglasniki se lahko krajšajo, tako da se tonemske opozicije pojavljajo na dolgih kot tudi na kratkih samoglasnikih zunaj zadnjega zloga, npr. *nízak, (ena) nìska : (ta) nìska*. Vendar se zdi, da gre v tem primeru za fonološke različice kvantitete. V enozložnih oblikah oziroma na naglašnem zadnjem zlogu besede obstajajo kolikostna nasprotja, npr. *òk* ‘volk’, *ḃalik* ‘velik’ : *ḃasäk* ‘visok’, *sìrk* ‘koruza’. Nenačlašeni samoglasniki se reducirajo. Mesto naglasa ni omejeno, vsak zlog je lahko naglašen z izjemo zadnjega kratkega odprtega zloga večzložnih besednih oblik. Dolgi samoglasniki so *i u ia ua e o a*. Kratki naglašeni samoglasniki so *e a o a*, nenaglašeni pa *i u a a*, pri čemer sta *i u* nastala s krnitvijo glasov *ej* in *ow*.

Sistem soglasnikov je enak v celi ziljščini (Paulsen 1935: 47; Pronk 2009: 30). Ustnični soglasniki so *p f ḃ w m*, zobniki *t d c s z n l r*, trdonebniki *č ž š ḃ j* in mehkonobni soglasniki *k g h*. Pozornost zbuja zvočni pripornik *ḃ*, ki se razlikuje

od ustničnega *w* le po močnejšem šumu; med mehkonobnimi soglasniki obstaja *g*; zvočnika *l* (samo pred sprednjimi soglasniki) in *ń* (nikoli na koncu besedne oblike) ustrezata standardnima *lj* in *nj*. Na koncu besedne oblike se zvonečnost soglasnikov ohranja. V pregibanju in besedotvorju obstajajo številne morfonološke alternacije glede mesta naglasa, intonacije, samoglasniške kvalitete in kvantitete. Primeri za tonemsko nasprotje: im. ed. *karíta* : im. mn. *karítə*, im. ed. *míza* : or. ed. (*za*) *míza*, im. ed. *wás* : rod. mn. *wás*, nedoločni prid. ž. sp. *ǂəlíka* : določ. prid. *ǂəlíka*, nedoločnik *ǂidətə* : 1. os. ed. *ǂídy* itd., primeri glede kolikosti, pogosto istočasno tudi kakovosti: im. ed. *grǂb* : mestn. *u grǂǂə*, nedol. *kəpwátə* : namenilnik *kəpwǂt*, im. ed. *mǂsə* : mestn. *u mǂsə*, nasprotja po mestu naglasa: nedol. *pǂlátə* : 1. os. ed. *pǂlan*, nedol. *lǂžátə* : namenilnik *lǂžat*, mestn. ed. (*na*) *pǂǂə* : or. ed. (*pat*) *pǂǂjə* itd. (podrobneje v Neweklowsky 2013: 50–54).

Najpomembnejši pojavi, ki so privedli do današnjega jezikovnega stanja, so naslednji:

Splošnoslovenski pomik naglasa tipa *ǂko* > *okǂ* ni ohranjen, ampak je prišlo do novejšega umika, in kot rezultat najdemo *ǂkə*, *sénə* (s končnico *-ə*, ne *-a*), *pǂlə*, tož. ed. *mǂža*. Z notranjega zloga besede se padajoči naglas tudi umakne (*bǂlǂzǂy*, *prǂkwadə*), čeprav ne vedno (poskus pojasnitve pogoja v Pronk 2011). Drugi splošnoslovenski umik s konca besede proti njenemu začetku se ohranja. Pri tem iz *e*-ja in *o*-ja nastajajo v osnovi dvoglasniki (*ǂíəna*, *gúəra*) in široki samoglasniki iz praslovenskih nosnih samoglasnikov (*pǂéta*, *rǂóka*). Stari akut se daljša v nezadnjih zlogih (*mrǂžə*, *pǂšənica*), ki se lahko potem v zaprtem zlogu skrajša (*nǂzək* : *niska*).

V konzonantizmu obstajajo alternacije tipa *k* : *č* : *c*, *sk* : *šč*, *g* : *j* : *z*, *g* : *ž*, *h* : *š* : *s*, npr. *ǂkə* : rod. ed. *wǂčǂsa*, im. ed. *ǂpka* 'jabolko' : im. mn. *ǂpčǂə*, im. ed. *rǂóka* : rod. daj. *rǂóčə* : mestn. (*nə*) *rǂócə*, pridevnik ž. sp. *niska* : določ. m. sp. *nǂščǂə*, mestn. ed. (*nə*) *nǂžǂə* : im. mn. *nǂjǂə* : rod. mn. *núəg*, im. *šǂtǂnžǂə* : mestn. (*pa*) *šǂtǂn-gah* 'stopnice' (iz nemščine), im. ed. *strǂəha* : im. mn. *strǂǂšǂə* idr.

Dvoglasnik *iə* je refleks jata (**ǂ*), kadar je bil ta v praslovanščini dolg, ali pa refleks cirkumfektiranega dolgega *e*-ja (**ǂ*) (v tem primeru z visoko intonacijo), in nenazadnje tedaj, kadar je kratki *e* podaljšan in naglašen zaradi slovenskega naglasnega umika (v tem primeru z nizko intonacijo), npr. *snǂəg*, *pǂǂč*, *ǂíəna*. Dvoglasnik *uə* je refleks cirkumfektiranega **ǂ* (*núəs*) ali pa starega nenaglašenega kratkega *o*-ja, ki je podaljšan zaradi regresivnega slovenskega premika naglasa (z nizko intonacijo), npr. *kúəza*. Ozki *ǂ* je refleks akutiranega jata (**ǂ*) in novoakutiranega *e*-ja, ozki *ǂ* je nastal iz novoakutiranega *o*-ja (*ǂǂédətə* < *vǂdǂti*, *lǂéta* < *lǂto*, *rǂǂzatə*, *čǂǂtǂt*; *dǂǂǂy*, *mǂǂkə*, *kǂǂža*), razen tega sta *ǂ* in *ǂ* nastala iz kasneje naglašanih *e*-jev in *o*-jev kot v primerih *dǂǂsət*, *pǂlǂə*, rod. ed. *pǂóta* 'plot', to pomeni po že omenjenem mlajšem premiku naglasa tipa *poljǂ* > *pǂlǂə*. Refleks za dolgi polglasnik je široki *e*, ki se lahko tudi diftongira, npr. *mǂh*, *mǂnkətə* (zaprt zlog), *ǂiəs* 'vas', kratki polglasnik preide seveda v *ə*, npr. *pǂəs*, rod. *pǂsa*.

Kratki naglašeni samoglasniki *e, i, u* prehajajo – tudi v izposojenkah – v *ə*, npr. *tłə, bək* < nemško *weg, ukəp*. Kratki naglašeni *ä* zadnjega ali edinega zloga je refleks kratkega *o*, izjemoma tudi *e*, npr. *än* < *on*, *grəb* < *grob*, *dawəl* < *dovolj*, *nəft* ‘noht’, *pəd* < *pod*, *pəst* < *post*, *strəp* < *strop*, *šprəs* (rod. ed. *šprīasa*) ‘skuta’, *hrəm* (rod. ed. *hriəma*) ‘hren’. Nenaglašeni *o* prehaja v *a* (*karīta*), drugi samoglasniki pa navadno v *ə*, samoglasniki *e ě ě* v položaju po naglasu dajo *a* (*äjstraf* ‘jastreb’, *čúəbak, déwat*).

Mehkonebni soglasniki *k g h* se palatalizirajo pred starimi samoglasniki *e, ě* in *i*, in sicer naglašeni, nenaglašeni, dolgimi ali kratkimi, kakor v osnovi tako tudi na morfemski meji, in preidejo v *č j š*, npr. *čisu* < *kisel*, *na nójə* < *na nogě*, *šiša* < *hiša*. Značilen je tudi refleks **dl* (**tl* ne obstaja), npr. *jédwa* ‘jelka’, *bidlə* ‘vile’; *l* pred zadnjimi soglasniki ali pa na koncu besede v prehaja v *w* (podrobnosti v Neweklowsky 2013: 62–65).

Nadalje je za bistriško narečje značilno, da prihaja pogosto do metatez soglasnika in samoglasnika oz. samoglasnika in soglasnika ali tudi do zamenjave položaja glasov, ki si ne sledijo drug za drugim, npr. *nadrítə* (*narediti*), *kôrəŋk* (*okrog*), *cəblôwc* ‘Celovec’, *äjstraf* (*jastreb*), *bərəwc* (*vrabec*), *bučənək*, rod. *bučənika* (< *bowčėnik* < *belčėnik* < *čebėnik*), *slôza* (*solza*), *dlóg* (*dolg*, ampak *dohčəs* ‘dolgočasen’), *hĵəbət* : *na hĵəbə, ódabĵə rócə* (*obedve*), *cəw* (*celo*), *nabərt / anbərt* (< *en-bart* ‘enkrat’), *pwitjə* (< *vpitje*), *hwotár* (< starovisokonemško *altāri*, proteza *h* je sekundarna), *kôrat* (Pronk 2009 ima: *kôrwat* < *kolovrat*), 1. os. sed. *paldėn* (*pletem*), *májəlna* (< *malinje*), *krapĵə* (*koprive*).

Deklinacija in konjugacija ustrezata knjižni slovenščini, vendar je treba upoštevati, da je zaradi glasovnih zakonov prišlo do zmanjšanja števila različnih končnic, kadar se končujejo na samoglasnik. Tako npr. sovpadeta končnici *-e* in *-i*, *-a* in *-o*, oblika *miza* je npr. imenovalnik, tožilnik in orodnik ednine (če zanemarimo različne toneme), *mizə* pa je rodilnik, dajalnik in mestnik ednine. Pridevniška oblika *niščə* je določna oblika imenovalnika ednine in množine ter tožilnik množine moškega spola, tudi imenovalnik dvojine ženskega spola, oblika *nišči* (v tem primeru *i* < *ej*) je rodilnik in dajalnik ženskega spola itd. Določni in nedoločni pridevniki se jasno razlikujejo.

Nekaj značilnih besed bistriškega narečja je: *črĵəw* ‘rdeč’, *smòkĵəca* ‘rdeča jagoda’, *žabarítə* ‘govoriti’, *bəratə* ‘vprašati, iskati’, *bĵəswa* ‘lesena kuhalnica’ (prim. *veslo*), *bĵwaži* ‘pomlad’ < **vy-laz* (po bavarskem *Auswart*), *čòmpa* ‘krompir’, *kāži* ‘polž’, *kəbidləca* ‘metulj’, *žĵəč* ‘slab, slabo’ (< *za nič*). Nemške izposojenke so: *bəgōni* ‘hvala’ < *bog lonaj* (‘Gott lohne’), *čĵwəžən* ‘žica’ < nemško *Zieheisen* (beseda se v nemščini ne uporablja več), *fāncut* ‘flancat, krap’ (bavarsko *Pfanzel*), *grátatə* ‘postati, nastati’ (< *geraten*), *ĵlatə* ‘hiteti’ (nemško *eilen* < srednjevisokonemško *ĵlen*), *kāhwa* ‘nočna posoda’ (nemško dial. *Kachel*), *môra* ‘kobila’ (srednjevisokonemško *merha, moere, more*; danes *Mähre* pomeni ‘kljusa, mrha’) itd. Romanske besede (iz furlanščine ali italijanščine) so: *bəjta* ‘lesena bajta v planini’, *fāča* ‘isto’, *bəšk* ‘les’, *məgārə* ‘mogoče’, *mĵĵta* ‘žganec’, *šprəs*

itd. (podrobneje v Neweklowsky 2013: 81–84, 110–174, posebej o nemških izposojenkah gl. Neweklowsky 2014; za najbolj zahodno ziljščino gl. slovar v Pronk 2009).

4 BESEDILO

Naslednje besedilo je prevzeto iz Neweklowsky 2013: 88–90:

Sirk

mī smə nājpri patʔgalə, smə hadílə skūəz gníwa z na cějna, pa püə sma tʔgalə u cějna. zráwn gnífbə je bíw žíə ən wəz pa kějŋ uprənžən. kākʔ sma hadílə pa gnífbə naprēj, təkə da smə püəšlə kùəńa, tūdi, da sma wūəz tudi palál, da nī buə tríəba təkə djěłč nasítə.

[Ste eden drugemu pomagali?]

sə sa tūdi pamálə. pʔ pāwrah, čír je buə bəč lədí, sə sāmə dəwalə. pa ta bŭrnə pa ę nísə sə mūələ uzətə drújə lūdə, tístə sa mūələ prej lə pāwran památ jətə. tístə nī bəl təkə.

u bějžə sə sprázəlnə, pə pa püəšlə, püəšlə zbəčír sə pa príšlə dúplucə, da sa dúplə – žíəŋə, móžə – dúplucə pra smə riəklə mī, no, da sa ga dúplə. žíəŋə sə sadélə na míkənah stòlčah ku kŭpca. bějčəbart sə žíəŋə dəwalə, móžə sə ga pa bəzalə. na drújəŋ krájə bəzalə. žíə u tə glíh šíšə, magár u zərha, u pərbəŋ štòkə, bəl pa u ni drúji íspə tanòtrə. pa tròacə sa bějčəbart nasílə kuə sirk.

čěr je bíw bəl žēŋč, tən sə ja wsə parətə bək tʔgalə. mī smə riəklə k tístəmə – tò j tə lédək. pa tístəga smə pa püəšlə žíə kí, al sə mūəw, da sma ga že kí pad ũrh nasílə. pa tístəga smə pa djálə pa tlíəh, da jə sə šúšu. no, tə líəpəga, kār je bwo zwo lépə, tən sə parətə – trí parətə sa cūəl panélə, da sma mūələ bəzatə püəšlə. tò sə štírə čŭrcə ukəp, dwā pa dwā, ŋpa sə bədu, da sa blí štírə ukəp. sáč je máw dʔgāčə bəzu. jəs sŋ normál knäf narədu. ja, tò sma pa püəšlə drújə dēn, smə ga mūələ nəsíətə gʔta pad ũrh. tən smə mėlə təcə štānzə, pa zwərha tərə. pa tístəga smə pa mūələ cəlega zbéstə. tíst je bísu pöšlə. tò čə bwo ákl. bəl je bŭw sŭh, bòlə jə bwo.

no, prédə jə sníəg pādu, jə bowə tūdi, al se j təkə pašəšíwa. bəl, kāda sə ja mŭ səglíh snúəpə nadríətə, təcə debíələ snúəpə. pa püəšlə sə ja mūə zə swāma, sə mŭg zbəzatə snəp. püəšlə tətə snúəpə sə mūə djátə nə pətnejt, dwájstə ukəp jəh, pa püəšlə si mūə spət zŭrha kòli zbəzatə, da nīə bíəť narəzəŋ papíhnu, da ni pādu (u)kòl.

tò sə pa bəzalə s tətə – tu u sirkə sə blə wəščəs búčə – tètə búčujə žnŭrə sə wzélə, mpa sə zbəzalə zwərha kŭrəŋk, da nī pādu narəzŋ. tŭ jə bu sə za nŭcat. tə bŭčə sə mėlə ja kí u sirkə tan nòtər. kə sə sirk tʔgu – čòkərbart sə zaaku z nagó, pa sə pādu na nŭəs tətə. jə tūdi príšu priəd.

Spravljanje koruze

Mi smo najprej potrgali, smo hodili po njivi s kakšno košaro in potem smo trgali v košaro. Ob njivi je bil že en voz in konj vprežen. Kakor smo hodili po njivi naprej, tako smo potem konja tudi (vodili), da smo voz tudi peljali, da ni bilo treba tako daleč nositi.

[Ste eden drugemu pomagali?]

So si tudi pomagali. Pri kmetih, kjer je bilo več ljudi, so delali sami. Najrevnejši pa niso mogli najeti drugih ljudi, tisti so morali prej le kmetom pomagati. Tega zdaj ni več.

V veži so spraznili, potem zvečer pa so prišli *duplovci*, so lupili – ženske, moške – *duplovci* smo rekli mi prej, da so ga (sirk 'koruzo') ličkali. Ženske so se dele na majhnih stolčkih okrog kupca. Največkrat so ženske delale, moški pa so ga vezali. Na drugem kraju so vezali. Že v isti hiši, mogoče zgoraj v prvem nadstropju ali notri v kaki drugi izbi. Največkrat so koruzo nosili otroci.

Če je bil (sirk 'koruza') bolj slab, so mu vse *perje* ('(krovne) liste') proč potrgali. Mi smo rekli tistemu: to je ta ledik ('prost'). Tistega smo potem že kar, če si mogel, da smo ga že pod vrh nosili. Pa tega smo djali na tla, da se je sušil. Ta lepega (sirk), kar je bilo zelo lepega, tam pa so tri liste pustili zraven, da smo ga lahko potem vezali. Tu so štirje storži skupaj, dva in dva, in si vedel, da so bili štirje skupaj. Vsak je malo drugače vezal. Jaz sem navaden vozal napravil. Naslednji dan smo ga potem gor nosili, gor pod vrh. Tam smo imeli take drogove, zgoraj pod vrhom. Tistega smo morali pa vsega zvezati. Ta je potem visel, to ni bilo treba tako paziti, bolj je bil suh, bolj je bilo.

Praden je zapadel sneg, je bilo tudi, da se je tako posušilo. Ali, kadar si moral enake snope narediti, take debele snope, potem si moral s slamo zvezati snop. Nato si moral te snope dati – kakih petnajst do dvajset skupaj –, nato si jih moral spet zgoraj okrog zvezati, da ni veter narazen spihnil, da se ni zvrnil.

To so povezali s tistimi – med sirkom so bile vedno buče; te bučne vrvi so vzeli in so zvezali zgoraj okrog, da ni padlo narazen. To je bilo vse za porabiti. Te buče so imeli kar tam med koruzo. Ko si trgal sirk, kolikokrat si se z nogo zataknil in si padel na nos tja. Tudi to se je zgodilo.

5 USODA BISTRISKEGA GOVORA

Raziskava je pokazala, da stari kmečki govor obvlada danes le še majhno število ljudi, predvsem starejša generacija. Govor je soroden brško-potočkemu narečju, vendar se od njega kljub temu razlikuje. Splošna tendenca je – kot drugod v Avstriji – da se število otrok v zadnjih letih vse bolj znižuje. Občini Bistrica na Zilji in Straja vas imata skupno ljudsko šolo v Zahomcu (<http://vs-hohenthurn.at>, dostop 29. 1. 2016). Leta 1975/76 je bilo največ učencev, in sicer 104, od katerih jih je bilo k dvojezičnemu pouku prijavljenih 21. Leta 2013/14 je šola imela samo 50 učencev, od katerih jih je bilo spet prijavljenih več k dvojezičnemu pouku, in sicer 29. Kaj to

pomeni? Na eni strani izkazuje dejstvo, da je splošna situacija na Koroškem danes bolj naklonjena Slovencem kakor v sedemdesetih letih 20. stoletja, na drugi strani pa prijavljeni otroci večinoma niso Slovenci oziroma slovenščine niti ne govorijo in se je torej učijo kot tujega jezika (Neweklowsky 2013: 29). Jezik slovenskega pouka je knjižna slovenščina. Čeprav se bo slovenščina na Bistrici in v Straji vasi verjetno ohranila, bo stara kmečka govorica, ki smo jo opisali, čez nekaj desetletij izginila.

LITERATURA

- Grafenauer 1905** = Ivan Grafenauer, Zum Accente im Gailthalerdialekte, *Archiv für slavische Philologie* (Berlin) 27 (1905), 195–228.
- Ibounig 2011** = Peter Ibounig, Preštevanje narodnih skupnosti s pomočjo popisov prebivalstva?: podatki o občevalnem jeziku v avstrijskih popisih prebivalstva, v: *Kärnten Dokumentation*, Klagenfurt am Wörthersee: Amt der Kärntner Landesregierung, 2011 (Amt der Kärntner Landesregierung, Band 27), 74–82 (http://www.volksgruppenbuero.at/images/uploads/ktn_doku_27), dostop 25. 1. 2016.
- Jarnik 1842** = Urban Jarnik, Obraz slovenskoga narečja u Koroškoj, *Kolo: članci za literaturu, umetnost i narodni život* (Zagreb) 1 (1842), 41–57.
- Logar 1968** = Tine Logar, Vokalizem in akcent govora Potoč v Ziljski dolini, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* (Novi Sad) 9 (1968), 137–143.
- Logar 1981** = Tine Logar, Potoče (Potschach; OLA 146), v: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, ur. Pavle Ivič, Sarajevo: ANUBiH, 1981 (Posebna izdanja LV, odjeljenje društvenih nauka 9), 183–191.
- Logar – Rigler 1993** = Tine Logar – Jakob Rigler, *Karta slovenskih narečij 1 : 500.000*, Ljubljana: Geodetski zavod Slovenije, 1993.
- Neweklowsky 1973** = Gerhard Neweklowsky, *Slowenische Akzentstudien: akustische und linguistische Untersuchungen am Material slowenischer Mundarten aus Kärnten*, Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1973 (Schriften der Balkankommission, Linguistische Abteilung XXI).
- Neweklowsky 1996** = Gerhard Neweklowsky, Ein russischer Slawist in Kärnten anno 1841, *Die Brücke* 22 (1996), št. 3, 22–26.
- Neweklowsky 2007** = Gerhard Neweklowsky, Ismail Ivanovič Sreznevskijs Reise durch Österreich 1841–1842, *Studia Slavica Hungarica* (Budapest) 52 (2007), 309–318.
- Neweklowsky 2013** = Gerhard Neweklowsky, *Der Gailtaler slowenische Dialekt: Feistritz an der Gail / Bistrica na Zilji und Hohenthurn / Straja vas*, Klagenfurt / Celovec: Drava, 2013.
- Neweklowsky 2014** = Gerhard Neweklowsky, Deutsche Lehnwörter im slowenischen Dialekt von Feistritz an der Gail / Bistrica na Zilji, v: *Beiträge zur interdisziplinären Slowenistik = Prispevki k meddisciplinarni slovenistiki*, ur. Andreas Leben – Martina Orožen – Erik Prunč, Graz: Leykam, 2014, 173–181.
- Paulsen 1935** = Viktor Paulsen, *Lautlehre des slowenischen Gailtalerdialektes in Kärnten*, Wien, 1935 [nenatisnjena disertacija].
- Pronk 2007** = Tijmen Pronk, Gailtal Slovene in Urban Jarnik's letters to Primic and Kopitar 1811–1814, *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 6 (2007), 111–132.
- Pronk 2009** = Tijmen Pronk, *The Slovene Dialect of Egg and Potschach in the Gailtal, Austria*, Amsterdam – New York: Rodopi, 2009 (Studies in Slavic and General Linguistics 36).
- Pronk 2011** = Tijmen Pronk, Narečje Ziljske doline in splošnoslovenski pomik cirkumfleksa, *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 8 (2011), 5–17.
- Ramovš 1935** = Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika VII: dialekti*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1935 (Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani, Dela 1).

- SLA 1.1–1.2** = Jožica Škofic (ur.), *Slovenski lingvistični atlas 1: človek (telo, bolezni, družina) 1: atlas; 2: komentarji*, Ljubljana: Založba ZRC, 2011.
- Sreznevski 1841** = Исмаил Иванович Срезневский, О наречиях славянских, *Журнал министерства народного просвещения* 1841, отд. II, 133–164.
- Thesaurus** = *Thesaurus der slowenischen Volkssprache in Kärnten* 1–3, ur. Erich Prunč idr.; 4, ur. Stanislaus Hafner – Ludwig Karničar; 5–7, ur. Ludwig Karničar, Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1982–2012 (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Schriften der Balkankommission, Sonderpublikation).

SUMMARY

The Slovenian dialect of Feistritz an der Gail (Bistrica na Zilji) and Hohenthurn (Straja vas)

Gail Valley Slovenian dialect material has been discussed since the first half of the nineteenth century, including by the Carinthian Slovenian Urban Jarnik and the Russian Izmail Ivanovich Sreznevsky, who wrote the first survey of Slovenian dialects in 1841. The article includes some data about the municipalities of Feistritz an der Gail and Hohenthurn in Carinthia, as well as a short survey of the research history. The dialect is characterized by free tonemic stress, a later accent shift towards the beginning of the word form, a rich vowel system, vowel reduction in unstressed syllables, and akanje (change of stressed *o* into *a*). The consonants *b* and *v* merge, and the velars undergo the later Slovenian palatalization. The description is illustrated by a text about harvesting corn. The sociolinguistic situation is characterized by Slovenian-German bilingualism. There is some native-language Slovenian instruction in primary school, in which standard Slovenian is taught; the standard language is also used in church. The number of Slovenian speakers is small, and it can be assumed that this archaic dialect will disappear within the next few decades.

TJAŠA JAKOP

PRISLOV V SREDNJESAVINJSKEM NAREČJU

COBISS: 1.02

Prispevek obravnava prislove v govoru Ložnice pri Žalcu (Slovenski lingvistični atlas – SLA, T324), ki spada v srednjesavinjsko narečje štajerske narečne skupine. Prislovi so analizirani po metodologiji, uporabljeni pri obravnavi oblikoslovja v Toporišičevi *Slovenski slovnici* (2000). Prislovi v ložniškem govoru so pospremljeni tudi s primerjalnim gradivom za nekatere druge zahodne štajerske govore (srednjesavinjske, zgornjesavinjske in srednještajerske). Različne vrste prislovov so ponazorjene z obsežnim besednim gradivom in odlomki iz besedilnega korpusa, ki je nastal v pogovorih avtorice članka s številnimi informatorji.

Ključne besede: narečno oblikoslovje, nepregibne besedne vrste, prislov, srednjesavinjsko narečje

Adverbs in the Central Savinja dialect of Slovenian

This article deals with adverbs in the local dialect of Ložnica pri Žalcu (Slovenian Linguistic Atlas / SLA data-point 324), which is part of the Central Savinja dialect of the Styrian dialect group. The analysis of the adverbs in the dialect was carried out following the methodology used in the presentation of morphology in Jože Toporišič's *Slovenska slovnica* (Slovenian Grammar, 2000). Various types of adverbs are exemplified using extensive dialect text material and extracts from a text corpus created through the author's conversations with many informants.

Keywords: dialect morphology, uninflected parts of speech, adverb, Central Savinja dialect

0 UVOD

- 0.1 Oblikoslovje srednjesavinjskih govorov je malo raziskano, zato na razpolago ni prav veliko literature. Ložniški govor je prvi opisal Viljem Kralj v svoji diplomski nalogi iz leta 1961 in ga zapisal tudi po vprašalnici za *Slovenski lingvistični atlas* (SLA), na oblikoslovni ravnini pa večjih raziskav pred avtoričinim delom (Jakop 2001a in 2003) ni bilo. Primerjava njegovih zapisov z novejšimi (Jakop 2001a; 2001b; 2003; 2010; 2011) kaže na določene spremembe govora v kratkem vokalizmu,¹ kvantitetnih razmerjih in samoglasniških kvalitetah ter zlasti v naglasnih paradigmah. Kralj (1961) ima zapisanih tudi še nekaj starejših oblik za O ed. ž. sp. (*s kōst'jō:j*, *s kər'v'jō:j*, *z noč'jō:j*), ki se danes ne uporabljajo več. Precej hitro

1 Kratki naglašeni *i* se je v preteklosti reducirjal v *ə*; ostanke najdemo še v nekaterih besedah (npr. *'nəč*) in v Kraljevem zapisu (*'māš*, *'nət*, *'təč*), zaradi težnje po podaljšanju kratkih naglašanih samoglasnikov pa se danes spet vzpostavlja nereduciran samoglasnik – *'miš* *'miši*, *'nit* *'niti*, *'tič* *'tiča*.

spreminjanje nekaterih lastnosti govora bi lahko bila posledica živahne preteklosti kraja (s hmeljarsko, metalurško in tekstilno industrijo) in njegova lega ob glavni prometnici Celje–Ljubljana.

Srednjesavinjsko narečje je v narečjeslovni literaturi na podlagi glasoslovnih značilnosti opredeljeno kot izrazito prehodno gorenjsko-štajersko narečje (Logar 1968; Zorko 1999). Kot vsa štajerska narečja je izgubilo tonemska nasprotja. Količnostna nasprotja se zaenkrat še ohranjajo (dolgi samoglasniki so lahko le naglašeni, kratki pa naglašeni ali nenaglašeni), vendar se kratki naglašeni samoglasniki v zadnjem ali edinem besednem zlogu daljšajo (*'kuo:š*), dolgi pa krajšajo (*'miza*).²

Na glasoslovni ravnini tako ložniški govor kot celotno srednjesavinjsko narečje (gl. še Jakop 2001b) ohranja značaj prehodnega narečja, kar dokazujejo naslednje značilnosti: krajšanje vogelnih dolgih samoglasnikov *i* in *u*, ki se je iz zgornjesavinjskih govorov prek Vranskega razširilo tudi v ložniški govor (*'xiša*, *'muxa*); *a*-jevski refleks dolgega (*'ma:ša*, *'va:s*) in *e*-jevski refleks kratkega naglašeneega polglasnika (*'pje:s*); sovpad dolgih *e*-jevskih in *o*-jevskih samoglasnikov v (*zelo*) ozka monoftonga *e:/é:* oz. *o:/ó:*,³ toda diftonga *ie:* in *uo:* za umično naglašena *e* in *o* (*'sje:stra*, *'uo:ga*);⁴ umik kratkega končnega naglasa v večzložnicah (*'uo:trɔk/ 'vutrɔk*) in ohranitev dolgega (*me'só:*) ipd. Sistem dolgih naglašanih samoglasnikov je monoftongično-diftongičen in vsebuje 7 fonemov (*i:*, *é:/e:*, *ie:*, *a:/á:*, *uo:*, *ó:/o:*, *u:*). Pri soglasnikih je *l* je otrdel v srednji *l* (*'pó:le*); *n* je za samoglasniki izgubil nazalnost in se zlil z etimološkim *j* (*s'vija*), ob soglasniku pa je lahko tudi otrdel v *n* (*'lukna*); skupini *črě-*, *žrě-* sta večinoma ohranjeni (*č'rě:šja*, *ž'rebu*); skupina *šč* se je asimilirala v *š* (*k'lě:še*).

0.2 Prislov v Slovenski slovnici Jožeta Toporišiča

Po Toporišiču (1992: 190, 289) se besede delijo glede na pomen na polnopomenske oz. predmetnopomenske (samostalniška beseda, pridevniška beseda, glagol, prislov, povedkovnik) in nepolnopomenske oz. slovnicične (veznik, predlog, členek in medmet). V slovnici (Toporišič 2000: 256) so besedne vrste razdeljene na pregibne in nepregibne; nepregibne so prislov, deloma povedkovnik, predlog, veznik, členek in medmet. Čeprav se lastnostni prislovi stopnjujejo (*lepo lepše najlepše; zelo bolj najboljši*), je prislov po definiciji nepregibna predmetnopomenska besedna vrsta (Toporišič 2000: 257 in 1992: 226), saj nima oblik za spol, sklon in število. Izraža okolnosti prostora, časa ter vzročnosti na eni in lastnostnosti na drugi strani.

Prislovi so torej definirani kot nepregibne polnopomenske besede,⁵ večinoma nastale iz imenskih besednih vrst, nekaj pa jih je nastalo iz glagola in predložnih

2 Krajšanje dolgih samoglasnikov lahko kaže na nastajanje novih kvantitetnih nasprotij, do česar bi lahko prišlo, če bi se zelo ozka dolga *e* in *o* še naprej ožila.

3 To je sicer značilno za gorenjsko narečje.

4 Enako kot v zgornjesavinjskem in posavskem narečju.

5 Prislovi in členki imajo podobne pregibanjske značilnosti (nepregibnost), a različne pomenske in skladenjske značilnosti. Prislov je – v primerjavi s členkom – predmetnopomenska beseda,

zvez. Glede na izvor so prislovi samostalniški, pridevniški in glagolski. Zaimenski prislovi so razdeljeni v 11 razredov: vprašalni, oziralni, nedoločni, poljubnostni, mnogostni, oziralnopoljubnostni, totalni, nikalni, drugostni, istostni in kazalni. Glede na vrsto se delijo na okoliščinske (prostorske, časovne) in svojstvenostne (lastnostne, vzročnostne) prislove. (Toporišič 2000: 406)

0.3 Prislov v ložniškem govoru

V srednjesavinjskem narečju se prislovi po obliki in pomenu od knjižnih prav veliko ne razlikujejo. Najpogosteje se uporabljajo krajevni prislovi. Ti se lahko pojavljajo tudi v (stalnih) besednih zvezah – kot prosti glagolski morfemi ob glagolih, ki kažejo na gibanje v določeno smer (npr. *'duo:l b'risat/pob'risat* '(po)čistiti', *'gʷo:r 'ra:st/z'ra:st* '(od)rasti, odraščati', *'gʷo:r us'ta:t* 'vstati', *'mɛ:t č're:s* 'upravljati'). Poleg krajevnih so v govoru pogosti tudi časovni in lastnostni prislovi (načinovni, kolikostni in kratnostni).⁶

Prislovi so v članku razvrščeni v posamezne skupine po že uveljavljeni delitvi glede na različne vprašalnice (Toporišič 2000: 406). Zbiranje gradiva je potekalo z metodo snemanja prosto govorjenih pripovedi starejših informatorjev (rojnih od leta 1915 do 1949)⁷ in z metodo terenske ankete (gramatični del vprašalnice za *Slovenski lingvistični atlas*) pri informatorjih vseh treh generacij (rojnih od leta 1922 do 1990), in sicer najbolj intenzivno v letih 1999–2001.

1 VRSTE PRISLOVOV

1.1 Krajevni prislovi

Krajevni oz. prostorski prislovi (Toporišič 1992: 231) so mestni prislovi (po katerih se sprašujemo s *kje*), ciljnostni prislovi (po katerih se sprašujemo s *kam*) ter prislovi poti in razmeščenosti (po katerih se sprašujemo s *kod*). Mestni prislovi (Toporišič 1992: 226) označujejo mesto dogajanja ali stanja nekaterih vrst dejanj.⁸

5 v stavku je samostojni stavčni člen (prislovno določilo), zato ima svoje vprašalnice (*kje, kdaj, zakaj, kako* ipd.); členki tega nimajo (Jakop 2000/01: 306). Členke je od prislovov prvi ločil Toporišič v svoji Slovenski slovnici leta 1976.

6 Janko Potrata (1970: 63) v svojem seminarskem delu o govoru Slivnice pri Celju [T331, srednještajersko narečje – TJ] piše: »Prislovov je v govoru veliko in imajo v njem mnogo pomembnejšo vlogo kot v knjižnem jeziku. Preprosti ljudje, na eni strani redkobesedni, na drugi nagnjeni k jedrnatemu izražanju, spričo tega največ in najraje uporabljajo prislove, ki so v govoru in ljudski psihi globoko zakoreninjeni. Da uporabim prisposodob: če je celotna jezikovna zgradba skleda, so zma v njej prislovi.«

7 Prosto govorjena narečna besedila, uporabljena v tem članku, so prispevali Ana Lešnik (roj. 1915), Marta Podobnik (roj. 1922), Ivan Štefan Zagode, po domače Jurčev Janez (roj. 1925), in Jože Lešnik (roj. 1949) ter Žan (roj. 1988) in Neli Gominšek (1990); zanje uporabljam kratice L, P, Z in Lj ter (za oba najmlajša informatorja) G.

8 Ta poimenovanja navajam po Toporišič 2000; pred tem je Toporišič (1992: 226, 231) uporabljal termine z desnim prilastkom (npr. prislov mesta, prislov smeri).

1.1.1 Na vprašanje **kje** (*kè:ki:*) se odgovarja z naslednjimi mestnimi prislovi: *b'lis* 'blizu', *da:uč*⁹ 'daleč', *d'uo:l* 'doli', *d'oma:*, *gl'bu:k*, *g'uor* 'gori', 'južn' 'južno', *kè:/ki:*, *na'vəx* 'zgoraj', *nè:k* 'nekje', *ŋ'ki:r/nik'jè:r* 'nikjer', *'nisk*, *nó:tar/nó:tar/nətar* 'notri', *o'kó:l*, *p'ò'sót:pou'sót* 'povsod', *s'puo:di* in *oc'puo:di/oc'puo:t* 'spodaj', *sp'redi* in *ocp're:di/ocp're:t*, *təm/təm* in *təmle/təmle*, *'tu* in *'tuki*, *'tule/təle* in *'tukile*, *uš'tric* 'vzporedno', *vi'suo:k* 'visoko', *viza'vi* 'nasproti', *'za:di* in *o'za:di* 'zadaj', *z'guo:ri* in *o'z'guo:ri* 'zgoraj', *z'nə:tri* in *o'z'nə:tri* 'znotraj', *z'ra:un/z'rəm* 'zraven, poleg', *'zuni* in *o'zuni* 'zunaj'.¹⁰

1.1.1.1 Za natančnejšo opredelitev kraja se govorijo še prislovne zveze *'təle 'g'uor* 'tu gori', *tə'g'uor* 'tam gori', *te'd'uo:l/te'd'uo:l* 'tu doli', *təm'd'uo:l* 'tam doli', *'təle o'kó:l*, *g'lix 'təmle* 'ravno tam', *'tuki z'rəm* 'zraven' ipd.

■ **Primeri:** Sŋ na *'təto 'ruo:ko* 'pa:dla pa na *'nuo:go*, *'tək de sŋ si 'ruo:ko s'tərļa 'təle 'g'uor* – z'dej je že *'b'olš* – *'puo:* pa *'nuo:go*. – Ni b'lo *'tək 'kəkər z'dej*, *'ne:*, *kə* je *tə'g'uor s'k'ə:s*, skor do Šem'pije:tra so u'se *'xiše* po *u'sa:ki s't'ra:ni*, *'ja:*. (L) 'R'ojstna *'xiša* je pa *'təm viza'vi* ga'silŋga *'d'oma* al pa *'tiste su'silŋce*, ko so ne cip're:se *o'kó:l*. – *'Puo:l* je pa *'tə: 'uo:če za'čə:u 'tukile* 'zidat, *'kupu par'celo 'tukile*, za *'tə:le par'celo* – no, 'se:j je *s'k'ò:s 'duo:l*. – Sŋ pa *g'lix 'təmle* š'la ot fri:ze:rja, *'təm pər* 'He:rman. – *'Puo:l* je *'rije:kla* – »Dej *'tu s'mə:* pa *'təle 'suo:bo* 'e:no nar'dil, *'tuki* bo pa *'sa:m* za *'g'ə:ste*.« (P)

1.1.2 Na vprašanje **kam** (*ka:m*) se odgovarja z naslednjimi ciljnostnimi prislovi: *b'lis* 'blizu', *č're:s* 'preko', *da:uč* 'daleč', *d'uo:l* 'dol', *do'mu/da'mu* 'domov', *dər'gəm/dər'gam*, *'g'uor* 'gor', *'ka:m*, *'ka:mər* 'kamor', *'ka:mər'kə:l*, *nap're:j*, *na'za:j*, *'nè:kam*, *ŋ'kə:mər/ni'ka:mər*, *'nə:t/nə:tar*, *o'kó:l*, *o'za:di* 'zadaj', *p'reč/p'ruo:č*, *'səm*, *'te:j/t'je:* 'tja' in *'ta:jle/te:jle* 'tjale', na *'tuj*, *'vən* 'ven', *z'ra:un/z'rəm* 'zraven, poleg'. Našteti prislovi označujejo smer gibanja.

■ **Primeri:** »Pejt *səm*, 'te-m pa *'jəs 'nè:su*.« (P) – *'Təle* so se pa ob *ne'dè:lix s'pra:ul* *p'ə:bi* pa *dek'lè:te p'ə:p'ə:gn* ..., ko je *s'tər 'o:če* 'jemu *'tət 'nə:grət*, pa so *xo'dil 'g'uor'ta* 'pit, tak'rət se je pa *'rije:kł* 'pušŋ'sa:ŋk – tak *'vino'tə:č bres* o'nè:ga .. – *'Puo:l* pa – *da:uč* je b'lo *'g'uor* s *ko'lè:sim* 'jet *tə'g'uor*, po še pa *kaka ne'vixta* .. (Z) – .. 'un *nap're:j*, *'jəs* u *s're:do*, 'un pa *o'd'za:di*. (P)

1.1.2.1 Za natančnejšo opredelitev kraja so pogoste tudi prislovne zveze *'təle 'səm* ali *'tuki 'səm* 'semle', *'təle 'g'uor* ali *'tukile 'g'uor* 'semle gor', *'g'uor:ta* ali

9 V okoliških govorih najdemo oblike kot *'d'je:lč* (Vransko, T319), *'d'jeleč* (Motnik, T317), *'d'je:láč* (Spodnje Kraše, T314), *'d'jeleč* (Meliše, T313).

10 V zgomjesavinjskem narečju ima veliko teh prislovov končaj *-e:* *s'puode/uts'puode*, *z'guore/udz'guore*, *'za:de*, *z'nə:tre/udz'nə:tre* (Meliše, T313); *'duo:me*, *(ud)z'guore*, *(ud)zā:de*, *(ud)z'nə:tre* (Spodnje Kraše, T314); *duōme* (Nizka, T315). V srednještajerskem narečju se pojavijo tudi oblike krajevnihi prislovov na *-ix*, npr. v Šmarju pri Jelšah (*'g'uore/g'uorix*, *'duo:le/duo:lix*, *'ve:nix* 'zunaj'; *s'puo:di/s'puo:dix*, *fp'ra:idi/fp'ra:idx*). Tudi v celjskem pogovornem jeziku uporabljajo oblike kot *sp're:dix/ocp're:dix*, *o'd'za:dix*, *o'd'zu:nix*.

tə'gʷo:r 'tja gor', *'səmpa'te:j* ali *'səmpat'je:* 'sem in tja', *'tələ 'duo:l* 'semle dol' itd.

▪ **Primeri:** *G'do:* je pa sve'to:vu, de **'tələ 'səm?** (Z) – *To:* so b'le, za **'tuki 'səm** so b'le *'ba:le, 'ta:ke, 'koxr* so. – *Dje:kle* pa *'kər, 'kər kə'ló:* pa *'kər, 'kər po 'vje:s* pa *'la:ufat səmpat'je:*. (P) – Še bote **'ka:m dər'gam** š'li? – In smo 'tiste xme'lišče smo *'moɣl* u'se **p'reč** 'da:t. (L)

1.1.3 Redkeje se uporablja vprašanje **kod** (*'Kó:t si xuo:du?*), na katerega se ne odgovarja s prislovom **tod** ali **ondod**; uporabljajo pa se *'kə:dər, 'kə:dər 'kə:l, 'mim, ŋ'kó:dər, o'kó:l, pə'só:t/pə'u'só:t, 'tu, 'təm*.

1.1.3.1 Na vprašanje **od kod** (*ot'kó:t*) se odgovarja: *od 'da:uč/od 'de:leč,¹¹ od 'dó:ma, od dru'gə:t, ot 'ta:m, ot 'tuki, ot 'tukile, od u'se:x stra'ni* 'od vseh strani', *od u'sepə'só:t*.

▪ **Primeri:** **Ot 'kó:t** ste pa do'ma? (L) – »Jes sŋ is Šem'pje:tra, 'o:n je pa **ot 'tu-kile**, is Š'ka:farjəuɣa x'riba.« – 'No, 'pəo:l, kə je k'me:čk o'biraje b'lo, je pəršl' 'tə:lk 'tistix o'biruɣə – **od dru'gə:t**, ja. (P)

1.1.3.2 Podobno se odgovarja na vprašanje **do kod** (*do 'kó:t*), npr. *do 'ta:m* itd.

1.2 Časovni prislovi

Časovni prislovi povedo, kdaj se kaj dogaja (Toporišič 1992: 16). So splošni (*zvečer, spomladi, poleti, zmeraj*), sedanjostni (*sedaj, danes, letos*), preteklostni (*včeraj, davi, lani*) in prihodnostni (*jutri, drevi, prihodnjič*).

1.2.1 Na vprašanje **kdaj** (*g'da:j*) se v ložniškem govoru odgovarja z naslednjimi časovnimi prislovi: *'duo:ns* 'danes', *də'pə:ɣŋ* 'dopolodne', *'dəle* 'sedajle', *d'rugič, 'e:ŋket* 'enkrat, nekoč', *g'lix* 'ravno, pravkar', *gre'də:č, 'jutər* 'jutri', *'kər* 'takoj', *k'ma:l, 'la:n* 'lani', *'lə:tos/lə:tus, na'e:ŋket* 'naenkrat, hkrati', *'nərp're:j* ali *'narp're:j* 'najprej', *ni'kó:l/ŋ'kə:l, no'cə:j/ŋ'cə:j,¹² o'pə:ɣŋ* 'opoldne', *pə'jutəršnim, pə'lét* 'poleti', *na'va:dŋ* 'običajno', *pə'nəo:č, pə'pə:ɣŋ* 'popoldne', *'pəo:l/pəo:* 'potem, nato', *pə'zim, pə'znej, 'pəo:zŋ, p're:j* in *p're:jle, 'rə:čŋ* 'takoj, hitro', *s'ŋə:č* 'sinoči', *s'kó:s* 'nenehoma, ves čas', *spè:t/spət, spom'lâ:t* 'spomladi', *'tje:di/tə:di¹³* 'tedaj, takrat', *tak'ra:t/tə'kət* 'takrat', *u'ča:s/u'ča:six¹⁴* 'nekdaj, nekoč', *u'či:ri,¹⁵ 'zâ:dŋč*

¹¹ Drugi zgornje- in srednjesavinjski govori imajo oblike *ud 'dieleč* (Meliše, T313), *ud 'dije:láč* (Spodnje Kraše, T314), *ud 'dieleč* (Motnik, T317), *ud 'dije:lč* (Vransko, T319).

¹² V zgornjesavinjskem narečju se pred *-c-* vriva *-h-*, npr. *nəx'cə:j* (Spodnje Kraše, T314).

¹³ Podobno obliko imajo tudi v zgornjesavinjskem narečju: *'tje:de* (Meliše, T313), *'tje:de* (Spodnje Kraše, T314).

¹⁴ Daljša oblika je novejša in jo uporabljajo samo mlajši govornici.

¹⁵ Tudi v drugih srednjesavinjskih govorih ima ta prislov končaj *-i* (*u'če:ri* – Motnik, T317), v zgornjesavinjskem narečju končaj *-e* (*v'če:re* – Meliše, T313), v srednještajerskem pa končaj *-a* (*fčëra* – Zibika, T334), tj. diahrono obliko brez *-b*.

'zadnjič', *'za:dnok'rat* 1. 'zadnjič, pred kratkim', 2. 'zadnjič', *z'de:j/'de:j* ali *dəle*¹⁶ 'zdaj', *z'da:ɯni* 'zdavnaj', *z'gò:di* 'zgodaj', *z'məri/z'meri*¹⁷ 'vedno, zmeraj, vselej', *'zutri*,¹⁸ *zve'čè:r/zve'či:r*.¹⁹

1.2.1.1 Pogoste so prislovne zveze, npr. *čez 'nò:č, 'dəle g'lix* 'pravkar, ravnokar' *'kər nap're:j, 'la:nsk 'lè:t* 'lansko leto', *ni'kò:l 've:č, ot 'ča:sa do 'ča:sa, p'rò:ki 'za:dɯ* 'nazadnje', *'rò:čɯ spom'lâ:t* 'takoj spomladi', *še z'de:j, te'pəru* 'najprej, na začetku', *te'za:dɯ* 'nazadnje, na koncu', *'un 'da:n* 'zadnjič', *za 'rò:jsni 'da:n, že s'kò:s* 'od nek-daj'; *'cè:ɯ tɛ:dɯ/'kɛ:dɯ, ɯ'sak 'tɛ:dɯ/'kɛ:dɯ, ob ne'dè:lix, ɯ'sa:k do'pò:ɣɯ, ɯ'sa:k 'da:n*.

■ **Primeri:** Ko sɯ 'šoɯ ɯ 'pə:ru 'râ:zret, je 'biɯ 'tâ:k s'nɛ:k, de so 'mogɫ 'o:če pa o'ne:, pa ko so 'mè:l še x'lâ:pce, so 'mogɫ 'jet s'nɛ:k zo'râ:t **te'pəru** 'zutri, de smo 'lɔxk ot'ro:c ɯ 'šo:lo š'li. – Ampak ɯ'seg'lix, 'jəs p'ra:ɯm, 'tək na bo **ni'kò:l 've:č**, kɔ je b'lo. (Z) – 'Ne: in kɔ sɔ na p'rè:šo 'da:l, kɔ so **te'za:dɯ** 'misnal pər'tisnat, sɯ 'jes 'tizd 'gɯ:r ɯ'sula. – 'No, **ta'za:dnok'rat** ko smo ga 'mè:l, 'tjɛ:di je .. (P) – 'Mi smo 'mè:l **p'rej z'məri** p'se:. (L) – 'Ja:, g'lix **ob ne'dè:lix**, 'tɛ:di pəč 'ni no'bje:dɯ 'dè:lu. – Smo tudi 'mè:l 'nè:mške 'u:re po **d'va:kət na 'kè:dɯ**, 'tək de sɯ ɯ'ma:l zas'tò:pla. (L) – ɯ 'cè:rkvo 'tudi ɯ 'Ža:ɯc, 'gɯ:r 'župɯk, ɯ 'šo:l, **ɯ'sa:k 'tɛ:dɯ 'e:ɯkret, ɯ 'pɛ:tɯ** je 'biɯ, 'kâ: šej b'lo 'ta:ga. (P)

1.2.1.2 Prislovov **nek-daj** in **nekoč** v govoru ne poznajo, nadomešča ju leksem *ɯ'ča:s* ali pa opisne zveze kot npr. *ɯ 'tistix 'ca:jtix*. Prav tako ni znan prislov **prècej**, v govoru ga zastopa prislovna zveza *g'lix 'dəle*. Prislov **nedavno** se v govoru nadomešča z zvezo *še ne 'tək 'dɔɯk na'za:j*.

1.2.1.3 Časovni prislov **odkar** je lahko nadomeščen s *'ka:r*.

■ **Primer:** 'Je pa s'kò:s, **'ka:r** sɯ se ro'diɯ na kme'ti:ji o'ziroma na 'zjɛ:mli in od tak'ra:t nap're:j, ko sɯ 'lɔxk za'čɛ:ɯ 'dè:lat na kme'ti:ji al pa po'ma:gu s'ta:ršɯ, 'tək se mi še 'dɯ:ns do'ga:ja, de še 'mɔ:rɯ pač na s'tâ:re 'lɛ:te s'pət is kme'tijstvom se 'ba:ɯt pa po'ma:gat, da prež'vimo to 'na:šo o'ne:. (Z)

1.2.2 Na vprašanje **od kdaj** (*od g'da:j*) se odgovarja z naslednjimi prislovi in zvezami: *en'ca:jt/'ɲ'ca:jt* 'nekaj časa', *ot k'ra:ja* 'od začetka', *od 'rò:jsstva, ot 'tjɛ:di* 'od tak-rat', *ot 'tizga 'ca:jta, od z'de:j* 'odslej', *po 'tistim* 'po tistem', *že skò:s* 'od nek-daj'.

16 Tudi v tem primeru drugo obliko uporabljajo predvsem mlajši. V T317 (Motnik) imamo *z'dej*, v T313 (Meliše) pa *z'de:l'á*.

17 V zgornjesavinjskem narečju imajo obliko *z'me:rəm* (Meliše, T313; Spodnje Kraše, T314).

18 V zgornjesavinjskem narečju ima ta prislov končaj *-e: zjútɛ* (Nizka, T315) ali *'zutɛ* (Meliše, T313) in *'zutɛ* (Spodnje Kraše, T314).

19 Prislovov kot *davi* 'danes zjutraj' in *drevi* 'danes zvečer' spodnjesavinjsko narečje ne pozna več (tudi v knjižnem jeziku njuna raba peša – po SSKJ, ohranjena pa sta v zgornjesavinjskem (*'dâ:ve, d'rɛ:ve* – Spodnje Kraše, T314) in srednještajerskem narečju (*dâve, drâjve* – Zibika, T334), kjer najdemo tudi prislov *k več'ɛrki* 'zvečer' (Zibika, T334). Za pomen 'zvečer' se v zgornjesavinjskem narečju (Spodnje Kraše, T314) poleg starejše oblike *ve'čè:r* govori še novejša *zve'čè:r*.

Našteti prislovi se večinoma uporabljajo v zvezi s prislovom **naprej** oz. v zvezi s prislovom **že**.

▪ **Primeri:** **Ot tak'ra:t nap're:j**, ko sŋ 'laxk za'čə:u 'dè:lat .. – Zago'dè:ti so 'dej .. ta fa'milja je 'tule **žə ot 'ta:užnt'ɔ:sŋstode'vè:esedga 'lɛ:ta**. (Z) – 'Tɔ: je b'lo **od au'gusta nap're:j**. (P)

1.2.3 Na vprašanje **do kdaj** (*do g'da:j*) se odgovarja z naslednjimi prislovnimi zvezami: *do k'ra:ja* 'do konca', *do z'de:j*, *še nap're:j*, *do 'tje:di*.

1.3 Vzročnostni prislovi

Tudi skupine teh prislovov lahko oblikujemo glede na značilne vprašalnice (Toporišič 2000: 407–408).

1.3.1 Vzročnih prislovov je malo. Na vprašanje **zakaj** (*za'ka:/za'ka:j*) se odgovarja s prislovi: *'kər 'tək* 'kar tako', *'ne:leš*²⁰ 'nalašč', *slu'ča:jn* 'slučajno', *za 'xec*, *zgrəd 'tè:ga* 'zaradi tega', *za'tɔ:*.

1.3.2 Namernega prislova oz. ustreznika za **čemú** ne poznajo.

1.3.3 Na vprašanje **s kakšnim uspehom** (*'kək/'kək*) se odgovarja z uspešnostnimi prislovi: *'laxk/'la:xk/'le:xk* 'lahko', *s'kor*, *zas'tɔ:j* 'zastonj'.

1.4 Lastnostni prislovi

1.4.1 Načinovnih prislovov je veliko. Na vprašanje **kako** (*'kək/'kək*) se odgovarja: *dər'gəč* 'drugače', *'fa:jn*, *gre'dɔ:č*, *xi'na:usk* 'hinavsko', *'kəkər* 'kakor', *ka'mó:t* 'z lahkoto', *'komi* 'komaj', *'la:ži*, *'mɛnde* 'menda', *nag'la:s*, *na'ra:ynost*, *na'rɔ:be*, *na'pɔ:u*, *ne'va:rŋ*, *'nɛ:kot* 'nekako', *ɔb'ra:tŋ*, *'ɔ:rŋk* 'močno', *po'ce:n*, *po'ča:s*, *po'kɔ:nc* 'pokonci', *po'se:bi* 'posebej', *p'rɔ:u*, *'pè:š*, *'rè:z'de* 'zares', *s'kup(i)*²¹/*u'kup* 'skupaj', *s'la:p* 'slabo', *sp'lɔ:x*, *s'rè:dŋ* 'srednje', *s't'rəšŋ* 'zelo', *'tək/'tək*²² 'tako' in *'təkle* 'takole', *'tje:šk/'te:šk*, *'tò:lk/'tu:lk*, *u'rè:du*, *u'seg'lix* 'vseeno', *u'se:jen* 'vseeno', *zas'tɔ:j* 'zastonj', *'žixər/'žixər* 'lahko'.

▪ **Primeri:** *Dər'gəč* so še p're:j, u p're:jšŋ Jugos'la:viji, so pa ɔ'pè:ko **tək** su'šil, de so 'mè:l na'rè:te **ta:ke** 'ute, pa **tək** st'rè:xo 'gɔ:ɔ:r, pa so **tək** z'la:gal ɔ'pè:ko

20 Naglas na prvem zlogu najdemo tudi v zgornjesavinjskem narečju (*'nje:leš* – Spodnje Kraše, T314), medtem ko je v srednještajerskem narečju naglas na drugem zlogu (*na'la:šč* – Vojnik, T326).

21 V zgornjesavinjskem narečju ima ta prislov končaj *-e: skúpe* (Nizka, T315); *pə'se:be*, *s'kupe* (Meliše, T313).

22 Naglas na prvem zlogu najdemo tudi v zgornjesavinjskem narečju (*'ta:k* – Spodnje Kraše, T314), medtem ko je v zahodnejšem delu srednesavinjskega narečja naglas na drugem zlogu (*ta'kɔ:t'kɔ:* – Motnik, T317).

'təkle, pa so jo 'tək su'sil. – In 'tet je b'lo xu'dô:. – 'Ja:, st'rəšŋ xu'dô: je b'lo. (L) – St'rəšŋ se u'či. (L) – 'Puo:l so pa 'fa:jn z'rixtal 'tisto 'xišo. (P) – 'Tô: je blo z'lo 'tje:šk 'tje:di. (P)

1.4.1.1 Prislovne zveze so: 'čəŋ na 'bè:lim 'črno na belem', g'lix 'tək 'ravno tako', na'e:ŋket 'naenkrať, na 'na:gŋ 'na hitro', na 'sux, ot k'ra:ja, po do'ma:č, po ložnišk, po s'ta:rim, 'səm 'təm 'sem in tja', 'tək ŋ'ma:l, 'tək ne'ka:k, u'rè:t 'vred', pər 'mir; k 'je:n d'rugi 'eno k drugi', za 'e:n d'rugi 'drug za drugim' itd.

1.4.2 Na vprašanje **koliko** ('kô:lk/'ku:lk) se odgovarja s kolikostnimi prislovi: 'bô:l, 'duo:st 1. 'veliko, mnogo', 2. 'dovolj', 'čist, 'kej 'kaj', 'kər 'precěj', 'kô:lkər 'kolikor', 'komi 'komaj', 'me:j²³ 'manj', 'nə:ki 'nekaj', 'ma:l/ŋ'ma:l/en'ma:l, ən'čink 'malo', 'nəč, 'nər've:č, o'kô:l²⁴ 'približno', 'pa:r 'nekaj', 'pə:ŋ, pre'ma:l, p're:uč 'preveč', st'rəšŋ, 'tô:lk/tu:lk in 'tô:lkle/tu:lkle/'tô:jkle/tu:jkle 'toliko', 've:č, ve'lik, u'g'la:ŋnim 'v glavnem', z'lo 'zelo'.

■ **Primeri:** Ži'vè:li smo se u'g'la:ŋnim 'tè:m, 'ka:r smo pri'dè:lal na kme'ti:ji. – B'la: sŋ 'kər 'bistra. (L) – Ampak je 'duo:bər za 'pit, 'sa:m 'tizga 'ma:š d'va: g'la:ža 'duo:st. – 'Tô: ga je b'lo pre'ma:l .. (Z) – 'Puo: so pa regu'liral, 'dej je pa 'duo:st 'bô:lš. (L) – 'Dej smo ugot'vjl, de je 'na:j'bô:lš čim 'me:j 'dè:lat. (Lj) – X'me:u u'ča:six se je pro'da:u, u'ča:six se ni 'biu, u'ča:six je 'biu 'komi po d'va: 'di:narja, 'naš 'foťr ga je na 'nivo z'vô:jzu, ga ni 'xo:tu pro'da:t. (P)

1.4.2.1 Pogostejše prislovne zveze so še ene 'pa:r, 'e:ŋket 'tô:lk ipd.

1.4.3 Na vprašanje **kolikokrat** ('kô:lkrat) se odgovarja s kratnostnimi prislovi: 'je:nkrət/'je:nkət 'enkrať, 'ma:l'g'da:j 'malokdaj', 'ma:lkrət/'ma:l'kət 'malokrat', 'nè:kikrət, 'rè:tk 'redko', 'trikrət/'trikət, s'tô:krət/s'tô:kət, 'tô:lkrət/'tô:l'kət 'tolikokrat', u'časix, u ve'čini, 've:čkrət/'ve:čkət, ve'likrət, ve'činoma.

■ **Primeri:** Ma:ma je u ve'čini 'kuxala, ko je 'mè:la na x'ra:n 'tule is 'cigunc .. – Ko'ruzni ž'ga:ŋki so b'li, 'a:jdovix 'nismo – 'no, g'da:j 'žè:, ampak 'rè:tk. (Z) – Z'lq ve'likrat je pop'la:ulala. – G'rè:jo pa ve'činoma u Go'to:ule, 'ne:. (L)

1.4.4 Na vprašanje **glede na kaj** ('kô:k) se odgovarja z ozirnimi prislovi xono'ra:rŋ, se'zô:nsk ipd.

1.4.5 Na vprašanje **s pomočjo česa** ('kô:k) imamo odgovore kot na ma'sino, na 'ruo:ke itd.

■ **Primeri:** Pol pa obra'čo:vat – to na 'ruo:ke, ko 'vè:te ka je 'tô:. – 'Dej gr'e:, 'kaj, 'sa:m o'bərneš za 'ô:sŋ, de'sè:t l'di na ma'sino. (Z)

23 V zgornjesavinjskem narečju: 'mie:n/'mie:nə (Spodnje Kraše, T314).

24 Namesto prislova se lahko rabi naslonska oblika števnika en: 'Ja:, 'pa:r 'ku:r smo 'mè:l, pa 'tək ene štir kra:ve.

2 IZPRIDEVNIŠKI PRISLOVI

2.1 Izpridevniški prislovi so večinoma enaki pridevniškim oblikam I ed. m. sp. V nasprotju z drugimi prislovi, ki so popolnoma nepregibne besede, se ti stopnjujejo, in sicer z obrazili (npr. prislov *xu'do:* ima primernik '*xuj* 'hujše', prislov *le'po:* ima primernik '*le:pš*, '*ma:l* 'malo' ima primernik '*me:j* 'manj', '*nisk* – '*niži*, '*puo:zn* – *poz'ne:j*, '*tix* – '*tiši*, '*vi'suo:k* – '*viši*), primernike pa je mogoče tvoriti tudi opisno – s prislovom '*bol*' pred osnovnikom (npr. '*bol*' '*mərzļ*). Po njih se sprašujemo z vprašalnico **kako**, torej so načinovni, npr. '*čudn*, '*fa:jn* 'dobro', '*fre:j* 'prosto', '*g'la:sn*, '*gərt*, '*xitər* 'hitro', '*x'la:dñ*, '*xu'do:*, '*laxk/la:xx/le:xx* 'lahko', '*le'po:*, '*lušn*, '*ma:l*, '*mirn*, '*m̄uo:kər* 'mokro', '*mərzļ* 'mrzlo', '*na* '*na:gl* 'na hitro', '*ne'va:rn*, '*nisk*, '*ob'la:čñ* 'oblačno', '*o:ryk* 'zelo', '*po'rè:tk* 'poredko', '*puo:zn*, '*s'la:p* 'slabo', '*sux* 'suho', '*s'vje:tļ* 'svetlo', '*tje:mñ* 'temno', '*tje:šk/te:šk* 'težko', '*po'tix* ali '*po'tix*, '*tuo:pl* 'toplo', '*va:rn*, '*va:žn* 'pomembno', '*vi'suo:k* 'visoko'.

▪ **Primera:** *Se mi je 'tək 'fa:jñ z'dè:l.* (G) – *P're:uč 'xitər g're:jo u 'šó:lo.* (G)

2.2 Pogoste so tudi zveze predloga in pridevnika s prislovnim pomenom. Spadajo med načinovne prislove oz. prislovne zveze, npr. *na bər'zino*, *na de'bè:l*, *na g'ró:p* 'na grobo', *na k'ra:tk*, *na 'na:gl*, *na 'noy* 'na novo', *na o'ba: k'ra:ja* 'na obeh straneh', *na 'k̄uo:nc* 'na koncu/na konec', *na 'unim 'k̄uo:nc* 'na drugi strani', *na š'ruo:k* 'na široko', *na 'vəlk* 'na veliko'; *po do'ma:č*, *po lož'nišk* 'po ložniško', *po po'mo:t*, *po s'ta:rim* 'po starem', *po u'sa:ki s'tra:ni* 'na obeh oz. vseh straneh'; *pər 'mir* 'pri miru' itd.

3 SKLEP

V prispevku so predstavljeni prislovi v srednjesavinjskem govoru Ložnice pri Žalcu (SLA, T324). Prikazana je tipologija prislovnih oblik glede na njihovo rabo; po načinu obravnave in delitve se zgleduje po slovnici slovenskega knjižnega jezika (Toporišič 2000). Narečne oblike prislovov smo primerjali s sinhrono podobo prislovov v nekaterih drugih zahodnih štajerskih govorih (srednjesavinjskih, zgornjesavinjskih in srednještajerskih).

Prislovi se lahko dodajajo namesto predpone glagolu pri sestavljenih glagolih, npr. '*guo:r us'ta:t* 'vstati'. Nekateri prislovi imajo lahko tudi vlogo vezniške besede (npr. '*kó:lkər*, '*kó:dər*, '*ka:mər*, '*təm ko* 'kjer'). Prislovi se uporabljajo za opisno stopnjevanje pridevnikov; ta vrsta stopnjevanja je v srednjesavinjskem narečju značilna zlasti za dvo- in večzložne pridevnike. Primernik se tvori tako, da se osnovniku doda prislov '*bol*, presežnik pa z '*nər'bol*. Za stopnjevanje navzdol se uporablja prislov '*mej* za primernik in '*ngr'mej* za presežnik.

Tudi večina količinskih zaimkov je nesklonljivih in bi jih zaradi te lastnosti lahko uvrščali med prislove. Sklonskih oblik nimajo nekateri količinski pridevniški zaimki, npr. mnogostni količinski zaimke (*ve'lik*, '*po:yn*), nikalni količinski

zaimek ('nəč 'nič'), drugostni količinski zaimek (*ne 'tò:lk/'tu:lk/'tu:jk* 'ne toliko'), istostni količinski zaimek (*g'lix 'tò:lk/'tu:lk/'tu:jk* 'ravno toliko, prav toliko') ter poljubnostni oz. nedoločni količinski zaimek 'nè:ki 'nekaj'.

VIRI IN LITERATURA

- Bergant 2000** = Polona Bergant, *Govor Vranskega: zapis vprašalnice za Slovenski lingvistični atlas: diplomsko delo*, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Ljubljana: [P. Bergant], 2000. – Razmnoženo.
- Jakop 2000/01** = Nataša Jakop, Funkcijska delitev členkov, *Jezik in slovstvo* 46 (2000/01), št. 7–8, 305–316.
- Jakop 2001a** = Tjaša Jakop, *Oblikoslovje govora Ložnice pri Žalcu: magistrsko delo*, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Ljubljana: [T. Jakop], 2001. – Razmnoženo.
- Jakop 2001b** = Tjaša Jakop, Fonološki opis govora Ložnice pri Žalcu (SLA 324), *Jezikoslovni zapiski* 7 (2001), št. 1–2, 365–380.
- Jakop 2003** = Tjaša Jakop, Tipologija narečnih glagolskih oblik na primeru govora Ložnice pri Žalcu, *Slavistična revija* 51 (2003), št. 1, 1–25.
- Jakop 2010** = Tjaša Jakop, Srednjесavinsko in srednještajersko narečje ter celjski pogovorni jezik, v: *Vloge središča: konvergenca regij in kultur*, ur. Irena Novak-Popov, Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije, 2010 (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 21), 120–129.
- Jakop 2011** = Tjaša Jakop, Glasoslovne in oblikoslovne posebnosti šentvitskega govora, v: *Globinska moč besede: zbornik ob 80-letnici red. prof. dr. Martine Orožen*, ur. Marko Jesenšek, Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, 2011 (Mednarodna knjižna zbirka Zora 80), 360–369.
- Kralj 1961** = Viljem Kralj, *Govor Ložnice: diplomsko delo*, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Ljubljana: [V. Kralj], 1961. – Razmnoženo.
- Kralj 1962** = Viljem Kralj, *Ložnica: seminarska naloga*, Filozofska fakulteta v Ljubljani, 1962. – Razmnoženo.
- Logar 1968** = Tine Logar, Štajerska narečja, *Jezik in slovstvo* 13 (1968), št. 6, 171–175.
- Potrata 1970** = Janko Potrata, *Slivniški govor: seminarska naloga*, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Gorica pri Slivnici: [J. Potrata], 1970. – Razmnoženo.
- Povše 1988** = Ivana Povše, Oblikoslovje v govoru Šmarja pri Jelšah, *Slavistična revija* 36 (1988), št. 3, 251–266.
- Ramovš 1952** = Fran Ramovš, *Morfologija slovenskega jezika: skripta, prirejena po predavanjih prof. dr. Fr. Ramovša v l. 1947/48, 48/49*, Ljubljana: DZS, 1952.
- Smole 2000** = Vera Smole, Časovni prislovi v slovenskih narečjih (po gradivu za SLA), v: *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture* 36: zbornik predavanj, ur. Irena Orel, Ljubljana 2000, 49–55 + pril.
- Toporišič 1992** = Jože Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992 (Leksikoni Cankarjeve založbe, zbirka Sopotnik).
- Toporišič 2000** = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, 42000 (11976)
- Weiss 1990** = Peter Weiss, *Govori Zadrecke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami: glasoslovje, oblikoslovje in skladnja: magistrsko delo*, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Ljubljana: [P. Weiss], 1990. – Razmnoženo.
- Weiss 1998** = Peter Weiss, *Slovar govorov Zadrecke doline: A–H: poskusni zvezek*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 1998 (Slovarji).
- Zorko 1999** = Zinka Zorko, Štajerska narečja, *Enciklopedija Slovenije* 13: Š–T, ur. Dušan Voglar, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1999, 131–133.

SUMMARY

Adverbs in the Central Savinja dialect of Slovenian

This article presents adverbs in the local dialect of Ložnica pri Žalcu, which is part of the Central Savinja dialect of the Styrian dialect group. The analysis of this part of speech was carried out following the methodology used in the presentation of dialect morphology in Jože Toporišič's *Slovenska slovnica* (Slovenian Grammar, 2000). The article compares adverbs in the local dialect of Ložnica pri Žalcu with certain other western Styrian local dialects (the Central Savinja, Upper Savinja, and Central Styrian dialects). Various types of adverbs are exemplified using extensive dialect text material and extracts from a text corpus created through the author's conversations with many informants. It is shown that adverbs may serve multiple functions: (1) Adverbs may be added to a verb instead of a prefix in compound verbs (e.g., *'gʷo:r us'ta:t* 'rise'); (2) Certain adverbs may also play the role of linking words (e.g., *'təm ko* 'where'); (3) Adverbs are used for analytic comparison of adjectives; (4) The majority of quantifiers are also indeclinable and because of this quality may be classified among adverbs; and (5) Certain adjectival quantifiers do not have inflected forms; for example, the negative quantifier (*'nəč* 'nothing').

BARBARA IVANČIČ KUTIN

NAREČNA POIMENOVANJA ZA DIVJE ŽENE Z NAZAJ ZASUKANIMI STOPALI

COBISS: 1.01

V prispevku so predstavljena narečna poimenovanja za divje žene z nazaj zasukanimi stopali. Čeprav je folkloro izročilo o teh bajčnih bitjih znano le na nekaterih delih severozahodnega slovenskega jezikovnega prostora (Trenta, Breginjski kot, Livško, Benečija), je bilo na podlagi arhivskih virov, objav in novejših terenskih zapisov evidentiranih kar 20 slovenskih poimenovanj; večina se jih med seboj razlikuje le fonetično, manjšina pa tudi po besedotvornih podstavah.

Ključne besede: divje žene, *krivopete*, poimenovanja, zahodna slovenska narečja, izročilo, folklor, pripovedi

Slovenian dialect names for mythical wild women with backward feet

This article presents dialect names for mythical wild women with backward feet (Slovenian *krivopeta*). Although the folklore heritage about these mythical beings is known only in certain parts of northwestern Slovenian linguistic territory (the Trenta Valley, the Breginj Combe, the Livek area, and Venetian Slovenia), archival sources, publications, and recent field transcriptions testify to a full twenty Slovenian designations; the majority of these differ only phonetically, and some of them also in their word formational basis.

Keywords: wild woman, *krivopeta*, naming, western Slovenian dialects, heritage, folklore, tales

1 UVOD

V prispevku so predstavljena narečna poimenovanja za *krivopete*,¹ divje žene z nazaj zasukanimi stopali, kot jih najdemo v arhivskih virih, objavah in novejših terenskih zapisih. Objave gradiva najbolj vplivajo na zapise v strokovni literaturi (slovarjih, enciklopedijah in pregledih slovenske mitologije ali pripovedništva).

Izročilo o krivopetah je znano le v skrajno severozahodnem slovenskem (in obenem skrajno jugozahodnem slovanskem) etničnem prostoru, tj. v Benečiji (nadiško in tersko narečje) ter v nekaterih delih Zgornjega Posočja² –

1 Beseda *krivopeta* je zapisana v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ), zato je v tem prispevku uporabljena kot nevtralen izraz.

2 Posamezni starejši viri omenjajo, da je bilo to izročilo znano tudi v okolici Tolmina (Rutar 1899), na Cerkljanskem in Idrijskem (Mailly 1922) ter na Koroškem v okolici Roža in Krčice (Grabar 2014), toda pregled arhivskega gradiva in novejše terenske raziskave za zdaj (še) niso potrdili, da so tudi te divje žene (*duga baba*, *žalka*, *bele vile* ipd.) imele zasukana stopala, kar je glavno merilo v tukajšnji obravnavi.

v Trenti in na Livškem (obsoško narečje) ter v Breginjskem kotu (obsoško, deloma tudi tersko narečje). Vsa našeta območja spadajo v primorsko narečno skupino (SLA 2.1: 10).

Folklorne pripovedi in drugi zapisi izročila ter posledično strokovna literatura opisujejo krivopete kot bitja z izrazito ambivalentnim značajem (Kropej 2008: 228): s svojim znanjem in sposobnostmi lahko ljudem pomagajo (učijo stvari, ki jih ljudje še ne znajo, npr. presti volno, peči kruh, izdelovati sir in skuto, izbrati pravo šibo/trto za vezanje pri oralu, znajo napovedovati, včasih tudi vplivati na vreme); po drugi strani so lahko zelo nevarne: ugrabljajo ljudi, da bi jih pojedle (največkrat otroke) ali da bi jih izkoristile za delo (največkrat odrasle moške). Krivopete po navadi živijo na težko dostopnih ali nevarnih lokacijah (v jamah, votlinah, spodmolih, v tesnih grapah), posamično ali v skupini, toda vselej brez moških svoje vrste (Nicoloso Ciceri 1992: 433). Včasih se krivopeta poroči s človekom (vdovcem z majhnimi otroki ali mladeničem, s katerim imata otroke), sreča pa traja le toliko časa, dokler je mož ne poimenuje/ozmerja z njenim pravim poimenovanjem (Kropej 2008: 233). Motivi, ki se pojavljajo v zgodbah o krivopetah, se pokrivajo z značilnimi motivi drugih divjih žen/bab in podobnih ženskih bitij ter so razširjeni v slovenski, evropski in svetovni folklori (gl. Ivančič Kutin 2016).

2 IZ (TERENSKIH) ZAPISOV V SLOVAR

Krivopete so dobile ime po svoji najznačilnejši fizični posebnosti, tj. deformaciji stopal, poimenovanja pa imajo številne lokalne različice: *krivopeta*, *krivapeta*, *kriva peta*, *krivjopeta* (= krivljepeta), *krivopetnica* ... Poleg najbolj razširjenega poimenovanja po zasukanih stopalih pa se najdejo tudi druga poimenovanja: *častitjove* (= častitljive) *žene*, *skarbababa* (= škrbababa), *šilakoša*, *baba*, *duja* (= divja) *baba*, *bela žena*, *brdovika* (= brdovita < *dobrovita*³) ... V sosednjem Rožu poznajo *žalke* (Graber 1914), v dolini Krčice na Koroškem *bele vile*, ki naj bi imele podobno iznakažene noge (Kropej 2008: 229), v Furlaniji pa *anguane*, ki imajo kozja kopita namesto stopal (Perusini 1946: 3). V vasi Korito v Reziji so pripovedovali o medvedu ali *dujaku* (= divjaku), ki ima pete obrnjene naprej; njegove sledove so videli v snegu na gori Kanin (Dapit – Kropej 1999: 10–12).

Krivopete so omenjene že v gradivu poljsko-ruskega jezikoslovca Jana Baudouina de Courtenayja, ki je v zadnji tretjini 19. stoletja raziskoval zahodna slovenska narečja. V zapiskih iz kraja Špeter (San Pietro al Natisone) v Benečiji je leta 1873 navedel tudi *krivapete* (objavljeno šele v Baudouin de Courtenay 1988).

3 Špehonja (2012) v svojem nadiško-slovenskem slovarju navaja leksem *brdovik* 'sorbo = skorš' in reklo *uji*, *uji tarto barovik*, *de ostane stanovik* 'torci, torci il giungo di bagolare [= koprivo-vec – BIK], che rimanga resistente' s komentarjem, da so se šibe koprivo-vec uporabljale za vezanje.

Krivapóeta pl. krivapóete

Ķer túču nósĳju.

Ān tadá kār su čúle zvonít svétĳya Ļĳénarta zvoní pújta pújta je jála adná tí drúzĳ lájaju pĳsí svétĳya Ļĳénarta.

[Krivapeta, pl. krivapete,

ki nosĳjo točo.

In tedaj, ko so čule zvoniti svetega Lenarta zvonove: »Pojdite [= bežite], pojdite!«, je rekla ena drugim: »Lajajo psi svetega Lenarta.«] (Baudouin de Courtenay 1988: 74–75).

Krivopete v Nadiških dolinah je leta 1884 širšemu krogu slovenskih bralcev predstavil Ivan Trinko v članku *Divje žene ali krivopete*, ki ga je objavil v *Ljubljanskem zvonu* (Trinko 1884: 229–232). Le nekaj mesecev pozneje je Simon Gregorčič mlajši v *Slovanu* poročal, da *krivopetnice* poznajo tudi v Trenti (prispevek je podpisal s psevdonimom P–ov). Francesco Musoni omenja *krivopete* ali *bradovike* v poglavju o mitologiji v delu *La vita degli Sloveni* (1883: 13), v katerem opisuje zgodovino in kulturo Slovencev v Benečiji.

Že konec 19. stoletja sta bili besedi *krivopeta* in *krivopetnica* vključeni v Pleteršnikov slovar:

krivopéta, *f.* = divja baba, *LjZv.* (IV. 229.). (Plet. 1: 470)

krivopétnica, *f.* krivopetnice so bajeslovna bitja, ki imajo noge zasuknjene, peto spredaj[,] a prste zadaj, *Trenta-Slovan I.* 311. (Plet. 1: 470)

Konec 19. stoletja je nastal še en zapis o *krivopetah*: zgodovinar Simon Rutar jih je predstavil v poglavju o jeziku in »narodnem blagu« Slovencev v Benečiji, pri čemer se sklicuje na zapis Ivana Trinka in dodaja, da ta bitja na Tolminskem poznajo pod imenom *duga/duja baba* (= divja baba); ob tem kot ključno značilnost obeh navede nazaj zasukana stopala, včasih celo dlani, s čimer potrjuje, da gre za isti bajčni lik. Rutar k Trinkovemu opisu dodaja še nekaj novih lastnosti in motivov (Rutar 1899: 91–92). Toda pregledani arhivski in objavljeni viri ter terenske poizvedbe (še) niso potrdili, da bi imela tolminska divja baba nazaj zasukana stopala.⁴ Po Rutarjevi objavi pa vse do konca 20. stoletja najdemo le nekaj posamičnih zapisov gradiva, a ti so, z izjemo literarizirane slikanice Svetke Zorčeve (Zorčeva 1985), težko dostopni v arhivih ali v strokovnih prispevkih, objavljenih v tujini (največ v Italiji).⁵

V 20. stoletju je na Slovenskem izšlo nekaj komentiranih pregledov slovenske pripovedne folklore, kamor so vključene tudi pripovedi o krivopetah, pri čemer avtorji črpajo gradivo iz starejših slovenskih virov (Trinko, Gregorčič, Rutar);

4 V nobeni od šestnajstih pripovednih enot o divjih babah na Tolminskem, ki so objavljene v knjigi *Zlati Bogatin* (Dolenc 1992: 16–40), ni omenjeno, da bi imele zasukana stopala; pri pripovedih o krivopetah je to praviloma najpomembnejša prvina opisa!

5 Gradivo, ki ga je v petdesetih letih 20. stoletja Milko Matičetov dokumentiral v Trenti, do leta 2014 ni bilo dostopno. Dolenčevo gradivo, nabrano v letih 1957–1990, je bilo deloma objavljeno v knjigi *Zlati Bogatin* (Dolenc 1992), njegov dijaški arhiv (DAJD) pa je na voljo šele od leta 2012. Tudi največji korpus gradiva o krivopetah (47 enot), ki ga je na terenu več kot 20 let zapisovala Ada Tomasetig, smo dobili šele leta 2010.

pri zapisu pa začnejo uporabljati enotno (poknjženo) poimenovanje *krivopeta* (gl. Kelemina 1930: 209; Bohanec 1966: 15, 102, 110). Prav te objave so podlaga za zapis besede *krivopeta* v SSKJ:⁶

krivopêta in krivopêta -e ž (é; ê) etn., po ljudskem verovanju *bitje, ki nastopa v podobi hudobne ženske z nazaj obrnjenimi stopali*: v gorah so domovale krivopete (SSKJ 1994: 455; enako *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, www.fran.si, 22. 7. 2016)

Enako obliko, le da s krajšim pojasnilom, najdemo tudi v Slovenskem pravopisu:

krivopêta -e in krivopêta -e ž, člov. (é; ê) nardp. |žensko bitje| (SP 2001: 793)

3 PREGLED OBLIK ZAPISOV S PODATKI O KRAJIH

3.1 Podrobnejša analiza gradiva, ki je bilo še posebej bogato dokumentirano v novejšem času v Benečiji, pokaže, da poimenovanja krivopet niso le pester nabor fonetičnih različic, ampak se razlikujejo tudi z besedotvornega vidika. Imena so namreč tvorjena z različnimi priponami iz različnih besedotvornih podstav. Do razlik v zapisih je seveda lahko prišlo tudi zaradi različnih načinov oz. metod zapisa (Smole 1998: 327) – gradiva namreč niso zapisovali le filološko usposobljeni zapisovalci (ti so bili pravzaprav zelo redki), ampak tudi dijaki (npr. Dolenčevo gradivo), v Benečiji tudi posamezniki s formalno izobrazbo v italijanščini, ki so se pri zapisu zanašali na svoje poznavanje domačega narečja in posluh (Ada Tomasetig), pa tudi ljudje brez znanja slovenščine oz. slovenskih narečnih govorov v Benečiji (Andreina Nicoloso Ciceri in Aldina De Stefano). Tako je velika večina gradiva zapisana z običajnimi črkami abecede in brez posebnih fonetičnih znakov.

Na pestrost lokalnih poimenovanj za krivopeto v Benečiji opozarja že Andreina Nicoloso Ciceri, ki v svoji teoretični razpravi našteje pet različic: *krivipeta*, *krivapeta*, *kriapeta*, *krujepeta*, *krivapecta* (Nicoloso Ciceri 1992: 432), žal brez navedbe natančnega kraja pojavitve ali brez navedbe njihove zemljepisne razširjenosti. Tudi v terenskem gradivu Aldine De Stefano (2003) najdemo več različnih zapisov (*kriopeta*, *kravie pete*), toda pri tem gradivu je treba upoštevati, da zapisovalka ni govorka slovenščine oz. beneškoslovenskih narečij, zato je zapis gradiva, zlasti kadar gre za drobne fonetične razlike, lahko pri tej avtorici precej nezanesljiv.⁷ Primeri z večjo možnostjo zapisovalčevih napak so označeni z vprašajem (?). Najbolj raznolika so poimenovanja v gradivu Ade Tomasetig, ki dobro pozna lokalno narečje, zato je zapis verjetno tudi najbolj zanesljiv: v knjigi

6 To je razvidno iz listkovnega gradiva za pripravo SSKJ: oblika *krivopeta* je najbolj pogosta (poleg Kelemine in Bohanca še Debelakova 1937: 5), evidentirane pa so tudi druge oblike: *krivjopeta* (Trinko 1994; Rutar 1899) in *krivopetnica* (Gregorčič 1884; Matičetov 1956: 135; Kuret 1970: 272) (listkovna kartoteka za SSKJ, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša).

7 Informatorji so zapisovalki pripovedovali v italijanščini, na Breginjski strani pa je imela tolmača. Avtorica je prevajala s pomočjo slovarjev, kar je na nekaterih mestih precej »neposrečeno«, npr. it. *piedi storti* > slov. *svedraste noge*, morda je mišljeno *švedraste*? (gl. De Stefano 2003: 53).

Od Idrije do Nediže (Tomasetig 2010), v kateri je objavljenih 578 pripovedi, zapisanih v narečju in italijanskem knjižnem jeziku, je kar 47 pripovedi o krivopetah. Zaradi metapodatkov, s katerimi so opremljene posamezne enote, pa lahko določimo tudi, kje se posamezno lokalno poimenovanje pojavlja.

3.2 V sledečem seznamu so v krepkem ležečem tisku najprej navedene narečne oblike, v oklepaju pa njihova poknjžena oblika, pri čemer so nezanesljive poknjžitve označene z zvezdico. Gradiva iz knjige Ade Tomasetig je veliko, zato so enote iz tega vira navedene z zaporedno številko, ki jo ima posamezna zgodba v knjigi; drugo gradivo je navajano na običajen način, z oznako številke strani. Zemljepisna razširjenost poimenovanj je kartirana v prilogi 1.

- 1 **Bradovika**: brez navedbe kraja (Musoni 1883: 13).
- 2 **Častitjova žena** (= častitljiva žena): Gorenji Trabij / Tribil Superiore (24, 25), Podbarnas / Sottovernassino (27, 28), Jagnjed / Iainich (21), Bjarč / Biarzo (29).
- 3 **Dujepetka** (= divjepetka): Bordoni / Bordon (38, 39).
- 4 **Karjupeta** (= *krivljepeta): Kozca / Cosizza (42).
- 5 **Krevjapeta** (= *krevljapeta): Podguora / Podgora (2).
- 6 **Kriapeta?** (= *krivapeta)⁸ brez navedbe lokacije (Nicoloso Ciceri 1992: 432).
- 7 **Kravie pete?** (= *kravje pete): Vernasso / Barnas (De Stefano 2003: 112).
- 8 **Kriopeta?** (= *krivopeta): Ravne / Raune (De Stefano 2003: 38).
- 9 **Krivapecta?**: (= *krivapehta) brez navedbe lokacije (Nicoloso Ciceri 1992: 432).⁹
- 10 **Krivapeka** (= *krivapeta/*krivapetka¹⁰): Dolenji Marsin / Mersino Basso (35, 36, 37), Čela / Cialla (tu tudi krivapeta) (12), Ruonac / Rodda (39).
- 11 **Kriva peta**: Logje in Borjana v Breginjskem kotu; Perati in v Livške Ravne na Livškem (Dolenc 1992: 46 in DAJD¹¹).
- 12 **Krivapeta**: Kozca / Cosizza¹² oz. Mašera (19, 20, 30, 43, 45), Ofian / Pegliano (3, 4), Ščigla / Cicigolis (5, 6), Bordoni / Bordon (7, 8), Dolenje Bardo /

8 Ker je v nadiškem narečju akanje sporadično, v gradivu pa se pri teh različicah pojavlja nihanje med enobesednostjo in dvobesednostjo, ni mogoče nedvoumno ugotoviti, ali gre pri *-a-* sinhrono za medpono *-o-* ali ne, zato so vse pojavitve z *-a-* poknjžene kot *krivapeta*. Prim.: »[...] tan so ble Krivepete an so prale. [...] Kar je paršu mož, od jeze je jau: – Krivapeta! Krivapeta!« (Tomasetig 2010: 42)

9 Gre za zapis italijanske zapisovalke, zato je možno, da leksem ni napisan v slovenski fonetični obliki, temveč da ga je treba brati kot *krivapehta* ali *krivapekta*.

10 Na možen obstoj variante *krivopetka* (ob *krivopeta*) kažejo prepoznani slovenski besedotvorni vzorci. Morda bi lahko primeri tipa *krivopeka* fonetično nastali iz *krivopetka* po asimilaciji *-tk-* > *-hk-* > *-k-*. (Op. Metka Furlan) V dostopnem gradivu za zdaj ni bilo mogoče najti dokazov za tak razvoj, prim. Špehonja 2012: *hravätka* 'kravata', *krätka* (pod *krätak*).

11 Gl. DAJD, zapisal dijak Zvonko Perat 1961/62, povedala Francka Perat (stara 72 let); zapisala dijakinja Martina Faletič 1974/75, povedala Iva Faletič z Livških Raven (45 let); zapisal dijak Radovan Bizjak 1977/78, povedal Stanko Faletič (star 60 let). V besedilu: »En dan sta mu dve krivi peti pobirali uši« (Dolenc 1992: 47).

12 Pripovedovala mama informatorka, doma iz Mašer.

Brida Inferiore (14), Sarženta / Sorzento (1, 15, 16, 17, 18, 23, 41 in Tomasetig 1981: 49–50, 53), Varh / Varch (22), Podbarnas / Sottovernassino (26), Tarčmun / Tercimonte (31, 23), Krai / Crai (34), Polava / Polava (40), Podkravar / Podcravero (46), Barnas / Vernasso (47); Plestišča / Platischis (Merkù 1976: 331).¹³

- 13 **Kriva petnica** [kri:wa piet̩nca]: Trenta.¹⁴
- 14 **Krivepeka** (= *krivljepeta/*krivljepetka): Gorenj Marsin / Mersino Alto (9, 10) Čela / Cialla (12).
- 15 **Krivjopeta** (= *krivljepeta): Tarčmun / Tercimonte (Trinko 1884).
- 16 **Krivopeta** oz. **krivopeta**: Borjana (Dolenc 1992: 48; Ivančič Kutin 2013: 184); Tarčmun / Tercimonte (33); Seuce / Seuzza (44); brez navedbe lokacije (Nicoloso Ciceri 1992: 432); brez navedbe kraja (Musoni 1883: 13); Valle (lokacija ni povsem jasna, D'Orlandi – Cantarutti 1964: 24).
- 17 **Krivopetnica**: Trenta (Gregorčič 1884; Zorčeva 1985; Matičetov 1956: 135; Debelakova 1937: 5; Kuret 1970: 272).¹⁵
- 18 **Krivupeta** (= krivopeta): Seuce / Seuzza (44).
- 19 **Krujepeta** (= *kruljepeta): Garmak / Grimacco (13), brez navedbe lokacije (Nicoloso Ciceri 1992: 432).
- 20 **Skarbababa** (= škrbababa): Čela / Cialla (11).

4 BESEDOTVORNA ZGRADBA POIMENOVANJ

V gradivu je zapisanih 20 različnih poimenovanj za divje žene z nazaj zasukanimi stopali; nekatera se med seboj razlikujejo le fonetično, druga pa imajo različne besedotvorne podstave. Najbolj pogosta so poimenovanja iz besedotvornih podstav *kriv-* in *-pet-*, torej po najbolj značilni fizični lastnosti teh bitij – deformaciji stopal (prim. etimološki izvor obeh besedotvornih podstav).

krív (adj.), f. kríva »neraven, upognjen; nepravil, napačen« [...] (Bezljaj 1982: 94)

krív kríva prid. lat. 'curvus, noxius' (16. stol.) [...] Enako je steslovan. *krivъ* 'kriv, nepravilen', hrv., srb. *kriv*, rus. *krivój*, češ. *krivý*. Pslovan. **krivъ* je dalje enako z lit. *kriēvas* 'usločen, poševen', kar je prav tako tvorjeno iz ide. baze *(s)krej- 'vrteti, obračati, sločiti, kriviti' (Snoj 1997: 275; Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*³, www.fran.si, dostop 22. 7. 2016)

péta (f.), g. *péte* in *petê* [... najverjetneje] izhaja iz sicer neprotjenega korenskega samostalnika iz indoevropskega korena **pent-* »stopati, iti«, iz katerega je tvorjeno ide. **pént-* *-oH-s*, g. *pn̩tHés* »pot«. V tem primeru je izhodiščni pomen »noga, stopalo«. (Bezljaj 1995: 30; prim Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*³, www.fran.si, dostop 22. 7. 2016)

- 13 Merkù dodaja tudi mesto in kakovost naglasa: *krivopéta*.
- 14 Oblika **kri:wa piet̩nca** je bila dokumentirana v novjšem terenskem gradivu, pri informatorju Antonu Hosnerju (rod. *kri:wəh piet̩nc*, gl. Ivančič Kutin 2016b), medtem je bila pri Albertu Pretnerju in Štefaniji Kravanja dokumentirana enobesedna oblika **krivopiet̩nca** (gl. ustni viri).
- 15 Milko Matičetov v terenskih zapisih besedo delno poknjižuje, zapisuje jo kot **krivopet̩nca** (gl. Matičetov 1952; 1959); fonetični zapis v trentarskem govoru bi bil **krivopiet̩nca**.

Iz besedotvornih podstav *kriv-* in *-pet-* izhajajo različne besedne zveze in tvorjenke. Fonetične razlike nastajajo tudi zaradi onemitev, narečnega prehajanja zlogotvornega $r > ar$ (gl. Logar 1975: 106), razvoja $t > k$, kar je verjetno nastalo s posplošitvijo izglasnega $-k < -t$ (Furlan 2011: 52–53) iz roditeljskih oblik množine *krivopet*. V narečju je še nekaj primerov prehoda $-t > -k$, poleg zgoraj omenjene besede *brdovik* prim. še: *spèk* av. ‘di nuovo [= spet]’; *spèka* av. ‘nuovamente, di nuovo [= ponovno, spet]’; *spèkama* av. ‘di nuovo’ v, *spèkoma* av. ‘di nuovo, nuovamente’, poleg *spet* ‘di nuovo’ (Špehonja 2012).

- Besedne zveze: *kriva peta*, *kriva petnica*.
- Izpeljanke: *krivopeta*,¹⁶ pri čemer je ponekod podstava *kriv-* bodisi zamenjana s podstavama *krulj-/krivlj-/krevlj-* (prim. *krùju* [...] ‘storpio’; v slovarju so ob sklopu *krivapeta* ‘krivopeta’ za pomene ‘kriv’, ‘kriviti’ in ‘ukrivljen’ navedeni leksemi *krèujast*, *kreujàt*, *krèuje(a)n* – Špehonja 2012: 99–100) bodisi fonetično spremenjena zaradi naslonitve nanje (*krujepeta*, *krivjepeta*, *karjupeta*), *krivopetnica*.¹⁷
- Nejasno (težnja po večbesednosti): *krivapeta* (~ *krivapeka*).

Geografski pregled gradiva kaže, da se izpeljanka iz zloženke *krivopeten* (z ženskim priponskim obrazilom *-ica*)¹⁸ oz. besedna zveza *kriva petnica* pojavljata samo v dolini Trente.

V gradivu iz Breginjskega kota in Livškega (gl. DAJD) se ob tvorjenki z enako besedotvorno podstavo kot v Trenti prav tako pojavlja prvotna stalna besedna zveza *kriva peta*. Učenci podružnične šole Breginj so v raziskovalni nalogi z naslovom *V deželi krivopet* (za natečaj Turizmu pomaga lastna glava) zapisali, da za krivopete v Breginjskem kotu obstajajo različna imena: *šilakoše*,¹⁹ *diuje babe*, *diuje tete*, *jage babe*, *štrije* (Škvor 2004/05: 7). Toda gradivo in poizvedovanje na terenu nista potrdili, da so ti, čeprav s krivopetami sorodni ženski bajčni liki imeli nazaj zasakana stopala,²⁰ zato ti leksemi v obravnavi niso bili upoštevani.

V Benečiji so poimenovanja najbolj raznolika, obenem pa poleg že omenjenih besednih zvez in tvorjenk iz besed *kriv* in *peta* obstajajo še druga poimenovanja –

16 Iz pridevnika *krivopet*, ž *krivopeta* tvorjeni samostalnik. Pridevnik **krivopetъ(jъ)* poznata tudi hrvaščina/srbščina in ukrajinsčina (prim. ÈSSJa). (Op. Metka Furlan)

17 Prvotno gre verjetno za poimenovanje, ki vsebuje pridevnik *kriv* (prim. hrv./srb. in ukr.), modifikacije prvega dela s *krivlje-*, *krevlje-* in **krulje-* (na podlagi *kruje-*, kar pa je, sodeč po realizacijah *duja* ‘divja’, lahko tudi iz *krivlje-*) pa so sekundarne pod vplivom sopomenskih pridevnikov v narečnih mikrosistemih. (Op. Metka Furlan)

18 Moška oblika poimenovanja *krivopetnica* (*krivopeta*) ne obstaja, saj v slovenskem folklornem izročilu ni bitja z nazaj obrnjenimi stopali, ki bi bilo moškega spola.

19 Glede na območje izpričanosti bi pri leksemu *šilakoša* lahko izhajali iz zloženke *šilo-koš-a*, pri čemer bi se v prvem delu ohranjala nemška pridevniška sposojenka (prim. sln. *šilasto gledati* ‘škiliti, postrani gledati’, prim. ESSJ IV: 54–55 *škilja*), v drugem delu pa sicer neevidentirana italijanska samostalniška izposojenka **koš* iz it. *coscio* ‘stegno’. Razlaga, ki kaže na podobno pomensko motivacijo kot *krivopeta*, ostaja na ravni domneve. (Op. Metka Furlan)

20 Npr. informatorji Jožica Terlikar (Podbela), Jožef Terlikar (Logje), Marija Bric (Breginj).

častitljiva žena, divjepetka in škrbababa. Pomen teh imen se ne nanaša na zasuka-na stopala, ampak na druge lastnosti/značilnosti teh bitij.

Krivopete v številnih variantah zgodb svetujejo oračem, katere šibe (trte) naj uporabljajo za vezanje in kako: navadno priporočajo dobrovito (*Viburnum lantana*); iz narečnega poimenovanja **bradovik* je tvorjeno poimenovanje teh bajčnih bitij:

Usieč ta čarin tarin an uij bradovik, ti ostane stanovik, boš nimar dielu. [Odsekaj črni trn in vij bradovik, da ti ostane stanovik (stanoviten, trden), boš lahko vedno (nemoteno) delal.] (Tomasetig 2010: 58)²¹

Pridevnik *častitljiv* nakazuje, da se poimenovanje *častitjova žena* nanaša na status teh bitij, ki ga imajo v očeh ljudi: cenjene so in spoštovane, saj s svojim znanjem in sposobnostmi lahko ljudi učijo in jim pomagajo.

Leksem *dujepetka* (= *divjepetka*) je verjetno nastal iz prvotnega *krivopetka* pod vplivom oz. s križanjem sopomenke *duja baba* (op. Metka Furlan). Tudi pri pridevniku *divji* domnevamo, da izhaja iz statusa (tako kot oblika *častitjova žena*), če se naslonimo na etimološko razlago pridevnika *divji*:

divji -a prid. lat. 'ferus' (16. stol.) [...] Pslovan. **dívьъ* je izpeljano iz **dívь* 'zli duh, demon, čudo'. Beseda torej prvotno pomeni '*takšen kot zli duh'. Pslovan. **dívь* je dalje enako z lit. *diēvas* 'bog', let. *dievs*, stind. *devá-*, lat. *deus* v enakem pomenu. Pri pomen-skem prehodu 'bog' v 'demon' je treba domnevati vmesni pomen '*bog stare, poganske vere'. (Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*³, www.fran.si, dostop 22. 7. 2016)

Leksem *skrabababa* (= *škrbababa*, v nadiščini *ar < *r*, gl. Logar 1975: 106) je sklop iz besedotvornih podstav *škrb-* in *-bab-*. Pomenska osnova je torej fizična lastnost bitja – brezzobost.²²

5 SKLEP

Na sorazmerno majhnem zemljepisnem območju v severozahodnem slovenskem etničnem prostoru (Trenta, Breginjski kot in Livško ter Benečija) je evidentiranih 20 poimenovanj za divje žene z nazaj zasukanimi stopali. Večina poimenovanj izhaja iz najbolj značilne fizične posebnosti teh bitij – zasukanih stopal. Ta poime-novanja so tvorjena iz besedotvornih podstav *kriv-* in *-pet-*, med seboj pa se raz-likujejo predvsem fonetično. Poleg teh med poimenovanj za tovrstna bajčna bitja zasledimo še druga (*častitjova žena, dujepetka in skrabababa*). Najbolj raznolika so poimenovanja v Nadiških dolinah v Benečiji, kjer je bilo doslej dokumentirane-ga tudi največ gradiva, na katero je bila oprta raziskava.²³

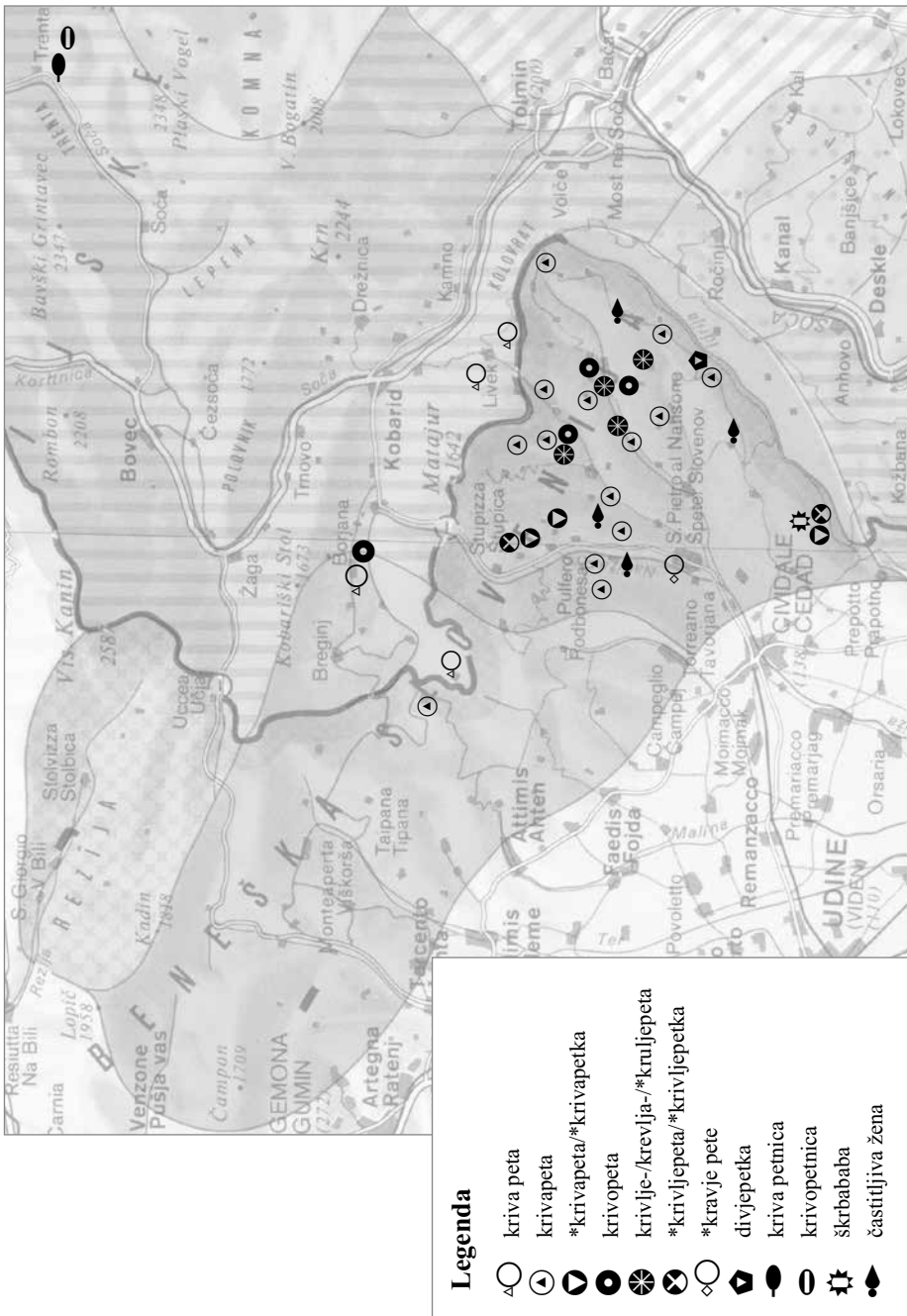
21 Govor bajčnih bitij se pogosto razlikuje od govora ljudi (a je hkrati deloma razumljiv); to je ena od razlik med bajčnim bitjem in človekom (Dapit – Kropelj 1999: 5).

22 Brezzobost kot lastnost krivopet se v gradivu ne pojavlja prav pogosto.

23 Kolecigama dr. Metki Furlan in dr. Karmen Kenda-Jež se zahvaljujem za mnoge strokovne nasvete in opombe, slednji pa tudi za izdelavo jezikovne karte v prilogi 1.

Priloga 1: Krivopeta ‘ženska z nazaj zasukanimi stopali’

Izdelała Karmen Kenda-Jež na podlagi izseka iz Karte slovenskih narečij (Logar – Rigler 1983)

LITERATURA

- Baudouin de Courtenay 1988** = Jan Baudouin de Courtenay, *Materiali per la dialettologia e l'etnografia slave meridionale IV: testi popolari in prosa e in versi raccolti in Val Natisone nel 1873* = *Materiali za južnoslovansko dialektologijo IV: ljudska besedila v prozi in v verzih, zbrana v Nadiških dolinah leta 1873*, ur. Liliana Spinozzi Monai, Trieste: Editoriale Stampa Triestina – Centro Studi »Nediža« = Trst: Založništvo tržaškega tiska – Študijski center »Nediža«, 1988.
- Bezljaj 1982** = France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika 2: K–O*, ur. Marko Snoj – Metka Furlan, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1982.
- Bezljaj 1995** = France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika 3: P–S*, ur. Marko Snoj – Metka Furlan, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1995.
- Bohanec 1966** = Franček Bohanec, *Slovenska ljudska pripoved*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1966 (Kondor 79).
- Čop 2002** = Dušan Čop, Gorska, terenska (ledinska) in vodna imena v Sloveniji, *Jezikoslovni zapiski* 8 (2002), št. 2, 93–108.
- Dapit – Kropelj 1999** = Roberto Dapit – Monika Kropelj, *Visoko v gorah, globoko v vodah*, Ljubljana: Didakta, 1999.
- Dolenc 1992** = Janez Dolenc, *Zlati Bogatin: tolminske povedke*, Ljubljana: Kmečki glas, 1992 (Glasovi 4).
- De Stefano 2003** = Aldina De Stefano, *Le Krivapete delle Valli del Natisone*, Udine: Kappa Vu, 2003.
- D'Orlandi – Cantarutti 1964** = Lea D'Orlandi – Novella Cantarutti, *Credenze sopravvivenenti in Friuli intorno agli esseri mitici, Ce fastu?* 40 (1964), n. 1–6, 17–41.
- ÈSSJa** = *Ètimologičeskij slovar' slavjanskih jazykov: praslavjanskij leksičeskij fond* 1–, ur. O. N. Trubačev idr., Moskva: Nauka, 1974–.
- Furlan 2011** = Metka Furlan, O nastanku slovenskih parov tipa *žrd* : *žrk*, v: *Globinska moč besede: red. prof. dr. Martini Orožen ob 80-letnici*, ur. Marko Jesenšek, Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, 2011 (Zora 80), 46–56.
- Graber 1914** = Georg Graber, *Sagen aus Kärnten*, 2. izd., Leipzig: Dieterich, 1914.
- Gregorčič 1884** = P–ov [= Simon Gregorčič ml.], Narodne bajke, *Slovan* 39 (18. 9. 1884), 310–311.
- Ivančič Kutin 2013** = Barbara Ivančič Kutin, Folklorno izročilo Breginjskega kota iz dijaškega arhiva Janeza Dolenca, v: *Trinkov koledar* 2013, ur. Lucia Trusgnac – Tole Namor, Čedad: Kulturno društvo Ivan Trinko, 2013, 180–195.
- Ivančič Kutin 2016a** = Barbara Ivančič Kutin, Krivopete: wild women with backward-facing feet in the Slovenian folk narrative tradition, *Folklore* 127 (2016), nr. 2, 173–195. DOI: 10.1080/0015587X.2016.1175740
- Ivančič Kutin 2016b** = Barbara Ivančič Kutin, Bivališča krivopet: lokacije in mikrotoponimi, *Studia mythologica Slavica* 19 (2016) (v tisku).
- Kelemina 1930** = Jakob Kelemina (ur.), *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva*, Celje: Družba sv. Mohorja, 1930.
- Kropelj 2008** = Monika Kropelj, *Od ajda do zlatoroga: slovenska bajeslovna bitja*, Celovec – Ljubljana – Dunaj: Mohorjeva založba, 2008.
- Kuret 1970** = Niko Kuret, *Praznično leto Slovencev* 4, Celje: Mohorjeva družna, 1970.
- Logar 1975** = Tine Logar, *Slovenska narečja: besedila*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1975 (Kondor 154).
- Logar – Rigler 1983** = Tine Logar – Jakob Rigler, *Karta slovenskih narečij*, Ljubljana: Dopolna delavska univerza, 1983.
- Mailly 1922** = Anton von Mailly, *Sagen aus Friaul und den Julischen Alpen*, Leipzig: Dieterich, 1922.
- Matiččtov 1956** = Milko Matiččtov, Ljudska proza, v: *Zgodovina slovenskega slovstva* I, ur. Lino Legiša, 119–138.
- Merkù 1976** = Pavle Merkù, *Ljudsko izročilo Slovencev v Italiji: zbrano v letih 1965–1974* = *Le tradizioni popolari degli Sloveni in Italia: raccolte negli anni 1965–1974*, Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1976.

- Musoni 1893** = Francesco Musoni, *La vita degli Sloveni*, Palermo: G. Spinato, 1893.
- Nicoloso Ciceri 1992** = Andreina Nicoloso Ciceri, *Tradizioni popolari in Friuli*, Udine: Chiandetti editore, ³1992 (¹1982).
- Perusini 1946** = Gaetano Perusini, *Leggende Ladine*, *Rivista di etnografia* 1 (1946), 1–7.
- Plet. 1–2** = Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar* 1–2, Ljubljana, 1894–1895.
- Rutar 1899** = Simon Rutar, *Beneška Slovenija: prirodznanski in zgodovinski opis*, Ljubljana: Matica Slovenska, 1899 (Slovenska zemlja: opis slovenskih pokrajin v prirodznanskem, statističnem, kulturnem in zgodovinskem obziru 3).
- SLA 2016** = Karta slovenskih narečij z večjimi naselji: Logar-Riglerjevo karto (1983) dopolnili sodelavci Dialektološke sekcije Inštituta za slovenski jezik ZRC SAZU (2016), v: *Slovenski lingvistični atlas 2: kmetija 1: atlas*, ur. Jožica Škofic – Mojca Horvat – Karmen Kenda-Jež, Ljubljana: ZRC SAZU, 2016.
- SP 2001** = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: SAZU – Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001.
- SSKJ 1994** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana: DZS, 1994.
- SSKJ 2008** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, spletna verzija, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008. (<http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>)
- Smole 1998** = Vera Smole, Poimenovanja za cvetnonedeljsko butaro, *Traditiones* (Ljubljana) 17 (1998), 327–335.
- Snoj 1997** = Marko Snaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997.
- Škvor 2003/04** = Ida Škvor (mentorica), *V deželi krivopet*, raziskovalna naloga v okviru natečaja Turizmu pomaga lastna glava, učenci OŠ Simona Gregorčiča, podružnična šola Breginj, 2003/04.
- Špehonja 2012** = Nino Špehonja, *Besednjak Nediško-Taljansko*, b. k.: b. zal., 2012.
- Tomasetig 1981** = Ada Tomasetig, *Pravce mojga tat an moje mame*, Špeter: Študijski center Nediža (izd.) – Trst: Založništvo tržaškega tiska (zal.), 1981.
- Tomasetig 2010** = Ada Tomasetig, *Od Idrije do Nediže: Benečija = Dal Judrio al Natisone: Slavia Friulana*, Udine: Chiandetti, 2010 (Miti, fabie e leggende del Friuli storico 12).
- Trinko 1884** = Ivan Trinko, *Divje žene ali krivjopete*, *Ljubljanski zvon* 4 (1884), 229–232.
- Zorčeva 1985** = Svetka Zorčeva, *Krivopetnice in zlatorog*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1985.

ARHIVSKI VIRI

- DAJD** = Janez Dolenc, Dijaški arhiv Janeza Dolenca (1957–1988): mapa Breginj, Livek, Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Ljubljana.
- Matičetov 1952** = Milko Matičetov, terenski zvezek »Soča – Bovec – Log«, terenski zvezek 4, »Terren 8. Inv. št. 17« (19. 7. – 26. 7 1952), Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Ljubljana.
- Matičetov 1959** = Milko Matičetov, terenski zvezek »Gornja Savska dolina in Gornja Soška dolina« (april 1959), Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Ljubljana.

USTNI VIRI

- Marija Bric** (r. 1932), Breginj, pogovor dokumentirala Barbara Ivančič Kutin, Breginj, 15. 2. 2016.
- Anton Hosner**, p. d. Tona Kurtelnov (r. 1932), Trenta, pogovor dokumentirala Barbara Ivančič Kutin, Trenta, 14. 8. 2015.
- Štefanija Kravanja**, p. d. Fani Otokarjeva (r. 1916), pogovor dokumentirala Barbara Ivančič Kutin, Trenta, avgust 2015.
- Albert Pretner**, p. d. Berti Furlanov (1926–2016), pogovor dokumentirala Barbara Ivančič Kutin, Trenta, julij 2015.
- Jožica Terlikar**, Logje (r. 1952), pogovor dokumentirala Barbara Ivančič Kutin, Logje, 15. 2. 2016.
- Jožef Terlikar**, Logje (r. 1940), pogovor dokumentirala Barbara Ivančič Kutin, Logje, 28. 3. 2015 in 15. 2. 2016.

SUMMARY

Slovenian dialect names for mythical wild women with backward feet

This article presents various Slovenian local names for the mythical *krivopeta* 'wild woman with backward feet' as found in archival sources, publications, and recent field transcriptions. Heritage about these mythical female creatures is known only from extreme northwestern Slovenian (and southwest Slavic) ethnic territory; that is, in Venetian Slovenia (in the Natisone Valley dialect and Torre Valley dialect) and in certain parts of the Upper Soča Valley: in the Trenta Valley, the Livek area (the Soča dialect), and the Breginj Combe (the Soča dialect and partially also the Torre Valley dialect). All of these areas are part of the Littoral dialect group. By far the richest inventory of different names is found in the Natisone Valley in Venetian Slovenia.

MARTINA PIKO-RUSTIA

ŽABARIN, MARNVAM, PUNAM, MORNJEM PO DOMAČE: NAREČJE V DRUŽINAH NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM

COBISS: 1.08

Leta 2010 se je pri Krščanski kulturni zvezi v Celovcu oblikovala iniciativa Slovenščina v družini, ki tematizira pomembnost žive rabe slovenščine v družinskem okolju. Slovenščina v družini je temelj za ohranitev in razvoj etničnih manjšin v slovenskem zamejstvu in po svetu. Iniciativa skuša z raznimi pobudami v družinah ozavestiti slovenščino kot bogastvo, ki naj ga starši in stari starši posredujejo otrokom v živi obliki v družinskem in ožjem ter širšem domačem okolju.

Ključne besede: iniciativa Slovenščina v družini, jezik v družini, koroška slovenska narečja, vrednotenje jezika, ohranjanje jezika manjšine

Like we talk at home: Slovenian dialects in the family in Austrian Carinthia

In 2010, the Christian Cultural Center in Klagenfurt created the initiative Slovenian in the Family, which addresses the importance of living use of Slovenian in the family environment. Slovenian in the Family is the foundation for preserving and developing ethnic minorities across the Slovenian border and around the world. The initiative uses various incentives to increase awareness of Slovenian in families as an asset that parents and grandparents can transmit to children in living form in the family and in the immediate and broader home environment.

Keywords: Slovenian in the Family initiative, language in the family, Carinthian Slovenian dialects, valuing language, minority language preservation

1 UVOD

Leta 2010 je na pobudo Krščanske kulturne zveze v Celovcu začela delovati iniciativa Slovenščina v družini, ki opozarja na pomembnost žive rabe slovenščine v družinskem okolju. Slovenščina v družini je temelj za ohranitev in razvoj narodnih manjšin v slovenskem zamejstvu in tudi identifikacijski faktor, ki starejše in mlajše generacije v ožji in širši družini ter v ožjem in širšem domačem okolju povezuje ali ločuje.

Slovenska narečja so bila na Koroškem skozi generacije osnovni jezik v družini, ki je povezoval starejše in mlajše generacije in ljudi v domačem kraju. V 20. stoletju je jezikovna asimilacija močno napredovala in izrinila slovenščino

Prispevek je bil predstavljen na simpoziju *Slavistika v prostoru Alpe-Jadran: metode raziskovanja slovenskih narečij / Slavistik im Alpe-Adria-Raum: Methoden der slowenischen Dialektforschung* 29. oktobra 2015 na Univerzi Alpe-Adria v Celovcu v okviru praznovanja štiridesetletnice slavistike na tej univerzi.

iz družin in domačega okolja. Na območju avstrijske Koroške je leta 1910 pri ljudskem štetju 66.463 oseb navedlo slovenščino kot materni jezik, leta 2001 pa je slovenščino (12.554 oseb) oz. vindiš (555 oseb) kot občevalni jezik skupno navedlo 13.109 oseb (Statistik Austria 2003: 17–18).

Naravni način predajanja jezika naslednji generaciji je bil v mnogih družinah v 20. stoletju prekinjen predvsem zaradi hudih družbenih pritiskov. Najmočnejši osip pri navedbi slovenščine kot maternega/občevalnega jezika je pri ljudskih štetjih zaznaven v letih 1971–1981 (–16,5 %) (Statistik Austria 2003: 18). K temu sta pripomogla t. i. Ortstafelsturm, nasilno odstranjevanje dvojezičnih krajevni tabel leta 1972, in ljudsko štetje posebne vrste za ugotovitev številčnosti manjšine v letu 1976.

Jezikovni svetovi in prostori v družini in javnosti se nenehno spreminjajo. V združenji Evropi in današnjem globaliziranem svetu ima slovenščina kot evropski jezik in kot jezik naroda soseda nov pomen in novo vrednoto. Število prijav k slovenskemu pouku na Koroškem močno narašča, hkrati pa močno upada število otrok z aktivnim znanjem jezika ob vstopu v šolo. Slovenščina kot intimni družinski jezik vse bolj prehaja v enega izmed »tujih« jezikov, ki se ga otroci (na)učijo v vrtcu in šoli.

Iniciativa Slovenščina v družini z gesli *Govorim po domače* oziroma *Žabarin po domače*, *Marnvam po domače*, *Punam po domače* in *Mornjem po domače* želi v družinah uzavestiti slovenščino kot naravno bogastvo, ki naj ga starejša generacija (stari starši, starši) posreduje svojim otrokom v živi obliki. Starejša generacija lahko na ta način pomembno podpira jezikovni pouk v šoli, hkrati pa je to tudi priložnost, da v družinah ponovno zgradijo neobremenjen odnos do slovenskega jezika, ki je (bil) v mnogih družinah porušen. Ker mlajše generacije niso obremenjene s preteklostjo, bistveno bolj sproščeno in lažje odkrivajo jezik, ki je v njihovih družinah utihnil.

Znanje narečja pomaga pri učenju knjižne slovenščine v šoli. Ker so slovenska narečja na Koroškem še do danes mnogim v zavesti le kot manjvredna, se mnogi naravnega jezikovnega potenciala – domačih slovenskih narečij – v svojih družinah ne zavedajo.

2 O NASTANKU JEZIKOVNIH INICIATIV IN POTREBI PO NJIH

2.1 Iniciativa Dvo- in večjezičnost v družini

V letu Medkulturnega dialoga 2008 je v okviru Župnije sv. Cirila in Metoda v Celovcu začela delovati iniciativa Dvo- in večjezičnost v družini/*Zwei- und Mehrsprachigkeit in der Familie*. Župnija se je odločila, da se tej tematiki posebej posveti v Celovcu, kjer število dvo- in večjezičnih družin narašča. Nosilci iniciative so postali Župnija sv. Cirila in Metoda v Celovcu, Univerza v Celovcu, Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, Katoliška akcija in Dušnopastirski urad.

Dvo- in večjezične družine so danes stvarnost, ki odpira nove možnosti in izzive. Tudi na Koroškem narašča število takih družin. Cilji pobude so ozaveščanje

o fenomenu dvo- in večjezičnosti v družini, razmišljanje o možnih poteh, kako z dvo- in večjezičnostjo v družini ravnati danes, razvijanje spoštljivega načina razprave o tej tematiki in izmenjava izkušenj. Živeti enakovrednost jezikov je zahteven cilj, ker v vsakodnevnih situacijah navadno prevlada en jezik. Najti pravo ravnotežje med jeziki ni lahko. Dosežemo ga z različnimi modeli pogovorov. Dialog v družinah in z okolico (sorodstvo, sosedstvo, prijateljski krog ...) je pomemben pogoj, da lahko uskladimo različna pričakovanja in drže posameznikov.

Iniciativa Dvo- in večjezičnost v družini je v letih 2008–2010 izvedla tematske diskusijske večere v Celovcu, Podjuni, Rožu in na Zilji. Izsledki diskusijskih večerov so strnjeni v dvojezični brošuri z naslovom *Dvo- in večjezičnost v družini: 12 spodbud za sožitje v družini* (Piko-Rustia idr. 2011). V uvodu avtorji ugotavljajo, da je »družina tista institucija, v kateri razvijamo prve odnose do jezikov in s tem do soljudi in do sveta. Z družinsko vzgojo si pridobimo svoj pogled na ljudi, na družbo in na jezike. Ljudje se radi pogovarjamo v jeziku/jezikih, ki nam je/so nam blizu in ga/jih obvladamo. Ravnanje z jeziki v dvo- in večjezični družbi je poseben izziv, ki od vsakogar zahteva spoštljivo ravnanje z lastnim jezikom in jeziki drugih.« (Piko-Rustia idr. 2011: 5sl.)

Tematska poglavja v brošuri spodbujajo dvo- in večjezične družine, da v pogovorih najdejo smernice za različne življenjske situacije. Vprašanja jezika in kulture se začnejo pojavljati že na samem začetku, ko se dva zaljubita in odločita za skupno življenje. Posebno intenzivno je za mlado družino obdobje pričakovanja in rojstva otroka. Mlada družina, ki jo spremljajo bližnji in daljni sorodniki ter bližnji in daljni prijatelji in znanci, v tem času začne razvijati svoj model družinskega življenja in svoj model družinske jezikovne vzgoje, ki vključuje v družini prisotne jezike in kulture. Važno je, da družina svoj jezikovni model zagovarja prepričano in samozavestno in ga zna razložiti v okoljih, v katerih živi. Tudi izbira imena za otroka je za mlade starše izziv, ker je odločitev trajna.

Konfliktne situacije se navadno pojavijo, če je kdo v manjšini in drugi v večini in je treba razmerje (pre)moči zavestno izravnati, zato je za reševanje konfliktov treba najti načine, ki privedejo do uspešne rešitve nesoglasij. Doraščanje v dvo- in večjezičnem družinskem okolju ni multikulturna romantika, temveč vsakodnevni izziv, ki se obrestuje, če izzive sprejmemo in se trudimo za enakovredno sožitje dveh ali več jezikov doma in v družbi.

S preišljenimi koraki ob prestopu iz družinskega kroga v dvo- in večjezične ustanove krepimo jezikovno učenje otroka. Mediji lahko pozitivno vplivajo na dvo- in večjezični razvoj otroka, zato je treba uporabo knjig, televizije, DVD-jev, zgoščenk in novih medijev skrbno premisliti tudi glede na jezikovni koncept in jezikovno vzgojo družine.

Tematska poglavja v brošuri obravnavajo omenjene življenjske situacije, s katerimi so družine vsakodnevno soočene in iščejo odgovore nanje. Brošura spodbuja mlade družine, da se pogovorijo o vseh teh bistvenih življenjskih vprašanjih. Osnova za vsako reševanje problemov je namreč (z)možnost za odkrit pogovor.

Brošura je sicer v prvi vrsti namenjena dvo- in večjezičnim družinam, vendar vsebuje tudi koristna razmišljanja za družine, ki živijo na dvojezičnem ozemlju, predvsem v krajih, kjer je slovenščina izginila tako zelo, da jo ohranjajo le še posamične »zavedne« družine, in je zato treba jezikovno vzgojo dobro premisliti. Posredovanje maternega jezika predstavlja v manjšinskih okoljih vsakodnevni izziv.

2.1.1 Narečja v dvo- in večjezičnih družinah

Dvo- in večjezične družine dobivajo še globlje odtenke s prisotnostjo različnih narečij v družini in širšem sorodstvu, ki jih je prav tako treba umestiti v družinsko življenje in družinski vsakdan ožje in širše družine. V dvo- in večjezičnih družinah je narečje dodatna jezikovna varianta, večkrat je narečje otrokov prvi jezik. Preko narečja/narečij otrok spoznava intimen način razmišljanja in izražanja svoje širše družine in raznolikosti okolij, v katerih odrasča, zato je v brošuri zapisana tudi spodbuda, naj v družini govorijo v narečju oz. narečjih. Vsak partner lahko z otrokom govori svoje narečje. Če se starša odločita, da je v dvo- in večjezični družini skupni pogovorni jezik knjižni pogovorni jezik, lahko narečje govorijo in krepijo v pogovorih z otrokovimi starimi starši in z okolico (Piko-Rustia idr. 2011: 24sl.).

V brošuri so posamezna tematska poglavja razdeljena na dva dela: prvi del na splošno predstavlja tematsko področje, probleme in možne rešitve, drugi pa obsega vprašanja kot spodbude za pogovor med (mladimi) pari, zakonci. V poglavju o narečjih v dvo- in večjezičnih družinah so zapisana naslednja vprašanja kot spodbude za pogovor v družinah: »Katera narečja govorijo v družinah, iz katerih izhajava? Kako se pogovarjava v družini – v knjižnem pogovornem jeziku, v narečju, v varianti med narečjem in knjižnim jezikom? Kako vključujemo osebe, ki narečja ne razumejo, v pogovore v narečju? Kakšne občutke povezujeva z narečji? Kaj povezujeva z besedo ‚windisch‘?« (Piko-Rustia idr. 2011: 26)

Narečja so most do učenja slovenskega knjižnega jezika. Ker so slovenska narečja na Koroškem zaradi vindišarske teorije deloma še danes v zavesti kot manjvredni jeziki, so avtorji v brošuri spregovorili tudi o vrednotenju narečij: »O narečjih je treba govoriti spoštljivo. Slabšalne oznake, da so narečja manj razviti, robati ali celo ‚grdi‘ jeziki, niso primerne. ‚Grdo‘ je lahko le neprimerno izražanje, na primer psovke, žaljive besede, rasistični in seksistični pojmi. Tudi pojem ‚windisch‘ za označevanje slovenskih narečij na Koroškem ni primeren, za nekatere je celo žaljiv. Pojem ‚windisch‘ je historična nemška oznaka za vse Slovane oz. Slovence. ‚Windisch‘ kot lasten jezik na Koroškem ali kot neka mešanica slovenščine in nemščine ne obstaja. Izposojanje in vključevanje besed iz sosednjih jezikov je naraven pojav, predvsem na jezikovno mešanih območjih.« (Piko-Rustia idr. 2011: 25)

Brošura opozarja tudi na to, da je »organizacija UNESCO leta 2003 sprejela mednarodno konvencijo o zaščiti nesnovne (nematerialne) dediščine, ki opozarja, da so jeziki vredni prav takšne zaščite kot materialna kulturna dediščina. Jeziki,

med katerimi so tudi narečja, so važen del kulturne, lokalne in regionalne identitete.« (Piko-Rustia idr. 2011: 25)

2.2 Iniciativa Slovenščina v družini

Nosilci iniciative Dvo- in večjezičnost v družini so se zavedali, da je treba jeziku, ki se v javnosti ne uporablja ali pa je zelo slabo prisoten, posvetiti posebno pozornost, če želimo, da se v družini razvijeta/razvijejo dva ali več jezikov v enaki meri in ju/jih otroci tudi uporabljajo. Zato je iniciativa namenila posebno pozornost slovenščini kot družinskemu jeziku, ki ga je treba v najožjem družinskem krogu krepiti na vseh ravneh in razvijati od samega začetka – od rojstva naprej.

Posebna skrb za slovenščino v družini nikakor ni le odgovornost dvo- in večjezičnih družin. Skrb za jezik v družinah je naloga vseh družin, ker ga le tako lahko razvijamo na vseh ravneh zasebnega in javnega življenja – od narečnih krajevnih govorov do gledališke besede, od osnovnega otroškega izražanja do sodobnega mladinskega jezika, od vsakdanjega do literarnega, gospodarskega, znanstvenega ... jezika.

Teodor Domej, nekdanji šolski nadzornik za slovenščino na višjih šolah, je ob slovenskem kulturnem prazniku leta 2010 v svojem slavnostnem govoru ugotovil, da število prijav k dvojezičnemu pouku na Koroškem razveseljivo narašča, znanje slovenščine pa pri otrocih zaskrbljujoče upada. Ta razkorak postaja čedalje večji, zato je treba pravočasno ukrepati, če želimo, da bo na Koroškem slovenščina ostala živ jezik, ki se ga je mogoče naučiti tudi doma, ne le v šoli. Teodor Domej je med drugim povedal: »Odločitev o tem, kateri jezik bo otrokov prvi jezik, sprejmejo starši. Kot ne smemo novorojenčka prepustiti samemu sebi, ker ne bi mogel preživeti, tudi ne smemo pričakovati, da se bo jezikovno razvil brez naše vztrajne in ljubeče pozornosti. Ali drugače rečeno: slovenski jezik si jemljemo sami, če ga ne dajemo naprej.«

Govor Teodorja Domeja o pomenu jezikovne vzgoje v družinah je sprožil široko diskusijo o dolžnosti družin do šole in družbe. Slovenščina na Koroškem se je do danes ohranila, ker so jo starejše generacije v svojih družinah ohranjale, razvijale in posredovale mlajšim generacijam. Naravni tok predajanja slovenskega jezika in kulture je bil v 20. stoletju nasilno prekinjen zaradi močne jezikovne asimilacije kot posledice nacionalističnih družbeno-političnih pritiskov na slovenske družine in slovensko narodno skupnost.

Po osamosvojitvi Slovenije in po vstopu Slovenije v Evropsko skupnost se Koroška vse bolj iz skoraj stoletne izrazito mejne zvezne dežele razvija v čezmejno regijo Alpe Jadran, v kateri postaja čedalje bolj pomembno znanje jezikov tega prostora: nemščine, slovenščine in italijanščine. Jezikovno ponudbo jezikov prostora Alpe-Jadran v šolah širijo, prijave k dvojezičnemu pouku na Koroškem stalno naraščajo in se že bližajo polovici otrok na dvojezičnem šolskem območju, prijavljenih k dvojezičnemu pouku. V šolskem letu 2015/16 po podatkih Deželnega šolskega sveta za Koroško v ljudskih šolah na območju veljavnega zakona za manjšinsko šolstvo obiskuje pouk slovenščine 45,65 % otrok.

Čeprav je slovenščina na Koroškem živ manjšinski jezik, prevzema funkcijo poučevanja in posredovanja slovenskega jezika namesto družin čedalje bolj šola kot ustanova. Ker je razvoj tudi na danes najbolj močnih slovenskih območjih drastičen, je na pobudo bivšega predsednika Krščanske kulturne zveze Janka Zerzerja leta 2010 pri Krščanski kulturni zvezi začela delovati iniciativna skupina Slovenščina v družini/Familiensprache Slowenisch, v sodelovanju s kulturnimi, znanstvenimi in pedagoškimi ustanovami in mediji ter podporo Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu. Glavni cilj iniciative je ozaveščati družine, v katerih je slovenščina še živa, bodisi v starejši ali srednji generaciji, da dosledno uporabljajo slovenščino v družinskem krogu in v javnosti. Treba se je zavedati, da »človek vnese v družino svoj jezik kot kulturni kapital le tedaj, če ga goji, ohranja, razvija in predaja naslednjim rodovom« (Piko-Rustia idr. 2011: 5). Iniciativa želi podpirati in ozaveščati ljudi, ki govorijo slovensko, naj cenijo to, kar znajo, ter jih spodbujati, da tega znanja ne obdržijo zase, temveč ga predajajo naslednjim generacijam.

Iniciativa Slovenščina v družini z različnimi pobudami, kot so npr. informacijski večeri, letaki, nalepke, darilne vrečke, zgoščenke z narečnimi pravljicami in pripovedkami ipd., spodbuja razpravo o živi rabi slovenščine v družini. Leta 2012 je iniciativa izdala brošuro o pomenu slovenščine kot družinskega jezika s prispevki strokovnjakov in oseb iz javnega življenja ter mladih, staršev in starih staršev, ki so spregovorili tudi o odnosu do narečij (Kuchling 2012). Brošura je leta 2013 izšla v dvojezični izdaji (Kuchling 2013).

Tisti, ki so doraščali z narečno besedo, so staršem hvaležni, da jim niso vzeli jezika starih staršev in jezika prejšnjih generacij. Tisti, ki jim starši niso posredovali nobene slovenske besede, se sprašujejo, zakaj so jih starši prikrajšali in omejili za njihov način mišljenja, čutenja in ravnanja. V izjavah prihaja do izraza, kako usodna je bila pri nazadovanju slovenskega jezika na Koroškem trditev, da so slovenska narečja grda, manjvredna, trditev, da to niso slovenska narečja, temveč samostojen jezik »windisch« ipd. Omalovaževanje slovenskih narečij je na Koroškem uspešno izkoreninilo slovenski jezik iz družin (Kuchling 2012). Vera Smole je v prispevku *Ko narečje v družini zamre* opozorila, da se pri ugotavljanju vzrokov in vpliva dejavnikov na opuščanje rabe maternega jezika pri govornicah zunaj meja Republike Slovenije običajno raziskuje tiste, ki izhajajo iz ožjega družinskega in širšega družbenopolitičnega okolja, ni pa še bilo zaslediti raziskav, ki bi vključile posledice negativnega vrednotenja narečij (Smole 2015: 18).

3 NAREČJA V DRUŽINI – SODOBNE POBUDE ZA NJHOVO PROMOCIJO

3.1 Plakati, nalepke, darilne vrečke

Iniciativa Slovenščina v družini je leta 2012 pripravila letake, nalepke in darilne vrečke z napisi *Žabarin po domače*, *Marnvam po domače*, *Punam po domače*, *Mornjem po domače* in *Govorim po domače*. Cilj akcije je sodoben

način posredovanja pozitivnega odnosa do koroških narečij, na katera naj bodo mladi, starši in stari starši ponosni. Člani iniciative so plakate posredovali društvom in ustanovam, da jih nalepijo v društvenih in drugih javnih prostorih, nalepke delijo staršem in mladim. Darilne vrečke deli iniciativa pri predaji daril društvom, posameznikom, npr. pri raznih otroških in mladinskih dejavnostih (na srečanjih otroških in mladinskih zborov, literarnih natečajih, gledaliških srečanjih ipd.).

3.2 Zgoščenke

Iniciativa Slovenščina v družini je leta 2011 začela izdajati zgoščenke z narečnimi pripovedmi, ki naj otrokom (in odraslim) v obliki posodobljenih pravljic in pripovedk v sodobnih koroških narečnih govorih približajo narečno besedo. Ker je danes živo pripovedovanje pravljic, pripovedk, basni ipd. utihnilo, zgoščenke na sodoben način nadomeščajo nekdanje pripovedovalce in pripovedovalke, ki so s svojo pripovedno kulturo gojili lokalna domača narečja.

Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik pri projektu pomaga pri zapisu besedil in pripravi slovarja narečnih besed. Besedila so zapisana v poenostavljeni fonetični transkripciji, ki se približuje knjižnemu zapisu, da so besedila dostopna čim širšemu krogu bralcev. Delo poteka v sodelovanju z domačini, ki poenostavljena transkribirana besedila ponovno berejo in jih dopolnjujejo.

3.3.1 Zilja

Na Zilji je slovenska narečna govorica živ jezik v vsakdanji rabi le še med govorci v starosti nad šestdeset let. Travmatični dogodki v dobi nacizma, kot so npr. deportacije slovenskih ziljskih družin, so privedli do tega, da se je večina prebivalstva na Zilji – pogosto iz strahu pred preganjanjem in stigmatizacijo – odločila za opustitev rabe materinščine. Le zavedni koroški Slovenci v starosti pod šestdeset let se danes še pogovarjajo v ziljskem narečju – *pa našan*. Vse bolj pa se govorci v Ziljski dolini tudi zavedajo, da bo njihova govorica morda kmalu utihnila. Tudi zato so se »poslednji« govorci tega narečja skupno z iniciativo Slovenščina v družini odločili, da naredijo jasne in odločilne korake za ohranitev in oživitev tega narečja na skrajnem robu slovenskega ozemlja. Pobudniki se trudijo, da bi jezik ohranili ne le v zapisani (konzervirani) obliki, temveč da bi ga najmlajši generaciji posredovali predvsem kot živ jezik tega prostora. Zato je Slovensko prosvetno društvo Zila skupno z iniciativo Slovenščina v družini leta 2011 izdalo zgoščenko s pravljicami v ziljskem narečju z naslovom *Črnjova kapca: pravljice v ziljskem narečju* (Črnjova kapca 2011). Kulturno društvo SPD Zila (sekcija zila-film) je priredilo tri klasične pravljice za otroke v pristnem slovenskem ziljskem narečju. Zgoščenko so posneli starejši domačini z Zilje, pesmi v ziljskem narečju so zapeli otroci z Zilje, za sodobni glasbeni aranžma pa je poskrbel Jozi Štikar. Narečne posebnosti ziljskega narečja se že na tem majhnem območju razlikujejo v govorih posameznih vasi in krajev.

Na zgoščenki sta posneti klasični pravljici *Rdeča kapica* in *Princesa na zrnu graha* ter varianta slovenske pripovedke *Mojca Pokrajculja* z naslovom *Zacoprani piskrč bl Mojci pad Ojstrnkam* – deklice, ki sprejme v svoj čarobni lonec gozdne živali. V posodobljeni pripovedki o deklici *Mojci pad Ojstrnkam* se zajčka, ki prosita, da ju deklica zaradi močnega dežja sprejme pod streho, ne izkažeta z rokodelskimi spretnostmi, temveč s plesanjem hiphopa, kar otrokom tudi predstavlja sodobno vsakdanjo rabo ziljskega govora. V besedilih so ohranjeni tudi številni značilni domači ziljski izrazi, ki zahajajo v pozabo, npr. *vajšəncə* ‘blazina’, *uprižəna* ‘pisana’, *črnjəva* ‘rdeča’, *rusa* ‘rjava’, *pruna* ‘modra barva’, ki so zapisani v odlomku pravljice *Princesinja na grahu*:

Palej, tav na postu diən trinist vajšənc: jəna, dviə, ta treka ma pikcə, ta štrta jə uprižəna, jəna jə zaljəna, ta peta jə rəmjəna, jəna jə prov črnjəva, jəna jə rusa, spet jəna jə pruna, pa ta trinista jə biəva. Pad ta spuədnja vajšəncə pa diən grah. Al ga čutə, dr dov ležə, je riəsn princessnja. (Črnjəva kapca 2011)

Zgoščenki je priložena knjižica z narečnimi besedili, slovarček manj znanih narečnih besed je dodan zgoščenki posebej. Pri redakciji besedil je sodeloval Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik.

3.3.2 Rož

Ker je bilo zanimanje za zgoščenko na Zilji veliko, je leta 2012 Slovensko prosvetno društvo Rož iz Šentjakoba v Rožu v sodelovanju z iniciativo Slovenščina v družini izdalo zgoščenko z naslovom *To ja nəhčər kne vi ...: basni in pesmi v rožanskem narečju – Miklova Zala za otroke* (To ja nəhčər kne vi ... 2012). Zgoščenko so posneli domačini iz Roža, pesmi v narečju so zapeli otroci, za glasbene aranžmaje je poskrbel Joži Štikar. Društveniki so se odločili za klasični način pripovedovanja, kar pomeni, da posamezno basen oz. pripovedko pripoveduje ena oseba, v tem primeru so bili to nadarjeni pripovedovalci iz okolice Šentjakoba. Ljudsko pripovedko o Miklovi Zali, ki domuje prav v teh krajih, so domačini za namene zgoščenske priredili za otroke, pripovedni jezik pa je sodoben vsakdanji jezik, kot ga danes govorijo v srednjem Rožu:

Dovho, dovho je že od ta, k je pr Miklnə v Podkrajam pr Šəntjakopə ana dakle žəveva. To je bva Miklava Zala. Pr Miklnə so ano vəlko havžinho melə, vəlko pula, hmajne, krave, kojne pa vovce, kure pa petelina. Pa ana psa je Zala tudə meva, tomə je Kastor bu ime. Z atijam je večbartə dovtej k birtam šva pa ribe futrava. Pr sosedə, pr Sarajnkə, je pa Mirko biv doma. S tim se je Zala vəlkobartə jəhrava pa krave sta tudə pasva. Tkə sta Zala pa Mirko kupej hor rasva pa se fajm meva. K sta odraščəna bva, sta se pa adn v həna zalubva. Zala je zvo žavbrna bva, dalč naokroh je te lipša od vsah daklet bva. Mirko jo je zvo rad mov, zato jo je pa tov za žano vzetə. Pa lih te den, k je póraka bva, so Turčə vdrlə v te kraje. (To ja nəhčər kne vi ... 2012)

Zgoščenki je priložena knjižica z besedili, ki vsebuje tudi slovarček manj znanih narečnih besed in opis glavnih značilnosti govora iz okolice Šentjakoba v Rožu.

Rožanska glasoslovna značilnost, grlni zapornik *q*, je v poenostavljeni transkripciji zapisana s črko *k* (tj. s prečrtano črko *k̄*); besede tako ostanejo prepoznavne tudi za širši krog bralcev, ki s fonetično transkripcijo ni seznanjen.

3.3.3 Podjuna

Že v istem letu, 2012, je izšla tretja zgoščenka. Katoliško prosvetno društvo Drava v Žvabeku je skupno z iniciativo Slovenščina v družini izdalo zgoščenko s pripovedkami v podjunskem narečju z naslovom *Kralj Matjaž: pripovedke v podjunskem narečju* (Kralj Matjaž 2012). Katoliško prosvetno društvo Drava je pripravilo pet pripovedk za otroke in odrasle, ki so jih pripovedovali člani Okteta Suha, sodelavci kulturnega društva KPD Drava, članice pevsko-instrumentalne skupine PIS Žvabek in člani igralske skupine iz Pliberka. Pripoved izpod peresa Sabine Buchwald je sodobna avtorska otroška zgodba. Glasbeno spremljavo so oblikovale domače pevske skupine Oktet Suha, Pevsko-instrumentalna skupina Žvabek, moški pevski zbor Kralj Matjaž in otroški zbor Mlada Podjuna. Zgoščenko so pripravili in posneli govorci iz širše okolice Žvabeka in Pliberka, podjunski govori pa se že na tem malem območju med seboj razlikujejo, kar prihaja do izraza tudi na posnetkih narečnih zgodb. Zgoščenci je priložena knjižica z besedili, ki vsebuje slovarček manj znanih narečnih besed. Na zgoščenci sta ohranjena nekdanji način pripovedovanja in nekdanje besedje, ki zahaja v pozabo:

Svete mestu visoku gøre nad Žvabekom je romarski kraj. Romarji še nas rodi hodiju tota. Navodnu prideju z useh krojev, da bi devicu Mariju prosili za žegon. Vejku liet je ži sam, udkor je na svetamiasku nedelu tota pøromov tuj pavar Noceznik s Strojne. Na Svete mestu su pa zmiørm prišli tuj kromarji, da bi mov kaj skupili. Tuj Noceznik je pu maši stopu h kromi, da bi si kupu an rožnkriønc. (Kralj Matjaž 2012)

Na zgoščenci najdemo tudi sodobno otroško narečno govorico, npr. v avtorski zgodbi *Kihl in Sanja*:

Uzava je cekar jobøk, šva v kuhiju in začava rjazat jobke pa kruh. Na kruheje je ta pruve deva salamu, pvale sir, pva je bova na riži paprika. Tistu je še lopu ukriøncova z majonezu, ku pa je vse kup vatva kronat še z olivami, sa ji je pa druè puviasuva gvava in je svadka zaspova. »Mimimi« sa je čuvu pu ciøve kuhiji. (Kralj Matjaž 2012)

3.3.4 Sele

Leta 2015 je v sodelovanju Katoliškega prosvetnega društva Planina v Selah in iniciative Slovenščina v družini izšla četrta zgoščenka z naslovom *Dbá munija: basni, pripovedke in pesmi v selskem narečju* (Dbá munija 2015). V Selah so se odločili za klasični način pripovedovanja, kar pomeni, da eno pripoved pripoveduje ena oseba, zgodbe pa pripovedujejo domači nadarjeni pripovedovalci. Zgoščenko so glasbeno s pesmimi v narečju oblikovali zbor Ljudske šole Sele, Otroški zbor Pevskega društva Sele in Tercet Mešanega pevskega zbora Pevskega društva Sele. V besedilih so ohranjeni stari domači izrazi, npr. *vešju*

‘vijoličast’, *vprižan* ‘pisan’, *hofartn* ‘imeniten’, *čikl* ‘srajca’, *sfeəhtava* ‘utrudila’. Način pripovedovanja je posodobljen:

Hambərt sta bova dba munija, hədən j’ biv Brdavslı, hədən pa Minki. Živeəva sta nətri v hani mihəni bajt. Vsak han radl sta meəva, hədən j’ biv pvov, hədən pa veşju z vprižanim špriklam. Hanija lepija dnu sta se spro’va z radəlam od duəma. Ta najbolj hofartne čikle sta djava hor, pa mavžən sta vzeəva s saboə – mav špeha pa mav mliəka. No, sta se pa spustuva dovta prot Brovlam, pa naprej horta po Roəžni dolin, pa horta skor do vašči mej. He, toə j’ bova rajža! Preci sta se sfeəhtava! (Dba munija 2015)

Zgoščenke z narečnimi pripovedmi so v prvi vrsti namenjene lokalnemu prebivalstvu, predvsem mladim družinam, ki jih iniciativa Slovenščina v družini želi opogumiti za rabo lokalnih narečij v svojih družinah. V pripravi je peta zgoščenska z govori iz okolice Šent Primoža.

4 SLOVENŠČINA V DRUŽINI – TEMA STROKOVNIH POSVETOV

Ohranjanje slovenščine v družinskem okolju je skupna skrb vseh Slovencev, ki živijo v zamejstvu in po svetu, zato je iniciativa Slovenščina v družini v letih 2014 in 2015 pripravila posveta za izmenjavo izkušenj pri ohranjanju in razvoju slovenščine v zamejskem prostoru.

Leta 2014 je iniciativa Slovenščina v družini (zanjo Krščanska kulturna zveza) priredila posvet z razpravo Slovenščina – živ jezik v družini in javnosti, ki je potekal 14. novembra v Tinjah. Iniciativa Slovenščina v družini je na posvet povabila predstavnike slovenskih manjšin v zamejstvu in vse, ki jih zanimata ohranjanje in razvoj slovenščine v družini in javnosti, pa tudi predstavnike jezikovnih manjšin v Avstriji in Sloveniji, da si delijo izkušnje in predstavijo sodobne razvojne izzive v posameznih manjšinskih skupnostih. Namen posveta je bil pretres razvoja slovenščine kot manjšinskega jezika in razprava o novih izzivih v spremenjenih družbenih okoliščinah v posameznih manjšinskih okoljih. Predavatelji in udeleženci so se posvetili vprašanjem narečij, družine, šole in družbe. Na posvetu so udeleženci med drugim ugotovili, da so narečja dolgo trpela zaradi slabega odnosa do njih, veljala so za zaostala, manj razvita, povezovali so jih s socialnimi vidiki. Danes postajajo pomemben dejavnik lokalne identitete, mladina pa jih uporablja tudi v komunikaciji v novih medijih (Facebook, esemesi ...). Leta 2015 je iniciativa Slovenščina v družini organizirala posvet Slovenščina in WhatsApp – od zibelke do družbenih omrežij. Posvet je potekal 6. novembra 2015 v Beneški dvorani v Naborjetu v Italiji, predavatelji pa so namenili pozornost novim medijem in sodobnim pobudam mladine. Prispevki s prvega posveta so objavljeni v zborniku (Kuchling 2015), medtem ko je zbornik s posveta leta 2015 v pripravi.

Štefka Vavti je v prispevku o odnosu mladih do slovenskih narečij oz. zborne slovenščine ob primeru biografskih raziskav na Koroškem ugotovila, da so v biografskih pripovedih, ki jih je zbirala v okviru študije identifikacij mladih

na dvojezičnem avstrijskem Koroškem, mladi pogosto tematizirali domače narečje. Tako pravi: »Zanimivo je, da so vsi ocenili neznanje dialekta kot izgubo, kot nekaj, kar jim manjka, in kot dejavnik, zaradi katerega so se čutili izločene iz socialnih okolij« (Vavti 2015: 29).

5 SKLEPNE BESEDE

Jože Ramovš v prispevku o družini kot osnovni in vseživljenjski šoli jezika ugotavlja, da je »pravilen in lep materni jezik pogoj za vseživljenjsko osebno rast in ravnotežje ljudi, za njihovo urejeno sožitje in sodelovanje. Tega pogoja ne more nadomestiti noben tuj jezik. Materinščina ljudem omogoči skladno vsakdanje komuniciranje v rodni in lastni družini. S tem jim podari največji kos življenjske sreče.« (Ramovš 2011:120)

Slovenska narečja so na avstrijskem Koroškem do danes živa v družinah in v družbi. Osnova za živo ohranjeno narečno govorico je narečje v družini. Čim več je govorcev narečja v družini, tem bolj ima narečje tudi svoj prostor v družbi (lokalni, regionalni) – tem bolj pa ti ponovno spodbujajo rabo narečja v družini.

Ob tem pa ne smemo pozabiti, da je treba skrbeti tudi za učenje in dobro znanje slovenskega knjižnega jezika, ki se ga otroci učijo v šoli, pri občolskih dejavnostih (gledališče, glasbena šola, filmski krožki, športna društva ipd.), preko knjig, medijev ipd. Knjižni jezik otrokom in mladim omogoča spoznavanje »slovenskega sveta«, identifikacijo s širšim slovenskim kulturnim prostorom, ne nazadnje pa tudi spoznanje, da so koroška narečja del širše slovenske jezikovne zakladnice.

LITERATURA

- Kuchling 2012** = Martin Kuchling (ur.), *Družina je zibelka jezika*, izd. Inicijativa Slovenščina v družini, Krščanska kulturna zveza, Celovec – Ljubljana – Dunaj: Mohorjeva založba, 2012.
- Kuchling 2013** = Martin Kuchling (ur.), *Družina je zibelka jezika = Die Familie ist die Wiege der Sprache*, dvojezična izdaja, izd. Inicijativa Slovenščina v družini, Krščanska kulturna zveza, Celovec – Ljubljana – Dunaj: Mohorjeva založba, 2013.
- Kuchling 2015** = Martin Kuchling (ur.), *Slovenščina živ jezik v družini in javnosti: prispevki s posveta 14. 11. 2014 v Tinjah*, izd. Inicijativa Slovenščina v družini, Krščanska kulturna zveza, Celovec – Ljubljana – Dunaj: Mohorjeva založba, 2015.
- Piko-Rustia idr. 2011** = Martina Piko-Rustia – Anton Rosenzopf-Jank – Vladimir Wakounig – Pavel Zablatnik, *Dvo- in večjezičnost v družini: 12 spodbud za sožitje v družini = Zwei- und Mehrsprachigkeit in der Familie: 12 Impulse für Sprachenvielfalt in der Familie*, Celovec – Ljubljana – Dunaj: Mohorjeva založba, 2011.
- Ramovš 2011** = Jože Ramovš, *Družina – osnovna in vseživljenjska šola jezika*, v: *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 47: družina v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj*, ur. Vera Smole, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2011, 114–121.
- Smole 2015** = Vera Smole, *Ko narečje v družini zamre*, v: *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 51: država in narod v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj*, ur. Hotimir Tivadar, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2015, 18–26.
- Statistik Austria 2003** = Statistik Austria (izd.), *Volkszählung Hauptergebnisse I, Kärnten*, Wien, 2003. (www.volkszaehlung.at, www.statistik.at)

Vavti 2015 = Štefka Vavti, Odnos mladih do slovenskih narečij oz. zborne slovenščine ob primeru biografskih raziskav na avstrijskem Koroškem, v: Martin Kuchling (ur.), *Slovenščina živ jezik v družini in javnosti: prispevki s posveta 14. 11. 2014 v Tinjah*, izd. Inicijativa Slovenščina v družini, Krščanska kulturna zveza, Celovec – Ljubljana – Dunaj: Mohorjeva založba 2015, 29–35.

ZGOŠČENKE

Črnjova kapca 2011 = *Črnjova kapca: pravljice v ziljskem narečju*, 1 CD, 43 min., 4 sek., knjižica z besedili, besedila v ziljščini Milka Kriegl – Urban Popotnig – Traudi Zwitter, Bistrica na Zilji: SPD Zila – Celovec: Inicijativa Slovenščina v družini (zanjo KKZ), 2011.

To ja nêhcer kne vi ... 2012 = *To ja nêhcer kne vi ...: basni in pesmi v rožanskem narečju – Miklova Zala za otroke*, 1 CD, 47 min., 42 sek., knjižica z besedili, besedila Zalika Steiner – Tonej Sticker, Šentjakob: SPD Rož – Celovec: Inicijativa Slovenščina v družini (zanjo KKZ), 2012.

Kralj Matjaž 2012 = *Kralj Matjaž: pripovedke v podjurskem narečju*, 1 CD, knjižica z besedili, besedila Lenart Katz – Sabina Buchwald, Žvabek: KPD Drava – Celovec: Inicijativa Slovenščina v družini (zanjo KKZ), 2012.

Db a munja 2015 = *Db a munja: basni, pripovedke in pesmi v selskem narečju*, 1 CD, knjižica z besedili, besedila Milena Olip – Zalka Kelih-Olip – Toni Olip-Kališnik – Marija Olip (Vrtnik) – Tom Priestly, Sele: KPD Planina – Celovec: Inicijativa Slovenščina v družini (zanjo KKZ), 2015.

ZUSAMMENFASSUNG

Slowenisch reden: Slowenische Dialekte in den Familien in Kärnten

Im Jahr 2010 wurde auf Anregung des Christlichen Kulturverbandes (Krščanska kulturna zveza) in Klagenfurt die Initiative *Slovenščina v družini/Familiensprache Slowenisch* gegründet, die von slowenischen kulturellen, pädagogischen und wissenschaftlichen Institutionen sowie Medien unterstützt wird. Das Slowenische in der Familie ist die Grundlage für die Erhaltung der sprachlichen und kulturellen Identität slowenischer Minderheiten in Italien, Österreich, Ungarn und Kroatien und jener Slowenen, die in der ganzen Welt verstreut sind. Die Initiative bemüht sich mit verschiedenen Aktionen, wie z. B. Informationsabende, Tagungen, CDs mit Erzählungen im Gailtaler, Rosentaler und Jauntaler Mundarten, Plakaten, Aufklebern, Geschenktaschen usw. bei der Eltern- und Großeltern-generation das Bewusstsein zu schaffen, dass die lebendig gesprochene slowenische Sprache bzw. die erhaltenen slowenischen Dialekte kostbares (immaterielles) Kulturgut sind. Die Initiative bemüht sich auch, den Eltern und Großeltern nahe zu legen, die Sprache in den Familien, in der Verwandtschaft sowie in der näheren und weiteren Umgebung zu sprechen und somit an die jüngere Generation weiter zu geben.

Im Jahr des interkulturellen Dialoges 2008 wurde die Initiative *Zwei- und Mehrsprachigkeit in der Familie/Dvo in večjezičnost v družini* ins Leben gerufen. Träger der Initiative sind die Alpen-Adria Universität Klagenfurt, die Slowenische Abteilung der Katholischen Aktion und des Seelsorgeamtes, das Slowenische Volkskundemuseum/Slovenski narodopisni inštitut »Urban Jarnik« und das Pastoralzentrum für Slowenen in Klagenfurt. Ziel der Initiative ist eine Balance zwischen den in der Familie gesprochenen Sprachen zu finden, um die Gleichwertigkeit der Sprachen leben zu können.

MATEJA BILAVČIĆ – ŠPELA ZUPANČIČ

NEKAJ NAREČNIH ZNAČILNOSTI V BESEDILIH IZBRANIH GOVOROV PRIMORSKE IN DOLENJSKE NAREČNE SKUPINE

COBISS: 1.08

V prispevku so z besedili o spomladanskih opravilih predstavljeni izbrani govori primorske (Sovodnje, kraško narečje; Lokev, notranjsko narečje) in dolenske narečne skupine (Borovnica in Ambrus – dolensko narečje; Globočdol in Šentrupert – vzhodnodolensko podnarečje). Sinhrono in primerjalno s knjižnimi so obravnavani v njih prisotni narečni soglasniški pojavi, oblikoslovne posebnosti ter zanimivejše besedje.

Ključne besede: slovenščina, narečna besedila, narečno glasoslovje, narečno oblikoslovje, primorska narečna skupina, dolenska narečna skupina

Some dialect characteristics in selected local Slovenian dialect texts of the Littoral and Lower Carniolan dialect groups

This article uses texts about spring chores to present selected local dialects of the Littoral dialect (Sovodnje, Karst dialect; Lokev, Inner Carniolan dialect) and the Lower Carniolan dialect group (Borovnica and Ambrus, Lower Carniolan dialect; Globočdol and Šentrupert, Eastern Lower Carniolan subdialect). Dialect consonant features, special morphological features, and interesting lexemes are examined synchronically and compared with standard Slovenian.

Keywords: Slovenian, dialects texts, dialect phonology, dialect morphology, Littoral dialect group, Lower Carniolan dialect group

0 UVOD

V študijskem letu 2014/15 smo študentje izbirnega predmeta Slovenska narečja¹ razlike med slovenskimi narečji in knjižnim jezikom opazovali tako, da smo izvedli analizo besedil z naslovom Pomladanska dela pri nas doma. Besedila² smo pridobili skupaj z zanesljivimi narečnimi govorcami v svojem domačem okolju, jih posneli, transkribirali oziroma napravili fonetično-fonološki zapis, ki smo

Prispevek je bil predstavljen na simpoziju *Slavistika v prostoru Alpe-Jadran: metode raziskovanja slovenskih narečij / Slavistik im Alpe-Adria-Raum: Methoden der slowenischen Dialektforschung* 29. oktobra 2015 na Univerzi Alpe-Adria v Celovcu v okviru praznovanja štiridesetletnice slavistike na tej univerzi.

- 1 Predmet se kot notranji izbirni predmet izvaja na Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, študijski program Slovenistika (za 1. letnik), Slovenistika – dvopredmetni (za 3. letnik) ter kot zunanji izbirni predmet. Izvajalka sta red. prof. dr. Vera Smole in asist. dr. Mojca Horvat.
- 2 Besedila smo pridobili s pomočjo predloge v knjižnem jeziku (gl. priložo) tako, da smo jo prevedli v domači krajevni govor. Dobili smo kratka in neposredno primerljiva narečna besedila z veliko narečnimi posebnostmi.

ga glasoslovno, oblikoslovno in leksično analizirali.³ Projekt smo izvajali v sodelovanju s študenti slavistike Univerze v Celovcu, ki so se skupaj z mentorico⁴ udeležili tudi predstavitev naših seminarskih nalog v Ljubljani. Avtorici prispevka sva strnjene izsledke raziskovanja študentov ljubljanske Slovenistike predstavili na dialektološkem simpoziju v Celovcu, kjer so rezultate svojega dela prav tako predstavili celovski študentje.

V okviru predmeta Slovenska narečja je nastalo okrog dvajset posnetkov in zapisov omenjenega besedila. Vsak študent je najprej analiziral svoj govor, in sicer po jezikovnih ravlinah primerjalno s knjižnim jezikom, nato pa smo v oblikovanih skupinah izsledke analiz primerjali v narečnih govorih znotraj ene narečne skupine, pozneje pa še z izsledki iz ene izmed drugih narečnih skupin. V pričujočem prispevku, ki predstavlja pregled raziskovanja študentov ljubljanske Slovenistike, sva se avtorici omejili le na predstavitev besedil in analizo govorov, ki spadajo v primorsko in dolensko narečno skupino, saj vanju sodita tudi najina krajevna govora in sta nama zato najbližji. Skupni pregled in primerjave značilnosti znotraj narečnih skupin sva naredili na podlagi posnetka, transkribiranega zapisa in analiz govorov,⁵ ki so jih pripravile Katarina Gomboc (Sovodnje), Mateja Bilavčič (Lokve), Maja Kos (Borovnica), Špela Zupančič (Ambrus), Nuša Fabjan (Globočdol) in Vera Smole (Šentrupert). Analiza gradiva ni popolna, ker je v dobljenih besedilih zaradi velikega obsega od knjižnega jezika razlikujočih se pojavov in časovne omejitve vsako leto omejena na določeno vrsto pojavov. Ker so v letu pred nami študentje v svojih besedilih obravnavali naglasne in samoglasniške pojave, smo mi nadaljevali s soglasniškimi in tistimi z drugih jezikovnih ravnin. Zato so v prispevku iz glasoslovne analize predstavljeni le narečni soglasniški pojavi, pri oblikoslovju je poudarek na stanju dvojine in srednjega spola ter na tvorbi ponavljalnih glagolov; izpostavljeno je tudi zanimivejše besedje.

1 PRIMORSKA NAREČNA SKUPINA (SOVODNJE, LOKEV)

Krajevni govor Sovodenj, ki spada v kraško narečje, je raziskovala Katarina Gomboc. Njena informatorica (ženska, 45 let, ekonomistka) že od rojstva živi v Sovodnjah, v slovenski družini, kjer so vedno govorili slovensko. Z možem Italijanom se sicer pogovarja predvsem italijansko, z otroki slovensko, na delovnem mestu pa uporablja italijanščino. Mateja Bilavčič je analizirala krajevni govor Lokve, ki spada v notranjsko narečje. Njen informator (Boris Čok, 65 let, po poklicu trgovski poslovodja, tudi lokalni turistični vodnik in proučevalec kulturne

3 Večina od nas se je prvič srečala tako s terenskim delom, fonetično-fonološkim zapisovanjem oz. nacionalno transkripcijo za zapis slovenskih narečnih besedil in računalniškim orodjem zanj kot tudi z obravnavo narečnih besedil.

4 Mentorica in glavna organizatorica simpozija je bila asist. prof. dr. Herta Maurer-Lausegger.

5 Tako zapis kot analizo posameznega govora sta mentorici pred primerjavo pregledali in popravili.

krajine, avtor knjige *V siju mesečine* s slovarjem lokavskega in preloškega govora, 2012) je najprej pisno prevedel predlogo iz knjižnega jezika v narečni govor, pozneje pa sta skupaj z raziskovalko napisano dvakrat posnela; raziskovalka je za analizo izbrala boljši posnetek.

1.1 Besedili

Sovodnje

'Dięla pom'la:di 'pə:r-nəs⁶ do'ma:. 'Na:ša stara-'xi:ša je na s'riędi 'ma:jxne vą'si:. Sp'riędej 'i:ma 'və:rt zə zələn'ja:vu, 'za:dej pej sadou'n'ja:k. 'Və:rt 'di:ra moja-'no:na, an 'ja:s ji po'ma:γam. P'ręj ku je 'zə:čnila 'zi:ma, je 'ta:ta preu'ro:u ən po'y'no:ju 'və:rt. Z'de:j pej smo nə'r'di:li 'ku:dre ən s'ja:li so'la:tu, 'je:drik, ko'rięne, kole'ra:bu, kə'du:mə:rjə, 'pe:teršil ən smo sa'di:li 'čije:snik, čə'bu:lu, ša'lo:tku, 'fə:žu ən γ'rə:x. 'I:mamo tudi γ're:du, 'ki:r 'i:məmo 'ruože. 'Kə:dər smo 'ja:s in 'no:na u 'və:rtu, su 'no:na an b'rət u sadou'n'ja:ku. Tudi nım-d'vięm je 'mo:γu po'ma:γat 'ta:ta, zə'tu:ə kər za obrə'za:vət ən 'ža:γat 've:je na 'ti:stix s'ta:rix d'rięvax se je t'rięba sp'la:zit vi'so:ko na 'lo:jtrax. 'Pu:le pej su si 'no:na ən b'rət 'sa:mi posp'ra:uli f'ra:ske ən poγ'ra:bli kər'ti:ne. Dųosti-'bu:otu γ'la:dijo 'ti:če, kə 'dięlajo γ'nięzda na s'ta:rəm x'ra:stu, 'ma:lo bol p'ru:č ot 'ni:ve, k'ji:r je sadou'n'ja:k pej p'ri:dejo 'lo:vit mu-š'i:ce, po'bi:rat 'čięšne, ən 'pi:t 'u:odu pər s'ta:rmu 'pə:ču. O'ku:əli 'pə:ča 'ra:ste 'lięp 'rięγrət, kə se bo x'ma:li spre'me:nu, ta'ku:ə də z ru'mje:nix 'ruoš bodo 'xma:li 'ra:ta-le 'pi:xəlce. Z'dęj γa 'jə:s ən 'ma:ma na'bi:ramo an γa 'jięmo u so'la:ti. Po'lięti, 'kə:dər je 'tu:plo, jəs 'pi:jem 'ra:da 'ki:səlcu, də mi po'sa: 'ža:ja. U sadou'n'ja:ku 'i:mamo z'γu:ədnu 'ja:pku 'a:n še-n par d'ru:γix, en par x'ru:šk, enu 'čięšnu, 'vi:šnu, b'rięskvu, domače 'čięšpe ən 'tu:di 'ri:bes ən 'lięšnike. 'Fi:h pej 'pə:r-nəs 'ni:mamo. 'E:na 'də:rva je 'sə:du že 'no:na, 'dru:γa pej 'ta:ta. Tuj 'ja:st ən moj-b'rət 'i:mamo u'sa:k svoje dre'vu:ə. U'sa:ko 'lięto po'zi:mi 'ča:kam, da p'ri:de 'pu:əmlat.

Lokev

'Na:ša s'ta:ra 'ši:ša stą'ji: na s'rę:di 'ma:jxne vą'si:. Pred 'nuo je 'və:rt səz ze-le'na:u:o, uə'zət pej 'sa:dnu d'rę:uje. 'Və:rt səz zele'na:u:o obde'la:va 'no:na, jəs jėj pej pə'ma:γam. 'U:ə:ce jə 'və:rt v're: pred 'zi:mųo pre'bədlou jə pəγ'nuoju z'dəj pej s'mųo: ną'r'di:la še 'li:əxcə jən pəs'ja:la sa'la:to, 'rje:dəč, 'mi:rne, kəra'va:de, 'cy:mər-ce, pətər'si:l jən pəs'di:li 'čije:sən, čę'by:to, ša'luotkuo, 'fə:žy jən γ'rəx. 'Jęməmo 'ty:di 'li:əxcųo, 'ka:mər 'se:jemųo 'ruošce. 'Ku:-smųo z 'no:na u-'vərti, sųo 'no:nu jən b'rət pər 'sa:dji. 'Ty:di 'nuo jə, 'ty:di 'nuo jə 'mų:γu po'ma:γat 'u:ə:ce uob'rę:zət, pər uob'rę'za:vani 'vęj jin s'ta:rmi d'rę:uji ję t'rę:ba p'le:zət vi'sųo:ku pa 'lu:jtrax. 'Pu:li pej sta 'sa:ma sp'ra:ula 'vęje jən d'ra:čje jən pəγ'ra:bla kər'ti:ne. 'Dųo:sti 'bu:otu uopə'za:vajo 'ti:če, ku 'naj'ra:jši γ'nę:zdəjo na s'ta:rmi x'ra:sti 'təm 'ma:tu bəl 'de:ləč

6 Vežaj pišemo med besedama, od katerih prva ni običajna naslonka (npr. *stara-'xi:ša, moja-'no:na*), med naslonsko in naglašeno besedo, ko naslonska dobi naglas (*pə:r-nəs*), in ko se dve naslonki povežeta v eno (*še-n*).

proč pər 'ni:vi, u 'sa:djəm d'rɛ:ɯju pəj p'ri:dɛjɯo ɯod'ɣa:nət mər'čɛ:s, ɯo'bi:rət č'rɛ:šne jən pət 'ua:ɯo x s'ta:ri š'ti:ərni. O'ku:li ne 'ra:se 'lɛ:p 'ja:jčnjɯ jən ɯo səz rəmje:nmi c've:ti x'ma:li na'ri:ədu 'ly:čce, 'zej pej 'ɣa: səz 'ma:mo ɯo'bi:ərəɯɯo, da ɣa 'jɛ:mo u sɟ'ta:ti. U 'ua:rčəx pə'lɛ:tnəx d'ni:əvəx pej se 'rət ɯod'zɛ:jəm s 'ci:slo 'ua:ɯo. Ma pej 'jə:məɯɯo mɛt 'sa:dnəm d'rɛ:ɯjəm ano z'ɣu:dño 'ja:blanɯo jən vəc d'rɯ:jjɯ, 'ɯo:li šə 'kəšnu f'ru:škɯo pəj 'čɛ:šno, 'vi:šno, b'rɛ:sku, dɟ'ma:ce s'li:ve, 'ty:di jɛ'va:nsku ɣ'ru:əzdje jən 'lɛ:šni:ce. 'Fi:h pej pər-nəš 'nɛ:məɯɯo. 'Kəšnu d'rɛ:ɯje jə pə'sədu v're: 'mu:j 'no:nu, 'kəšnu pej 'ua:ce. 'Ty:di mid'va: səz b'ra:təm 'jəməɯɯo ɯ'sa:k s'vu:j d'rɛ:ɯ. V're: pə'zi:mi ɯ'sa:ku 'lɛ:tu 'ku:mɛj 'ča:kəm 'pu:mɟət.

1.2 Soglasniški pojavi

V govoru Sovodenj se *nj* in *lj* izgovorjata mehko (Ted. ali mn.: 'ni:ve, 'čiešne, 'zɣu:ədnu 'ja:pku, 'čiešnu Ted., 'vi:šnu Ted.; 'pe:teršil), *nj* v ne povsem domačih besedah tudi *nj* (*və:rt zə zələn'ja:vu, sadou'n'ja:k*); v lokavskem govoru ohrani mehkost *nj*, ne pa tudi *lj* (*ano z'ɣu:dño 'ja:blanɯo, 'čɛ:šno, 'vi:šno* in tudi *vərt səz zelle'ha:ɯo; pətər'si:l*). Le v lokavskem govoru se zvočnik *l* pred zadnjimi samoglasniki izgovarja trdo (*obde'la:va, ša'huotkuo* Ted., 'ma:tu, u sɟ'ta:ti Med., 'pu:mɟət) in ima v vzglasju pred oslabelim sprednjim samoglasnikom *i* protetični *j* (*jən 'in', 'jəməmo 'imamo', jɛ'va:nsku ɣ'ru:əzdje 'ivanjsko grozdje, ribez'*), pred zadnjim samoglasnikom *o* pa včasih *ɯ* (*ɯə'za:t 'odzad', pər ɯobrɛ'za:va:ni, ɯo'bi:ərəɯɯo*, toda *obde'la:va, o'ku:li*). Oba govora imata za *g* mehkonobni zveneči pripornik *ɣ*, *-h* (sov.: *po'ma:ɣam, ɣ'rə:x, 'fi:h* Rmn.; lok.: *pə'ma:ɣam, ɣ'rəx, 'fi:h* Rmn.), lokavski pa pred sprednjimi samoglasniki *h* omehča v *š* (*'ši:ša*), *g* v *j* (*d'rɯ:jjɯ*), *k* pa v *č* (*'čy:mərce, s 'ci:slo 'ua:ɯo, 'lɛ:šni:ce* Tmn.). V lokavskem govoru se tudi *č* večkrat izgovarja mehko (*'ua:ce, čɛ'by:lo* Ted., u 'ua:rčəx 'vročih' Tmn., *več, dɟ'ma:ce* Tmn.). Oba govora poznata premene po zvonečnosti in *pt-* v *t-* (*'ti:če* Tmn.), lokavski govor pa še naslednje spremembe soglasniških skupin: *dz* v *z* (*ɯə'za:t 'odzad'*), *km-* v *xm-* (*x'ma:li*), *hr-* v *fr-* (*f'ru:škɯo* Ted.) in *st* v *št* (*š'ta:ra*).

1.3 Oblikoslovni pojavi

Pri analizi oblikoslovja smo se študentje osredotočili predvsem na ohranjenost dvojine pri moškem in ženskem spolu, ohranjenost srednjega spola ali morebitni prehod v moški oziroma ženski spol v ednini in množini ter na tvorbo ponavljalnih glagolov, saj nam to nudi besedilo. Pojave, ki sva jih avtorici prispevka zasledili v krajevnih govorih primorske narečne skupine, prikazujeva v preglednici 1.

1.3.1 Dvojina

Glagolska dvojina se je v kraškem govoru Sovodenj popolnoma pomnožinila, v notranjskem govoru Lokve pa se je ohranila v moškem deležniku na *-l*, ne pa tudi v pomožniku za 1. os. (*s'mɯo: nɟ'r'di:la*), vendar v pomožniku za 3. os. (*sta 'sa:ma sp'ra:ɯla*), kjer jo morda ohranja os. zaim. *sama*, ki dvojino enako ohranja kot os. zaim. *midva*.

Preglednica 1

	Sovodnje	Lokev
Dvojina	Dv. m. sp., sed.: <i>su 'no: no ən b'rə:t, γ'la:dijo 'gledata 'ti:če, 'ja:st ən mo:j-b'rə:t 'i:mamo.</i> Dv. m. sp., pret.: <i>su si 'sa:mi po:sp'ra:γ'li.</i> Dv. ž. sp., sed.: <i>smo 'ja:s in 'no:na, 'jə:s ən 'ma:ma na'bi:ramo.</i>	Dv. m. sp., sed.: <i>šyo 'no:nu jən b'rət, uopq'za:vajo, mid'va: səz b'ra:təm 'jəmamyo.</i> Dv. m. sp., pret.: <i>s'myo: nqr'di:la, sta 'sa:ma sp'ra:γ'la /.. / pγ'ra:bla.</i> Dv. ž. sp., sed.: <i>'ku:smyo z 'no: no, səz 'ma:mo uo'bi:ərgmyo.</i>
Srednji spol	Ed.: <i>'i:mamo u'sa:k 'so:je dre'vu:ə, u'sa:ko 'lieto.</i> Mn.: <i>na 'ti:stix s'ta:rix d'riəvax.</i>	Ed.: <i>'le:tu, 'kašnu d'rə:uje.</i> Mn.: /
Tvorba ponavljalnih glagolov	<i>obrə'za:vət – obrə'za:vam</i>	<i>obde'la:vət – obde'la:vam, uopq'za:vət – uopq'za:vam</i>

1.3.2 Srednji spol

Srednji spol kraškega govora Sovodenj je v ednini ohranjen, v množini pa primer kaže, da je prešel v ženski spol. V notranjskem lokavskem govoru je srednji spol zagotovo ohranjen v ednini, za stanje v množini pa v besedilu ni primera.

1.3.3 Tvorba ponavljalnih glagolov

Glagoli, ki izražajo ponavljajoče se dejanje, imajo tako v sovodenjskem kot lokavskem govoru posplošeno nedoločniško osnovo tudi v sedanjiški obliki in postanejo glagoli na *-(av)ati* *-(av)am*, za knj. *-ovati* *-ujem*.

2 DOLENJSKA NAREČNA SKUPINA (BOROVNICA, AMBRUS, GLOBOČDOL, ŠENTRUPERT)

Krajevni govor Borovnice, ki spada v dolensko narečje, je raziskovala Maja Kos, njena informatorka je bila starejša domačinka. V dolensko narečje prav tako spada tudi krajevni govor Ambrusa, ki ga je analizirala Špela Zupančič. Njen informator (moški, 51 let, po poklicu kmetijski tehnik, poročen z Gorenjko) je knjižno predlogo besedila sproti prebiral in jo istočasno prevajal v svoj krajevni govor. Besedilo je na ta način najprej dvakrat v celoti predelal, nato pa sta z raziskovalko naredila več posnetkov tekočega govora ter izbrala najbolj avtentičen posnetek. Krajevni govor Globočdola, ki sodi v vzhodnodolensko podnarečje dolenskega narečja, je raziskovala Nuša Fabjan. Sama je knjižno predlogo besedila prevedla in zapisala v svoj krajevni govor ter tako olajšala delo informatorju (moški, 77 let, služboval v Bršljinu, žena iz sosednje vasi Karteljevo), ki je ta zapis najprej prebral, nato pa sta ga skupaj z raziskovalko večkrat posnela ter izbrala najboljši posnetek. V vzhodnodolensko podnarečje spada tudi krajevni govor Šentruperta, ki ga je analizirala Vera Smole. Besedilo je prevedla sama (ženska, 55 let, živi v Ljubljani, sicer pa je govorka in raziskovalka tega govora).

2.1 Besedila

Borovnica

Kugá: sma dé:lal pər nà:s damà: spamlà:t? Ná:še stá:ra bà:jta je stá:la sré:jt mǎ:jxne vasi:. Pred nùø je bių gǎ:jtərc (zelenà:ųni vərt, nov.), za nùø pa saduųnà:k. Gǎ:jtərc je vabdelvà:la stá:ra má:ma, 'jest pa səm ji pamagà:la. Vá:če je žie pret zì:ma preští:xu jən pagnù:ju gǎ:jtərc, mǎdvè:į pa svi uriędle gredí:ce jən pasjǎ:le salà:ta, ra'dəč, karięnčək, kalerà:ba, kú:mare, petər'səl, čjé:sən jən pasà:dle čebú:la, šalò:tka, fižò:ų jən grà:x. Jəmé:įli svi tut grjé:da, kjijer sa rás:le rùøže. 'Kədər svi s stà:ra mǎ:ma dé:įlale u gǎ:jtərçi, sta bla vá:če jən brà:t u saduųnà:ki. Tut nì:ma je mò:gu pomá:gat vá:če, se-j tré:įba pər vabrezvǎ:jni jən vabžəgvǎ:jni plè:įzat pa lùojtri. Può:l sta sá:ma pasprǎ:ųla vè:je jən pagrǎ:bla kərtí:ne. Duò:skət sta vapazvǎ:la tí:če, kə sa nǎ:jraj gnè:įzdli na stá:rmu xrà:sti vab ní:ų, u saduųnà:k pa sa xadí:l pregǎ:jnat vá:se jən pì:t x stá:ri štjėrni. Vakù:l je rǎ:su rięgrat, k-je z ərmjé:nəx cvè:įtu xmà:l narjėdu lú:čke, mǎdvè:į pa svi ga nabrà:le, da sma ga jé:l u salà:ti. Palé:įt, k-je blu vruòče, səm se rá:da vadžè:jala s kì:səlca. U sadovnà:ki mǎ:ma en zguòdən já:buk jən 'več drù:gəx, può:l pa še né:įki xrù:šk, pa ena čè:įšna jən ví:šna, bré:įsku, damá:če čiešpe pa tud rì:bəs jən lé:įšnəke. Fì:x pər nà:s nè:įmama. É:na drevjėsa je pasà:du že stá:r vá:če, é:na pa vá:če. Tut mǎdvǎ: z brá:tam mǎ:va ųsà:k svù:j drevù:. Že pazí:m ųsà:k lé:įt kù:mi čà:kam pamlà:t.

Ambrus

Spamladá:nska dè:la pər 'nas damà:. Ná:še stá:ra xí:še stajj: sré:jt mè:jxne vasi:. Pred-jùø je zelenjǎ:ųnə vərt, azà:t pa sadaųnjǎ:k. Zelenjǎ:ųnə vərt abdelù:je s'tara-má:ma, 'jčst ji pa pamá:gam. Á:te sa vərt že pred zì:ma preští:xal in pagnù:j-ļę, z'dej sma pa gredí:ce uriędle in pasijǎ:le salà:ta, ra'dəč, karięnčək, kǎ:ųle, kú:mare, patər'səl in pasà:dle čá:sən, čębú:la, šalò:tka in g'raų. Į:mama pa tud -grǎ:da, na katjėr rǎ:steje rǎ:zne rùøže. Kə sva is stà:ra mǎ:ma u zelenjǎ:ųnəm vərtə, sta s'tar á:te in muj-b'raų u saduųnjǎ:kə. 'Təm jim muò:ra pamá:gat á:te, 'sej pər abžəgvǎ:nję in abrezvǎ:nję dré:ųja tá:kmə stá:rmə tré:ba usò:ku lé:įst/plè:įzat po lù:jtrax, pò:l sta pa sá:ma drǎ:čje in vè:je pasprǎ:ųla pa kərtí:ne pregrǎ:bla. Dò:skat apazù:jem tí:če, kə nǎ:jraj gnè:įzdje na stá:rmə xrà:stə, 'təm-maų bəl dǎ:leč strǎ:n pər í:ų. U saduųnjǎ:k xuòdje pa pregǎ:jat mərčjės pa čè:įšje abięrat in vò:do 'pət x stá:rə štjėrnə. Akù:l jię pa rǎ:steje lé:įpe škərbi:nke, g-bùøda iz ərmjǎ:nəx cvetò:ų xmà:l lú:čke rǎ:tale. Z'dej ga (! regrat) pa iz mǎ:ma nabjėrava, da ga jé:mo u salà:t. Palé:įt, k-je ųruòče, se rá:da adžè:jam is kì:səlca. Dərgǎ:č pa Į:mamo ų saduųnjǎ:kə ana zacǎ:jtna jǎ:blana in 'več drù:gəx. Pò:l pa še né:įkej xrù:šk, pa á:na čè:įšję, ví:šje, bré:įsku, damá:če čiešple pa tud rì:bes in lé:įšnəke. Fì:k pa pər 'nas nè:įmama. Á:na dərvięsa sa že s'tar á:te pasà:dle, á:na pa mù:j á:te. Tut mì:dva iz brá:təm Į:mama ųsà:k sù:j drəvù:. Že pazí:m ųsà:ku lé:įtu kù:mej čà:kam spamlà:t.

Globočdol

Pumladá:nška dè:ila pər 'nəš damà:. Ná:še stà:ra xí:še je na sré:jt mè:jxne vəšì. Pret xí:še je zelenjà:vən vè:rt, adzà:t je pa sadaunjà:k. U zelenjà:unəm vè:rtu dè:ila má:ma, 'jəst ji pa pumá:gam. Á:te je vè:rt pret zj:mo preštj:xou in pugnù:ju, z'dej pa smo zrj:xtale že gredj:ce in usejà:le salà:to, ra'dəč, kuričnčək, kulerà:bo, kù:mare, pətər'səl in pusà:dle čjé:sən, čəbù:lo, šaluò:tko, fižùon in g'rəx. Mà:mo tut grjé:do, 'gʷor rá:stejo rà:zne rùože. Kò:dər smo iz mà:mo u zelenjà:unəm vè:rtu, sta á:te in mù:j b'rət u sadaunjà:ku. Tut nì:ma je muò:gu pumá:gat á:te, ker je pər obrezvà:nju in obžagvà:nju vè:j na 'təm ta stà:rəm dré:vju tré:ba 'it usà:ku pu lù:jtrax. Puá:l sta pa sá:mədva vè:je in drà:čje pusprá:ula in pugrá:bla kərtj:ne. 'Večkrat opazù:jeta tj:če, kə nà:jra:j gnè:zdjo na ta stà:rəm xrà:stu 'təm, má:u bul djá:ləč zdrà:vən nì:ve, u sadounjà:k pa xuòdjo pregà:njat mərčə:s, publiərat čè:šne in pj:t uó:do k ta stà:ri štjèrni. Okù:l štjèrne rá:ste lè:ip riégrat, kə buo z rumé:njx cvè:jt u xmà:l nariədu lé:ipe lù:čke, z'dej ga pa z mà:mo nabjəramo, de ga jé:mo u salà:t. Pulé:t, ku je ʷračj:na, pa se rá:da adžè:jam s kj:səlco. Mà:mo pa u sadounjà:ku en zguó:dən já:buk in 'več drù:gəx, puá:l pa še né:ikjə xrù:šk, pu é:no čè:išno in vj:šno, bré:jsku, dumá:če čjəšple, pa tut rj:bes in lé:išənke. Fj:k pa pər 'nəs nè:jmamo. É:nu dré:ujje je pusà:du že s'tər á:ta, é:nu pa á:te. Tut mj:dva z brá:təm mà:ma usà:k svù:j drevù:.. Že pužj:m usà:ku lé:itu kù:mej čà:kam pumlà:t.

Šentrupert (Vesela Gora)

Spumladá:nškje dā:la pər nəs damà:. Ná:šje stá:ra xí:šje stajj: na srá:d anje mǎ:xnje vəšì. Prat juo je vèrt, za juo pa sá:dən vèrt. Na vèrti punavà:t dā:la stà:ra má:ma, jəst ji pa pumá:gam. Á:ta je vèrt šje prat zj:mùo praštj:xau pa pugnù:ju, zděj smùo pa nariədlje šje grá:djə/grədiə pa pusjà:lje salà:ta, radč, ta-rdič kuričn, kulərà:ubuo, kù:mare, pətər'səl pa pusà:dlje č(j)á:sən, čəbù:la, šalò:tkuo, fežàu pa grəx. Mà:mùo tud ana grá:da, na kjeri sa/rá:steje vsjè sùortje rùožje. Ku smùo s stà:ra mà:mùo na vèrti, sta stà:r á:ta pa muj brát u sá:dənəm vèrti. Á:ta je muò:gu tud jj:ma pumá:gat, sej je trá:ba usà:k pu lù:jtrəx plà:zat, ku sje abrzù:je pa vǎ:je žà:ga na təm stà:rəm drá:vi. Puá:l sta pa samà: pusprá:ula vǎ:je pa frà:tje pa šje kərtj:ne pugrá:bla. Vjèčkat glièdata tj:čje. Tj: mà:je gnǎ:zda nǎ:rra:j na anmu stá:rmu xrà:sti, təm anmà:u buol djá:ləč strá:n pər (n)j:u. Na vèrt pa prj:deje gulà:žen pragà:jət, čǎ:šje jǎ:st pa udùo pj:t x ta stà:ri štjèrən. Tam akù:l rá:stje lǎ:p riégrat, g-buo iz armjá:nəx cvà:tu (/cvəjtj:vu) xmà:l nariədu lù:čkje, zděj pa ga z mà:mùo nabjəramùo za uòlnadga já:st. Pulá:t, ku je ʷruòčje, pa za žǎ:je rá:da jǎ:m kj:səlca. Dərgà:č mamùo pa na vèrti an ta pərcà:jtən já:buk pa vjèč drù:gəx, puá:(l) pa šje nǎ:kej xrù:šk, pu ana čǎ:šje pa vj:šna, brá:sku, čjəšplje, pa tud rj:bežən pa lǎ:šənkje. Fj:k pa pər nəs nǎ:mamùo. Anje drəviəsa je pusà:du žje stà:r á:ta, á:nje pa á:ta. Tud mj:dva z brá:təm mà:ma usà:k suj drəvù:.. Usà:k lǎ:t žje pužj:m kù:mej čà:kam, dje buo spumlà:t.

2.2 Soglasniški pojavi

Vsem obravnavanim dolenskim govorom je skupna izguba mehкости *lj* v *l* (bor. *petar'səl*, ambr. *čičšple* Tmn., glob. *čičšple* Tmn., šentr. *čičšplje* Tmn., *uòlnadga* Red.). Več razlik pa je pri *nj*: mehkost se izgubi v vzglasju in za soglasnikom v govoru Borovnice in Globočdola (bor. *vab ní:u* Med., *čičšna*, *višna*, glob. *nj:ma* Ddv., *nj:ve* Red., *čičšno* Ted., *višno* Ted.), nosnost se v vseh položajih izgubi v govoru Ambrusa in Šentruperta (ambr. *pred-jùo* Med., *pregà:jat*, *akù:l jìe* Red., *čičšje*, *višje* Tmn., šentr. *za jùo*, *pragà:jèt*, *čičšje*, toda v novejši besedi *višna*), kot *jn* sta oba elementa v medsamoglasniškem položaju ohranjena v govoru Borovnice (*pər vabrezvà:jni jən vabžəgvà:jni* Med.), kot *nj* pa v knjižno občutenih besedah v govoru Globočdola (*pər obrezvà:nju in obžagvà:nju* Med., *pregà:njat*). Le za borovniški govor sta značilna predstavná *j-* (*jən, jəmé:li svi*) in *v-* (*vá:če, pər vabrezvà:jni jən vabžəgvà:jni* Med., *vab ní:u* Med.). Vsi govori poznajo enake premene po zvonečnosti, kot so v knjižnem jeziku, le borovniški govor ima v izglasju premeno *-g* v *-h* (*fi:h* Rmn.), torej spirantizacijo. Nekateré spremembe soglasniških skupin so skupne vsem govorom; te so: *km-* v *xm-* (bor., ambr., glob., šentr. *xmà:l*), *pt-* v *t-* (bor., ambr. *tí:če*, glob. *tj:če*, šentr. *tj:čje*; vse Tmn.), le v govoru Globočdola pa se v skupino *zr* vrine *-d-* (*zdrà:vən*).

2.3 Oblikoslovni pojavi

Študentje smo se pri analizi oblikoslovja osredotočili predvsem na dvojino in srednji spol, posebnosti pri ponavljalnih glagolih v dolenski narečni skupini ni. Primeri so prikazani v preglednici 2.

2.3.1 Dvojina

V vseh obravnavanih dolenskih govorih je ohranjena le moška dvojina; ženska pa se je večinoma pomnožinila. Le deloma je ohranjena v govoru Borovnice, in sicer v pomožniku, ne pa tudi v preteklem deležniku (*svi urìedle*); posebnost je, da je ženska dvojina pomožnika drugačna od moške, in sicer *svi* : *sva*. Drugače je v govoru Ambrusa, kjer je dvojina ohranjena le v sedanjiku; končnica pomožnega glagola (*sma*) je tu zgolj posledica glasoslovnega pojava akanja, dvojina v pretekliku je prešla v množino.

2.3.2 Srednji spol

Po primerih iz besedil je srednji spol ohranjen v govoru Ambrusa, samo v množini v govorih Borovnice, Ambrusa in Globočdola. Govor Globočdola ima v ednini pri nekaterih besedah srednji spol ohranjen, pri drugih pa je prešel v moškega. V govorih Borovnice in Šentruperta je v ednini srednji spol prešel v celoti v moškega, samo v govoru Šentruperta je srednji spol v množini prešel v ženskega.

Preglednica 2

	Borovnica	Ambrus	Globočdol	Šentrupert
Dvojina	Dv. m. sp., sed.: <i>mædvà: z brá:tam</i> <i>mà:va.</i> Dv. m. sp., pret.: <i>sta bla vá:če jøn</i> <i>brà:t, sta sá:ma</i> <i>pasprá:ula jøn</i> <i>pagrá:bla, sta</i> <i>vapazvá:la.</i> Dv. ž. sp., pret.: <i>mædvè:ij svi urièdle</i> [...] <i>pasjà:le,</i> <i>jámé:ili svi, svi</i> <i>s stà:ra mà:ma</i> <i>dé:jlale, mædvè:ij</i> <i>pa svi ga nabrà:le.</i>	Dv. m. sp., sed.: <i>sta s'tgr á:te in</i> <i>muj-b'rgt, mi:dva iz</i> <i>brá:tgm ì:mama.</i> Dv. m. sp., pret.: <i>sta</i> <i>sá:ma pasprá:ula</i> [...] <i>pregrá:bla.</i> Dv. ž. sp., sed.: <i>sva</i> <i>is stà:ra mà:ma.</i> Dv. ž. sp., pret.: <i>sma 'smo' gredí:ce</i> <i>urièdle in pasjà:le</i> [...] <i>in pasà:dle.</i>	Dv. m. sp., sed.: <i>sta</i> <i>á:te in m̃ij: b'ræt.</i> Dv. m. sp., pret.: <i>sta sá:mædva</i> <i>pusprá:ula in</i> <i>pugrá:bla, m̃ij:dva z</i> <i>brá:təm mà:ma.</i> Dv. ž. sp., sed.: <i>smo</i> <i>iz mà:mo, z mà:mo</i> <i>nabięramo.</i> Dv. ž. sp., pret.: <i>smo zri:xtale in</i> <i>usejà:le.</i>	Dv. m. sp., sed.: <i>sta stà:r á:ta pa</i> <i>muj bràt, gliędata,</i> <i>m̃ij:dva z brá:tam</i> <i>mà:ma.</i> Dv. m. sp., pret.: <i>sta pa samà:</i> <i>pusprá:ula [...]</i> <i>pugrá:bla.</i> Dv. ž. sp., sed.: <i>sm̃uo s stà:ra</i> <i>mà:m̃uo, z mà:m̃uo</i> <i>nabięram̃uo.</i> Dv. ž. sp., pret.: <i>sm̃uo pa nariędlje</i> [...] <i>pusjà:lje [...]</i> <i>pusà:dlje.</i>
Srednji spol	Ed.: <i>en zguóðæn</i> <i>já:buk, svù:j</i> <i>drevù:, usà:k lé:jt.</i> Mn.: <i>é:na drevięsa.</i>	Ed.: <i>sù:j drøvù:,</i> <i>usà:ku lé:jt.</i> Mn.: <i>spamladá:nška</i> <i>dę:la, á:na dævięsa.</i>	Ed.: <i>en zguó:ðæn</i> <i>já:buk, é:nu dré:uje,</i> <i>svù:j drevi:ç, usà:ku</i> <i>lé:jt.</i> Mn.: <i>pumladá:nška</i> <i>dé:ila.</i>	Ed.: <i>an ta</i> <i>pærcá:jtæn já:buk,</i> <i>suj drøvù:, usà:k</i> <i>lã:t.</i> Mn.: <i>spumladá:n-</i> <i>skje dâ:la, anje</i> <i>drøvięsa.</i>

Preglednica 3

	Sovodnje	Lokev	Borovnica	Ambrus	Globočdol	Šentrupert
oče	<i>'ta:ta</i>	<i>'ua:će</i>	<i>vá:če</i>	<i>á:te</i>	<i>á:te</i>	<i>á:ta</i>
greda	<i>'kua:dre</i> Tmn.	<i>'li:æxe</i> Tmn.	<i>gredí:ce</i> Tmn.	<i>gredí:ce</i> Tmn.	<i>gredí:ce</i> Tmn.	<i>grá:dje/</i> <i>gradie</i> Tmn.
radič	<i>'je:drik</i>	<i>'rje:dăč</i>	<i>ra'dăč</i>	<i>ra'dăč</i>	<i>ra'dăč</i>	<i>radęč</i>
koleraba	<i>kole'ra:bu</i> Ted.	<i>kgra'va:de</i> Tmn.	<i>kalerà:ba</i> Ted.	<i>kà:ule</i> Ted.	<i>kulerà:bo</i> Ted.	<i>kulęrà:ubuo</i>
kumare	<i>kə'du:mærije</i> Tmn.	<i>'čy:mærice</i> Tmn.	<i>kú:mare</i> Tmn.	<i>kú:mare</i> Tmn.	<i>ký:mare</i> Tmn.	<i>ký:mare</i> Tmn.
česen	<i>'čje:snik</i>	<i>'čje:sæn</i>	<i>čje:sæn</i>	<i>čá:sæn</i>	<i>čje:sæn</i>	<i>č(j)á:sæn</i>
dračje	<i>'fra:ske</i> Tmn.	<i>d'ra:čeje</i> Tmn.	/	<i>drà:čeje</i>	<i>drà:čeje</i>	<i>frà:tje</i>
vodnjak	<i>pər 'pə:ču</i>	<i>x št'i:ærni</i>	<i>x št'iærni</i>	<i>x št'iærno</i>	<i>k št'iærni</i>	<i>x št'iærən</i>
regrat	<i>'rieęrat</i>	<i>'ja:jčnijk</i>	<i>rięgrat</i>	<i>škærb'i:nke</i> Tmn.	<i>rięgrat</i>	<i>rięgrat</i>
(regratove) lučke	<i>'pi:xælce</i> Tmn.	<i>'ly:čce</i> Tmn.	<i>lú:čke</i> Tmn.	<i>lú:čke</i> Tmn.	<i>lų:čke</i> Tmn.	<i>lų:čkje</i>
zgodnjo jablano	<i>z'ɣu:ædñu</i> <i>'ja:pku</i> Ted. ž	<i>ano z'ɣu:dno</i> <i>'ja:blañuo</i> Ted.	<i>en zguóðæn</i> <i>já:buk</i> Ted.	<i>ana zacá:jt-</i> <i>na já:blana</i> Ted.	<i>en zguó:dæn</i> <i>já:buk</i>	<i>an ta</i> <i>pærcá:jtæn</i> <i>já:buk</i>

3 LEKSIKA

V preglednici 3 so izpostavljene zanimivejše besede v vseh obravnavanih krajevnih govorih.

4 PRIMERJAVA MED PRIMORSKO IN DOLENJSKO NAREČNO SKUPINO

4.1 Soglasniški pojavi

S primerjavo soglasniških značilnosti govorov primorske in dolenske narečne skupine sva avtorici ugotovili naslednje: izgovor *nj* in *lj*, ki imata v knjižnem jeziku v izglasju in pred soglasnikom mehačani različici (*n'*, *l'*), se v obravnavanih narečnih govorih izgovarja zelo različno: v Sovodnjah v vseh položajih mehko (*ń*, *ĺ*), kot *nj* le v novejših besedah; v Lokvi *nj* ohrani, *lj* pa izgubi mehkost (*ń*, *l*); v vseh obravnavanih dolenskih govorih *lj* izgubi mehkost (*l*), na izgovor *nj* pa v nekaterih govorih vpliva položaj v besedi, tako da so možne naslednje različice: v Borovnici in Globočdolu *nj* ali izgubi mehkost (*n*) ali se ta uresniči pred *n* (*jn*), v Ambrusu in Šentrupertu pa se izgubi nosnost (*j*). Trdi *l* pred zadnjimi samoglasniki se govori le v primorski Lokvi, protetična/predstavna *j* in *u/v* pa v primorski Lokvi in dolenski Borovnici. Tako primorski kot dolenski govori poznajo premeno po zvonečnosti; razlika je le pri *g*, ki je zaradi spirantizacije v vseh položajih v primorskih govorih izgovorjen priporniško tudi v izglasju (*ɣ* : *-h*); samo v izglasju ima pripornik *-h* namesto *-k* še dolenska Borovnica. Samo primorska Lokev pozna narečno palatalizacijo/mehčanje mehkonebnikov *k g* (*ɣ*) *h* v *ć j š* pred sprednjimi samoglasniki in mehek izgovor nekaterih *č/ć*. Vsem govorom sta skupni spremembi soglasniških skupin *km-* v *xm-* in *pt-* v *t-*, druge so lastne posamičnim govorom.

4.2 Dvojina

Izguba dvojine v vseh spolih v Sovodnjah in malo ostankov v moškem spolu v Lokvi, popolna izguba ženske dvojine v obeh vzhodnodolenskih govorih, delna izguba v Ambrusu in ohranjena le v Borovnici, celo s posebno, od moške drugačno obliko (razlago gl. v Jakop 2008: 113), potrjuje ugotovitev, da dvojina v slovenskih narečjih slabi pod vplivom romanskih jezikov in hrvaščine (Jakop 2008: 142) ter da dvojinske oblike tudi v naših osrednjih narečjih, kamor spada dolensko narečje, težijo k močnejšemu sovpadanju z množino in se torej izgublajo (Jakop 2008: 19).

4.3 Srednji spol

Srednji spol je v ednini ohranjen v obeh primorskih govorih, v dolenskem Ambrusu in deloma v Globočdolu, v Borovnici in Šentrupertu ter deloma v Globočdolu pa se je maskuliniziral (prešel v moški spol). V množini je ohranjen v dolenskih Borovnici, Ambrusu in Globočdolu, v primorskih Sovodnjah (za Lokev ni podatka)

in (vzhodno)dolenjskem Šentrupertu pa je prišlo do feminizacije (prehoda v ženski spol). To se ujema z Logarjevimi ugotovitvami, da je velik del slovenskih narečij in krajevnih govorov samostalnike srednjega spola v ednini in dvojini maskuliniziral, v množini pa njihovega spola večinoma ni spremenil oz. je ta le po obliki ostal srednji, po občutku govorcev pa je prešel v ženskega. Pojav maskulinizacije sta narekovala glasoslovni razvoj in oblikoslovna analogija, saj so bile razen imenovalnika in tožilnika ednine vse druge sklanjatvene končnice samostalnikov srednjega in moškega spola enake (Logar 1996: 9). Po ugotovitvah Vere Smole se slovenska narečja glede na ohranjenost srednjega spola v ednini delijo na štiri skupine: (1) srednji spol je ohranjen, (2) srednji spol se je maskuliniziral, (3) srednji spol se je feminiziral in (4) nekateri samostalniki ostanejo srednjega spola, drugi se ali ferminizirajo ali maskulinizirajo, možna je tudi feminizacija in maskulinizacija (Smole 2006: 129). V Šentrupertu, kamor sega pojav iz štajerske narečne skupine, je srednji spol v množini feminiziran tudi v Sovodnjah (*na'ti:stix 'star:ix 'driɛvax*), kar pomeni, da prevzame končnice *a*-jevske sklanjatve. Feminizacija nekaterih samostalnikov srednjega spola je dokazana značilnost narečnih skupin ob reki Soči (gre za manjše žarišče tega pojava v primerjavi s koroško, štajersko in panonsko narečno skupino) (Smole 2006: 131).

4.4 Tvorba ponavljalnih glagolov

Posplošeno nedoločniško osnovo tudi k sedanjim oblikam ponavljalnih glagolov poznata samo govora primorske narečne skupine.

5 ZAKLJUČEK

S terenskim posnetkom, zapisom in analizo vsebinsko zelo podobnih besedil smo se študentje šele prav zavedeli dejansko velike raznolikosti slovenskih narečnih govorov na vseh jezikovnih ravneh. Projekt in sam predmet Slovenska narečja sta nam predstavljala velik izziv, saj smo se naučili fonetično-fonološkega transkribiranja v pisavi ZRCola in analiziranja krajevnih govorov v primerjavi s knjižnim jezikom. S tem smo si pridobili dragoceno izkušnjo, marsikdo pa tudi večje spoštovanje tako do lastnega kot tudi drugih narečnih govorov. Pri vsem tem pa nam je bilo v čast tudi mednarodno sodelovati s celovškimi študenti.

LITERATURA

- Jakop 2008** = Tjaša Jakop, *Dvojina v slovenskih narečjih*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008.
- Logar 1996** = Tine Logar, *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*, ur. Karmen Kenda-Jež, Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 1996.
- Smole 2006** = Vera Smole, Lingvogeografska obdelava spola v ednini: samostalniki srednjega spola na -o v slovenskih narečjih, *Slavistična revija* 54 (2006), posebna številka, 125–136.

Priloga: Predloga v knjižnem jeziku

Pomladanska dela pri nas doma

Sestavila Vera Smole

Naša stara hiša je/stoji sredi majhne vasi. Pred njo je zelenjavni vrt, za njo pa sadovnjak. Zelenjavni vrt obdeluje babica, jaz pa ji pomagam. Oče je vrt že pred zimo prelopatal in pognojil, zdaj pa sva uredili gredice in posejali solato, radič, korenček, kolerabo, kumare, peteršilj ter posadili česen, čebulo, šalotko, fižol in grah. Imava tudi gredo, na kateri rastejo razne cvetice. Ko/kadar sva z babico v zelenjavnem vrtu, sta dedek in moj brat v sadovnjaku. Tudi njima je moral pomagati oče, saj je pri obrezovanju in obžagovanju vej na tem starem drevju treba plezati visoko po lestvi. Potem pa sta sama veje in dračje pospravila ter pograbila krtine. Večkrat opazujeta ptice, ki najraje gnezdiijo na starem hrastu, tam malo bolj daleč stran pri njivi, v sadovnjak pa prihajajo preganjat mrčes, obirat češnje in pit vodo k staremu vodnjaku. Okrog njega raste lep regrat, ki bo iz rumenih cvetov kmalu naredil lučke, zdaj pa ga z mamó nabirava, da ga jemo v solati. V vročih poletnih dneh pa se rada odžejam s kislico. Sicer pa imamo v sadovnjaku eno zgodnjo jablano in več drugih, potem pa še nekaj hrušk, po eno češnjo in višnjo, breskev, domače slive, pa tudi ribez in lešnike. Fig pa pri nas nimamo. Nekatera drevesa je posadil že dedek, nekatera pa oče. Tudi midva z bratom imava vsak svoje drevo. Že pozimi vsako leto komaj čakam pomladi/na pomlad.

SUMMARY

Some dialect characteristics in selected local Slovenian dialect texts of the Littoral and Lower Carniolan dialect groups

Field recordings, transcriptions, and analysis of texts very similar in content raised the student authors' awareness of the great diversity of Slovenian local dialects at all linguistic levels. The project and course in Slovenian dialects presented a great challenge to them because they learned how to phonetically transcribe texts and analyze local dialects in comparison with standard Slovenian. This offered them valuable experience, and many of them also developed greater respect for their own subdialects as well as others. It also offered the opportunity to work with students from Klagenfurt.

KRUNOSLAV PUŠKAR

GERMANIZMI U FRAZELOGIJI KAJKAVSKOGA GOVORA GRADA KRIŽEVACA

COBISS: 1.01

Germanizmi v frazeologiji kajkavskega govora mesta Križevci

Prispevek obravnava frazeme v govoru mesta Križevci, ki vsebujejo vsaj en germanizem; zbrani so bili med raziskovanjem narečja na terenu. Čeprav so germanizmi v hrvaškem standardu in v hrvaških narečjih izčrpno raziskani, morda celo bolj kot druge izposojenke v hrvaškem jeziku, so bile frazeološke zveze, pri katerih je vsaj ena od sestavin germanizem, v jezikoslovnih prispevkih le delno in občasno predmet raziskovanja in opisovanja. Tako kot germanizmi sami tudi frazemi, ki so sestavljeni z vsaj enim germanizmom, namreč predstavljajo pomembno izročilo v besednem zakladu, ki zaradi generacijskih razlik čedalje bolj izginja ali prehaja v pasivno plast besedja. Treba je torej opraviti obsežnejše raziskave, da bi to snov čim prej zbrali in analizirali. Ta prispevek analizira 187 zbranih frazemov glede na njihovo zgradbo in vsebino. Ker doslej niso bile opravljene podrobnejše narečne raziskave organskih govorov v podkalniškem Prigorju, gre za prispevek k vsem prihodnjim celostnim raziskavam in zbiranje celotnega frazemskega zaklada tega območja, ki bo pokazal besedne in frazeološke posebnosti in podobnosti glede na druge govore na Hrvaškem in tudi glede na standardno hrvaščino. **Ključne besede:** narečna frazeologija, kajkavsko narečje, stično jezikoslovje, nemščina

Germanisms in the phraseology of the Kajkavian dialect of the town Križevci

This article analyzes phrasemes with a German constituent in the dialect of the town of Križevci, collected during dialectology field research. Although Germanisms have been exhaustively investigated in standard and substandard Croatian, perhaps even better than other loanwords in Croatian, phraseological units with one or more German constituents have often been only sporadically and fragmentarily studied and described in articles dealing with language contact. Phrasemes with a German constituent, just like Germanisms themselves, comprise important lexical heritage that is increasingly disappearing due to generational differences or is becoming part of passive language knowledge, which is a compelling reason for more exhaustive investigations to gather and analyze this disappearing lexical stock before it is too late. This article analyzes 187 collected phrasemes with regard to their structural and semantic features. Because detailed dialectology field studies of local dialects of the Prigorje area have not been conducted until now, this article is a contribution to future comprehensive investigations of the entire phraseological corpus of that area, which would in effect show its own lexical and phraseological features in comparison to other Croatian dialects, and to standard Croatian as well.

Keywords: dialectal phraseology, Kajkavian dialect, contact linguistics, German

1 UVOD

Frazeologija, jedna od najmlađih lingvističkih disciplina, osamostaljuje se iz leksikologije u bivšem Sovjetskom Savezu sredinom 20. stoljeća i otada se nastavlja samostalno razvijati, dok se hrvatska frazeologija počinje razvijati u drugoj polovici 20. st., već početkom 70-ih godina (Fink-Arsovski 2002: 6). Premda se frazeologiju najčešće ugrubo opisuje kao jezikoslovnu disciplinu u kojoj leksikologija ima dodirnih točaka sa sintaksom, semantikom i stilistikom, nerijetko izostaje njezina sveobuhvatna definicija jer se većinom najviše pozornosti poklanja što jasnijoj definiciji frazema. Međutim, jedna od najopširnijih i najzornijih definicija frazeologije ipak bi bila definicija Antice Menac (1978: 219) koja kaže kako »[f]razeologiju jednoga jezika tvore izrazi čvrsto vezane strukture, nastali na različite načine i pridošli iz različitih izvora, koji svi zajedno na specifičan način odražavaju i ilustriraju tip mišljenja, odnos prema stvarnosti, povijesne reminiscencije, vezu s okolnim svijetom i još mnogo toga, karakterističnog za jednu jezičnu zajednicu.« Premisa svakog znanstvenog bavljenja frazeologijom trebala bi tako prema toj definiciji, a i prema našem mišljenju, biti sintaktička, semantička i stilistička analiza karakteristika svih prikupljenih frazeoloških izraza pojedinog idioma, a sve to u svrhu osvjetljavanja jezične slike društva i kulture u kojima su oni nastali.

2 O FRAZEOLOŠKOM FONDU HRVATSKOG JEZIKA

Posebnost društva i kulture igraju važnu ulogu kod proučavanja frazeologije što za posljedicu ima više aspekata proučavanja frazeologije. Frazeologija se može proučavati prema podrijetlu i proširenosti uporabe (internacionalna, nacionalna i posuđena frazeologija) i prema područnoj raslojenosti (dijalekatna i regionalna frazeologija) (usp. Fink Arsovski 2002: 5; Menac – Fink Arsovski – Venturin 2014: 6). Premda je to uobičajena i već uvriježena podjela, mi smo frazeme prema podrijetlu podijelili na sljedeći način:

- (a) **međunarodne frazeme**, odnosno frazeme koji su potvrđeni i u drugim europskim ili svjetskim jezicima. To su najčešće biblijski, mitološki i povijesni frazemi koji se mogu susresti u svakodnevnom životu poput: **nevjerni Toma** ‘sumnjičavac, sumnjičav čovjek’, **Ahilova peta** ‘ranjivo mjesto *čije*, slaba strana *čija*’, **Potemkinova sela** ‘uljepšavanje činjenica, opsjenarstvo’ itd.
- (b) **slavenske**, poput: **hrabar kao lav** ‘vrlo hrabar’, **glup kao panj** ‘vrlo glup’, **pocrvenjeti kao paradajz** ‘biti vrlo crven’ itd. (usp. Fink Arsovski 2002).
- (c) **hrvatske nacionalne**, odnosno frazeme koji su karakteristični za čitavo hrvatsko područje poput: **otkriti / otkrivati Ameriku** ‘objaviti / objavljivati već davno poznatu stvar’, **biti (naći se) u čijoj koži** ‘biti / naći se u istoj situaciji *s kim*’, **pošto-poto** ‘svakako, pod svaku cijenu’ itd.
- (d) **hrvatske regionalne frazeme**, odnosno frazeme koji su tipični za jednu od hrvatskih regija, kao što su sljedeći frazemi koji se prvenstveno javljaju u kaj-

kavskim idiomima poput: **drek na šibici** ‘nešto beznačajno; nešto nevažno’, **držati se ko mila Gera** ‘prenemagati se, prenavljati se’, **na sveto nigdarjevo** ‘nikada’ itd.

- (e) i **lokalizme**, odnosno frazeme koji su potvrđeni samo u jednom dijalektu, pojedinoj skupini govora ili u samo jednom govoru poput: **biti kaj k čemu** ‘vrijediti, biti u snazi; dobro izgledati’, **zaletavati se kak đurek** ‘biti ratoboran’, **zden kak kača** ‘vrlo hladan’ itd. (usp. Menac-Mihalić 2011: 482–83).

Iako je hrvatska frazeologija ponešto kasnila u razvitku za svjetskim frazeologijama, danas se može pohvaliti mnogim vrijednim monografijama i znanstvenim radovima koji svjedoče o njezinoj zrelosti i o njenom visokom mjestu u svijetu s obzirom na znanstvenost same obrade frazema. Međutim, to se može tvrditi ponajviše u vezi s obradom međunarodnih, slavenskih i hrvatskih nacionalnih frazema, dok je obrada hrvatskih regionalnih frazema i lokalizama, premda uvelike istraživana, još uvijek nedovoljno istražena.

3 ISTRAŽIVANJE DIJALEKATNE FRAZELOGIJE

Naime, dijalekatna i regionalna frazeologija postaju sve zanimljivije istraživačima tek krajem 20. stoljeća pa stoga Matešić (1995: 83) s pravom ističe kako »[h]rvatska se frazeologija, kao nova jezikoslovna disciplina, do sada bavila isključivo standardom, dok su povijesna i dijalekatna frazeologija bivale zanemarivanima«, a isto zaključuje i Turk (1997: 313) koja na samom kraju stoljeća kaže da »[u] dijalektologiji je, međutim, zanimanje za frazeološke teme još uvijek oskudno.« No upravo s tim i takvim zaključcima počinje se na području dijalekatne i regionalne frazeologije objavljivati sve više radova (usp. Bogović 1996; Turk 1997; Matešić 2006; Kovačević – Bašić 2012), a ubrzo nakon pojedinih radova i sve više monografija (usp. Menac-Mihalić 2005; Maresić – Menac-Mihalić 2008; Menac-Mihalić – Menac 2011),¹ što nam mnogo govori o tome koliko je posla na tim poljima zapravo učinjeno u razdoblju od 20 godina, odnosno nakon navedene Matešićeve lamentacije.

4 VAŽNOST ISTRAŽIVANJA DIJALEKATNIH FRAZEMA

Najveći razlog istraživanja dijalekatnih frazema su generacijske razlike koje dovode do promjena u frazeološkom inventaru pojedinog organskoga govora i prelaska

¹ Veliko značenje nabrojanih monografija jest u tome što su u njima obrađeni i frazemi velikog broja dijalekata istog narječja, čime je omogućen strukturni i značenjski pregled pojedinih frazema kroz prizmu istog narječja na zavidnoj znanstvenoj razini. Npr. u Menac-Mihalić (2005) obrađena je frazeologija novoštokavskih ikavskih govora, u Maresić – Menac-Mihalić (2008) frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora, a u Menac-Mihalić – Menac (2011) frazeologija splitskoga govora.

većine frazema iz aktivnog u pasivni sloj.² Naime, određeni se frazemi prestaju aktivno upotrebljavati jer novijim generacijama najčešće nije poznata koja od leksičkih sastavnica frazema zato što se ponajprije prestao upotrebljavati i sâm predmet, stvar ili pojava na koje se taj leksem odnosio. U tom slučaju ili dolazi do supstitucije tog leksema (npr. leksem *korpa* se zamjenjuje s proširenijim i stoga transparentnijim leksemom *košara* u frazemu **dobiti korpu** ‘biti odbijen’) ili se gubi čitavi frazem ako se ne nađe adekvatna semantička leksička zamjena njegove netransparentne sastavnice. Iz tog razloga potrebno je što prije istražiti organske govore u čijoj je frazeologiji »sabijena« leksička i kulturna baština, tj. konzervirano konvencionalno znanje koje se dulje čuva u frazemu negoli u samom, izoliranom leksemu. Važno je, kako ističe Malnar (2011: 171), prepoznati »vrijednost frazema kao nositelja leksičkoga blaga koje nestaje iz svakodnevne komunikacije« i frazeologije čija konzervativnost čuva to leksičko blago.

Naravno, prilikom istraživanja dijalekatne frazeologije ne bi se trebalo ograničiti na već arhaični frazeološki inventar koji je u procesu nestajanja, nego bi se trebale istraživati i inovacije u frazeološkom inventaru pojedinog organskoga govora. Primjerice, relativno noviji frazemi kao što su **ko da je atomska <bomba> opala** ‘neuredno je što’ i **ko da je tenk prek koga prešal** ‘umoran je tko; loše izgleda tko’ trebali bi se popisati i analizirati bez obzira na pretežnu standardnojezičnost pojedinih sastavnica i njihovu recentnost u pogledu nastanka u odnosu na starije frazeme. Također, dijalekatna bi frazeologija trebala uzeti u obzir i žargonsku frazeologiju, čestu u govoru mladih, ako se ona upotrebljava i kod govornika srednje dobi, kao što je to slučaj sa sljedećim frazemima: **biti u depri** ‘klonuti; biti neraspoložen; biti u depresiji’, **biti u muvingu** ‘biti u intenzivnom kretanju; biti sudionik mnogih događanja’ i već čitavim frazemskim gnijezdima sa sastavnicom *bed*: **bez beda** ‘bez problema’, **biti bed** ‘biti problem’, **biti u bedu** ‘klonuti; biti neraspoložen; biti u depresiji’, **pasti / padati u bed** ‘klonuti; postati / postajati neraspoložen; postati / postajati depresivan’ itd. Premda su dijalekt i žargon dvije različite razine jezika, neosporan je sve veći utjecaj žargona na dijalekt. Kako se na temelju posljednjih primjera može vidjeti, osjetljiv je i velik utjecaj anglizama na frazeološki inventar organskih govora u posljednje vrijeme, što je još jedan razlog da se organski govori frazeološki što prije istraže, jer kako sažeto zaključuje Matešić (1995: 88), »[i]zučavanje dijalektalne (i povijesne) frazeologije doprinosi poniranju u kulturu, i povijest i razvitak jezika.«³

2 Primjerice, frazemi **pod štrof** ‘pod kaznu’, **biti na najgi** *što, tko* ‘biti pri kraju što; biti na umoru, biti na samrti’ i **biti v cajtnotu** ‘biti u vremenskoj stisci’ su na tome putu zbog svojih u današnje vrijeme netransparentnih sastavnica (germanizama). Međutim, frazemi **piti ko smuk** ‘mnogo i često piti’ i **vrteti se ko čigra** ‘biti stalno u pokretu /ob. o djeci/’ vrlo su učestali usprkos netransparentnosti svojih sastavnica (*smuk* i *čigra*) kod većine mlađih govornika.

3 Utjecaj je engleskog jezika u posljednjih nekoliko desetljeća sve veći, što se osim po navedenim frazemima u dijalektima vidi i po nekim sve učestalijim frazemima u standardu poput **biti vrući krumpir** (engl. *to be a hot potato*), **dati / dobiti zeleno svjetlo** (engl. *to give / get*

5 ISTRAŽIVANJA GERMANIZAMA I FRAZEMA KOJIMA JE JEDNA OD SASTAVNICA GERMANIZAM U HRVATSKOM JEZIKU

Za potrebe ovog rada osvrnut ćemo se na samo jedan dio dijalekatnih frazema: na one dijalekatne frazeme kojima je barem jedna od sastavnica germanizam. Naime, opće je poznato da je njemački jezično-kulturni krug uvelike utjecao na hrvatske idiome što je za posljedicu imalo prilagodbu brojnih germanizama na hrvatskom jezičnom području: od lokalnih govora pa sve do samog standarda. Štoviše, do danas su germanizmi u hrvatskim idiomima jako dobro istraženi te bismo se čak usudili reći da su istraženi bolje od drugih aloglotskih elemenata. Međutim, prilikom opsežnih istraživanja germanizama na hrvatskom području najveći je dio pozornosti ipak bio posvećen samo istraživanju leksema s njemačkom provenijencijom, dok su moguće frazeološke sveze s tim leksemima često padale u drugi plan.

Što se tiče dodirnojezikoslovnih monografija (ili disertacija) koje su u određenoj mjeri posvetile pozornost i frazemima kojima je barem jedna od sastavnica germanizam, trebalo bi izdvojiti Piškorec (1997; 2001; 2005), Stojić (2005), Štebih (2006), Binder (2006), Štebih Golub (2010) i Glovacki-Bernardi – Hölbling Matković – Petrušić-Goldstein (2013), dok se od dodirnojezikoslovnih radova čiji su glavni interes bili upravo frazemi kojima je jedna od sastavnica germanizam mogu izdvojiti samo Ivanetić (2002), koja se bavila analizom poznavanja 70-ak takvih frazema kod studenata iz različitih dijelova Hrvatske, i Talanga (2009), koji je analizirao čak 172 takva frazema. Šteta je što i drugi istraživači njemačko-hrvatskih jezičnih dodira nisu uočili važnost istraživanja frazeoloških jedinica s aloglotskim elementom koje su najčešće raširenije od samih aloglotskih elemenata, ali zbog generacijskih razlika sve više nestaju iz aktivne uporabe. Iz tog se razloga ovim člankom želi dati skroman prilog i poticaj budućim proučavanjima i istraživanjima frazema kojima je barem jedna od sastavnica germanizam.

Prije nego što prijedemo na naše istraživanje frazema kojima je jedna od sastavnica germanizam, željeli bismo unaprijed istaknuti kako u našem frazeološkom korpusu nismo razgraničili one frazeme kojima je sastavnica germanizam, a koji su rezultat posuđivanja ili kalkiranja, npr. **imati koga na piku / imati pik na koga** (njem. *einen Pik auf jemanden haben*), od frazema kojima je sastavnica germanizam, a koji su rezultat samostalnog nastanka na hrvatskom govornom području, npr. **držati se kaj aufenger** ‘držati se ukočeno’, nego smo se povelj

3 *the green light*), **uzmi ili ostavi** (engl. *take it or leave it*) itd., ali i po frazemima kojima je jedna od sastavnica anglicizam (usp. gore navedene frazeme sa sastavnicama *bed* i *moving*). Međutim, to ne znači da je zbog dominacije anglicizama ograničen ili onemogućen daljnji frazeološki doprinos germanizama. Naprotiv, kao posljedica jezične kreativnosti i dalje su česti frazemi kojima je jedna od sastavnica germanizam, poput u posljednje vrijeme popularnih frazema **do (preko) iberu / u iberu** do kraja, u potpunosti; do krajnjih granica’ itd.

cjelovitim pristupom. Međutim, u budućim bi istraživanjima trebalo više pozornosti pokloniti mjestu nastanka pojedinih frazema i podvrgnuti ih zasebnim analizama.⁴

6 ISTRAŽIVANJE FRAZEMA GRADA KRIŽEVACA KOJIMA JE JEDNA OD SASTAVNICA GERMANIZAM

Mjesto našeg istraživanja frazema kojima je sastavnica germanizam bio je grad Križevci koji dosada općenito nije bio podvrgnut detaljnijim frazeološkim istraživanjima. Prije našeg se rada jedino već spomenuta monografija *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima* Jele Maresić i Mire Menac-Mihalić iz 2008. godine dotaknula križevačke frazeologije čime je postavila temelj za daljnja frazeološka istraživanja (usp. i Menac-Mihalić 2007: 23–38). Kako su autorice te monografije utvrdile, frazemi se križevačkoga govora, kao i podravske govora, dijele na svoja tri osnovna strukturna tipa (fonetsku riječ, svezu riječi i rečenicu), ali se sadržajno uvelike razlikuju od frazema drugih kajkavskih govora i standardnog jezika, što ih čini zanimljivima za istraživanje. Mi smo se u našim početnim istraživanjima ograničili samo na frazeme kojima je jedna od sastavnica germanizam u osam organskih govora potkalničkoga Prigorja,⁵ a danas je istraživanje njihova sveobuhvatnog leksika i frazeologije u tijeku. Međutim, za potrebe ovog rada odlučili smo ograničiti se na grad Križevce i prikazati samo jedan dio prikupljenog frazeološkog fonda.

Što se tiče jezičnih osobina govora grada Križevaca, na njegovu se području danas govori urbanom kajkavštinom sa sve manjim brojem izvornih kajkavskih jezičnih osobina, dok je njegovo zaleđe konzervativnije.⁶ Uzroci gubitka izvor-

4 Kad smo već spomenuli kalkiranje u frazeologiji, treba napomenuti kako je u hrvatskoj frazeologiji prisutno vrlo mnogo frazema kalkiranih prema njemačkom uzoru: npr. **ko mačka oko vruće kaše** (njem. *wie die Katze um den heißen Brei*), **mlatiti praznu slamu** (njem. *leeres Stroh dreschen*), **staviti komu bubu u uho** (njem. *jemandem einen Floh ins Ohr setzen*), **učiniti komu medvjedu uslugu** (njem. *jemandem einen Bären dienst erweisen/leisten*), **živjeti (biti) kao pas i mačka** (njem. *wie Hund und Katze leben*) itd., koji pokazuju značajno strukturno i semantičko preklapanje (međujezičnu konvergenciju), a time i velik njemački utjecaj na frazeološkoj razini. Naravno, budući da se neki od tih frazema javljaju i u drugim europskim jezicima, teško je uvijek pouzdano potvrditi njemački utjecaj. To se najbolje može vidjeti u frazemima poput **biti u sedmom nebu** (njem. *im siebten Himmel sein*, tal. *essere al settimo cielo*) ili **kupiti mačka u vreći** (njem. *die Katze im Sack kaufen*, tal. *comprare la gatta nel sacco*) koji zbog intenzivnih dodira hrvatskog jezika s njemačkim i talijanskim jezikom mogu biti primjeri njemačkog, ali i talijanskog frazeološkoga kalka (o takvim problemima usp. Turk 2013). Sve nam to svjedoči o raznolikosti hrvatskog frazeološkog fonda, ali i o potrebnim daljnjim istraživanjima njegova podrijetla (Jernej 1996: 265).

5 Osim govora grada Križevaca u naša smo istraživanja uključili i govor prigradskog naselja Malog Potočeca te govore sela Apatovca, Dedine, Gračine, Miholca, Povelica i Zaištovca. Premda su istraživanjem pokazane velike sličnosti u frazeološkom korpusu, pokazane su i značajne razlike koje bi također bilo potrebno usporediti i analizirati.

6 Svakako bi valjalo istražiti trenutačne jezične značajke autohtonih Križevčana, posebice kod govornika mlađe i srednje dobi, budući da recentnijih istraživanja nema, a promjene su u govoru sve veće.

nih kajkavskih jezičnih osobina ponajviše su blizina grada Zagreba koja utječe na doseljavanje stanovnika koji govore drugim dijalektom, ali i na mnoge jezične inovacije u gradu Križevcima koje posreduju stanovnici koji ili rade u metropoli ili, što je najčešće slučaj, studiraju ondje. Velik utjecaj na promjene u križevačkom jezičnom repertoaru imaju i mediji sa svojim posredovanjem standardnog jezika.

6.1 Korpus frazema kojima je jedna od sastavnica germanizam

Naš korpus frazema kojima je jedna od sastavnica germanizam prikupljao se usporedno s ostalom građom kroz period od pet godina (2010. – 2015.). Prvenstveno smo pomoću upitnika provodili usmjereno istraživanje na ispitanicima, odnosno ispitivali smo one leksičke i frazeološke značajke za koje smo pretpostavljali da se u pojedinom govoru nalaze, dok smo manji dio korpusa prikupili u spontanom razgovoru s ispitanicima. U našem smo se istraživanju usredotočili isključivo na ispitanike starije dobi jer smo smatrali da ćemo kod njih uspjeti potvrditi kako najveći broj germanizama tako i frazema kojima je jedna od sastavnica germanizam.⁷ Sveukupno je našim istraživanjem frazema kojima je jedna od sastavnica germanizam u govoru grada Križevaca potvrđeno 187 frazema, koji se u ovom radu detaljno analiziraju.

6.2 Analiza korpusa frazema kojima je jedna od sastavnica germanizam

Cilj je ovog rada prije svega strukturna i semantička analiza frazema kojima je jedna od sastavnica germanizam. Sintaktička se analiza u ovome radu zbog ograničena prostora neće izvršiti. Kako bismo dobili bolji uvid u križevački frazeološki fond u odnosu na hrvatski standardnojezični frazeološki fond, usporedili smo prikupljeni korpus s primjerima iz *Hrvatskog frazeološkog rječnika* (Menac – Fink Arsovski – Venturin 2014). Time smo htjeli utvrditi razlike, ali i sličnosti, u frazeologiji u dvama sustavima s obzirom na strukturu i sadržaj frazema.

6.2.1 Strukturna analiza

U ovome dijelu utvrđujemo gramatičke kategorije frazemskih sastavnica s obzirom na njihova tri osnovna strukturna tipa: fonetsku riječ, svezu riječi i rečenicu.

6.2.1.1 Frazemi fonetske riječi

Frazemi fonetske riječi⁸ najniža su frazeološka jedinica koja se najčešće sastoji od jedne autosemantičke i jedne (ili više) sinsemantičke riječi s kojima čini jednu akcenatsku cjelinu (usp. Fink-Arsovski 2002: 8; Menac – Fink Arsovski – Venturin

7 Na ovome bih mjestu zahvalio ispitanicima, bračnom paru Muretić, Nadi (1934.) i Božidaru (1930. – 2015.), na nesebičnoj pomoći prilikom istraživanja germanizama, a samim time i frazema kojima je jedna od sastavnica germanizam, u govoru grada Križevaca.

8 Poznate su frazeološke rasprave o neuvrštavanju frazema fonetskih riječi u punopravne frazeološke jedinice zbog mišljenja da najmanje dvije sastavnice u frazemu svakako moraju biti punoznačne (usp. Matešić 1982: VI). Međutim, mi ćemo se u ovome radu prikloniti stavovima drugih (npr. Fink 2000: 91–98) koji fonetsku riječ smatraju frazemom s obzirom da ispunjava sva svoja četiri obvezatna uvjeta (usp. Menac 1994: 161).

2014: 6). Premda su u našem istraživanju najmanje potvrđeni, takvi su frazemi u govoru jako česti. U našem su prikupljenom korpusu frazema ovjereni sljedeći frazemi fonetske riječi (N = 15).

Tablica 1

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem (s drukčijim značenjem) ^{8a}
bes pardona^{8b}	‘otvoreno, bez ustručavanja’	■ ^{8c} bez pardona
do plafona	‘do kraja, u potpunosti’	◇ došlo je (doći će) do plafona <i>što</i> ‘došlo je (doći će) do krajnjih granica <i>što</i> , ne može se više izdržati <i>što</i> ’
i fertik	‘i gotovo!, nema rasprave!’	◆ pa (i) kvit
i kvit	‘i gotovo!, nema rasprave!’	■ pa (i) kvit
i šlus	‘i gotovo!, nema rasprave!’	◆ pa (i) kvit
z štosa	‘iz hira; za šalu’	■ iz štosa (fore, vica)
na ho-ruk	‘na brzinu; u jednom potezu’	◆ na ho-ruk [rješavati, raditi itd.] ‘na brzinu; nepromišljeno; bez pripreme [rješavati, raditi itd.]’
na papiru	‘napismeno’	◇ crno na bijelo (bijelom)
od šuba	‘odmah, smjesta, od prve’	■ od šuba
pod gasom	‘pripit, pijan’	■ pod gasom (parom)
pod mus	‘bez pogovora’	■ pod moraš (mus)
pod štrof	‘pod kaznu’	
v hipu	‘u trenu, odjednom’	■ u hipu
v paketu	‘sve zajedno’	
za hec	‘za smijanje’	◇ <to je> za krepati (kreat) <!> ‘<to je> smiješno (nevjerojatno, zaprepašujuće)<!>, <to je> da ne povjeruješ<!>’

Budući da se u ovoj skupini nerijetko radi o imeničnim frazemima, najčešća je struktura i u našem korpusu, sasvim očekivano, *prijedlog + imenica*.

6.2.1.2 Frazemi skupa riječi

Frazemi skupa riječi (ili *frazemske sintagme*) (N = 122) središnja su i najfrekventnija frazeološka jedinica koja se sastoji od najmanje dviju autosemantičkih riječi s najmanje dvjema akcenatskim cjelinama (usp. Fink-Arsovski 2002: 8). Frazemi

- 8a Kod navođenja standardnojezičnog frazema značenje će se navoditi jedino u slučaju ako ono odudara od dijalekatnog frazema.
- 8b Budući da se dijalektološka (uključujući i akcentološka) istraživanja potkalničkog Prigorja još uvijek vrše, ovdje analiziranu građu nismo naglasili.
- 8c Simbol ■ predstavlja potpuno ekvivalentne frazeme, simbol ◆ djelomično ekvivalentne frazeme, a simbol ◇ frazeme s različitom slikom unutar istog frazetskoga koncepta. Za detaljno objašnjenje simbola ■, ◆ i ◇ vidi odjeljak 6.2.3 ovog rada.

skupa riječi dijele se obično u dvije skupine: nezavisne i zavisne. Dok se nezavisna skupina frazema skupa riječi sastoji od dviju sastavnica spojenih suprotnim, sastavnim ili rastavnim veznicima, čime povezuju pojmove srodna (npr. **od tuge i jada**) ili suprotna značenja (npr. **i dan i noć**), zavisna se skupina frazema skupa riječi sastoji od najmanje dviju sastavnica s rekcijским odnosom koji se određuje prema glavnoj sastavnici (najčešće glagolu). Zanimljivo, u našem korpusu nismo naišli ni na jedan primjer frazema skupa riječi iz nezavisne skupine.⁹ Drugim riječima, svi su potvrđeni frazemi skupa riječi klasificirani u zavisnu skupinu, pri čemu najbrojniji tip ovdje sačinjavaju glagolski frazemi.

Tablica 2: Glagol + imenica (N = 37)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
biti štos u čemu	'biti bit u čemu'	■ u tome je (i jest) vic (štos, kvaka)
bude fajer	'bit će galame'	◆ dignuti / dizati fajer 'dignuti / dizati galamu (viku), izgrditi / grditi koga'
dati foru komu	'dati prednost komu'	
dati (dodati) gas	' <i>pren.</i> pokrenuti se, ubrzati neku radnju; pobjeći, uteći'	■ dati gas 'pobjeći, uteći', ■ dodati / dodavati gas 'ubrzati / ubrzavati (intenzivirati) proces'
dati korpu (košaru)	'odbiti koga'	■ dati / davati košaricu komu
delati (napraviti) cirkus od koga, od čega	'ismijavati koga; obmanuti / obmanjivati koga; napraviti / praviti veliku zbrku od čega'	◆ napraviti / praviti <cijeli> cirkus <od čega> 'napraviti / praviti veliku zbrku od čega, prenemagati se'
delati (napraviti) generalku	' <i>pren.</i> poboljšati svoj vanjski izgled; <i>pren.</i> napraviti temeljite promjene u životu'	
delati huncutarije <iz čega>	'raditi nepodopštine'	
delati norca <od koga>	'ismijavati koga'	◇ napraviti / praviti budalu od koga
deti (staviti, zalepiti) flaster komu <na gubec>	'ušutkati koga'	■ staviti flaster na usta komu
dobiti ausvajš	'dobiti dopuštenje'	◇ dobiti / dobivati zeleno svjetlo
dobiti drek	'ne dobiti ništa'	◇ dobiti šipak (brus, <frišku> figu)
dobiti korpu (košaru)	'biti odbijen'	■ dobiti / dobivati košaricu od koga
drek što vredeti	'biti potpuno bezvrijedno'	◇ ne vrijedi (ne valja) ni pišljiva boba
držati fige komu	'željeti sreću komu; željeti da se što ostvari'	■ držati fige (palce) <komu>

9 Bilo bi svakako vrijedno istražiti je li to posebnost samo našega korpusa ili se isto može zaključiti i na drugim frazeološkim korpusima kojima je barem jedna od sastavnica germanizam.

▶ držati lojtru <i>komu</i>	‘pomagati <i>komu</i> ili štititi <i>koga</i> u kakvoj lošoj aktivnosti’	■ držati ljestve (lojtre) <i>komu</i>
fali kuraž <i>komu</i>	‘nedostaje <i>komu</i> hrabrost ili poticaj’	
fasovati batine	‘biti fizički kažnjen’	◆ dobiti batine
imati foru	‘imati prednost’	
imati lufta	‘postoji slobodan prostor između <i>čega</i> ; imati slobodnog vremena’	
imati peh	‘imati nesreću’	■ imati smolu (peh)
imati picajzle	‘šalj. biti nemiran’	◇ imati crve u stražnjici (guzici)
imati pik <i>na koga, na što</i>	‘željeti zlo <i>komu</i> ; željeti osvojiti <i>koga, što</i> , željeti pridobiti <i>koga, što</i> ’	■ imati pik <i>na koga, na što</i>
imati šlifa	‘biti pristojnog, profinjenog ponašanja’	
imati žnoru	‘imati utjecajna poznanstva’	■ imati žnoru <gdje>
iti cipelcugom	‘šalj. pješačiti’	
napraviti (diči) fajer	‘dignuti galamu’	■ dignuti / dizati fajer
napraviti šprint	‘pobjeći <i>komu</i> ’	
nemati dumsta <o čemu>	‘nemati pojma o čemu’	■ nemati dunsta (dume) <o čemu>
nemati krajcara	‘nemati novaca’	◇ nemati ni prebijene pare (lipe)
platiti ceh	‘podmiriti obično poveći račun; snositi posljedice <i>čega</i> , ispaštati zbog <i>čega</i> ’	◆ platiti / plaćati ceh (račun) <za što> ‘snositi posljedice <i>čega</i> <zbog <i>čega</i> >, ispaštati zbog <i>čega</i> , nastradati / stradati zbog <i>čega</i> ’
prodati fintu <i>komu</i>	‘prevariti <i>koga</i> , ob. u sportu; hvatati <i>koga</i> na smicalice, zavaravati <i>koga</i> ’	■ prodavati štosove (štoseve, fore, finte) <i>komu</i>
progutati knedl	‘doživjeti neugodnost; ne reagirati na neugodnost, poteškoću’	■ progutati / gutati knedle ‘ne reagirati na stalne prigovore (predbacivanja) (...)’
proradil je kliker <i>komu</i>	‘napokon se <i>tko čega</i> sjetio; sinula je ideja <i>komu</i> ’	◇ upalila se (pali se) lampica (žaruljica, svjećica) <i>komu</i>
špilati ljeto (damu / gospu / gospona / frajera itd.)	‘izigravati <i>koga</i> ili <i>što</i> ’	
vužgala se lampa <i>komu</i>	‘odjednom je <i>tko što</i> shvatio; iznenada se domislio <i>tko čemu</i> ’	◆ upalila se (pali se) lampica (žaruljica, svjećica) <i>komu</i>
zabiti cviku <i>komu</i>	‘prevariti <i>koga</i> ; napakostiti <i>komu</i> ’	■ zabiti cviku <i>komu</i>

Tablica 3: Glagol + imenica + glagol (N = 1)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
biti kumst <i>što</i> napraviti	‘biti umijeće <i>što</i> napraviti’	

Tablica 4: Glagol + imenica + prijedlog + imenica (N = 9)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
biti cveba od čoveka	'pej. ne biti osobom od pouzdanja'	◇ krpa od čovjeka 'slabić, čovjek slaba karaktera, čovjek bez svoje volje'
dobiti drek na šibici	'ne dobiti ništa'	◇ drek na šibici 'nešto beznačajno (nevažno)'
dobiti fus v gus	'dobiti nogom u stražnjicu, biti istjeran'	◇ pokazati vrata komu 'otjerati koga, <grubo> istjerati koga iz kuće (ureda i sl.)'
dobiti šus v gus	'dobiti nogom u stražnjicu, biti istjeran'	◇ pokazati vrata komu 'otjerati koga, <grubo> istjerati koga iz kuće (ureda i sl.)'
držati (imati) figu v žepu	'biti neiskren, lagati'	■ držati (imati) figu (fige) u džepu
fali komu daska <v glavi>	'šašav, glup je tko'	■ fali (nedostaje) komu <jedna> daska u glavi
imati asa v rukavu	'imati skrivenu važnu činjenicu ili sredstvo'	◆ adut (as) u rukavu 'rezervni (skriveni) argument'
imati z drekom posla	'nepotrebno imati posla s lošom osobom'	
imati putra na glavi	'biti za što odgovoran, kriv'	■ imati putra (masla) na glavi

Tablica 5: Glagol <+ pridjev> + imenica (N = 9)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
biti dobra partija	'biti dobra prilika za ženidbu'	
biti posebna sorta	'biti / smatrati se posebnom osobom'	◇ dignuti / dizati nos <do neba> '(...) imati o sebi visoko mišljenje'
biti pun kufer komu koga, čega	'dosta je komu koga, čega'	■ puna je kapa (kufer) koga, čega komu
dati <frišku> figu	'dati ništa'	■ dati šipak (brus, <frišku> figu)
dobiti <frišku> figu	'ne dobiti ništa'	■ dobiti šipak (brus, <frišku> figu)
imati dober cug ^{9a}	'moći mnogo popiti'	
imati potumplana vuha	'ne slušati ili čuti što se govori; nemati sluha za glazbu'	■ imati potumplane uši
iznositi zmazani veš	'otkrivati neugodne stvari o komu, o čemu'	◆ prljavo rublje 'neugodne obiteljske (privatne, intimne) stvari, problemi koje je bolje ne iznositi u javnost'
<ne> pokazati (otkriti) se adute	'(ne) otkriti sve'	

9a Za razliku od drugih primjera, na kraju riječi *cug* u frazemu **imati dober cug** nije se dogodilo obezvučenje zbog toga što riječ *cuk* (također germanizam) u govoru ispitanikâ znači 'vlak'. Drugim riječima, za naše ispitanike postoji razlika u značenju u riječima *cug* i *cuk*. Usp. frazem **biti (brz) kaj šnelcuk**.

Tablica 6: Glagol <+ pridjev> + broj + imenica (N = 1)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
biti <star> <i>koliko</i> banki	‘imati <i>toliko</i> godina’	

Tablica 7: Glagol + prijedlog + imenica (N = 36)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
biti <i>što, tko</i> na najgi	‘biti pri kraju <i>što</i> ; biti na umoru, biti na samrti’	◇ biti na izdisaju
biti na tapeti <i>komu</i>	‘biti na udaru <i>čijih</i> verbalnih napada ili kritike’	■ biti (naći se) na tapetu ‘biti predmetom <i>čijih</i> razgovora (razmatranja, kritike)’
biti po štatutima	‘biti po pravilima’	
biti pod gasom	‘biti pripit, pijan’	◆ pod gasom (parom) ‘pripit, pijan’
biti pod štrofom	‘biti pod kaznom’	
biti v ausvinklu	‘biti pijan, pripit; biti devijantnog ponašanja’	
biti v cajtnotu	‘biti u vremenskoj stisci’	■ biti (naći se) u cajtnotu
biti v grifu	‘biti vješt u <i>čemu</i> ’	◆ uhvatiti / hvatati grif ‘steći / stjecati vještinu (spretnost) u <i>čemu</i> ’
biti v španungu	‘biti napet’	
biti v štosu	‘učiti u kolotečinu’	
biti v šusu	‘biti pijan’	◇ pod gasom (parom) ‘pripit, pijan’
biti v švungu	‘biti pripit, pijan; biti odlično raspoložen’	
delati <i>komu što</i> f truc	‘učiniti u <i>inat</i> <i>komu što</i> ’	◆ za inat < <i>komu, čemu</i> > [napraviti <i>što</i> , raditi <i>što</i> , reći / govoriti <i>što</i> itd.]
delati <i>što</i> na šturm	‘raditi <i>nešto</i> na brzinu i/li na silu’	
deti (staviti) na vagu <i>što</i>	‘procijeniti <i>što</i> ’	■ staviti / stavljati na vagu <i>što</i>
dobiti <se> na taci	‘dobiti / dobivati <i>što</i> bez napora ili vlastita truda’	◆ dobiti / dobivati na tanjuru (pladnju) <i>što</i>
dobiti po lampama	‘biti fizički kažnjen, ob. u lice’	◇ dobiti batine
dobiti po piksi	‘biti fizički kažnjen, ob. u glavu’	◇ dobiti batine
držati na štriku <i>koga, što</i>	‘kontrolirati <i>koga, što</i> ’	◆ držati na uzdi <i>koga</i>
držati pod komandom <i>koga, što</i>	‘kontrolirati <i>koga, što</i> ’	◇ držati na uzdi <i>koga</i>
imati na lageru <i>što</i>	‘imati određenu robu u skladištu u zalihama; <i>pren.</i> imati <i>što</i> u većoj količini’	
držati na lajni (lancu, uzici) <i>koga, što</i>	‘kontrolirati <i>koga, što</i> ’	◆ držati na uzdi <i>koga</i>

▶ imati na piku koga	‘željeti zlo <i>komu</i> ; željeti osvojiti <i>koga, što</i> , željeti pridobiti <i>koga, što</i> ’	◆ imati pik na koga, na što
imati koga na tapeti	‘stalno verbalno napadati ili kritizirati <i>koga</i> ’	◆ staviti / stavljati na tapet koga, što ‘pokrenuti / pokretati razgovor (diskusiju) o <i>kome</i> , o <i>čemu</i> , istaknuti / isticati <i>koga, što</i> kao problem, staviti / stavljati na razmatranje <i>koga, što</i> ’
iti v frent	‘ići u svijet, nepoznato’	
lagati na klaftre	‘mnogo lagati’	
metati (deti) što pod tepih	‘ne željeti se suočiti s problemima; ne željeti da se <i>što</i> otkrije’	◆ gurnuti / gurati (staviti / stavljati i sl.) pod tepih što
nameriti se na majstora	‘ <i>iron.</i> imati posla s pametnijom i lukavijom osobom; imati posla s lošim obrtnikom’	
ostati v reštu	‘ostati u školi za kaznu’	
oženiti se (iti) na grunt	‘oženiti se i doseliti u kuću (i na imanje) supruge’	
pasti na štos	‘lakovjerno povjerovati u <i>što</i> ’	■ pasti / padati na <čiji> štos (foru, trik)
zaglibiti v dreku	‘biti u lošoj situaciji’	◆ biti u govnama (dreku) <do grla (guše)>
zamotati / zamatati što v celofan	‘uljepšati / uljepšavati činjenice’	■ umotati / umatati (zamotati / zamatati, staviti / stavljati i sl.) u celofan što
ziti z štos	‘izaći iz kolotečine; izaći iz prakse’	■ ispasti (izaći) iz štos
ziti z grifa	‘izgubiti kakvu vještinu’	◆ ispasti / ispadati iz grifa
zvlači (se) z dreka	‘izvući se iz loše situacije’	■ izvući (se) / izvlačiti (se) (izvaditi (se) / vaditi (se) i sl.) iz govana (govna, dreka) koga

Tablica 8: Glagol + prijedlog + pridjev + imenica (N = 1)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
potrefiti se na krivu adresu	<i>iron.</i> doći na krivo mjesto; <i>iron.</i> obratiti se krivoj osobi’	◆ obratiti se / obraćati se (doći / dolaziti itd.) na krivu (pogrešnu) adresu

Tablica 9: Glagol + prijedlog + prilog (N = 1)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
biti na knap	‘tijesno; jedva’	

Tablica 10: Glagol + prilog (N = 9)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
biti ajnc a	‘biti najboljih odlika’	♦ ajnc a ‘najbolje vrste (kategorije, klase)’
biti kuš	‘šutjeti / zašutjeti’	
biti <si> kvit	‘poravnati račune’	■ sad smo (ste, su) kvit
biti (ostati) paf	‘zaprepastiti se, ostati bez riječi’	■ ostati paf
biti švorc	‘nemati novaca’	
biti tip-top	‘biti savršen, besprijekoran’	♦ tip-top ‘savršen, besprijekoran, izuzetan; savršeno, besprijekorno, izuzetno’
držati se hoh	‘imati visoko mišljenje o sebi’	♦ dignuti / dizati nos <do neba> ‘(...) imati o sebi visoko mišljenje’
držati se štram	‘/o osobi/ držati se uspravno’	
prejti los	‘dobro proći u čemu’	

Tablica 11: Glagol + broj + imenica (N = 1)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
imati <i>koliko</i> banki	‘imati <i>toliko</i> godina’	

Tablica 12: Imenica + prijedlog + imenica (N = 4)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
cajger na cajgeru	‘uobičajen uzvik kad se dvije kazaljke na istom satu nađu na istom mjestu’	
drek na šibici	‘ništa; nešto bezvrijedno; nevažna osoba’	♦ drek na šibici ‘nešto beznačajno (nevažno)’
gas do daske	‘velika (najveća) brzina; velikom (najvećom) brzinom’	■ gas do daske
flaša bez dna	‘osoba koja može mnogo popiti’	

Tablica 13: Imenica + prilog (N = 1)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
drekeca malo	‘nikako, ni u kojem slučaju’	♦ malo sutra (morgen)

Tablica 14: Pridjev + imenica (N = 6)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
friška figa	'ništa; nešto bezvrijedno'	◇ drek na šibici
frišku figu	'neće biti tako, nije istina'	◇ malo sutra (morgen)
isti drek	'jednako loše; potpuno isto'	■ isti drek
pun kufer	'mnogo'	◇ kao blata
stara frajla (cura)	'usidjelica'	■ stara cura (frajla)
stara krama	'starudija; <i>pej.</i> stara i beskorisna osoba'	

Tablica 15: Zamjenica + imenica (N = 2)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
saki cajt	'često, svaki čas'	◆ svako malo
saki drek	'svatko'	

Tablica 16: Prijedlog + imenica + prilog (N = 1)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
z adutima van!	'otkrij sve!'	◆ radi mira u kući

Tablica 17: Prijedlog + imenica + prijedlog + imenica (N = 1)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
radi mira pri hiži	'da ne dođe do sukoba ili nesuglasica'	◆ radi mira u kući

Tablica 18: Prijedlog + zamjenica + imenica (N = 1)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
za saki drek	'za svaku sitnicu'	

Tablica 19: Prilog + prilog (N = 1)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
malo morgen	'nikako, ni u kom slučaju'	■ malo sutra (morgen)

6.2.1.3 Poredbeni frazemi

U daljnjoj smo analizi poredbene frazeme (N = 39) izdvojili kao zasebnu frazeološku kategoriju unutar strukturnog tipa sveze riječi zbog njihove frekventnosti i strukturne specifičnosti. Naime, poredbeni su frazemi veze dviju ili najčešće više riječi pri čemu je trodjeljni strukturni tip sa sljedećom strukturnom formulom najbrojniji: segment A + segment B (poredbeni veznik) + segment C. Po svojoj su strukturi poredbeni frazemi čvrste usporedbe kod kojih je segment A uspoređivani dio, a segment C dio s kojim se prvi dio uspoređuje. Tako segment C, koji je nerijetko imenica, služi kao intenzifikator segmentu A, koji je nerijetko pridjev ili

glagol: npr. u frazemima **zaspati (spavati) kao klada** i **raditi kao crnac** segment je C (*klada* i *crnac*) najviše zaslužan za slikovitost potenciranog značenja. Tu je diobu poredbenog frazema trebalo istaknuti zbog toga što se germanizmi potvrđeni u našem korpusu većinom nalaze upravo u segmentu C koji je najviše zaslužan za slikovitost kojom opisuje ljude, njihove osobine, načine njihova djelovanja, kao i situacije u kojima se mogu naći.

Što se tiče segmenta B ili poredbenog veznika¹⁰ *kao* u poredbenom frazema, utvrđeno je da njegove izgovorne varijante u velikoj mjeri variraju. Kvantitativnom analizom utvrđeno je da je najzastupljenija izgovorna varijanta segmenta B *kaj* (N = 18), a po učestalosti je slijede *ko* (N = 10), *kak* (N = 9), *ko (kak)* (N = 1) i *kak (kaj)* (N = 1). Budući da se naše istraživanje temeljilo na ispitanicima starije dobi, vjerojatno je da bi kod mlađih ispitanika frekventnija izgovorna varijanta poredbenog veznika bila *ko*.¹¹

Sveukupno se u našem korpusu trodijelni strukturni tip (N = 37) pokazao znatno brojnijim u odnosu na dvodijelni strukturni tip (N = 2) koji se sastoji od segmenta B i C.

Tablica 20: Glagol <+ poredbeni veznik> + imenica (N = 15)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
biti kaj krampus	‘biti jako neuredan’	
biti <kak> lajbek	‘biti naivan’	
biti (ponavljati) kak papagaj	‘ponavljati tuđe riječi; neprestano ponavljati <i>što za kim</i> /ob. bez razumijevanja/’	♦ ponavljati kao papiga
biti <kak> šinter	‘biti osoba bez sažaljenja’	
biti (živjeti) ko (kak) taubeki	‘živjeti skladno i u ljubavi /o ljubavnom paru/’	♦ živjeti kao golubovi (dva goluba, golub i golubica)
brbljati (pripovedati) kaj verglec	‘govoriti bez prestanka’	
brohati kaj konj (konji)	‘jako kašljati’	
držati se kaj aufenger	‘držati se ukočeno’	♦ kao da je metlu progutao <i>tko</i> [držati se, hodati i sl.]
nacicati se ko letva	‘jako se napiti’	♦ napiti se kao letva (ćuskija)
smrdeti tko, što kaj drek	‘jako smrdjeti’	♦ smrdjeti (zaudarati) kao kuga

10 Termin *poredbeni veznik* nije općeprihvaćeni termin. Kovačević (2012), primjerice, u frazeološkom nazivlju upotrebljava naziv »poredbena čestica«, a neki upotrebljavaju i neutralnije nazive kao što su »poredbena riječ/riječca« (usp. Turk 1997: 315). Prema Pranjkoviću (2013: 212–219), riječ *kao* ipak bi točnije bilo opisati kao česticu, što on uvjerljivo i argumentira. Međutim, budući da je u frazeološkoj literaturi (usp. Fink-Arsovski 2002; Menac – Fink Arsovski – Venturin 2014) zastupljeniji naziv »poredbeni veznik« za riječ *kao*, ovaj će se rad također oslanjati na taj termin.

11 Poredbenim su se frazemima u dijalektologiji bavili npr. Malnar (2011), Kovačević – Bašić (2012) itd.

▶ zalepiti se kaj flaster	'ne odvajati se <i>od koga</i> , pratiti <i>koga</i> u stopu'	◇ priljepiti se (zakačiti se i sl.) kao čičak <uz (za, o) koga>
zgledeći kaj larfa	'za osobu/ biti prejako našminkana'	
živeti kaj grof	'živjeti u izobilju, dobro živjeti'	■ živjeti kao grof (lord, paša, beg)
živeti kaj grofica	'živjeti u izobilju, dobro živjeti'	■ živjeti kao grofica
živeti kak luteran	'ne ići u crkvu'	

Tablica 21: Glagol + poredbeni veznik + pridjev + imenica (N = 1)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
biti ko paradni konj	'biti dotjeran i ponosnijeg držanja'	

Tablica 22: Glagol + poredbeni veznik + imenica + prijedlog + imenica (N = 2)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
biti (dojti) ko šlag na tortu	'biti vrhunac čega'	◆ šlag na torti (tortu) 'vrhunac svega, uspješan završni potez'
živeti ko bik na gmanju	'živjeti komotno'	■ živjeti kao bik na gmajni

Tablica 23: Glagol + poredbeni veznik + prijedlog + imenica (N = 5)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
biti kak na federima	'biti nemiran, napet; biti nestrpljiv'	◇ biti <kao> na iglama
biti kak f pajzlu	'/o sobi/ biti neurednom i tiješnom'	
hodati kaj po federima	'biti nesigurna hoda'	
iti kak po špagi komu	'ići komu glatko, bez problema, kako je zamišljeno'	◆ ide kao po koncu (žnoric)
smrdeti s koga kak z lagva	'/o pijanoj osobi/ jako smrdjeti po alkoholu'	

Tablica 24: Glagol <+ pridjev> + poredbeni veznik + imenica (N = 9)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
biti <brz> kaj šnelcuk	'biti vrlo brz'	◇ brz kao munja
biti brz (iti) ko šprijh	'biti vrlo brz'	◇ brz kao munja
biti fino ko bermet	'biti vrlo slatko'	
biti lep (mirisati) kaj fijoica	'jako lijepo izgledati / mirisati'	
biti lepa kaj roža	'biti vrlo lijepa'	◇ lijep kao slika
biti <mali> kaj škrniel	'/o osobi/ biti slabašne građe'	
biti prost ko šlapa	'biti vrlo bezobrazan'	◆ prost kao šlapa 'nepristojan (prost, vulgaran) u izražavanju'
biti <visok> kaj lojtra	'biti vrlo visok'	
biti zmazan kaj rafungirač	'biti jako uprljan'	◇ prljav kao svinja (prasac, prase)

Tablica 25: Glagol <+ prilog> + pridjev + poredbeni veznik + imenica (N = 1)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
biti <lepo> oblečena kak (kaj) grofice	'biti raskošno obučen'	

Tablica 26: Pridjev + poredbeni veznik + imenica (N = 3)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
mehko <i>što</i> kaj drek	'jako mekano /o predmetima/'	
napeto <i>što</i> kaj hozntreger	'jako napeto /o situaciji/'	
zmotan ko sajla	'vrlo zbunjen; nespretan'	■ smotan kao sajla

Tablica 27: Pridjev + poredbeni veznik + prijedlog + imenica (N = 1)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
čisto <i>gdje</i> kak v apoteki	'vrlo čisto'	■ <čisto (uredno)> kao u apoteci

Tablica 28: Ø + poredbeni veznik + prijedlog + imenica (N = 2)

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
kaj po žnori	'glatko, bez problema, kako je zamišljeno'	♦ ide kao po koncu (špagi, špagici, žnori, žnorici) <i>što</i> 'ide glatko (bez problema), ide onako kako se predvidjelo, ide prema planu'
ko po špagi	'glatko, bez problema, kako je zamišljeno'	♦ ide kao po koncu (špagi, špagici, žnori, žnorici) <i>što</i> 'ide glatko (bez problema), ide onako kako se predvidjelo, ide prema planu'

6.2.1.4 Frazemi rečenice

Frazemi rečenice (N = 11) najkompleksnija su frazeološka jedinica koja se, kako joj i ime kaže, po svojoj strukturi razlikuje od prijašnjih frazemskih strukturalnih tipova, a po svojoj je frekvenciji u našem korpusu najmanje potvrđena.

Tablica 29

Dijalekatni frazem	Značenje	Standardni frazem
isti drek, <samo> drugo pakovanje	'jednako loše; potpuno isto'	♦ isto sranje, drugo pakovanje
kad bedaki imaju penez, <onda> i kramari trže	'ljudi ne znaju s novcem /ob. većom količinom/'	
kaj bi rekel keks	'brzo, odmah, u najkraćem roku'	♦ dok (prije nego <što> kaže (si rekao) keks (britva))
kaj košta <da> košta	'cijena nije bitna, unatoč svemu'	■ što košta da košta ili što koštalo da koštalo

▶ misлити je drek znati	'misliti nije isto što i znati'	
ne bu kruna z glave opala komu	'neće biti manje vrijedan ako nešto napravi <i>tko</i> , bolje je da to napravi <i>tko</i> '	■ neće pasti kruna s glave komu
nit kaj košta nit kaj vredī	'niske je cijene i loše kvalitete'	
saka rit dojde na šekret	'sve dođe s vremenom na svoje'	
to <ti> treba s krajdom na rafung (dimnjak) zapisati	'kaže se kad se nešto neočekivano dogodi'	
to treba zakrajdati	'kaže se kad se nešto neočekivano dogodi'	
znati (videti) kolko je vur	'shvatiti pravu istinu, prozreti <i>koga, što</i> '	♦ znati (vidjeti itd.) koliko je sati

6.2.2 Semantička analiza

Semantičkom analizom svih prethodno navedenih frazema utvrđeno je da 108 frazema (57,75 %) ima negativno značenje, 58 frazema (31,02 %) pozitivno, a 21 frazem (11,23 %) neutralno značenje, što nam samo potvrđuje činjenicu kako većina frazema uvijek nosi negativno značenje. Međutim, osim inherentnih semantičkih obilježja, htjeli smo istražiti i konceptualna obilježja prikupljenih frazema, odnosno njihovu slikovnu podlogu prema kojoj se oni mogu razvrstati u odgovarajuća tematska polja ili koncepte. S obzirom na to da se frazemi temelje na metaforama odnosno metaforičkom poimanju svijeta, konceptima se, kako je istaknula Fink-Arsovski (2002: 37), »frazemi tematski, odnosno konceptualno grupiraju dajući nam priliku za analizu semantičkih taloga na temelju kojih je formirano frazeološko značenje.« U ovome smo radu samo utvrdili općenita tematska polja u koja se frazemi iz našega korpusa mogu grupirati, dok bi detaljna konceptualna analiza zapravo zahtijevala zaseban rad.

(1) Frazemi koji se odnose na čovjeka

(1.1) Vanjština (N = 11): **biti kaj krampus, biti lep (mirisati) kaj fijolica, biti lepa kaj roža, biti <lepo> oblečena kak (kaj) grofica, biti ko paradni konj, biti <mali/mala> kaj škrcnič, biti <visok> kaj lojtra, biti zmazan kaj rafungirač, držati se kaj aufenger, držati se štram, zgleđeti kaj larfa.**

(1.2) (Karakterne) osobine (N = 6): **biti cveba od čoveka, biti <kak> lajbek, biti <kak> šinter, biti posebna sorta, držati se hoh, faleti kuraž komu.**

(1.3) Stanje (N = 4): **biti dobra partija, biti <star> koliko banki, imati koliko banki, stara frajla (cura).**

(1.4) Sposobnosti (N = 12): **biti <brz> kaj šnelcuk, biti brz (iti) ko šprih, biti v grifu, biti v štosu, fali komu daska <v glavi>, imati potumplana vuha, nemati dumsta <o čemu>, proradil je kliker komu, vužgala se lampa komu, ziti z grifa, ziti z štosu, zmotan ko sajla.**

(1.5) Životne okolnosti (N = 15): **biti švorc, biti (živeti) ko (kak) taubeki, delati (napraviti) generalku, dobiti <se> na taci, iti kak po špagi komu, nemati krajcara, ostati v reštu, oženiti se (iti) na grunt, platiti ceh, zaglibiti v**

dreku, z vleči (se) z dreka, živeti kaj grof, živeti kaj grofica, živeti ko bik na gmanju, živeti kak luteran.

- (1.6) Odnos prema piću (N = 9): **biti pod gasom, biti v ausvinklu, biti v šusu, biti v švungu, flaša bez dna, imati dober cug, nacicati se ko letva, pod gasom, smrdeti s koga kak z lagva.**
- (1.7) Ponašanje (N = 21): **biti kak na federima, biti (ponavljati) kak papagaj, biti kuš, biti prost ko šlapa, brbljati (pripovedati) kaj verglec, dati <frišku> figu, dati korpu, delati (napraviti) cirkus od koga, od čega, delati huncutarije <iz čega>, delati norca <od koga>, delati komu što f truc, deti (staviti, zalepiti) flaster komu <na gubec>, držati (imati) figu v žepu, imati picajzle, imati šlifa, imati koga na tapeti, lagati na klaftre, ne bu kruna z glave opala komu, prodati fintu komu, špilati ljeto (damu / gospu / gospo-na / frajera itd.), zabiti cviku komu.**
- (2) Frazemi koji se odnose na predmete (N = 8): **biti ajnc a, biti kumst što napraviti, biti tip-top, drek što vredeti, imati na lageru što, mehko kaj drek, nit kaj košta nit kaj vredi, stara krama.**
- (3) Frazemi koji se odnose na situacije (N = 77): **biti na knap, biti v cajtnotu, biti <si> kvit, biti (dojti) ko šlag na tortu, biti što, tko na najgi, biti (ostati) paf, biti na tapeti komu, biti pod štrofom, biti pun kufer komu koga, čega, biti v španungu, biti štos u čemu, bude fajer, cajger na cajgeru, dati foru komu, dati (dodati) gas, delati što na šturmu, deti (staviti) na vagu što, dobiti ausvajš, dobiti <frišku> figu, dobiti drek, dobiti drek na šibici, dobiti fus v gus, dobiti korpu, dobiti po lampama, dobiti po piksi, dobiti šus v gus, držati fige komu, držati pod komandom koga, što, držati na lajni (lancu, uzici) koga, što, držati lojtru komu, držati na štriku koga, što, fasovati batine, hodati kaj po federima, i fertik, i kvit, i šlus, imati asa v rukavu, imati z drekom posla, imati foru, imati lufta, imati peh, imati pik na koga, na što, imati na piku koga, imati putra na glavi, imati žnoru, iti cipelcugom, iti v frent, iznositi zmazani veš, kad bedaki imaju penez, <onda> i kramari trže, kaj bi rekel keks, kaj po žnori, ko po špagi, metati (deti) što pod tepih, na ho-ruk, napeto što kaj hozntreger, nameriti se na majstora, napraviti (diči) fajer, napraviti šprint, <ne> pokazati (otkriti) se adute, od šuba, pasti na štos, potrefiti se na krivu adresu, progutati knedl, radi mira pri hiži, saka rit dojde na šekret, saki cajt, smrdeti tko, što kaj drek, to <ti> treba s krajdom na rafung (dimnjak) zapisati, to treba zakrajdati, v hipu, z adutima van!, za hec, zalepiti se kaj flaster, zamotati / zamatati što v celofan, z štos, znati (videti) kolko je vur.**
- (4) Ostali frazemi (N = 24): **biti kak f pajzlu, biti fino ko bermet, biti po štatutima, bes pardona, brohati kaj konj (konji), čisto gdje kak vu apoteki, do plafona, drek na šibici, drekeca <malo>, friška figa, frišku figu, gas do daske, isti drek, isti drek, <samo> drugo pakovanje, kaj košta <da>**

košta, malo morgen, misliti je drek znati, na papiru, pod štrof, pun kufer, saki drek, v paketu, za saki drek.

Premda smo navedene frazeme mogli i drukčije podijeliti, ta nam gruba podjela pokazuje da se najveći broj frazema kojih je jedna od sastavnica germanizam može svrstati u tematsko polje koje se odnosi na situacije (41,18 %), što nam zapravo mnogo govori o tome u kojem se kontekstu ovdje analizirani frazemi najčešće mogu naći.

6.2.3 Usporedba križevačke i standardne frazeologije

Također smo u ovome radu htjeli vidjeti u kolikoj se mjeri križevačka frazeologija razlikuje od standardne frazeologije ili se s njome podudara. U tu smo svrhu analizirali sve frazeme kroz prizmu frazemske ekvivalencije, tj. podijelili smo frazeme u četiri skupine: 1) potpuno ekvivalentne frazeme, 2) djelomično ekvivalentne frazeme, 3) frazeme s različitom slikom unutar istog frazemskoga koncepta i 4) frazeme bez ekvivalenta (prema Kovačević – Bašić 2012).

- (1) ■ Potpuno ekvivalentni frazemi (N = 49) su frazemi istog značenja i iste gramatičke strukture s eventualnom manjom dijalekatnom leksičkom razlikom, npr. frazem **v hipu** ‘u trenu, odjednom’ u usporedbi sa standardnojezičnim frazemom **u hipu** ili pak frazem **imati potumplana vuha** ‘ne slušati ili čuti što se govori; nemati sluha za glazbu’ u usporedbi sa standardnojezičnim frazemom **imati potumplane uši**. Drugim riječima, potpuno su ekvivalentnim frazemima isti germanizmi potvrđeni i u standardnom jeziku i u križevačkom govoru, a u našem je korpusu sveukupno potvrđeno 26,20 % potpuno ekvivalentnih frazema.
- (2) ◆ Djelomično ekvivalentni frazemi (N = 37) su:
 - (a) frazemi istog značenja, ali nešto drukčijeg leksičkog sastava i gramatičke strukture, npr. frazem **biti pod gasom** ‘biti pripit, pijan’ u usporedbi sa standardnojezičnim frazemom **pod gasom (parom)** ‘pripit, pijan’ ili pak
 - (b) frazemi sličnog značenja, a istog leksičkog sastava i gramatičke strukture, npr. frazem **na ho-ruk** ‘na brzinu; u jednom potezu’ u usporedbi sa standardnojezičnim frazemom **na ho-ruk** [rješavati, raditi itd.] ‘na brzinu; nepromišljeno; bez pripreme [rješavati, raditi itd.]’.
 Može se primijetiti da su djelomično ekvivalentni frazemi u našem korpusu potvrđeni u nešto manjem postotku nego potpuno ekvivalentni frazemi: 19,79 %.
- (3) ◇ Frazemi s različitom slikom unutar istog frazemskoga koncepta (N = 33) su frazemi koji mogu imati slično značenje, ali zbog različitog leksemskog sastava i gramatičke strukture sadržavaju i različitu sliku. Primjerice, frazem **pun kufer** ‘mnogo’ u odnosu na standardnojezični frazem **kao blata** ili pak frazem **imati picajzle** ‘šalj. biti nemiran’ u odnosu na standardnojezični frazem **imati crve u stražnjici (guzici)** dijele slično značenje, ali su u potpunosti

različitog sastava, a time i različite pozadinske slike. U našem su korpusu ti frazemi najmanje potvrđeni (17,65 %).

- (4) Frazemi bez ekvivalenata (N = 68) su frazemi kojima je bilo teško pronaći strukturni i značenjski ekvivalent u standardnom jeziku, a u našem se korpusu pokazalo da su oni najfrekventniji tip frazema (36,36 %). Frazemi bez ekvivalenata u ovome radu nisu označeni ni sa kakvom oznakom, a neki od njih bili bi **brohati kaj konj (konji)** ‘jako kašljati’ i **zgledeći kaj larfa** ‘/za osobu/ biti prejako našminkana’.

Budući da križevački frazemi bez ekvivalenata nemaju nikakvu frazeološku poveznicu u standardnom jeziku, tj. ti se frazemi ni u kojem pogledu ne podudaraju s frazemima hrvatskog standardnog jezika, izgledno je da će se u dogledno vrijeme izgubiti iz križevačkoga govora. Isto se može zaključiti i za sljedeće frazeme koji pokazuju leksičko variranje unutar sebe: **dati korpu (košaru), dobiti korpu (košaru), držati na lajni (lancu, uzici) koga, što, stara frajla (cura), to <ti> treba s krajdom na rafung (dimnjak) zapisati** itd. Zbog leksičke zamjenjivosti sastavnica u frazemu izgledno je da će prevladati standardnojezična inačica, a nauštrb samoga germanizma u njemu.

7 ZAKLJUČAK

Cilj ovog rada bio je utvrditi strukturne, semantičke i konceptualne posebnosti frazema kojih je jedna od sastavnica germanizam te ih usporediti s frazemima u hrvatskom standardnom jeziku. Strukturnom je analizom utvrđeno da su najbrojniji frazemi skupa riječi, posebice tipovi *glagol + imenica* (N = 37) i *glagol + prijedlog + imenica* (N = 36), pri čemu se germanizmi javljaju kod imenica, a semantičkom je analizom utvrđeno da većina prikupljenih frazema pokazuje negativno značenje (57,75 %), dok su frazemi s pozitivnim (31,02 %) i neutralnim (11,23 %) značenjem manje zastupljeni. Konceptualna je analiza pokazala da se većina frazema može svrstati u tematsko polje koje se odnosi na situacije (41,18 %), dok su ostala tematska polja u našem korpusu mnogo slabije zastupljena. Uspoređivanjem ovog dijela križevačke frazeologije u velikoj su mjeri utvrđene sličnosti s frazeologijom hrvatskog standardnog jezika, ali i razlike, pri čemu svakako treba uzeti u obzir da je uspoređen samo mali uzorak korpusa (frazemi s germanizmom kao jednom od sastavnica). Što se tiče razlika, 17,65 % frazema ili sadržava različitu sliku unutar istog frazemskega koncepta ili, što je još češće (36,36 %), uopće nema svoj frazemeski ekvivalent u standardnom jeziku, što nam pokazuje veliku mogućnost da će se ti frazemi s vremenom izgubiti iz križevačkog frazemskega inventara. Također, kod nekih su frazema utvrđene različite leksičke varijacije (npr. **stara frajla (cura)**) kod kojih je vrlo izgledno da će u konačnici prevladati standardnojezična varijanta, a da će varijanta kojoj je jedna od sastavnica germanizam nestati iz upotrebe. Međutim, bez obzira na takve prognoze, mnijenja smo kako će germanizmi

još dugo ostati u leksiku organskih govora, bilo kao sastavnica frazema, bilo kao izolirani inojezični elementi.

U svakom slučaju, ovaj je rad uspio pokazati jedan dio križevačkog frazeološkog bogatstva, koje bi valjalo, kao i cjelokupno frazeološko bogatstvo potkalmičkoga Prigorja, što prije u potpunosti istražiti, analizirati i objelodaniti. Također, ovaj je rad na temelju prikupljenih frazema uspio prikazati značajke križevačkoga govora kakvim su govorili naši ispitanici starije dobi. Primjerice, glagoli *delati*, *deti*, *iti*, *smrdeti*, *vužgati*, *zgledeti*, *ziti*, *živeti*, pridjevi *lep* i *mehko*, imenice *vuha* i *vura*, zamjenice *se* i *saki* te inačice prijedloga *v/f* potvrđeni u analiziranim frazemima ili pokazuju varijantnost u odnosu na svoje standardnojezične likove ili su u potpunosti nestali iz suvremenoga križevačkoga govora govornika mlađe i srednje dobi. Stoga bi se te razlike trebale istražiti ili zasebnim istraživanjem križevačkoga govora ili, što zbog prostorne ograničenosti našeg rada nismo uspjeli učiniti, istraživanjem strukture, značenja i varijacije ovdje analiziranih frazema kod mlađih ispitanika.

LITERATURA

- Binder 2006** = Theo Binder, *Njemačke posuđenice u hrvatskom govoru Osijeka*, Zagreb: FF press, 2006.
- Bogović 1996** = Sanja Bogović, Frazeologija grobničkih govora, *Grobnički zbornik* (Rijeka) 4 (1996), ur. Josip Silić, 341–362.
- Fink 2000** = Željka Fink, Tipovi frazema-fonetskih riječi, *Riječki filološki dani* (Rijeka) 3 (2000), ur. Diana Stolac, Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 91–98.
- Fink-Arsovski 2002** = Željka Fink-Arsovski, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, Zagreb: FF press, 2002.
- Glovacki-Bernardi – Hölbling Matković – Petrušić-Goldstein 2013** = Zrinjka Glovacki-Bernardi – Lara Hölbling Matković – Sanja Petrušić-Goldstein, *Agramer: Rječnik njemačkih posuđenica u zagrebačkom govoru = Wörterbuch der deutschen Lehnwörter in der Stadtsprache von Zagreb*, Zagreb: Novi Liber, 2013.
- Ivanetić 2002** = Nada Ivanetić, Germanizmi kao komponente supstandardne frazeologije, *Riječ: časopis za slavensku filologiju* (Rijeka) 8 (2002), br. 1, 35–45.
- Jernej 1996** = Josip Jernej, Bilješke oko porijekla naše frazeologije, *Suvremena lingvistika* (Zagreb) 41–42 (1996), br. 1–2, 265–269.
- Kovačević 2012** = Barbara Kovačević, *Hrvatski frazemi od glave do pete*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2012.
- Kovačević – Bašić 2012** = Barbara Kovačević – Martina Bašić, Crikvenički poredbeni frazemi i njihovi ekvivalenti u hrvatskome jezičnom standardu, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* (Zagreb) 38 (2012), br. 2, 357–384.
- Malnar 2011** = Marija Malnar, Poredbeni frazemi u čabarskim govorima, *Filologija* (Zagreb) 57 (2011), 155–173.
- Maresić – Menac-Mihalić 2008** = Jela Maresić – Mira Menac-Mihalić, *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2008.
- Matešić 1982** = Josip Matešić, *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga, 1982.
- Matešić 1995** = Josip Matešić, Frazeologija i dijalektologija, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 9 (1995), 83–88.

- Matešić 2006** = Mihaela Matešić, Frazeologija mjesnoga govora Vrbovskoga, *Fluminensia* (Rijeka) 18 (2006), br. 2, 37–81.
- Menac 1978** = Antica Menac, Neka pitanja u vezi s klasifikacijom frazeologije, *Filologija* (Zagreb) 8 (1978), 219–226.
- Menac 1994** = Antica Menac, Frazeologija u različitim tipovima jednojezičnih hrvatskih rječnika, *Filologija* (Zagreb) 22–23 (1994), 161–168.
- Menac 2007** = Antica Menac, *Hrvatska frazeologija*, Zagreb: Knjigra, 2007.
- Menac – Fink Arsovski – Venturin 2014** = Antica Menac – Željka Fink Arsovski – Radomir Venturin, *Hrvatski frazeološki rječnik*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2014.
- Menac-Mihalić 2005** = Mira Menac-Mihalić, *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj (s Rječnikom frazema i Značenjskim kazalom s popisom sinonimnih frazema)*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga, 2005.
- Menac-Mihalić 2007** = Mira Menac-Mihalić, O frazeologiji križevačko-podravskih kajkavskih govora, *Hrvatski* (Zagreb) 5 (2007), br. 2, 23–38.
- Menac-Mihalić 2011** = Mira Menac-Mihalić, Iz kajkavske frazeologije, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* (Zagreb) 37 (2011), br. 2, 479–491.
- Menac-Mihalić – Menac 2011** = Mira Menac-Mihalić – Antica Menac, *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2011.
- Piškorec 1997** = Velimir Piškorec, *Deutsches Lehngut in der kajkavisches-kroatischen Mundart von Dürdevec in Kroatien*, Frankfurt am Main i dr.: Peter Lang, 1997.
- Piškorec 2001** = Velimir Piškorec, *Germanizmi u podravskom dijalektu: doktorski rad*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb: [V. Piškorec], 2001. – Umnoženo.
- Piškorec 2005** = Velimir Piškorec, *Germanizmi u govorima đurđevačke Podravine*, Zagreb: FF press, 2005.
- Pranjeković 2013** = Ivo Pranjeković, *Gramatička značenja*, Zagreb: Matica hrvatska, 2013.
- Stojić 2005** = Aneta Stojić, *Hrvatsko-njemački jezični dodiri (sinkronijski i dijakronijski pristup): doktorski rad*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zadru, Zadar: [A. Stojić], 2005. – Umnoženo.
- Štebih 2006** = Barbara Štebih, *Germanizmi u Rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika: doktorski rad*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb: [B. Štebih], 2006. – Umnoženo.
- Štebih Golub 2010** = Barbara Štebih Golub, *Germanizmi u kajkavskome književnom jeziku*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2010.
- Talanga 2009** = Tomislav Talanga, Kroatische Phraseologismen mit einem deutschen Lehnwort als Basiskomponente, *Mobilität und Kontakt: Deutsche Sprache und Kultur in ihrer Beziehung zum südosteuropäischen Raum* (2009), ur. Slavija Kabić – Goran Lovrić, Zadar: Sveučilište u Zadru, 129–140.
- Turk 1997** = Marija Turk, Prilog proučavanju čakavske frazeologije (na građi krčkih govora), *Suvremena lingvistika* (Zagreb) 43–44 (1997), 313–324.
- Turk 2013** = Marija Turk, *Jezično kalkiranje u teoriji i praksi: prilog lingvistici jezičnih dodira*, Zagreb – Rijeka: Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2013.

POVZETEK

Germanizmi v frazeologiji kajkavskega govora mesta Križevci

Namen tega prispevka je ugotoviti zgradbene in pomenoslovne (pojmovne) posebnosti frazemov, v katerih je vsaj ena sestavina germanizem, ter jih primerjati s frazemi v standardni hrvaščini. Z zgradbeno analizo je ugotovljeno, da so najštevilčnejši frazemi, ki so sestavljeni iz več besed, kot so zlasti *glagol + samostalnik* (N = 37) in *glagol + predlog + samostalnik* (N = 36), pri čemer so germanizmi samostalniki. S pomenoslovno analizo je ugotovljeno, da večina zbranih frazemov kaže negativen pomen (57,75 %), medtem ko je frazemov s pozitivnim (31,02 %) in nevtralnimi pomenom (11,23 %) manj. Pojemovna analiza je pokazala, da večino frazemov lahko razporedimo v tematsko polje, ki se nanaša na situacije (41,18 %), medtem ko so ostala tematska polja v našem korpusu precej manj prisotna. S primerjavo križevške frazeologije so v precejšnji meri ugotovljene podobnosti glede na frazeologijo standardne hrvaščine, so pa tudi razlike, pri čemer je vsekakor treba upoštevati, da je v primerjavi uporabljen le manjši vzorec korpusa (frazemi z germanizmom kot eno od sestavin). Ko gre za razlike, 17,65 % frazemov vsebuje ali različno sliko znotraj istega frazemskega koncepta ali, kar je še bolj pogosto (36,36 %), sploh nima svoje frazemske ustreznice v standardnem jeziku, kar kaže na precejšnjo verjetnost, da bodo ti frazemi sčasoma izginili iz križevškega frazemskega zaklada. Pri nekaterih frazemih so ugotovljene različne besedne variacije (npr. *stara frajla [cura]*), pri katerih je zelo verjetno, da bo nazadnje obstala varianta, ki jo predlaga standard, medtem ko bo varianta, ki vsebuje germanizem, izločena iz uporabe. Vendar ne glede na takšne napovedi menimo, da se bodo germanizmi še dolgo obdržali v besednem zakladu organskega govora, bodisi kot del frazema bodisi kot izolirani tujejezični elementi.

RADMILA V. ŽUGIĆ

LEKSIKOGRAFSKA INTERPRETACIJA VIŠEČLANIH LEKSIČKIH JEDINICA U REČNICIMA PRIZRENSKO- -TIMOČKIH DIJALEKATA I PITANJE NJIHOVOG STATUSA KAO POSEBNIH ODREDNICA

COBISS: 1.01

Slovaropisna interpretacija večbesednih leksičnih enot v slovarjih prizrensko-timoških govora srbskega jezika in vprašanje njihovega statusa kot posebnih iztočnic

Avtorica v prispevku raziskuje leksikografsko interpretacijo večbesednih leksičnih enot v slovarjih prizrensko-timoškega narečnega področja in upravičenost predstavljanja teh enot kot posebnih gesel. V zvezi s tem so analizirani različni slovaropisni modeli obdelave in ob primerih komentirani tisti najpogostejši, ki najbolj odstopajo od leksikografske norme. Rezultati analize kličejo po drugačnem pristopu k obdelavi večbesednih leksičnih enot, in sicer zaradi usklajevanja narečnega slovaropisja z leksikografsko normo in z leksikološkimi zakonitostmi v obsegu, ki ga omogoča narečje, pa tudi zaradi zmanjšanja obsega slovarja.

Ključne besede: narečno slovaropisje, narečni slovar, večbesedne slovarske enote, sintagme, frazemi, iztočnica

Lexicographic interpretation of multiword lexical units in dictionaries of the Prizren–Timok dialects of Serbian and their status as special headwords

This article examines the lexicographic interpretation of multiword lexical units in a dictionary of the Prizren–Timok dialect area and the justification for presenting these units as special headwords. Various lexicographic models for processing these are analyzed, and examples of the most frequent cases that deviate most from the lexicographic norm are commented on. The results of the analysis call for a different approach to processing multiword lexical units in order to harmonize dialect lexicography with the lexicographic norm and with lexicographic principles to the extent permitted by the dialect, as well as to reduce the size of the dictionary.

Keywords: dialect lexicography, dialect dictionary, multiword dictionary units, syntagms, phrasemes, headword

1 UVOD

Rad¹ se bavi pitanjem leksikografske interpretacije višičlanih leksičkih jedinica u dijalekatskim rečnicima sa područja prizrensko-timočke dijalekatske zone, kao jednom od dosada nerešenih pitanja dijalekatske leksikografije. Činjenica je da razvijenu dijalekatsku leksikografiju² ne prati dijalekatska

1 Rad je nastao u okviru projekta *Lingvistička istraživanja savremenog srpskog jezika i izrada Rečnika srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika* (178009) koji u celosti finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

2 Samo sa područja prizrensko-timočke dijalekatske zone objavljeno je devet leksikografskih dela kojima su obuhvaćeni govori sva tri prizrensko-timočka dijalekta. V. u izvorima sledeće

leksikologija,³ koja bi zbog specifičnosti dijalekatske leksike morala imati sopstvena leksikološka rešenja, utemeljena na leksikologiji standardnog srpskog jezika. Stoga je neophodno uzajamno prožimanje ove dve oblasti kako bi dijalekatska leksikografija bila unapređena u smislu da bi svaki potonji dijalekatski rečnik bio korak bliži srpskoj leksikografiji standardnog jezika. Ovaj rad bi trebalo da predstavlja mali doprinos dijalekatskoj leksikologiji u stremljenju ka kvalitetnijoj dijalekatskoj leksikografiji koja se u dobroj meri može osloniti na već utvrđena osnovna leksikografska rešenja u opštim rečnicima srpskog jezika, u prvom redu u velikom *Rečniku srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika* (= Rečnik SANU).

Istraživanje leksikografske interpretacije višečlanih leksičkih jedinica se sprovodi na leksičkoj građi *Crnotravskog rečnika* koji je novijeg datuma (2010), u kome je predstavljena leksika svrljiško-zaplanjskog dijalekta. Nakon utvrđivanja postojećih modela leksikografske interpretacije višečlanih leksičkih jedinica i njihove deskripcije, ustanovljavaju se odstupanja od leksikografske norme i predlažu rešenja koja su u skladu sa leksikološkom teorijom i leksikografskom praksom. U kontekstu rezultata istraživanja, daje se i odgovor na jedan od mogućih razloga prevelikog obima naših dijalekatskih rečnika.

2 LEKSIKOGRAFSKA INTERPRETACIJA VIŠEČLANIH LEKSIČKIH JEDINICA

Predstavljanju konkretnih modela leksikografske obrade višečlanih leksičkih jedinica predstoji osvrt na termine *višečlana leksička jedinica* i *leksikografska odrednica*, te s tim u vezi i osvrt na pitanje utvrđivanja statusa višečlane leksičke jedinice kao posebne odrednice u leksikografskom delu. Takođe, ova pitanja se moraju sagledavati u svetlu leksičke strukture dijalekatskog rečnika.

2.1 Leksička struktura dijalekatskog rečnika

Uvidom u strukturu leksičke građe, *Crnotravski rečnik* sa područja svrljiško-zaplanjskog dijalekta pozamašno je obima (1060 strana) i u tom smislu se pridružuje *Timočkom dijalekatskom rečniku* Jakše Dinića sa područja timočko-lužničkog dijalekta (921 strana) i *Rečniku govora juga Srbije* Momčila Zlatanovića sa područja prizrensko-južnomoravskog dijalekta (809 strana). U razloge prisutne pojave izrade obimnih dijalekatskih rečnika nećemo ulaziti, izuzev ukoliko su oni rezultat obuhvata leksičkim korpusom i onih reči koje ne pripadaju opštem, apelativnom tipu leksičke, ili pak jednočlanih ili višečlanih leksičkih jedinica kojima je dat status odredničkih leksema, a koje to ne mogu biti po osnovnim leksikografskim pravilima.

2 rečnike: Mitrović 1984, Živković 1987, Zlatanović 1998, Jovanović 2004, Žugić 2005, Dinić 2008, Stojanović 2010, Zlatanović 2011 i Zlatanović 2014.

3 Nasuprot praktičnoj leksikografiji stoji dijalekatska leksikologija koja se svodi na prikaze dijalekatskih rečnika i nekoliko radova koji razmatraju konkretne leksikološke probleme. V. Žugić 2007, Žugić 2011 i naše prikaze pojedinih dijalekatskih rečnika sa notom kritičke ocene.

Tako *Crnotravski rečnik* beleži oko hiljadu onomastičkih jedinica sa statusom odrednica, nezavisno od njihove tvorbene strukture: jednočlanih i dvočlanih mikroponima, ličnih imena, nadimaka i hipokoristika, prezimena, sekundarnih porodičnih nadimaka i prezimena.

Ovo je sa stanovišta informativnosti dobro, ali se takav način ne praktikuje u opštim rečnicima. Smatramo da u opštim dijalekatskim rečnicima onomastiku valja predstaviti u onom obimu koji se tiče naziva naselja obuhvaćenih rečnikom, ili starim, neobičnim ličnim imenima i prezimenima, fonetski i morfološki karakterističnim za dijalekat čiju leksiku rečnik predstavlja.

Onomastičkoj leksici je mesto u onomastičkim rečnicima, koji, opet, mogu biti rečnici mikroponima, rečnici ličnih imena, rečnici prezimena i slično.

Takođe, ovaj rečnik sadrži više od hiljadu višočlanih leksičkih jedinica predstavljenih u statusu odrednica.

2.2 Problem utvrđivanja leksikografske odrednice u dijalekatskom rečniku

Pitanja leksikografske obrade dijalekatske leksike su brojna. Stoga ćemo u ovom radu izneti neka zapažanja o načinu odabira leksičkih jedinica sa statusom leksikografske odrednice i njihovoj leksikografskoj interpretaciji.

Razmatrajući strukturu leksikona (rečnika) uopšte, leksikologija ustanovljava da je samostalna jednočlana leksička jedinica (leksema) najmanja semantička jedinica i jezgro leksikona (Dragičević 2007: 40). Pored jednočlanih, u leksičkom sistemu postoje i višočlane leksičke jedinice,⁴ koje zbog svoje semantičke i sintaksičke samostalnosti predstavljaju deo leksikona, ali im se ne može pripisati status lekseme (Dragičević 2007: 41).

Za nas je sasvim prihvatljiv i opravdan termin višočlana leksička jedinica kao i obrazloženje leksikologa Rajne Dragičević o njegovom korišćenju u leksikologiji i predstavljanju u leksikografiji.

Imajući sve ovo u vidu, postavlja se ključno pitanje koja leksička jedinica (jednočlana i višočlana) može u rečniku imati status leksikografske odrednice, tj. kako se uspostavlja,⁵ konstituše odrednica kao početni korak u leksikografskom radu. Šta je ustvari leksikografska odrednica? Koje višočlane leksičke jedinice mogu biti uspostavljene kao odrednice, a koje ne? Šta o ovome govori leksikografska praksa u velikom rečniku srpskog jezika (Rečniku SANU), a šta u dijalekatskim rečnicima prizrensko-timočke dijalekatske zone?

4 Termin koristi R. Dragičević koja ističe da u srpskoj leksikologiji postoje neslaganja koji je termin najadekvatniji: Lj. Nedeljkov (2002: 244) daje pregled više termina preuzetih iz L. Zguste (1991: 138) (*kompleksne lekseme, vezane sintagme, lokucije, složene leksičke jedinice, fiksirane kolokacije*), ali u navedenom radu se autorka služi terminom *složena leksema* iako u naslovu rada stoji termin *višočlana leksema*.

5 O teškoćama pri utvrđivanju odrednice u rečnicima srpskog jezika, u istoimenom radu govori Nikolić (2002: 49–56).

Pojam odrednica se u srpskoj leksikografiji definiše kao „istaknuta reč u rečniku stavljena na svoje alfabetsko mesto, čije se značenje definiše“ (RMS, tom IV). U Uputstvima za izradu Rečnika SANU stoji: „Odrednica je reč koja se obrađuje“ (12). Ono što je u navedenim definicijama *odrednica*, kod D. Šipke je termin *lema* ili *odrednička reč*, jer je po njegovom mišljenju odrednica jedinstvo leme i tumačenja, tj. *rečnički članak* (Šipka 1998: 142). Vidimo da se u svim ovim definicijama odrednice kao parametar pojavljuje *reč* što usložnjava pitanje formiranja leksikografske odrednice budući da se leksikograf susreće sa problemom šta raditi sa dvočlanim, sintagmatskim, tj. višočlanim leksičkim jedinicama. Nikolić (2002: 49–56), na osnovu sopstvenog iskustva proisteklog iz višegodišnjeg rada na Rečniku SANU, i pored prisutne neujednačenosti, ipak ističe preovlađujuću praksu da se sintagmatski nazivi obrađuju ne kao posebne odrednice već kao izrazi u okviru imenice ili prideva, „jer bi se inače broj rečničkih članaka (ili odrednica) uvećao unedogled“.

U dijalekatskoj leksikografiji, pak, očita je tendencija uspostavljanja višočlanih leksičkih jedinica kao odredničkih reči. Već se na prvi pogled uočava da status odrednice u *Crnotravskom rečniku* imaju kako jednočlane, tako i višočlane leksičke jedinice, najčešće dvočlane. Poteškoća u identifikovanju i uspostavljanju leksikografske odrednice ima i na jednoj i na drugoj strani. U izvesnoj meri su u pravu leksikografi koji smatraju da su pri utvrđivanju jednočlanih odrednica problemi uglavnom rešeni ukoliko se leksikograf pridržava pravila i uputstava primenjenih u opisnim rečnicima srpskog jezika, u prvom redu u Rečniku SANU. Međutim, u većem delu dijalekatskih rečnika sa prizrensko-timočkog dijalekatskog prostora, odstupanja od leksikografskih pravila ima i u ovom segmentu leksike,⁶ s tim što su problemi prezentovanja višočlanih leksičkih jedinica mnogo složeniji.

2.3 Status višočlanih leksičkih jedinica: terminoloških sintagmi i frazeologizama u dijalekatskom rečniku

U okviru pojma višočlane leksičke jedinice koji u srpsku leksikologiju uvodi Dragičević (2007: 40) stoji, da se, prema D. Mršević Radović (1987: 20–24), diferenciraju tri tipa: frazeologizmi, terminološke sintagme i ustaljene fraze.

Komentarišući ove tipove višočlanih leksičkih jedinica, u prvom redu koji tipovi predstavljaju samostalne lekseme koje se u rečniku obrađuju kao odrednice, a koji kao izrazi koji se obrađuju iza odrednice, Dragičević iznosi zaključni stav da terminološke sintagme i frazeologizmi nemaju status leksema, ali zbog svoje semantičke i sintaksičke samostalnosti kao i jedinstva značenja i funkcije predstavljaju deo leksikona.

6 Ovde se u prvom redu misli na uvođenje trpnih prideva kao i nekih drugih morfoloških oblika reči (množinski i zbirni oblici imenica, oblici komparativa i superlativa prideva, enklitički oblici zamenica, oblici imperativa glagola) i na njihov način obrade koji je u potpunosti isti sa načinom obrade jednočlanih odredničkih leksema. Takođe, po istom leksikografskom postupku se obrađuju i sve glagolske imenice.

Leksikološko pitanje šta se može smatrati zasebnom leksemom odgovara leksikografskom pitanju koja višečlana leksička jedinica može imati status odrednice, a koja ne (Dragičević 2007: 41). Odgovor na pitanje načina obrade terminoloških sintagmi i frazeologizama, u smislu njihovog leksikografskog predstavljanja kao odrednica ili nesamostalnih leksičkih jedinica u okviru odrednica, sadržan je u *Uputstvima za izradu Rečnika SANU* koja propisuju leksikografska pravila i normu. U njemu se sintagme (terminološke sintagme) i frazeologizmi obrađuju kao izrazi i to tako što se u okviru odrednice navode najpre sintagme a potom frazeologizmi (Rečnik SANU 1). O kriterijumima za određivanje frazeologizama u opisnim rečnicima srpskog jezika v. i Dešić (1984: 53–67).

Naš je zadatak da utvrdimo kako se u dijalekatskom rečniku prilazi pitanju obrade sintagmi i frazeologizama, tj. izrazima, i u kojoj su meri rešenja iz Rečnika SANU primenjena u dijalekatskom rečniku. Odabrani su primeri frazeologizama u okviru leksičkih jedinica *bel*, *gasarče*, *dupe* i *izlezne* koji svedoče o različitim modelima leksikografske interpretacije frazeologizama, tj. o njihovom nedoslednom, neujednačenom i nesistematskom predstavljanju u dijalekatskom rečniku.

3 MODELI LEKSIKOGRAFSKE INTERPRETACIJE VIŠEČLANIH LEKSIČKIH JEDINICA

Prostim uvidom u *Crnotravski rečnik* zapaža se izuzetno veliki broj sintagmatskih i frazeoloških izraza (nadalje: izraza), najčešće pridevsko-imeničkih koji su predstavljeni kao leksikografske odrednice, u tehničkom smislu, sa svim elementima koje obrada odredničkih leksema podrazumeva: novi pasus, ista veličina fonta, bold, definicija, potvrda. Različiti element se svodi na tehnički pristup mikrotoponimima i botaničkim, zoološkim i etnografskim terminološkim sintagmama, tj. sintagmatskim izrazima koji se navode kao odrednice bez isticanja kvalifikativa *izr[az]* (dalje u tekstu *izr*). Svi ostali izrazi uspostavljeni su kao odrednice u uglastoj zagradi, uz isticanje kvalifikativa *izr*, sa prisustvom ostalih elemenata leksikografske obrade odrednice. Izuzev sintagmi u kojima je prvi član pridev, zapaža se prisustvo velikog broja sintagmatskih i frazeoloških izraza sa glagolom kao prvim članom. Svakako, zastupljeni su i imeničko-imenički, izrazi sa brojem i imenicom, kao i izrazi priloškog karaktera.

3.1 Izrazi kao posebne odrednice iza odrednice (rečničkog članka) kao prvog člana izraza

Model leksikografske obrade izraza kao posebnih odrednica u uglastoj zagradi sa kvalifikativom *izr[az]*, definicijom i potvrdom iz govora je najfrekventniji, ali istovremeno i model koji najviše odstupa od leksikografske norme.

Najvažniji kriterijum koga se leksikograf držao jeste donošenje izraza kao leksema, tj. posebnih odrednica složenih po azbučnom redosledu kao primarnom kriterijumu. Ovo se najbolje ogleda u slučaju izraza sa istim prvim, pridevskim

članom, kod kojih je zbog azbučnog redosleda razbijan niz takvih izraza drugim, jednočlanim odrednicama.

3.1.1 Primer leksikografske obrade pridevsko-imeničkih sintagmi i sintagmatskih izraza sa pridevom *bel*

Budući da je za autora *Crnotravskog rečnika* primarni kriterijum bio azbučni redosled, najpre su navođene sintagme i sintagmatski izrazi sa pridevskim članom u muškom rodu, potom oni sa pridevskim članom u ženskom rodu, dalje odrednice sa pridevskim članom na *-i* (množina m. roda ili određeni pridevski vid) i najzad sintagmatske odrednice sa pridevskim članom u srednjem rodu.

Redosled navođenja pridevsko-imeničkih sintagmatskih izraza prekidan je jednočlanim odrednicama ili jednočlanim i dvočlanim onomastičkim jedinicama koje nemaju svojstvo izraza. Tako je iza odredničke lekseme **bel**, *-a*, *-o* naveden hidronim **Bèla vòda**⁷ iza koga su u uglastim zagradama predstavljeni sintagmatski izrazi kao samostalne odrednice sa kvalifikativom *izr* /**bèla vràna**/⁸ i /**bèla glàva**/⁹ sa definicijama značenja i potvrđama. Slede po azbučnom redosledu odrednice **belaše se** i **belāj** da bi potom bio nastavljen niz sintagmatskih leksičkih jedinica sa pridevom **bela** i to tako da je /**bèla làla**/¹⁰ predstavljena kao izraz, a narednih pet sintagmatskih izraza kao odrednice bez kvalifikativa *izr* uz označavanje gramatičkog roda (daje im se, dakle, status imenica) i navođenje definicija i potvrda: **bèla ràda**¹ ž bot *cveće* *Leucanthemum vulgare*. – Potvrda. **bèla ràda**² ž bot *tratinčica*, *krasuljak* *Bellis perennis L.*, v *trtkà*, v *vrtpòp*.¹¹ **bèla ràda**³ ž¹² *narodno*

7 Uputstva za izradu Rečnika SANU dopuštaju navođenje sintagmi kao geografskih pojmova u statusu odrednica samo ukoliko se proceni da određeni sintagmatski geografski izraz po svojoj prirodi treba da uđe u Rečnik (Balkansko poluostrvo, Novi Sad, Velika Morava) (član 28, 1). Kada je reč o dijalekatskim rečnicima, takođe, autor rečnika mora napraviti restriktivnu selekciju mikrotoponima i ostalih onomastičkih kategorija, te unositi one sintagmatske nazive mesta koji su u fonetskom i morfološkom smislu zanimljivi za dotično dijalekatsko područje ili su sa neprozirnom etimologijom.

8 Iz primera koje autor navodi vidimo da ovde nije reč o sintagmatskom, već o frazeološkom izrazu, te bi u skladu sa pravilima kojima se autor rečnika rukovodio, ovaj izraz promenio svoje alfabetsko mesto jer je reč o frazeološkom izrazu **postal je bela vrana ko**.

9 Opšte je pravilo da se svi stalni spojevi /sintagme/ navode i objašnjavaju kod imenica (Uputstva, član 28). Tako bi ovaj izraz poput prethodnog i izraza koji slede: **bèla làla**, **bèli smòk**, **bèli udovàc**, **bèlo videlo** bili obrađeni u okviru odgovarajućih odredničkih imenica, na način na koji se obrađuju odrednice (Uputstva, članovi 108 i 109).

10 Izraz valja konstruisati u skladu sa njegovom upotrebom u primeru. Ovo nije sintagmatski već frazeološki izraz: **ko bèla làla ima da (će da) pomàga ko kome** pa treba voditi računa o njegovom mestu prilikom navođenja izraza u okviru odrednice **làla**.

11 Budući da su odrednice **trtkà** i **vrtpòp** obrađene na isti način kao odrednica **bèla ràda**², uz navođenje i primera, bolje bi bilo da je sintagmatska odrednica isporučena sa odrednicama **trtkà** i **vrtpòp**, uz navođenje potvrde, a ove, zbog azbučnog redosleda, upućene na sintagmu **bèla ràda**².

12 Tri sintagme u kojima se imenički član van sintagmatskog spoja sa pridevom **bel**, kao botanički ili etnografski termin, ne upotrebljava u jeziku u bilo kom drugom značenju zajedničke imenice 'rada' sa malim slovom, opravdano i leksikografski pravilno su obrađene kao samostalne

kolo. – Potvrda. Status posebnih odrednica dat je i sintagmama **bèla ùma** ž *bela glina, kaolin*. – Potvrda i **bèla čemerika** ž bot. *otrovna biljka* Veratrum Album L. – Potvrda.¹³ Niz dvočlanih sintagmi sa pridevom **bel** se prekida uvođenjem 12 jednočlanih odredničkih leksema i 1 dvočlanog mikrotoponima: **belĭc¹**, **belĭc²**, **Belĭc**, **Bèle vòde**, **belèga**, **belegija**, **belèžen**, **belèje**, **belèje se**, **belèk**, **belènje**, **beletine**, **bèli**, **Bèli**. Po azbučnom redosledu dolaze sintagmatske odrednice bez kvalifikativa izraz: **bèli brèber**¹⁴ m bot *planinsko cveće* Anemone Nemoroza bez primera i **bèli bubrèzi**¹⁵ m mn *testisi kod stoke (ovan, bik, nerast) od kojih se spravljaju kuvarski specijaliteti*. Iza tačke i crte navedena je potvrda. Do sintagmatskih izraza predstavljenih kao odredničke lekseme u uglastoj zagradi sa kvalifikativom izr /**bèli smòk**/¹⁶ i /**bèli udovàc**/¹⁷ dolazi se nakon šest odredničkih leksema koje im po azbučnom redosledu prethode: **Beligrad**, **belilo¹**, **belilo²**, **bèlisvet**, **bèli se**. Poslednji dvočlani sintagmatski izraz sa statusom posebne odrednice u uglastoj zagradi sa kvalifikativom izr /**bèlo videlo**/,¹⁸ sa dva značenja i potvrdama, navodi se nakon 9 jednočlanih odrednica: **belica**, **beličas**, -ta, -to, **belištar**, **belištarika**, **belka¹**, **belka²**, **belki pril**, **belkim pril**, **belmùž**.

Kako vidimo, u *Crnotravskom rečniku* je navedeno ukupno 16 (šesnaest) pridevsko-imeničkih leksičkih jedinica sa pridevom **bel** i to tako što se nakon obrade prideva **bel** kao odrednice navode sintagmatske leksičke jedinice u statusu odrednica, s tom razlikom što se sintagme okvalifikovane kao izrazi stavljaju u uglastu zagradu. Kako vidimo, sastavljač *Crnotravskog rečnika* se rukovodio dvama principima: prvi je shvatanje pridevske reči dvočlanih sintagmi kao težišne reči, a drugi njihovo navođenje po azbučnom redosledu. Ukoliko se pridev **bel** prihvati kao težišna reč u smislu reči za koju se sintagmatski vezuje veći broj imenica, ovaj koncept je teško prihvatljiv jer jednočlane odrednice zbog azbučnog redosleda

- 12 odrednice (Uputstva, član 28, 2). V. botaničku sintagmu **lepa kata** pod Kata (izr.) (Rečnik SANU 9). Kod ovih sintagmi valja obratiti pažnju na stepenovanje: botaničke sintagme **bèla rāda¹** i **bèla rāda²** ne nalaze se u odnosu homonimije, već predstavljaju dva različita značenja jedne sintagme. Tako bismo ovde imali dve umesto tri stepenovane odrednice (o stepenovanju odrednica v. Radović Tešić 2002: 141–149).
- 13 Sintagma **bèla ùma** i **bèla čemerika**, u skladu sa leksikografskom normom, valja predstaviti kao izraze u okviru prideva **bel** i uputiti na odrednice **ùma**, odnosno **čemerika** gde će biti obrađene, tj. definisane i potvrđene primerima, nakon navedenih značenja leksema **ùma** i **čemerika**.
- 14 Sintagma **bèli brèber** nema status odrednice već se beleži kao izraz pod odrednicom **bel** i upućuje na odrednicu **brèber** u okviru koje se obrađuje kao izraz onako kako se obrađuje i odrednica.
- 15 Sintagma **bèli bubrèzi** se ne obrađuje kao odrednica već kao izraz u okviru pridevske odrednice **bel** gde se upućuje na odrednicu **bubrèg** koju valja uspostaviti i navedeni izraz obraditi sa elementima odrednice. V. i **bubreg** i izr. **beli bubrezi** u Rečniku SANU 2.
- 16 V. fusnotu 8. Ovaj sintagmatski izraz valja obraditi u okviru odrednice **smòk**.
- 17 V. fusnotu 8. Ovaj sintagmatski izraz valja obraditi u okviru odrednice **udovàc**.
- 18 Ovo nije sintagmatski izraz. Iz navedenih primera vidimo da je reč o dva frazeološka izraza koje bi trebalo ovako konstruisati: **ne vidèl (ne vidèla i sl.) ~ videlo** (u kletvi upućenoj nekome) i **nesl̩m vidèl ~ videlo** (u zakletvi da neko nekome govori istinu). U skladu sa leksikografskom normom (v. fusnote 7 i 8) izraze treba obraditi u okviru odrednice **videlo**.

razbijaju jedinstveni niz sintagmi s jedne strane, a s druge strane, narušava se leksikografsko pravilo o načinu navođenja sintagmi u okviru pridevske odrednice.¹⁹

3.1.2 Predlog leksikografske interpretacije

Shodno prikazanom modelu interpretacije izraza u *Crnotravskom rečniku* na primerima izraza sa pridevom **bel**, primenom pravila iz Uputstava za izradu Rečnika SANU, pokazane leksikografske nekorektnosti mogle bi biti otklonjene i usklađene sa leksikografskom normom i to na sledeći način:

- [a] Najpre se obrađuje pridev **bel**, -a, -o sa svim elementima leksikografske obrade odrednice: definicija značenja iza koje se navodi kao potvrda primer njene upotrebe u govoru koji se od definicije sa tačkom odvaja crtom (–). Reči u primeru se akcentuju.
- [b] U novom pasusu, nakon *Izr.* kao skraćeni za izraz, azbučnim redosledom, navode se sintagmatski i frazeološki izrazi²⁰ sa tildom koja zamenjuje osnovni oblik prideva,²¹ a potom se izraz upućuje na imenicu kao drugi član izraza u okviru koje se, nakon obrade osnovnih značenja, obrađuje izraz sa svim elementima odrednice: definicijom sa tačkom i primerom iz upotrebe koji je crtom odvojen od definicije.²²

U slučaju izraza sa pridevom **bel**, to bi izgledalo ovako:

Izr. ~ glavà v. *pod glava (izr.)*. ~ ùma v. *pod uma (izr.)*. ~ čemerika bot. v. *pod čemerika (izr.)*. bèli brèber bot. v. *pod breber (izr.)*. bèli bubrèzi v. *pod bubreg (izr.)*. bèli smòk v. *pod smok (izr.)*. bèli udovàc v. *pod udovac (izr.)*.

izede bèlu džigerku *ko kome v. pod džigerka (izr.)*. ko ~ làla ìma da (će da) pomàga (raboti i sl.) *ko kome v. pod lala (izr.)*. ne videl (ne videla i sl.) ~ videlo *ko v. pod videlo (izr.)* nesòm vidèl ~ videlo *ko v. videlo pod (izr.)*. postàl je ~ vràna *ko v. pod vrana (izr.)*.

Poređenjem leksikografskog postupka koji je u obradi višičlanih leksičkih jedinica, tj. sintagmi, sintagmatskih i frazeoloških izraza primenjen u

19 U sintagmama je teško odrediti težišnu reč pa se za takvu najčešće uzima imenica, ali to može biti i pridev koji stupa u sintagmatske odnose sa više imenica. U takvom slučaju se sintagmatski izrazi mogu navesti i u okviru prideva, ali se u tom slučaju upućuju na odgovarajuću imenicu koja se obrađuje kao odrednica (Uputstva, članovi 108 i 109).

20 Za naš rad je bitno i uputstvo da se „Iza skraćeniice 'Izr.' navode [...] najpre sintagmatski, a zatim frazeološki izrazi, u zajedničkom pasusu ako ih je sasvim malo, a u dva zasebna pasusa ako ih ima više, radi veće preglednosti“ (Uputstva, član 106).

21 U Uputstvima se kaže da se „u izrazima [...] reč-odrednica zamenjuje tildom, sa ograničenjima navedenim u prethodnom članu“ (član 105). Tildom se može zameniti samo prvi padež jednine (imenice, zamenice, brojevi) ili sva tri roda jednine prideva onog vida koji je dat u odrednici (član 104). – Mi bismo radije umesto reč-odrednica u Uputstvima upotrebili prvi član sintagmatskog izraza ili težišna reč sintagmatskog izraza kako ne bi došlo do zabune da tu reč u sintagmatskom izrazu smatramo odrednicom, tj. da bismo pokazali da oba člana izraza, upotrebljena u sklopu, imaju svoja posebna značenja.

22 V. Uputstva, članovi 108 i 109.

Crnotravskom rečniku sa našim predloženim leksikografskim postupkom u kome smo primenili leksikografske norme koje propisuju Uputstva za izradu Rečnika SANU, dolazimo do sledećih zaključaka.

Za razliku od *Crnotravskog rečnika* u kome su sve sintagme i svi sintagmatski izrazi leksikografski predstavljeni iza obrade odrednice **bel** kao višočlane leksičke jedinice sa statusom posebnih odrednica, uz prisustvo svih tehničkih i suštinskih elemenata njihove obrade (ista veličina fonta u boldu, svaka sintagma u posebnom pasusu, definicija značenja, primer upotrebe), naš predloženi i pokazani leksikografski postupak prikazuje i opisuje sintagmatske i frazeološke izraze kao nesamostalne višočlane leksičke jedinice u okviru rečničkog članka **bel** sa upućivanjem na odgovarajuću imenicu u okviru koje se obrađuju na način obrade odrednica. To znači da će sintagmatski i frazeološki izrazi (po azbučnom redosledu, kao i u srodnim primerima u tom radu) **bèla vràna, bèla glàva, bèla làla, bèla ùma, bèla čemerika, bèla džigèrka, bèli brèber, bèli bubreži, bèli smòk, bèli udovàc** i **bèlo videlo** biti obrađeni pod **vràna, glàva, làla, ùma, čemerika, džigèrka, brèber, búbreg, smòk, udovàc** i **videlo**. Na ovaj način, uvažavajući leksikološku teoriju o tipovima višočlanih leksičkih jedinica i leksikografsku praksu o načinu obrade sintagmi, sintagmatskih izraza i sintagmatskih frazeologizama, pokazano je njihovo mesto u Rečniku SANU i nesamostalnost u odnosu na lekseme sa statusom odrednica.

Status odrednica zadržavaju dvočlane mikrotoponimske sintagme **Bèla vodà** i **Bèle vòde**, kao i one botaničke i etnografske sintagme čiji imenički član menja značenje sintagmatskog spoja, poput sintagme **bèla ràda**.

Sintagme **bèla vràna, bèla làla, bèla džigèrka** i **bèlo videlo**, predstavljene u *Crnotravskom rečniku* sa statusom odrednice, nisu prepoznate kao frazeološki izrazi, što je u našoj leksikografskoj obradi učinjeno. Kako leksikografska norma nalaže, oni su na osnovu primera iz *Crnotravskog rečnika* konstruisani po leksikografskim pravilima i predstavljeni u novom pasusu iza sintagmatskih izraza.

Isti leksikografski postupak [3.1] primenjen je u interpretaciji velikog broja sintagmatskih izraza, od kojih ćemo navesti još i sintagme sa pridevom **golem** kao prvim članom: nakon obrade odrednice **golem**, navode se sintagmatski izrazi od kojih je svaki ponaosob dat u novom redu sa statusom odrednica: **Golèma Bogoròdica, golèma bòles, golèma vràta, golèma oratà ...²³ golèma rabòta ... golèma skazàljka, golèma sòba ... golème bogìnje ... Golèmi Božić, golèmi dñn ... Golèmi pòs ... golèmo govno**.

Pažnju skrećemo još i na sintagmatske izraze sa pridevom **živ: živ se pojède, živ sràm, živa vàga, živa vàtra, živa zgòda, živa istina, živa mi Živàna, živa ràna ... živi ògenj ... živo blàto ... živo mèso**.

23 Tri tačke označavaju da je niz prekinut drugim odrednicama koje dolaze po azbučnom redosledu.

Navodimo i jedan primer višečlanih leksičkih jedinica, tj. frazeoloških izraza u formi posebnih, samostalnih odrednica sa glagolom kao njegovim prvim članom: /*izvòdi bèsne gliste kol*, /*izvòdi kerèfeke kol*, /*izvòdi smèške kol*/.

3.2 Izrazi kao značenja u okviru odrednice

U *Crnotravskom rečniku* je zapažen i drugi model obrade višečlanih leksičkih jedinica, izraza: izrazi su predstavljeni kao značenja u okviru odrednice sa svim elementima leksikografske obrade leksema odrednica.

3.2.1 Primeri leksikografske interpretacije u *Crnotravskom rečniku*

Kao prvi primer navodimo obradu izraza u okviru odredničke lekseme **gasàrče**. Nakon definicije **1.** značenja ove lekseme, u nastavku se navode izrazi, grafički istaknuti boldom u sitnijem slogu sa kvalifikativom *izr* kao **2.**, **3.** i **4.** značenja odrednice **gasàrče**. Na osnovu navedenih potvrda se vidi da izrazi nisu konstruisani po kriterijumima koja zahtevaju leksikografska pravila, imajući u vidu i odsustvo title na mestu odredničke lekseme.

3.2.2 Predlog leksikografske interpretacije

Ovo je suštinski, leksikografskoj normi najpribližniji model predstavljanja izraza. Neophodno je, ipak, napraviti neke korekcije u cilju uvažavanja leksikografskih pravila: eliminisati redne brojeve značenja odrednice **gasàrče** koja bi bila definisana; u novom pasusu označenom kao *izr*, navesti izraze bez brojeva, po azbučnom redosledu; izraze konstruisati na osnovu potvrda onako kako su u potvrdi navedeni, uz poštovanje dijalekatske sintakse; izraz prate definicija i njegova potvrda iz govora.

gasàrče *s mala petrolejka kupastog oblika bez stakla.* – Potvrda.²⁴

Izr. ču da mu (vu i sl.) ebëm ~ kome u pretnji koju neko nekome upućuje zbog lošeg postupka, neispunjene obaveze i sl. – Potvrda. *če žmička (neko) ko ~ drhtaće od straha, strepeće* – Potvrda. *ugàsil je on ~ = neko je umro* – Potvrda.²⁵

Opisani leksikografski postupak [3.2] ilustrujemo i primerima višečlanih izraza predstavljenih u okviru glagolske odrednice **dokàra**.

Glagolska leksička jedinica **dokàra** predstavljena je u *Crnotravskom rečniku* kao odrednica sa 6 (šest) izdiferenciranih semantičkih realizacija. Nakon prvog primarnog značenja navedena su sledeća tri značenja kao figurativna sa istaknutim stilskim, figurativnim kvalifikatorom. Značenja obeležena brojevima **5.** i **6.** su sa kvalifikativom *izr*, i to: **5.** *izr: dokàra do bulumâč* i **6.** *izr: dokàra dondè*. Izraze prate definicije i potvrde.

Ovakav rečnički članak je neobičan, uprkos tome što su izrazi navedeni u okviru osnovne odrednice i njihov status podređenosti istaknut sitnijim fontom.

²⁴ Definicija je naša.

²⁵ Navedeni i definisani frazeologizmi, na osnovu datih potvrda, su naši.

- [a] Oku iskusnog leksikografa nije promakla činjenica da su izrazi predstavljeni brojkama u kontinuitetu brojeva za isticanje značenja odredničke lekseme, čime su dovedeni u ravnopravan odnos sa odrednicom koja je njihov prvi član. Zbog toga se ovakav leksikografski postupak smatra neprimerenim, a njegova primena nekorektnom.
- [b] Čini se da je problem lako rešiv uvidom u Rečnik SANU i preslikavanjem rešenja primenjenog u njemu. To bi značilo: deo odredničke lekseme sa značenjima **5.** i **6.** izdvojiti i bez numerisanja preneti u novi pasus, obeležen i istaknut kao Izr. Međutim, ovim ne bi bio u potpunosti rešen problem: dolazimo do pitanja formiranja izraza sa tačno utvrđenim redosledom njegovih članova, pri čemu se leksikograf mora oslanjati na potvrde iz govora. Tako bi oba izraza morala biti proširena i ovako konstruisana: **taj (on i sl.) dokaral do bulumač i on (onaj i sl.) dokaral donde** Potvrde određuju i samu definiciju značenja izraza. Njihovim iščitavanjem dolazimo do zaključka da je reč o dve različite forme izraza sa jedinstvenim značenjem: *neko je izgubio, ponovio školsku godinu, tj. neko je izgubio, proćerdao zarađevinu, imetak*. Još jednim osvrtom na izneta značenja odrednice **dokàra** može se konstatovati da je i značenje pod rednim brojem **4.**, na osnovu navedene potvrde (Dokaral se do prosljački štap), ustvari izraz u značenju prethodna dva navedena izraza.

Opisani leksikografski model je široko zastupljen, a mi navodimo još nekoliko odrednica u kojima su izrazi predstavljeni kao posebna značenja u rečničkom članku: **dudùk, edè (se), zažùlji, zatrljùje, iskòči, jajcè, kràj, krivùljke, litka, mlàti, perčik, prikàdi, raspàsan, češire, štùca³** i dr.

3.3 Izrazi u okviru definisane odrednice bez prepoznavanja kriterijuma u redosledu navođenja

Ovaj leksikografski model obrade izraza se bitno razlikuje od dva prethodno opisana: reč je o frazeološkim izrazima obrađenim u okviru odrednice **dùpe²** u kome se, nakon konstatacije da se ova leksema pored upotrebe u uobičajenom značenju kao i u standardnom srpskom jeziku, sreće i u izrazima. Posle ove konstatacije kao vidu definicije koja se završava dvotačkom, nižu se frazeologizmi u čijem se redosledu ne prepoznaje kriterijum navođenja.

3.3.1 Primer leksikografske interpretacije u *Crnotravskom rečniku*

Budući da se radi o povećem broju frazeologizama, radi lakšeg razumevanja najbitnijih odstupanja od leksikografske norme, najpre preslikavamo iz *Crnotravskog rečnika* rečnički članak **dùpe²**:

dùpe² s, *pored uobičajenog značenja, sreće se i u izrazima*: – Dalà ~ na veresiju (*raspusna žena*). – Trčì za ednò ~ (*za ženom*). – Ìma ednò ~ (*devojku*). – Čùva ~ (*pazi se*). – Svrbi ga ~ (*traži đavola, hoće batine*). ~ bi prodàl (*pohlepan na novac*). – Ne drži ga ~ (*nemirno čeljade*). – Pijàn ko

~ (*pijanac*). – Došlo mu iz ~ u glavu (*opametio se*). – Sluša samo svoje ~ (*halapljiv*). – Ide na ~ (*kliza se*). – Gleda si svoje ~. – Kakò se obrneš ~ ti ozad. – Ulèzal (bi) mu u ~ (*dodvorio se, dodvorava se*). – Ide mu uz ~ (*dodvorava se*). – Ide mu po ~. – Stalno trèbe neki da mu ide po ~ (*služi koga, bespogovorno sluša koga*). – Zinulo mu ~ (*ima velike prohteve*). – Prodàl se na ~ (*gladnica*). – Idi u ~ (*dovraga, psovka*). – Cèl otišàl u ~ (*ima veliku zadnjicu*). – Izlèzni mu iz ~ (*ulizica*). – Lådno mu na ~ (*zima mu je*). – Ostàlo mu samo ~. – Če se ugrize za ~ (*crkne od zavisti*). ~ bi si izèl (*halapljiv*). V. *zapiši dupe*.

3.3.2 Predlog leksikografske interpretacije

Ovde se zapaža nekoliko propusta čija je korekcija neophodna:

- [a] frazeologizmi se navode u istoj veličini fonta kao i odrednica i nisu boldovani;
- [b] navedene definicije su neodgovarajuće i nedovoljno precizne: tako je frazeologizam **dalà ~ na veresiju** definisan kao (*raspusna žena*), a trebalo bi: *lako podatljiva, nemoralna, raspusna (o ženi, devojci)*; ili, definicija frazeologizma **došlo mu je iz ~ u glavu** *kome šta nije (opametio se)*, već je bolje rešenje *dozvaò se pameti, opametio se*;
- [c] neki frazeologizmi nisu definisani: **gleda si svoje ~ ko, kakò se obrneš ~ ti odzad kome, ostàlo mu samo ~ kome, ide po ~ ko/šta**;
- [d] frazeologizmi nisu potkrepljeni primerima na osnovu kojih bi bilo moguće proveriti njihovu tačnu konstrukciju, a samim tim i njihovo značenje;
- [e] mada je bez potvrda teško denositi zaključke, čini se da su neki frazeologizmi sinonimični: **~ bi prodàl ko; ~ bi si izèl = škrt, sebičan i pohlepan je; ide mu po ~ ko kome / stalno trèbe ko da ide po ~ kome = stalno služi, opslužuje ko koga; ide mu uz ~ ko/kome / ulèzal (bi) mu u ~ ko kome = dodvorava se, ulizuje se ko kome; gleda si svoje dupe ko / sluša samo svoje dupe ko = gleda samo svoje interese, ne mari za druge, sebičan je ko**;
- [f] U nekim navedenim frazeologizmima težišna reč **dùpe** se ne vezuje sa ostalim rečima u frazeološku jedinicu, već je samo upotrebljena u figurativnom, pejorativnom značenju za lekseme *žena* i *devojka*: *ima ednò ~ ko (muškarac), trči za ednò ~ ko (muškarac)*.

Kao što smo videli, analizirani rečnički članak je tehnički bled i neuređen, konfuzan, težak za praćenje. Najveći problem je odsustvo potvrda bez kojih je teško uspostaviti konstrukciju izraza u govoru, kao i ispravnu definiciju.

3.4 Izrazi kao ponovljene odrednice u uglastoj zagradi, navedeni pod rednim brojevima ispod glavne odrednice

Od prethodno izloženih modela obrade višičlanih leksičkih jedinica razlikuje se leksikografsko predstavljanje izraza, uglavnom frazeologizama, koje se sastoji u tome što se nakon obrade odredničke lekseme ona ponavlja u novom pasusu u uglastoj zagradi gde se navode izrazi pod rednim brojevima, i to tako što se

iza svakog broja naglašava skraćenica *izr* sa dvotačkom, a potom se navode izrazi u kojima se težišna reč ne zamenjuje tildom. Dovde opisan leksikografski postupak nije u skladu sa leksikografskom normom. Dobro je to da su izrazi ispisani boldom u sitnijem fontu, kao i to da je svaki izraz praćen definicijom i potvrdom.

3.4.1 Primer leksikografske interpretacije u *Crnotravskom rečniku*

Ilustracije radi, navodimo primer obrade frazeologizama sa ponovo uspostavljenom glagolskom leksemom **izlèzne** u uglastoj zagradi, nakon obrade ovog glagola kao odrednice. Glagol **izlèzne** u uglastoj zagradi, u kome su obrađeni samo frazeologizmi, u statusu je odredničke lekseme kao i prethodno obrađeni glagol **izlèzne** bez uglaste zagrade.

/izlèzne/ 1. *izr: izlèzne na nòs preskupo plati, pretrpi štetu, dojadi mu.* – Tija njegòv ortaklèk mi e izlèzal na nòs. – Pàzi, nemòj ti toj druženje izlèzne na nòs. 2. *izr: izlèzne na kràj dogovori se, sporazume se.* – Ako s njega izlèzneš na kràj, prekòlji me kudè sam nàjtanak. – Ne mògu z-deca da izlèznem na kràj. 3. *izr: izlèzne is kòžu poludi, izgubi pamet.* – Od ovòga smaila ću izlèznem is kòžu. – Kvò mi svè ne rabòti, ću izlèznem is kòžu od etívu.

3.4.2 Predlog leksikografske interpretacije

Na ovaj vid leksikografskog predstavljanja izraza valja primeniti leksikografske postupke opisane u Uputstvima za izradu Rečnika SANU, što podrazumeva njihovu obradu u okviru imenica **nos**, **koža** i **kraj**. Činjenica da ove tri lekseme nisu diferencijalne u odnosu na srpski standardni jezik, ne predstavlja nikakvu prepreku da budu uvrštene u dijalekatski rečnik, jer je to manje ogrešenje o leksikografsku normu, s tim što treba naglasiti da se one upotrebljavaju u istom značenju kao i u standardnom jeziku, npr.: **nos** m 'pored značenja u standardnom jeziku', i u *izr. će mu izlèzne na nòs šta/ko kome = [nešto nekome] će doneti neprijatnosti, presešće mu.*²⁶

Po istom modelu obrađeno je 18 frazeologizama u okviru lekseme **/òči/**.

Sličan ovome je leksikografski model obrade izraza sa glagolima **/izedè/**, **/očita/** i **/obùje/**, kao i sa imenicom **/rùka/**, brojem **/pèt/** i dr., s tom razlikom što izrazi nisu obeleženi rednim brojevima.

26 Navedeni izrazi imaju semantičke ekvivalente u srpskom standardnom jeziku, s tim što dijalekatska leksema **izlèzne** glasi u standardnom jeziku **izaći**. Rečnik SANU donosi ove izraze kao sledeće sintagmatske konstrukcije sa značenjima: **izići ((i)skočiti** i sl.) **iz kože izgubiti sposobnost vladanja sobom, izbezumiti se** (tom 9, pod **koža** *izr.*); **izaći, izići (izlaziti) na kraj** [...] 2) (s nekim) (obično u odričnim, negativnim iskazima), **sporazume(va)ti se, slagati se** (tom 10, pod **kràj** *izr.*); **izaći, izbiti, popeti se, iskijati, udarit, (i)skakati, izbijati** i sl. **na nos, na vrh nosa presesti (presedati), doneti (donositi), prouzrokovati neprijatnosti, biti propraćen neprijatnostima** (tom 16, pod **nos** *izr.*).

4 ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Na osnovu rezultata analize leksikografske interpretacije višečlanih leksičkih jedinica, tj. izraza, na materijalu *Crnotravskog rečnika* kao reprezentu svrljiško-zaplanjskog dijalekta, izdvojena su četiri modela njihovog predstavljanja. Zajedničko svojstvo im je odstupanje od leksikografskih normi primenjenih u opisnim rečnicima srpskog standardnog jezika, prvenstveno u Rečniku SANU.

Svaki leksikografski model je najpre na primerima iz *Crnotravskog rečnika* opisan, a potom prokomentarisano sa isticanjem odstupanja od leksikografske norme i predlogom obrade izraza uz uvažavanje njihove leksikološke prirode i shodno tome leksikografskog predstavljanja kao nesamostalnih leksičkih jedinica.

Najfrekventniji i istovremeno model obrade izraza sa najvećim odstupanjima od leksikografskih normi [3.1], jeste način predstavljanja izraza kao leksema sa statusom odrednice, u tehničkom i suštinskom smislu, iza obrađene odredničke reči koja se kao težišna reč javlja u izrazima. Izrazi se donose kao odrednice, najčešće u uglastoj zagradi, po azbučnom redosledu kao primarnom kriterijumu. Oni se obrađuju sa svim elementima obrade odrednice: iza višečlane leksičke jedinice uspostavlja se kvalifikativ *izr* (= izraz) koju slede definicija i primer upotrebe.

U drugom modelu obrade [3.2] izrazi su, u prvom redu frazeologizmi, predstavljeni u okviru obrade odrednice i to tako da se najpre pod rednim brojevima navode značenja odrednice, a potom, sledeći kontinuitet rednih brojeva izrazi sa obaveznim kvalifikativom *izr* izraz iza svakog rednog broja. Izraze u boldovanom u sitnijem fontu prate definicije i potvrde iz govora. Ovo je, suštinski, leksičkoj normi najpribližniji model interpretacije izraza. Najveća zamerka ovom modelu interpretacije je ta, što se izrazi ponovo dovode u ravnopravan odnos sa odredničkom leksemom u okviru koje se i nalaze.

Treći je model interpretacije frazeoloških jedinica [3.3] pod odrednicom koja nije diferencijalna u odnosu na standardni jezik, tako što ova informacija predstavlja prvi deo definicije koja je dopunjena konstatacijom da je odrednica deo brojnih frazeologizama. Potom se frazeologizmi navode bez uvažavanja kriterijuma o azbučnom redosledu, bez tehničkog isticanja boldom u sitnijem slogu, često bez definicija i pratećih potvrda.

U opisu i predlogu leksikografski primerenog i prihvatljivog rešenja ukazano je na mnoge leksikografske nepravilnosti, od tehničkog predstavljanja izraza, preko neodgovarajućih i nepouzdanih definicija, do odsustva azbučnog kriterijuma, definicija i potvrda, uključujući i nepravilnosti u konstruisanju frazeologizama.

Četvrti model [3.4] obrade frazeologizama, sastoji se u tome što se nakon obrade odrednice ona ponavlja u novom redu u uglastoj zagradi gde se navode izrazi pod rednim brojevima, i to tako što se iza svakog broja naglašava skraćunica *izr* sa dvotačkom, a potom se navode izrazi u kojima se težišna reč ne zamenjuje tildom. Dovde opisan leksikografski postupak nije u skladu sa leksi-

kografskom normom. Dobro je to da su izrazi ispisani boldom u sitnijem fontu, kao i to da je svaki izraz praćen definicijom i potvrdom.

Iz izloženog se vidi da se u svakom od četiri predstavljena modela leksikografske interpretacije izraza u dijalekatskom rečniku, zapažaju krupna leksikografska odstupanja i nepravilnosti. Odsustvo neujednačenosti i jedinstvenog načina obrade izraza, da izostavimo leksikološke i leksikografske razloge sa pratećim nedostacima, samo po sebi otežava korišćenje *Crnotravskog rečnika*.

Ako imamo u vidu preko hiljadu izraza predstavljenih u statusu odrednice i ovome dodamo ogroman broj onomastičkih odrednica, jasno je uvećavanje obima *Crnotravskog rečnika* za nezanemarljiv postotak (oko 10 %) od ukupnog broja odrednica. Samim tim, predstavljanje višečlanih leksema uz poštovanje leksikografskih pravila, poprma notu imperativnosti i ozbiljnog recenzentskog učešća u konačnom oblikovanju rukopisa dijalekatskog rečnika pre objavljivanja.

IZVORI

Crnotravski rečnik → Stojanović 2010

Dinić 2008 = Jakša Dinić, *Timočki dijalekatski rečnik*, Beograd: Institut za srpski jezik SANU, 2008 (Monografije 4).

Jovanović 2004 = Vlastimir Jovanović, *Rečnik sela Kamenice kod Niša*, Srpski dijalektološki zbornik 51, Beograd: SANU – Institut za srpski jezik SANU, 2004, 313–688.

Mitrović 1984 = Brana Mitrović, *Rečnik leskovačkog govora*, Leskovac: Narodni muzej, 1984.

Rečnik govora juga Srbije → Zlatanović 2014

RMS 1967–1978 = *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika*, knj. I–VI, Matica srpska I–III i Matica hrvatska, Novi Sad (I–III i Zagreb) 1967–1978 (fototipsko izdanje Matice srpske iz 1982).

Rečnik SANU = *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika 1–19–: A–Petoglasnik–*, Beograd: SANU – Institut za srpski jezik SANU, 1959–2014–.

Stojanović 2010 = Radosav Stojanović, *Crnotravski rečnik* = *Srpski dijalektološki zbornik 57*, Beograd: SANU – Institut za srpski jezik SANU, 2010.

Timočki dijalekatski rečnik → Dinić 2008

Zlatanović 1998 = Momčilo Zlatanović, *Rečnik govora južne Srbije*, Vranje: Učiteljski fakultet, 1998.

Zlatanović 2011 = Momčilo Zlatanović, *Rečnik govora južne Srbije*, Vranje: Učiteljski fakultet, 2011.

Zlatanović 2014 = Momčilo Zlatanović, *Rečnik govora juga Srbije*, Vranje: Učiteljski fakultet, 2014.

Živković 1987 = Novica Živković, *Rečnik pirotskog govora*, Pirot: Narodni muzej, 1987.

Žugić 2005 = Radmila Žugić, *Rečnik govora jablaničkog kraja* = *Srpski dijalektološki zbornik 52*, Beograd: SANU – Institut za srpski jezik SANU, 2005.

LITERATURA

Dešić 1984 = Milorad Dešić, Kriterijumi za određivanje frazeologizama u rječnicima savremenog srpskohrvatskog jezika, u: *Leksikografija i leksikologija: zbornik radova*, Novi Sad: Matica srpska – Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik SANU, 1984, 53–67.

Dragičević 2007 = Rajna Dragičević, *Leksikologija srpskog jezika*, Beograd: Zavod za udžbenike, 2007.

Mršević Radović 1987 = Dragana Mršević Radović, *Glagolsko-imeničke frazeološke sintagme*, Beograd: Filološki fakultet Beogradskog univerziteta, 1987.

Nedeljkov 2002 = Ljiljana Nedeljkov, Problem višečlanih leksema u leksikografskoj praksi, u: *Deskriptivna leksikografija standardnog jezika i njene teorijske osnove: međunarodni naučni skup*

o leksikografiji i leksikologiji, Novi Sad: Matica srpska – Beograd: SANU – Institut za srpski jezik SANU, 2002, 243–251.

Nikolić 2002 = Miroslav Nikolić, Teškoće pri utvrđivanju odrednice u rečnicima srpskog jezika, u: *Deskriptivna leksikografija standardnog jezika i njene teorijske osnove: međunarodni naučni skup o leksikografiji i leksikologiji*, Novi Sad: Matica srpska – Beograd: SANU – Institut za srpski jezik SANU, 2002, 49–57.

Radović Tešić 2002 = Milica Radović Tešić, O stepenastom predstavljanju značenja reči, *Deskriptivna leksikografija standardnog jezika i njene teorijske osnove: međunarodni naučni skup o leksikografiji i leksikologiji*, Novi Sad: Matica srpska – Beograd: SANU – Institut za srpski jezik SANU, 2002, 141–149.

Šipka 1998 = Danko Šipka, *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*, Novi Sad: Matica srpska, 1998.

Uputstva = *Priručnik za izradu Rečnika SANU*, ukoričena, umnožena skripta bez potpisa autora, mesta i godine izrade sa sto strana i 324 člana, koja su izradili saradnici na Rečniku SANU u Institutu za srpskohrvatski jezik SANU u Beogradu u vreme izrade 1. toma Rečnika SANU koji je objavljen 1958. godine (najveći deo teksta je napisala Irena Grickat) (većina podataka o Uputstvima se nalazi u Uvodu 1. toma Rečnika SANU, a do nekih podataka smo došli iz usmenih izvora).

Zbornik 2002 = *Deskriptivna leksikografija standardnog jezika i njene teorijske osnove: međunarodni naučni skup o leksikografiji i leksikologiji*, Novi Sad: Matica srpska – Beograd: SANU – Institut za srpski jezik SANU, 2002.

Zgusta 1991 = Ladislav Zgusta, *Priručnik leksikografije*, prevod i predgovor Danko Šipka, Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1991.

Žugić 2007 = Радмила Жугић, Обрада придевских деминутива у српским дијалекатским речницима, *Лексикографија и лексикологија у савремена свјет*, Софија: Българско лексикографско дружество, Секција за българска лексикологија и лексикографија – Велико Търново: Знак '94, 2007, 343–354.

Žugić 2008 = Radmila Žugić, Leksikografska interpretacija glagolskih deminutiva u rečnicima prizrensko-timočke dijalekatske zone (semantičko-tvorbeni aspekt), *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* (Novi Sad) 51 (2008), br. 1–2, 175–189.

Žugić 2011 = Radmila Žugić, Leksikografski postupci tumačenja semantike izvedenica na osnovu odnosa tvorbene osnove i tvorbenog formanta, u: *Gramatika i leksika u slovenskim jezicima: zbornik radova s međunarodnog simpozijuma*, ur. Sreto Tanasić, Novi Sad: Matica srpska – Beograd: Institut za srpski jezik SANU, 2011, 403–413.

POVZETEK ■ ■ ■ PEZIOME

Slovaropisna interpretacija večbesednih leksičnih enot v slovarjih prizrensko-timoških govorov srbskega jezika in vprašanje njihovega statusa kot posebnih iztočnic

Avtorica v prispevku analizira štiri leksikografske modele, ki so bili pritegnjeni k razlaganju večbesednih leksičnih enot v slovarjih prizrensko-timoškega narečnega področja. Pri raziskavi svrliško-zaplanjskega govora je bil uporabljen Slovar govora Crne Trave (*Crnotravski rečnik*) Radosava Stojanovića (2010). Slovaropisni postopki, priporočeni v prispevku, temeljijo na zakonitostih leksikoloških in slovaropisnih standardov, ki so uporabljeni v Slovarju srbohrvaškega knjižnega in živega ljudskega jezika; ta izhaja pri Srbski akademiji znanosti in umetnosti. Z analizo gradiva je prišla avtorica do sklepa, da je večbesedne leksične enote nujno treba razlagati v posebnih iztočnicah s samostalniškimi ali pridevniškimi besedami, ki se pojavljajo v jedru besedne zveze.

Лексикографическая интерпретация сложных лексических единиц в словарях сербских призренско-тимочких диалектов и вопрос об их статусе в виде отдельных словарных заглавных слов

В статье анализируются четыре лексикографические модели использованных в интерпретации сложных лексических единиц в словарях сербской «призренско-тимочкой» диалектной зоны. Лексическим материалом исследования сверлишко-запльаньского диалекта в статье послужил Црнотравски речник (автор Радосав Стоянович, 2010). Рекомендованные лексикографические процедуры в статье основаны на законах лексикологических и лексикографических стандартов, применяемых в Словаре сербскохорватского литературного и народного языка Сербской академии наук и искусств. Проанализировав материал, автор приходит к выводу о необходимости интерпретации сложных лексических единиц как самостоятельных выражений в рамках существительных или прилагательных заглавных слов, которые являются стержнем выражения.

DIJANA ČURKOVIĆ

ACCENT PARADIGMS OF A-TYPE MASCULINE NOUNS IN THE NEO-ŠTOKAVIAN IKAVIAN LOCAL DIALECT OF BITELIĆ

COBISS: 1.02

Naglasne paradigme ajevskih samostalnikov moškega spola v novoštokavskem ikavskem govoru naselja Bitelić na Hrvaškem

Prispevek opisuje del naglasnega sistema govora naselja Bitelić, ki se nahaja blizu Sinja (ob meji med Hrvaško ter Bosno in Hercegovino na ozemlju novoštokavskega ikavskega narečja). Raziskava se posveča le samostalnikom moškega spola sinhrono ajevske sklanjatve (diahrono so to izvorno večinoma samostalniki moškega spola ojevske sklanjatve).

Ključne besede: novoštokavščina, ikavščina, govori, naglasne paradigme, ajevski samostalniki

This article describes a part of the accentual system in Bitelić, which is located in the vicinity to Sinj, near the border between Croatia and Bosnia and Herzegovina, in the territory of the Neo-Štokavian ikavian dialect. Only masculine nouns are examined, and only those inflecting following the synchronic *a*-type declension (diachronically, these are mostly *o*-stem masculine nouns).

Keywords: Neo-Štokavian, Ikavian, subdialects, accent paradigms, *a*-type nouns

1 THE NEO-ŠTOKAVIAN IKAVIAN DIALECT AND THE LOCAL DIALECT OF BITELIĆ

The local dialect of Bitelić¹ belongs to the NŠI,² which extends from the Adriatic coast south of the city of Zadar and north of the Pelješac Peninsula, through interior Dalmatia, Herzegovina, western Bosnia, and individual villages in Lika, Gorski Kotar, northern Bosnia around the city of Derвента, and Bačka and Banat in Serbia

This article was presented at the third Slavic studies conference, as part of which the Department of Slavic Languages at the University of Ljubljana's Faculty of Arts hosted the Tenth International Workshop on Balto-Slavic Accentology (*10. mednarodna konferenca o baltoslovanskem naglasoslovju / X Международный семинар по балто-славянской акцентологии*, IWoBA X) from October 16th to 18th, 2014. – The article is adapted from the author's dissertation (Čurković 2014), and the material is both somewhat shortened and somewhat expanded. Compared to the dissertation, this article introduces the subdialects and shows the accent paradigm subtypes separately from the main paradigm types.

- 1 Basic historical, geographic, and demographic information about the village, as well as a description of the research methodology, can be found in Čurković (2014: 3–29).
- 2 Abbreviations: a.p. = accent paradigm; cases: N = nominative, G = genitive, D = dative, A = accusative, V = vocative, L = locative, I = instrumental; genders: f = feminine, m = masculine, n = neuter; sg = singular, pl = plural, NŠI = Neo-Štokavian ikavian dialect.

(cf. Lisac 2003: 50–51). Considering its territorial diversity, the NŠI can be divided into subdialects that differ in particular features. These subdialects are (1) the coastal subdialect, which includes areas on Pelješac, certain areas of the former Poljica Republic, and the Makarska coast; (2) the continental Dalmatian subdialect, differing by the vicinity (or hinterland) of cities: Imotski, Vrgorac, Sinj, Šibenik, and Zadar; (3) the Bosnia-Herzegovinian subdialect, spoken in the Rama area, near the city of Livno, in southern Bosnia, around the city of Bihać, and around Derвента; and (4) the emigrant subdialect, spoken in Lika and Gorski Kotar, in Bačka and Banat, in Molise (Italy), in Perth (Australia, whose immigrants arrived there from Molise), and elsewhere.³ The local dialect of Bitelić is therefore classified in the continental Dalmatian subdialect, as part of the local dialect group in the vicinity of Sinj.

The local dialects in the vicinity of Sinj differ from other NŠI systems in several features. In the consonant system, there is a feature found only in the vicinity of Sinj: the devoicing of voiced consonants and *v* in final position of phonetic words⁴ before a word beginning with a vowel, sonant, or another voiced or unvoiced consonant. In the vowel system, there are many alterations and even more reductions of short unaccented vowels.⁵

The accentual system consists of five units: four accents (short falling \grave{a} , long falling \hat{a} , short rising \acute{a} , and long rising \acute{a}) and an unaccented length (\bar{a}), which is always post-tonic. The relevant features are stress, length, and tone of the accented syllable. Unaccented syllables differ by length in three degrees: long, short, and hyper-short (or reduced) syllables. The last have resulted from partial reduction, and thus their articulation is neutralized to \bar{a} in particular cases, especially in free speech.⁶

Rising accents are results of NŠI retraction, and as such cannot be found on the last syllable of a word (except after reduction of a final short unaccented syllable, which is a more recent innovation in the system; see below). The NŠI retraction applied to all falling accents in non-initial position; accents retracted from the final syllable to the penultimate, or from the medial syllable to the one preceding it. If the syllable preceding the old accent (i.e., the syllable to which the stress retracted) had a pre-tonic length, the resulting accent is a long rising accent, and, if that syllable was short, the result is a short rising accent (n N sg *sèlo* < **selò* ‘village’, f N sg *gláva* < **glāvà* ‘head’). Therefore, in the majority

3 Particular areas of the subdialects have been described in dialectology terms. For example, parts of the coastal subdialect are noted in Kurtović Budja (2009), Tomelić Čurlin (2012), and Tomelić Čurlin – Čurković (2013); and continental Dalmatian areas are covered in Bošnjak Botica and Menac-Mihalić (2006), Čilaš Šimpraga (2010), Kapović (2006), Lisac (2003), Listeš (1998), Menac-Mihalić (2005), Šimundić (1971), and Tomelić Čurlin and Anić (2012). It should be noted that not all of these works are equally detailed. Šimundić (1971), Čurković (2014), Kurtović Budja (2009), and Menac-Mihalić (2005) are larger works, whereas the rest are articles and book chapters. Further reading can be found in Lisac (2003, 2005, 2006).

4 A phonetic word consists of an accented word and its proclitics and enclitics.

5 Several more distinctions can be found in Čurković (2014).

6 Reduction is described in Čurković (2014: 37–47).

of cases, the falling accents are retracted to the preceding syllable. Exceptions are noted in several positions typical for NŠI (f N sg *poľoprìvreda* ‘agriculture’, m G pl *muškârâcâ* ‘men’). Since the rising accents are results of retractions, they can only be found in non-final positions. However, due to the innovative reduction of short unaccented syllables, they can also appear in monosyllabic words and in the final syllable (imperative 2 sg: *píš* < *píši* < *píši* < **píši* ‘write’, *donès* < *donèsi* < *donèsi* < **donesi* ‘bring’). Reduction is a phonetic variation and not a phonological change because it may or may not occur in free speech.⁷

Post-tonic length can be shortened in free speech if there are more than two post-tonic lengths in a word. The stress is often transferred to the proclitic, in the form of transmission (*prenošenje*; the stress moves to the preceding syllable, sg N *kùca*, G *okò kučè*, A *ù kuću* ‘house’) or skipping (*preskakanje*; the stress moves to the initial syllable of the phonetic word, sg N *gláva*, A *nà glāvu* ‘head’). In the local dialect of Bitelić, transmission is a feature of a.p. A (it seldom occurs in a.p. B as well), and stress skipping is a feature of a.p. C (sg N *bôg*, A *ù boga*). The features of the accent paradigms are further described below, but first the inflection will be observed.

2 BASIC INFORMATION ON THE A-TYPE DECLENSION

The inflection of nouns in Croatian is divided into four major synchronic declension patterns, named after the suffix for the G sg: *a*-type masculine nouns, *a*-type neuter nouns, and *ē*-type and *i*-type feminine nouns. The difference between *a*-type masculine and neuter nouns is in equalization of case suffixes. In the masculine declension, the A sg is the same as the G sg if the noun denotes a living being, and the same as the N sg if the noun denotes an inanimate object (A sg *lòvca* ‘hunter’ : *bôr* ‘pine’),⁸ whereas neuter nouns have NAV merger in the sg and pl declension regardless of the meaning of the noun. Other mergers, such as DL sg, NV pl, and DLI pl, are present in the inflection of nouns of all genders, which is a typical feature of NŠI. In the masculine declension, the suffix for the A pl is different from that for the N pl, whereas the neuter and feminine declensions have NAV pl merger.

The inflectional suffixes for the *a*-type masculine declension are: sg N \emptyset , G *-a*, D *-u*, A *-a* {animate} / \emptyset {inanimate}, V *-u/-e*, L *-u*, I *-on* (*-en*); pl N *-i*, G *-â*, D *-în/-ima(n)*, A *-e*, V *-i*, L *-în/-ima(n)*, I *-în/-ima(n)*.

7 All of the realizations (such as *píši*, *píši*, *píš*) are confirmed in the data.

8 If a noun stands for a group of people, it acts as though it is inanimate: NA sg *skûp* ‘assembly’, *sâbor* ‘parliament’, *sâvjet* ‘council’. Nouns that denote plants are grammatically inanimate despite being living beings: NA sg *òras/òraj* ‘walnut’ (*-s* is generalized in all cases based on the N pl ending of the root, which goes through sibilantization *orahi* > *orasi*, and *-j* is a regular replacement of *h*, which is not a stable phoneme in NŠI, cf. Lisac 2003: 18, 2003a: 176; Čilaš Šimpraga 2010: 194; Kurtović Budja 2009: 55–57; Kapović 2006: 114; Šimundić 1971: 51–52; Tomelić Čurlin – Anić 2012: 355; Čurković 68–69), *kěstěn* ‘chestnut’ (with lengthening of *e* before *-n#*, cf. Čurković 2014: 110). Certain nouns with inanimate meanings act as though they were animate; AG sg za *Hajdúka/Ajdúka* ‘hero’ (which is a name of a soccer club from the city of Split).

The inflectional root is determined from the G sg because not all of the *a*-type masculine nouns have the same N sg inflectional root ending, this being either a consonant or the vowels *-o* or *-a* (*čòvik* ‘man’, *stô* ‘table’, *pòsā* ‘job’). Furthermore, some of the nouns have a fleeting *a*, which is a result of vocalization of **b/b̥* in the last syllable in the N sg, and in the middle one in the G pl (which is most commonly long), whereas the vocalization is absent in other cases that have a vowel in the inflectional suffix: N sg *nòvac*, G sg *nòvca*, G pl *nòvācā* ‘money’; N sg *žābac*, G sg *žāpca*, G pl *žābācā* ‘male frog’; N sg *òtac*, G sg *òca*, G pl *otācā* ‘father’.⁹

The suffix for the V sg is *-e* in most of the nouns, and it palatalizes the inflectional root: V sg *bòže* ‘god’, *vûče* ‘wolf’. If the root ends with a palatal consonant, the suffix is *-u*: V sg *kònu* ‘horse’, *mlādīcu* ‘youngster’, *prījateļu* ‘friend’.

The suffix for the I sg has the distinction *-on* {non-palatal consonant} : *-en* {palatal consonant} only in the free speech of the younger generations, whereas the non-palatal suffix prevails in the speech of older generations, which is a feature of the wider NŠI area.¹⁰ It should be noted that the I sg and pl forms often appear together with the preposition *s/sa*, regardless of the meaning ({company} : {instrument}); e.g., *prīcān s brāton* ‘I am talking to my brother’, *rīžēš s nóžon* ‘you are cutting with a knife’.

Similarly, the plural infix *-ov-* (*-ev-*) can either be present in the formation of the plural, as in N pl *brīgovi* ‘hills’, *dīlovi* ‘parts’, *mūžovi* ‘husbands’, or absent, as in N pl *cřvi* ‘worms’, *kļūci* ‘keys’, *mrāvi* ‘ants’; or the plural can be realized with or without the infix, depending on the speech situation: N pl *ròzi/rògovi* ‘horns’, *gòlūbi/gòlubovi* ‘pigeons’, *nòži/nòžovi* ‘knives’.

It is seen from the above examples that roots ending with a velar consonant (*k, g, h*) undergo sibilantization to *c, z, s* before *-i*, which also occurs in the DLI pl, with the variation *-īn/-ima(n)*: N sg *vûk*, N pl *vûci*, DLI pl *vûcīn/vûcima(n)*, ‘wolf’, N sg *bùbrig*, N pl *bùbrizi*, DLI pl *bùbrizīn/bùbrizima(n)* ‘kidney’, etc.

The suffix for the G pl is *-ā* in most cases, except in nouns denoting measurement or a period of time (G pl *misécī* ‘months’) and several nouns such as G pl *lūdī* ‘men’ (suppletive form of *čòvik* ‘man’), G pl *mrāvī* ‘ants’, and nouns that have the suffix *-ijū*: G pl *gòstijū* ‘guests’, *přstijū* ‘fingers’, *nòktijū* ‘nails’, *cřvijū* ‘worms’, *zùbijū* ‘teeth’.

3 ACCENT PARADIGMS OF A-TYPE NOUNS IN BITELIĆ

The declension patterns of *a*-type nouns are divided into three major synchronic groups, a.p. A, B, and C, as well as the subtypes B–A (B–A/B) and C–A. Each is described on the basis of paradigm examples, and a list of words declining in accordance with that pattern is given.

⁹ Consonant assimilations and omissions in Bitelić are described in Čurković (2014: 77–87).

¹⁰ Cf. Čurković (2014: 139), Kurtović Budja (2009: 79), Lisac (2003: 56), Menac-Mihalić (2005: 49), Šimundić (1971: 37).

Generally speaking, in a.p. A stress is on the same syllable of the root throughout the paradigm; in a.p. B suffixes attract the stress, which results in a short or long rising accent on the last syllable of the root of case forms consisting of more than one syllable; and in a.p. C the stress is mobile in the paradigm, which means that it is on the initial syllable of the phonetic word, unless the inflectional suffix of the case is dominant (cf. Kapović 2015: 74–76), and the stress is closer to the ending, which results in a short or long rising accent on the last syllable of the root, similarly to a.p. B, or the penultimate syllable of the word. The subtypes B–A (B–A/B)¹¹ and C–A include words declining following a.p. B and C in sg cases, and a.p. A in pl cases.

In all of the paradigm types, in the V sg the stress is drawn to the initial syllable as a falling accent (a.p. A N sg *čovik*, V sg *čöviče* ‘man’; a.p. B N sg *vòjnik*, V sg *vòjničē* ‘soldier’, a.p. C N sg *rôd*, V sg *rôde* ‘kin, gender’), as well as in the G pl, in addition to the last two syllables being long in the G pl (a.p. A *mèdvīdā* ‘bears’, a.p. B *lôvācā* ‘hunters’, a.p. C *bödōvā* ‘points’).

A difference in tone in the D and L sg is noted in a.p. A and, more commonly, in a.p. C (a.p. A: D sg *prāgu*, L sg *na prāgu* ‘doorstep’; D sg *rāt*, L sg *u rātu* ‘war’; a.p. C: D sg *grādu*, L sg *u grādu* ‘city’; D sg *glāsu*, L sg *po glāsu* ‘voice’), although there are exceptions (such as D sg *jūgu*, L sg *na jūgu* ‘south’).

3.1 Accent paradigm A

In a.p. A, the stress is in the same position on the root in all case forms. A number of nouns have a short (or rarely long) falling accent on the first syllable throughout the paradigm (*dābar* ‘beaver’, *blūd* ‘lust’), and other examples have a rising tone in non-final position (*jèzik* ‘language, tongue’, *mèdviđ* ‘bear’). If the stress is drawn from the falling accent on the first syllable of the root to a proclitic, the result is a transmission of accent; that is, a rising accent on the preceding syllable: N sg *prāg*, A sg *nà prag* ‘doorstep’. If the stress moves from a long falling accent, post-tonic length remains after the transmission: N sg *krāj*, A sg *nà krāj* ‘ending, area’. It should also be noted that a number of nouns do not have the expected falling accent in the G pl (*čèkīcā* ‘hammers’, *čèmērā* ‘sorrows’, *jèzīkā* ‘languages, tongues’, *pòtōkā* ‘brooks’), whereas other nouns can be realized with both falling and rising tone: G pl *dùkātā/dūkātā* ‘coins, ducats’.

Tables 1–4 show a.p. A examples of monosyllabic nouns with and without the plural infix *-ov-*, and polysyllabic words with rising accents, as well as those with lengthening before *-n#*, which all belong to a.p. A synchronically.

¹¹ “B–A/B” designates nouns that belong to a.p. A in the longer realization of the pl form, and a.p. B in the shorter: N sg *břk*, G sg *břka*, N pl *břkovi/břci* ‘moustache’.

Table 1: Declension of *jăđ* ‘misery’

	sg	pl
N	<i>jăđ</i>	<i>jăđi</i>
G	<i>jăđa / òđ jada</i>	<i>jăđā / òđ jăđā</i>
D	<i>jăđu</i>	<i>jăđīn/jăđima(n)</i>
A	<i>jăđ / nà jad</i>	<i>jăđe / nà jade</i>
V	<i>jăđe</i>	<i>jăđi</i>
L	<i>ò jadu / jăđu / u jăđu</i>	<i>ò jăđīn / jăđīn / jăđima(n)</i>
I	<i>jădon</i>	<i>jăđīn/jăđima(n)</i>

Table 2: Declension of *pòtok* ‘brook’

	sg	pl
N	<i>pòtok</i>	<i>pòtoci</i>
G	<i>pòtoka</i>	<i>pòtōkā</i>
D	<i>pòtoku</i>	<i>pòtocīn/pòtocima(n)</i>
A	<i>pòtok</i>	<i>pòtoke</i>
V	<i>pòtoče</i>	<i>pòtoci</i>
L	<i>o pòtoku</i>	<i>pòtocīn/pòtocima(n)</i>
I	<i>pòtokon</i>	<i>pòtocīn/pòtocima(n)</i>

Table 3: Declension of *dīđ* ‘grandfather’

	sg	pl
N	<i>dīđ</i>	<i>dīđovi</i>
G	<i>dīđa / òd dida</i>	<i>dīđōvā / òd didōvā</i>
D	<i>dīđu</i>	<i>dīđovīn/dīđovima(n)</i>
A	<i>dīđa / nà dida</i>	<i>dīđove / zà didove</i>
V	<i>dīđe</i>	<i>dīđovi</i>
L	<i>ò didu / dīđu</i>	<i>ò dīđovīn / dīđovīn / dīđovima(n)</i>
I	<i>dīdon</i>	<i>dīđovīn/dīđovima(n)</i>

Table 4: Declension of *jělēn* ‘deer’

	sg	pl
N	<i>jělēn</i>	<i>jělēni</i>
G	<i>jělēna / òd jelēna</i>	<i>jělēnā / òd jelēnā</i>
D	<i>jělēnu</i>	<i>jělēnīn/jělēnima(n)</i>
A	<i>jělēna / nà jelēna</i>	<i>jělēne / zà jelēne</i>
V	<i>jělēnu</i>	<i>jělēni</i>
L	<i>ò jelēnu / jělēnu</i>	<i>ò jělēnīn / jělēnīn / jělēnima(n)</i>
I	<i>jělēnon</i>	<i>jělēnīn/jělēnima(n)</i>

Nouns that belong to a.p. A: *bàjam* ‘almond’, *blúđ* ‘lust’ (G sg *blúda*), *bôđ* ‘point’ (G sg *bôda*), *brät* ‘brother’,¹² *břlog* ‘lair’, *čëkić* ‘hammer’, *čëmer* ‘sorrow’, *čòvik* ‘man’, *dàbar* ‘beaver’ (G sg *dàbra*), *dīđ* ‘grandfather’, *dīm* ‘smoke’, *dlän* ‘palm, hand’, *dúkat* ‘coin, ducat’, *gräh* ‘hornbeam’, *jàđ* ‘misery’, *jëlën* ‘deer’, *jèzik* ‘language, tongue’, *jüg* ‘south’, *gòvör* ‘speech’, *güşter* ‘lizard’, *kášađ* ‘cough’ (G sg *kášļa*), *klīn* ‘linchpin’, *krâj* (G sg *krâja*) ‘ending, area’, *krèvet* ‘bed’, *krÿy* ‘bread’, *län* ‘flax’, *lây* ‘lion’, *lük* ‘garlic’, *mäk* ‘poppy’, *mèdviđ* ‘bear’, *nëčāk* ‘nephew’, *òbičāj* ‘custom’,¹³ *òblāk* ‘cloud’, *òbras* ‘cheek’, *òraj/òras* ‘walnut’, *pàuk* ‘spider’, *pèlin* ‘wormwood’, *pläč* ‘cry, sob’, *pòtok* ‘brook’, *pòtrës* ‘earthquake’, *přst* ‘finger’, *räk* ‘crab’, *rät* ‘war’, *ròh* ‘slave’, *ròđāk* ‘cousin’, *sän* ‘dream’ (G sg *snä*), *sř* ‘cheese’, *skök* ‘jump’, *slög* ‘syllable’, *súsiđ* ‘neighbor’, *svëkar* ‘father-in-law’ (G sg *svëkra*), *tèret* ‘burden’, *tròšak* ‘expense’ (G sg *tròška*), *ùčitel* ‘teacher’, *ügłën* ‘coal’, *ùjac* ‘uncle’ (G sg *ùjca*), *ùnuk* ‘grandson’, *vëpar* ‘boar’ (G sg *vëpra*), *vinogräđ* ‘vineyard’, *vřtar* ‘wind’ (G sg *vřtra*), *vřtä* (G sg *vřtļa*) ‘garden’, *zmäj* ‘dragon’, *zët* ‘son-in-law’, *žëludac* (G sg *žëludca*) ‘stomach’, etc.

3.2 Accent paradigm B

It has already been noted that nouns belonging to a.p. B have stress linked to the ending of the root in all case forms, which results in rising accents in case forms that have more than one syllable, whereas monosyllabic forms have falling accents (N{A} sg monosyllabic¹⁴ : other cases polysyllabic), as in sg: N *bìk*, GA *bika* ‘bull’; NA *bök*, G *bòka* ‘hip’; NA *kļuč*, G *kļúča* ‘key’; NA *žùl*, G *žùļa* ‘blister’.

Rising accents appear as the result of Neo-Štokavian regressive retraction of stress from any non-initial syllable that had a falling tone before the retraction: *mòmak* (< **momäk*) ‘young man’, *pétak* (< **pētäk*) ‘Friday’. The result is a long rising accent if the syllable had pre-tonic length before the retraction, or if it was lengthened according to accentual rules.¹⁵ As with the stress transmission to proclitics described in relation to a.p. A, post-tonic length is found in the syllable following the newly stressed one if the stress is moved from a long (falling) accent: *gospòdār* ‘master’, *pàsř* ‘shepherd’, *vòjnřk* ‘soldier’.

A falling tone in polysyllabic case forms can be found in the V sg of a number of nouns denominating (male) persons: V sg *dëbřlu* ‘idiot’, *čüđäčë* ‘eccentric’, *jünäčë* ‘hero’, *lüdäčë* ‘lunatic’, *vòjnřčë* ‘soldier’. A falling tone is also found in G pl *pëtäkā* ‘Fridays’, *přvácā* ‘roosters’, whereas other examples have a falling : rising variation in G pl *mòmākā/momākā* ‘young men’, *pòslövā/pòslövā* ‘jobs’.

12 The noun does not have a plural form, but a collective one, which declines like *ë*-type nouns, but remains a.p. A: N *bräca*, G *bräčë*, D *bräci*, etc.

13 The L sg form differs from the D sg. Declension: NA sg *òbičāj*, G sg *òbičāja*, D sg *òbičāju*, L sg *òbičāju*, I sg *òbičājjon/òbičäjën*, N(V) pl *òbičäji*, G pl *òbičäjā*, DLI pl *òbičäjřn/òbičäjřma(n)*, A pl *òbičäje*.

14 Stress movement to the proclitic is possible in these case forms.

15 Cf. Čurković (2014: 106–112), Kapović (2003, 2005, 2006a, 2008, 2010, 2015).

Tables 5–8 show examples of short and long monosyllabic a.p. B nouns, as well as polysyllabic nouns with and without post-tonic length.

Table 5: Declension of *kòň* ‘horse’

	sg	pl
N	<i>kòň</i>	<i>kòni</i>
G	<i>kòña / ođ kòña</i>	<i>kónā / ođ kónā</i>
D	<i>kòňu</i>	<i>kòňin/kòňima(n)</i>
A	<i>kòña / na kòña</i>	<i>kòne / za kòne</i>
V	<i>kòňu</i>	<i>kòni</i>
L	<i>o kòňu</i>	<i>o kòňin/kòňima(n)</i>
I	<i>kòňon/kònen</i>	<i>kòňin/kòňima(n)</i>

Table 6: Declension of *kľuč* ‘key’

	sg	pl
N	<i>kľuč</i>	<i>kľučī</i>
G	<i>kľuča / ođ kľuča</i>	<i>kľučā / ođ kľučā</i>
D	<i>kľuču</i>	<i>kľučīn/kľučīma(n)</i>
A	<i>kľuč / na kľuč</i>	<i>kľučē / na kľučē</i>
V	<i>kľuču</i>	<i>kľučī</i>
L	<i>o kľuču</i>	<i>o kľučīn/kľučīma(n)</i>
I	<i>kľučon/kľučen</i>	<i>kľučīn/kľučīma(n)</i>

Table 7: Declension of *lòvac* ‘hunter’

	sg	pl
N	<i>lòvac</i>	<i>lòvci</i>
G	<i>lòvca / ođ lòvca</i>	<i>lòvācā / ođ lòvācā</i>
D	<i>lòvcu</i>	<i>lòvcīn/lòvcīma(n)</i>
A	<i>lòvca / na lòvca</i>	<i>lòvce / za lòvce</i>
V	<i>lòvče</i>	<i>lòvci</i>
L	<i>o lòvcu</i>	<i>o lòvcīn/lòvcīma(n)</i>
I	<i>lòvcon</i>	<i>lòvcīn/lòvcīma(n)</i>

Table 8: Declension of *pàstīr* ‘shepherd’

	sg	pl
N	<i>pàstīr</i>	<i>pastīri</i>
G	<i>pastīra / ođ pastīra</i>	<i>pastīrā / ođ pastīrā</i>
D	<i>pastīru</i>	<i>pastīrīn/pastīrima(n)</i>
A	<i>pastīra / na pastīra</i>	<i>pastīre / na pastīre</i>
V	<i>pàstīru</i>	<i>pastīri</i>
L	<i>o pastīru</i>	<i>o pastīrīn/pastīrima(n)</i>
I	<i>pastīron</i>	<i>pastīrīn/pastīrima(n)</i>

Nouns that belong to a.p. B: *bìk* ‘bull’, *bìž* ‘pea’, *bôr* ‘pine’, *brìst* ‘elm’, *dòm* ‘home’, *đâk* ‘pupil’, *đôn* ‘sole’, *gospòdâr* ‘master’, *grìj* ‘sin’, *gròb* ‘grave’, *gr̃m* (and *gr̃m*) ‘bush’, *jècam* (G sg *jècma*) ‘barley’, *jèž* ‘hedgheg’, *klòbùk* ‘hat’, *ključ* ‘key’, *kòlāč* ‘cookie’, *kòň* ‘horse’, *kòtāč* ‘wheel’, *kòvāč* ‘smith’, *krāl* ‘king’, *kríž* ‘cross’, *kút* ‘corner’, *lūg* ‘ash’, *mijūr* ‘bladder’, *mír* ‘peace’, *mòmak* (G sg *mòmka*) ‘young man’, *nòž* ‘knife’, *òkvīr* ‘frame’, *òrā* (G sg *òrla*) ‘eagle’, *òtac* (*òca*) ‘father’, *òvan* (G sg *òvna*) ‘ram’, *pās* ‘dog’ (G sg *pàsa*), *pàstīr* ‘shepherd’, *pétak* (G sg *pétka*) ‘Friday’, *pívac* (G sg *pívca*) ‘rooster’, *pòsā* (G sg *pòsla*) ‘job’, *pòđ* ‘floor’, *pòp* ‘priest’, *pút* ‘way’, *râst* ‘oak’, *rāžan* (G sg *rážna*) ‘broach’, *rùkāy* ‘sleeve’, *sèlāk* ‘villager’, *slòn* ‘elephant’, *snòp* ‘bundle’, *spūž* ‘snail’, *stô* (G sg *stòla*) ‘table’, *stòmāk* ‘stomach’, *strīc* ‘uncle’, *stūp* ‘column’, *sūđ* ‘court’, *vô* (G sg *vòla*) ‘ox’, *tòp* ‘cannon, top’, *tvòr* ‘skunk’, *vòjnīk* ‘soldier’, *zglòb* ‘joint’, *zidār* ‘mason’, *život* ‘life’, etc.

3.3 Accent paradigm C

Nouns declining following the pattern of the mobile paradigm have the stress drawn to the beginning or the end of the phonetic word. The accent is initial in all cases except the L sg and GDLI pl, which have dominant suffixes and attract the stress towards the end of the word. In the local dialect of Bitelić, this results in the realization of rising accents in those case forms, unless they are generalized as falling accents in analogy to N pl forms (see below). If the stress moves to a proclitic, the result is accent skipping; i.e., falling accents on the initial syllable of the proclitic: N sg *mòst*, G sg *mòsta* : *pr̃ko mosta* ‘bridge’.¹⁶

Another prominent feature of a.p. C is lengthening of monosyllabic forms (*brôj* ‘number’, *bròđ* ‘ship’). The originally short vowel is seen after the addition of inflectional suffixes: G sg *bròja*, *bròda*. Originally long syllables remain long after the addition of inflectional suffixes: N sg *dân*, G sg *dâna* ‘day’; but many examples are nonetheless shortened in the plural polysyllabic forms: N sg *snîg*, G sg *snîga*, N pl *snîgovi* ‘snow’, N sg *rêp*, G sg *rêpa*, N pl *rèpovi* ‘tail’.

Tables 9–12 show examples of a.p. C for long and short monosyllabic and polysyllabic words.

16 It should be recalled that the stress transmission seen in a.p. A results in rising tones on the last syllable of the proclitic. This is the main difference between these two a.p. types because the result of accent skipping in a.p. C is a falling accent on the first syllable of the proclitic.

Table 9: Declension of *grâđ* ‘city’

	sg	pl
N	<i>grâđ</i>	<i>grâđovi</i>
G	<i>grâda / iz grâda</i>	<i>grâđovâ / grâđovâ / iz grâđovâ</i>
D	<i>grâdu</i>	<i>grâđovîn/grâđovima(n)</i>
A	<i>grâđ / ũ grâđ</i>	<i>grâđove</i>
V	<i>grâde</i>	<i>grâđovi</i>
L	<i>u grâdu</i>	<i>u grâđovîn/grâđovima(n)</i>
I	<i>grâdon</i>	<i>grâđovîn/grâđovima(n)</i>

Table 10: Declension of *môst* ‘bridge’

	sg	pl
N	<i>môst</i>	<i>môstovi</i>
G	<i>môsta / priko mosta</i>	<i>mostovâ / ôd mostovâ</i>
D	<i>môstu</i>	<i>mostovîn/môstovima(n)</i>
A	<i>môst / nâ môst</i>	<i>môste / nâ mostove</i>
V	<i>môstu</i>	<i>môstovi</i>
L	<i>ô mostu / na môstu</i>	<i>na mostovîn/môstovima(n)</i>
I	<i>môston</i>	<i>mostovîn/môstovima(n)</i>

Table 11: Declension of *kômâđ* ‘piece’

	sg	pl
N	<i>kômâđ</i>	<i>kômâdi</i>
G	<i>kômâda / ôt komâda</i>	<i>komâdâ / iz komâdâ</i>
D	<i>kômâdu</i>	<i>komâdimaîn/komâdima(n)</i>
A	<i>kômâđ / nâ komâd</i>	<i>kômâde / nâ komâde</i>
V	<i>kômâdu</i>	<i>kômâdi</i>
L	<i>u komâdu</i>	<i>u komâdîn/komâdima(n)</i>
I	<i>kômâdon</i>	<i>komâdîn/komâdima(n)</i>

Table 12: Declension of *nòkat* ‘nail’

	sg	pl
N	<i>nòkat</i>	<i>nòkti</i>
G	<i>nòkta / ispo nokta</i>	<i>nòktijŭ / sa nòktijŭ</i>
D	<i>nòktu</i>	<i>nòktîn/nòktima(n)</i>
A	<i>nòkat / ũ nokat</i>	<i>nòkte / nâ nokte</i>
V	<i>nòktu</i>	<i>nòkti</i>
L	<i>na nòktu</i>	<i>o nòktîn/nòktima(n)</i>
I	<i>nòkton</i>	<i>nòktîn/nòktima(n)</i>

Nouns that belong to a.p. C: *bīs* ‘anger’, *bīg* ‘escape’, *brīg* ‘hill’, *brīđ* ‘edge’, *brōđ* (G sg *brōda*) ‘ship’, *brōj* (G sg *brōja*) ‘number’, *cvīt* ‘flower’, *crīp* ‘roof tile’, *cřy/cřy* (G sg *cřva*) ‘worm’, *čār* ‘charm’, *dāh* ‘breath’, *dān* ‘day’, *drōh* (G sg *drōba*) ‘stomach’, *drūg* ‘friend’, *glās* ‘voice’, *glīh* ‘mud’, *gñôj* (G sg *gñôja*) ‘manure’, *grāđ* ‘city’, *klās* ‘ear (of corn, rye)’, *kòmāđ* ‘piece’, *krūg* ‘circle’, *kvās* ‘yeast’, *lāđ* ‘shade’, *lêđ* (G sg *lêda*) ‘ice’, *līk* ‘cure, form, character’, *līs* ‘coffin’, *līst* ‘leaf’, *lōy* ‘hunt’, *lôj* (G sg *lôja*) ‘tallow’, *lūk* ‘bow’, *mêđ* (G sg *mêda*) ‘honey’, *mīsēc* ‘month, moon’, *mlāz* ‘gush’, *mōst* (G sg *mōsta*) ‘bridge’, *mrāk* ‘darkness’, *mrāy* ‘ant’, *mūž* ‘husband’, *nīz* ‘row’, *nōkat* (G sg *nōkta*) ‘nail’, *ōbzīr* ‘consideration’, *pāđ* ‘downfall’, *pān* ‘stump’, *pīr* ‘wedding’, *plāmēn* ‘flame’, *plēs* ‘dance’, *plōđ* (G sg *plōda*) ‘fruit, offspring’, *pōglēđ* ‘view’, *prāmēn* ‘lock (of hair)’, *prstēn* ‘ring’, *pūk* ‘people’, *rāst* ‘growth’, *rēđ* ‘order, row’, *rēp* ‘tail’, *rōđ* (G sg *rōda*) ‘gender, kin’, *rōj* (G sg *rōja*) ‘swarm’, *rūh* ‘edge’, *sīn* ‘son’, *slōj* (G sg *slōja*) ‘layer’, *slučāj* ‘case’, *smīj* ‘laughter’, *smrāđ* ‘stench’, *snīg* ‘snow’, *sōkō* (G sg *sōkola*) ‘hawk’, *stān* ‘flat’, *stās* ‘stature’, *stūđ* ‘shame’, *svīt* ‘world, people’, *šūm* ‘murmur’, *tōk* ‘flow’, *trāg* ‘trail, trace’, *třk* ‘sprint’, *trūđ* ‘effort’, *ūm* ‘mind’, *vūk* ‘wolf’, *zēc* ‘rabbit’, *zīđ* ‘wall’, *znôj* (G sg *znôja*) ‘sweat’, *žār* ‘fervor’, etc.

3.4 Subtypes B–A (B–A/B) and C–A

As mentioned before, certain nouns decline following one accent paradigm in the singular and another in the plural forms. In the *a*-type masculine noun declension, two such groups have been isolated. Both of the subtypes tend to generalize the plural forms similarly to a.p. A, whereas they are different in the singular forms because the declensions belong to a.p. B and C. The nouns that belong to subtype B–A/B follow a.p. B if there is no plural infix, and, if the infix is present, the plural forms decline according to a.p. A.

Tables 13–16 show examples for the accent paradigm subtypes in Bitelić.

Table 13: Declension of *čās* ‘moment’ (B–A)

	sg	pl
N	<i>čās</i>	<i>čāsovi</i>
G	<i>čāsa / ođ čāsa</i>	<i>čāsōvā / ođ čāsōvā</i>
D	<i>čāsu</i>	<i>čāsōvīn/čāsōvīma(n)</i>
A	<i>čās / zà čas</i>	<i>čāsove / nà časove</i>
V	<i>čāsu</i>	<i>čāsovi</i>
L	<i>o čāsu</i>	<i>o čāsōvīn / čāsōvīma(n)</i>
I	<i>čāson</i>	<i>čāsōvīn/čāsōvīma(n)</i>

Table 14: Declension of *kvâr* ‘malfunction’ (B–A)

	sg	pl
N	<i>kvâr</i>	<i>kvârovi</i>
G	<i>kvâra / ođ kvâra</i>	<i>kvârovâ / ođ kvarovâ</i>
D	<i>kvâru</i>	<i>kvârovîn/kvârovima(n)</i>
A	<i>kvâr / nâ kvâr</i>	<i>kvârove / nâ kvarove</i>
V	<i>kvâru</i>	<i>kvârovi</i>
L	<i>u kvâru</i>	<i>kvârovîn/kvârovima(n)</i>
I	<i>kvâron</i>	<i>kvârovîn/kvârovima(n)</i>

Table 15: Declension of *džěp* ‘pocket’ (B–A/B)

	sg	pl	pl
N	<i>džěp</i>	<i>džěpi</i>	<i>džěpovi</i>
G	<i>džěpa / iž džěpa</i>	<i>džěpâ / iž džěpâ</i>	<i>džěpovâ / iž džěpovâ</i>
D	<i>džěpu</i>	<i>džěpîn/džěpima(n)</i>	<i>džěpovîn/džěpovima(n)</i>
A	<i>džěp / ù džep</i>	<i>džěpe / u džěpe</i>	<i>džěpove / ù džepove</i>
V	<i>džěpe</i>	<i>džěpi</i>	<i>džěpovi</i>
L	<i>o džěpu</i>	<i>džěpîn/džěpima(n)</i>	<i>džěpovîn/džěpovima(n)</i>
I	<i>džěpon</i>	<i>džěpîn/džěpima(n)</i>	<i>džěpovîn/džěpovima(n)</i>

Table 16: Declension of *skûp* ‘assembly’ (C–A)

	sg	pl
N	<i>skûp</i>	<i>skûpovi</i>
G	<i>skûpa / sa skûpa</i>	<i>skûpovâ / sâ skupovâ</i>
D	<i>skûpu</i>	<i>skûpovîn/skûpovima(n)</i>
A	<i>skûp / nâ skûp</i>	<i>skûpove / nâ skupove</i>
V	<i>skûpe</i>	<i>skûpovi</i>
L	<i>o skûpu</i>	<i>o skûpovîn / skûpovima(n)</i>
I	<i>skûpon</i>	<i>skûpovîn/skûpovima(n)</i>

Nouns that belong to a.p. B–A: *čàs* ‘moment’, *kmět* ‘peasant’, *kvâr* ‘malfunction’, *lěš* ‘corpse’, *mîš* ‘mouse’, *mîln* ‘mill’, *rôg* ‘horn’.

Nouns that belong to a.p. B–A/B: *bât* ‘maul’, *břk* ‘moustache’, *čěp* ‘cork’, *dvôr* ‘court, courtyard’, *džěp* ‘pocket’, *gřč* ‘cramp’, *žûl* ‘blister’.

Nouns that belong to a.p. C–A: *bôg* ‘god’, *bôk* ‘hip’, *câr* ‘emperor’, *čvôr* ‘knot’, *dâr* ‘present’, *dûg* ‘debt’, *nôs* ‘nose’ *plûg* ‘plough’, *râj* ‘heaven’, *skûp* ‘assembly’.

4 CONCLUSION

This article considers the NŠI local dialect of Bitelić, a village in the vicinity of Sinj. It has been determined that it belongs to NŠI, and it was further defined as one of the local dialects belonging to the continental Dalmatian subdialect, according to the division introduced in this article on the basis of recent fieldwork by the

author and existing dialectology studies. The most important information about the accentual system of Bitelić is provided at the end of the article's introduction.

The synchronic inflection of *a*-type nouns is then introduced, along with its most prominent NŠI features. Special attention is given to differentiating the A sg case form for nouns with animate and inanimate denotations. The inflectional suffixes for the I sg and the plural infix *-ov-* are also considered, as well as their distribution through NŠI.

The accent paradigms are introduced by their most prominent features (stress mobility, stress position relative to the root, transmission or skipping of stress to the proclitic, and plural mergers). Each accent paradigm is further described, and examples for different inflections of the paradigms are given, followed by a list of examples that belong to the paradigm in question. The final section of the article's central part takes subtypes of the paradigms into closer consideration and exemplifies them.

The analysis of *a*-type nouns in Bitelić shows that there are a number of morphological archaisms (e.g., the difference between the D and L sg in a.p. A and C, but with exceptions), as well as innovations (such as generalizations and analogies, or the emergence of subtypes a.p. B–A, a.p. B–A/B, and a.p. C–A) in the paradigmatic structures observed, which indicates a tendency towards generalization of the plural paradigms towards a.p. A. Nonetheless, it can be concluded that, although the local dialect of Bitelić differs from other NŠI local dialects in certain features, it is still an integral part of a larger NŠI continuum, extending from its homeland in the heart of the Balkan Peninsula to the other side of the world, the Australian diaspora.

BIBLIOGRAPHY

- Bošnjak Botica – Menac-Mihalić 2006** = Tomislava Bošnjak Botica – Mira Menac-Mihalić, Vokalizam i akcentuacija govora Lovrečana, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* (Zagreb) 32 (2006), 25–43.
- Čilaš Šimpraga 2010** = Ankica Čilaš Šimpraga, Ikavski štokavski govori između rijeke Krke i Neretve, in: *Prinosi hrvatskoj dijalektnoj fonologiji*, ed. Mijo Lončarić, Split: Književni krug – Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2010, 160–224.
- Ćurković 2014** = Dijana Ćurković, *Govor Bitelića: doktorska disertacija*, Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka: [D. Ćurković], 2014. – Duplicated manuscript. (<https://bib.irb.hr/datoteka/705585>. Doktorat_Curkovic.pdf)
- Kapović 2003** = Mate Kapović, Razvoj starih dugih samoglasa u hrvatskom i ostalim slavenskim jezicima, *Filologija* (Zagreb) 41 (2003), 51–82.
- Kapović 2005** = Mate Kapović, Nove duljine u hrvatskom jeziku (nakon općeslavenskoga razdoblja), *Filologija* (Zagreb) 44 (2005), 51–62.
- Kapović 2006** = Mate Kapović, Toponimija sela Prapatnice u Vrgorskoj krajini, *Folia onomastica Croatica* (Zagreb) 15 (2006), 113–131.
- Kapović 2006a** = Mate Kapović, Naglasne paradigme *o*-osnova muškoga roda u hrvatskom, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* (Zagreb) 32 (2006), 159–173.
- Kapović 2008** = Mate Kapović, Razvoj hrvatske akcentuacije, *Filologija* (Zagreb) 51 (2008), 1–39.
- Kapović 2010** = Mate Kapović, Naglasak *o*-osnova muškoga roda u hrvatskom – povijesni razvoj, *Filologija* (Zagreb) 54 (2010), 51–109.

- Kapović 2015** = Mate Kapović, *Povijest hrvatske akcentuacije 1: fonetika*, Zagreb: Matica hrvatska, 2015.
- Kurtović Budja 2009** = Ivana Kurtović Budja, *Govori Makarskoga primorja (fonologija i morfologija): doktorska disertacija*, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb: [I. Kurtović Budja], 2009. – Duplicated manuscript.
- Lisac 2003** = Josip Lisac, *Hrvatska dijalektologija 1: hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, Zagreb: Globus, 2003.
- Lisac 2003a** = Josip Lisac, Fonologija novoštokavskoga ikavskog dijalekta, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* (Zagreb) 29 (2003), 173–180.
- Lisac 2005** = Josip Lisac, Proučavanja hrvatskih štokavskih organskih idioma, *Kolo* 1 (2005). (http://www.matica.hr/kolo/300/Proučavanja_hrvatskih_štokavskih_organskih_idioma/)
- Lisac 2006** = Josip Lisac, Hrvatska dijalektologija od 1945. do 2005., *Croatica et Slavica Iadertina* (Zadar) 2 (2006), 105–114.
- Listeš 1998** = Srećko Listeš, *Klis: prošlost, toponimi, govor*, Klis: Hrvatsko društvo Trpimir, 2005.
- Menac-Mihalić 2005** = Mira Menac-Mihalić, *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj s rječnikom frazema i značenjskim kazalom s popisom sinonimnih frazema*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga, 2005.
- Šimundić 1971** = Mate Šimundić, Govor Imotske krajine i Bekije, *Djela ANUBiH* (Sarajevo) 56 (1971).
- Tomelić Čurlin 2012** = Marijana Tomelić Čurlin, O fonološkim obilježjima jezika Poljičkoga statuta i današnjega govora Srijana, *Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu* (Split) 5 (2012), 195–209.
- Tomelić Čurlin – Anić 2012** = Marijana Tomelić Čurlin – Marija Anić, Fonološki i morfološki opis kruševačkoga govora, *Croatica et Slavica Iadertina* (Zadar) 8 (2012), no. 2, 349–362.
- Tomelić Čurlin – Čurković 2013** = Marijana Tomelić Čurlin – Dijana Čurković, Jezik, *virovanja i zaviti* na Pelješcu, *Lingua Montenegrina* (Podgorica) 6 (2013), pt. 1, no. 11, 41–82.
- Uпитnik za Hrvatski dijalektološki atlas**, Belgrade, 1963 (Petar Šimunović, 1966: *Sinj*).

POVZETEK

Naglasne paradigme ajevskih samostalnikov moškega spola v novoštokavskem ikavskem govoru naselja Bitelić na Hrvaškem

V prispevku je predstavljena imenska sklanjatev samostalnikov moškega spola novoštokavskega ikavskega govora naselja Bitelić na Hrvaškem. Med dajalnikom in mestnikom ednine obstaja naglasno nasprotje. Za množinske sklanjatve so značilne nekatere analogije in posploševanja naglasnih značilnosti. Končnica roditeljske množine je vedno dolga, končnice za dajalnik, mestnik in orodnik množine pa so se izenačile z novoštokavskimi. Primeri so razvrščeni v sinhrono naglasne paradigme A, B, C in njihove podtipe.

OCENE IN POROČILA

Polonca ŠEK MERTÜK

JEZIKOSLOVNA IN LITERARNA MISEL ANTONA VRATUŠE, STOLETNEGA MLADENIČA

COBISS: 1.19

Jezikoslovna in literarna misel Antona Vratuše: znanstvena monografija, ur. **Mirko Munda**, Petanjci: Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija – Murska Sobota: Prekmurska [! Pomurska] akademsko znanstvena unija, 2015, 440 str.

0 Znanstvena monografija *Jezikoslovna in literarna misel Antona Vratuše* je nastala na pobudo Ustanove dr. Šiftarjeva fundacija iz Petanjcev ob stoletnici akademika dr. Antona Vratuše (rojen je bil 21. februarja 1915 v Dolnjih Slavečih na Goričkem). Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija deluje v okviru Vrta spominov in tovarštva na Petanjcih. Anton Vratuša je bil prvi predsednik programskega sveta fundacije, danes je njen častni in nepogrešljivi član. Z ustanoviteljem Vrta spominov in tovarštva na Petanjcih, dr. Vanekom Šiftarjem, sta bila dolgoletna prijatelja. Ideja o monografiji ob počastitvi častitljivega jubileja dr. Vratuše je bila zato pričakovana.

Predstaviti vse dejavnosti in udejstvovanja Antona Vratuše v eni knjigi bi bilo nemogoče. Njegovo delo se povezuje z mnogimi področji: literarni poskusi, jezikoslovje in literarna zgodovina, bil je dejaven v politiki, razmišljal je o razvoju samoupravljanja in participacije v Jugoslaviji, o mednarodnih odnosih, o vprašanjih in problemih narodnih manjšin, o človekovih pravicah, trajnostnem razvoju ... Na željo jubilaranta je v monografiji (urednik je Mirko Munda) predstavljeno Vratuševo udejstvovanje v slavistiki, na njemu najljubšem področju. Anton Vratuša je povedal, da je bil najprej in predvsem »slavist, slavistika mi je bila vedno na prvem mestu, vse drugo delo pa zgolj dodatek. Zato se ji že vse od konca druge svetovne vojne, ko sem moral prevzeti druge dolžnosti, odkupujem in opravičujem, se od nje poslavljam in se – če le morem – k njej vračam« (11–12). V monografiji je zato predstavljeno jubilarantovo jezikoslovno, literarnozgodovinsko in leposlovno delo. Dve razpravi – »*Nouvi zákon*« in »*Szvėti Evangyeliomi*« ter *Jezik sebeborskega urbarja* – sta kot faksimile objavljeni prvič.

Poleg uvodnih misli predsednika Slovenske akademije znanosti in umetnosti Tadeja Bajda in urednika monografije Mirka Munde je v monografiji sedem prispevkov o Vratuševem življenju ter jezikoslovnem, literarnozgodovinskem in leposlovnem udejstvovanju, vključno z izborom iz Vratuševe bibliografije.

Vratuševa življenjska pot je podrobno predstavljena v prispevku Mirka Munde iz *Samorastnik z Goričkega*. Prispevek s prikazom Vratuševega življenja odstira in osvetljuje tudi marsikatero Vratuševo odločitev za lastno prepričanje in (znanstveno) udejstvovanje. Iz prispevka lahko v predstavitvi Vratuševe življenjske poti razberemo tudi akademikovo bogato ustvarjalno delo. »Vratuša se med študijem na Filozofski fakulteti ni uveljavil kot odličen ter znanstveno nadarjen študent samo med sošolci in profesorji, ampak v vsej slovenski slavistični javnosti. Jezikoslovne ter literarnozgodovinske razprave in literarne kritike je objavljaval v vseh pomembnejših strokovnih revijah tedanjega časa in ni se izogibal niti polemičnim zapisom.« (37) V slavistiki mu je bilo najbližje jezikoslovje, posvetiti se je nameraval zlasti dialektologiji, a je potem na prvo mesto postavil literarno zgodovino, iz katere je tudi diplomiral in doktoriral (naslov disertacije je *Levec in Ljubljanski zvon*). Zanimali so ga predvsem 19. stoletje, Prešeren in realisti. Druga svetovna vojna je njegovo obetavno slavistično znanstvenoraziskovalno pot žal prekinila in tudi po vojni mu številne državniške in poklicne obveznosti niso omogočale znanstvenoraziskovalne dejavnosti. Šele od šestdesetih in sedemdesetih let 20. stoletja se k »svoji prvi ljubezni«, slavistiki oziroma jezikoslovju in raziskovanju jezikovnih razmer, vrača, kadar le more.

Nadaljnje prispevke v monografiji lahko razdelimo na tri sklope. V prvem delu (obsega dobro polovico monografije) je predstavljeno Vratuševo jezikoslovno delo, v drugem literarnozgodovinsko in v tretjem leposlovno (in polemično) delo.

- 1 Vratuševo **jezikoslovno delo** je v posebnem prispevku predstavil Marko Jesenšek. Vratuša se je z jezikom ukvarjal v svojem zgodnjem obdobju ustvarjanja, to je pred drugo svetovno vojno. Takrat je objavil svojo temeljno raziskavo o prekmurškem jeziku – *Jezikovne razmere v severnem Prekmurju in slovenskem Porabju* (1939 v *Slovenskem jeziku*). Žal sta takrat v rokopisu ostali dve njegovi obsežni razpravi: *Leksikalni vplivi romanščine na slovenščino* (1939, rokopis) ter »*Nouvi zákon*« in »*Szvėti Evangyliomi*« (1940, rokopis).

Že kot študent slavistike je Vratuša spremljal vse takrat pomembne in zanimive objave o vprašanju prekmurskega jezika, literature in kulture. Polemično je v *Ljubljanskem zvonu*, nato še v *Sodobnosti* kljub Pavlovi pozitivni oceni kritično ocenil deli Vilka Novaka *Izbor prekmurske književnosti* in *Jožef Baša-Miroslav: Prekmurske pesmi* (oboje leta 1937 v *Ljubljanskem zvonu*), kar mu je Novak zelo zameril in ga označil kot »mladega zaletenca, toda zelo sposobnega« (30). Vratuševa polemika z rojakom Novakom je bila (pre)ostra, toda imela je pozitivne posledice. Novak je v svoji drugi, obsežnejši izdaji, v *Izboru prekmurskega slovnstva* (1976), v veliki meri upošteval Vratuševo kritiko in zahtevo, da je védenje o prekmurškem jeziku in književnosti Slovincem treba predstaviti bolj natančno, premišljeno in sistematično.

Vratuševa ugotovitev, ki jo je podal v svoji temeljni raziskavi o prekmurškem jeziku *Jezikovne razmere v severnem Prekmurju in slovenskem Porabju*,

»da je dosedanje znanje o prekmurščini dokaj površno in v marsičem nezadostno« (Anton Vratuša, *Jezikovne razmere v severnem Prekmurju in slovenskem Porabju, Slovenski jezik 2* (1939), 220), je do neke mere aktualna še danes, čeprav je védenje o prekmurskem knjižnem jeziku v sodobnosti zlasti po zaslugi Martine Orožen in Marka Jesenška zelo izpopolnjeno in dodelano.

Vratuša je za svoje jezikoslovno delo (po znanih in dostopnih podatkih) dvakrat dobil svetosavsko nagrado ljubljanske univerze: leta 1939 za (žal neohranjeno) nalogo *Opis govora v Dolnji Slaveči in nje okolici na Goričkem* in leta 1940 za nalogo *Leksikalni vplivi romanščine na slovenščino* (ohranjena, a neobjavljena). Po Jesenšku oboje kaže, da se je Vratuša konec tridesetih let 20. stoletja razvijal »v pomembnega strokovnjaka na področju raziskovanja prekmurskega jezika in narečja« (80) in da je tik pred drugo svetovno vojno »veljal za prvega in najboljšega mladega poznavalca jezikovnih razmer v Prekmurju, še posebno pa sta ga zanimala jezik prekmurskih pisateljev in prekmursko narečje« (81). S slovenističnega oz. dialektološkega stališča je prava škoda, ker je druga svetovna vojna prekinila Vratuševo znanstveno pot in jo nato usmerila drugam.

Zinka Zorko in Anja Benko sta pripravili poglavje *Prekmursko narečje*. Dialektologi prekmursko narečje skupaj s slovenskogoriškim, prleškim in haloškim narečjem uvrščajo v panonsko narečno skupino ter ga delijo na tri podnarečja: ravensko, dólinsko in goričko. Avtorici vsako podnarečje posebej predstavljata na glasoslovni, oblikoslovni in leksikalni ravnini. Prispevek zaključujeta z izsekem iz Vratuševe razprave *Jezikovne razmere v severnem Prekmurju in slovenskem Porabju*.

Posebno vrednost monografije o Antonu Vratuši predstavlja prva objava Vratuševe obsežne študije (na 59 straneh) o jeziku *Nouvega zákona* Števana Küzmiča in *Szvéti evangyeliomov* Mikloša Küzmiča z naslovom »*Nouvi zákon*« in »*Szvéti Evangyeliomi*«. Gre za razpravo, katere rokopis je konec leta 1940 Vratuša oddal *Časopisu za zgodovino in narodopisje*, vendar zaradi vojnih razmer ni bila natisnjena. Rokopis, ki ga hrani Pokrajinski arhiv Maribor, je bil leta 1974 delno objavljen v *Zborniku Štefana Küzmiča*, v celoti pa šele v predstavljeni monografiji. Na naslovni strani je avtorjev podpis (Vratuša Anton), na zadnji strani pa se je avtor pod razdelkom Pripomba podpisal z Vran. Iz Mundovega zapisa (na straneh 19 in 20) lahko razberemo, da je bil Vran eden od Vratuševih psevdonimov (poleg Slavečki Vran in profesor Urban).

V monografiji je prvič objavljena tudi Vratuševa študija *Jezik sebeborskega urbarja*, ki se je ohranila med pisno zapuščino Vratuševega prijatelja dr. Vaneka Šiftarja; tudi to študijo hranijo v Pokrajinskem arhivu Maribor. Za lažjo umestitev razprave v čas in prostor je pred Vratuševo razpravo prispevek Gordane Šövegeš Lipovšek *Družbenoekonomski vidiki prekmurskih terezijanskih urbarjev*. Prekmurski terezijanski urbarji (vedeni v času vladanja cesarice Marije Terezije) so bili pisani v latinskem, nemškem, madžarskem in prekmurskem jeziku, odvisno od narodnosti večinskega prebivalstva v vasi. V monografiji je objavljenih šest

posnetkov sebeborskega urbarja, nato pa Vratuševa razprava o jeziku v omenjenem urbarju. Vratuša je sebeborski urbar analiziral že leta 1940, a je bila razprava do izida obravnavane monografije neobjavljena. Jezik sebeborskega urbarja je predstavil v petih podpoglavjih prvega dela razprave: 1. Črkopis, 2. Glasoslovje, 3. Naglas, 4. Oblikoslovje in 5. Sintaksa. V drugem delu razprave je seznam okrog dvesto prekmurskih in kajkavskih besed. Vratuša ugotavlja, da je v vseh starejših prekmurskih besedilih opaziti večji ali manjši vpliv kajkavščine, toda niti pri *Abecedariju* iz leta 1725 ni zdaleč toliko kajkavskih elementov, kot jih vsebuje sebeborski urbar. Čeprav prevajalec urbarja ni znan, je Vratuša prepričan, da že zaradi »močne prekmurske knjižne tradicije na eni in močnih kajkavskih potez« (237) v omenjenem besedilu na drugi strani ni bil domačin, Prekmurec. Moral je biti Nepremurec, Hrvat (kajkavec), ki pa je poznal tudi štokavske jezikovne posebnosti. V urbarju najdemo čisto prekmurske oziroma vzhodnoslovenske jezikovne posebnosti in tudi take, ki so ali skupne prekmurščini in kajkavščini ali pa lastne edino kajkavščini in z njo vred deloma štokavščini.

- 2 V drugem delu monografije je Anton Vratuša predstavljen kot **literarni zgodovinar**. Matjaž Kmecl v poglavju *Anton Vratuša – literarni zgodovinar* prikazuje Vratuševo literarnozgodovinsko delo od prvih objav do doktorske disertacije, to je od tridesetih let 20. stoletja do začetka druge svetovne vojne leta 1941. Ugotavlja, da je Vratuša »veljal za enega najbolj nadarjenih, delavnih in obetajočih literarnih zgodovinarjev mladega rodu« (244). Vrh Vratuševega literarnozgodovinskega delovanja je razprava *Levec in Ljubljanski zvon*, s katero je leta 1941 pridobil doktorski naziv. Kmecl jo je na kratko predstavil. Razprava (79 strani) je v monografiji objavljena v celoti. Bolj kot ponovna objava (razprava je prosto dostopna na spletu) bi bila dobrodošla (še) obsežnejša znanstvena razprava o njej. Ponovno je objavljena tudi Vratuševa kritika *Dva Prešerna* (12 strani), ki je bila prvič objavljena leta 1939 v *Domu in svetu*. Gre za primerjalno-kritični prikaz dveh romanov o Prešernu – Slodnjakovega *Neiztrohnjeno srce* (1938) in *Romana o Prešernu* (1937) Ilke Vaštetove. Tudi ta razprava je sicer prosto dostopna na spletu.
- 3 Tretje poglavje Vratuševega ustvarjanja – **literat in polemik ter vračanje k slavistiki** – opisuje Franci Just v prispevku *Anton Vratuša v presečišču literarnih žanrov*. Just na kratko opiše Vratuševo literarno ustvarjanje. Za ponovno objavo sta bili v monografijo izbrani Vratuševo drugo leposlovno delo, črtica *Svoji materi!* (1 stran), ki je bila prvič objavljena v *Novinah* leta 1936 (gre za slavospev materini dobroti, marljivosti, razdajanju za otroke in skrbi za dom), in njegova prva programska pesem *Valeta 1937* (4 strani), ki je bila prvič objavljena v *Mladem Prekmurcu* leta 1938/39 (gre za etično budnico, naslovljeno na avtorjevo generacijo ob zaključku gimnazijskega šolanja). Just se dotakne tudi Vratuše kot gledališkega in literarnega kritika. Za objavo v monografiji sta bili izbrani Vratuševa gledališka kritika *Drama v slovenskem Narodnem gledališču v letu 1939/40*

(11 strani), prvič objavljena v *Domu in svetu* leta 1940, ter literarna kritika *Svet Miška Kranjca* (15 strani), prvič objavljena v *Domu in svetu* leta 1939. S kritikama Kranjčevega literarnega dela (*M. Kranjca roman Zalesje se prebuja* (1938) in *Svet Miška Kranjca* (1939)) se je Vratuša vključil v boj za pravo podobo Prekmurja, po Justu (358) v t. i. prekmursko jezikovno vojno. V začetku tridesetih let 20. stoletja je v Prekmurju namreč prišlo do jezikovno-kulturne diferenciacije. Vratuša se je takrat odločno postavil na stran *Novin* – temelj njihove jezikovne politike je bila nadaljnja raba prekmurščine (nasproti Slovenskemu katoliškemu akademskemu društvu Zavednost, ki si je prizadevalo za uporabo knjižne slovenščine; podoben nazor je imel tudi Klub prekmurskih akademikov). Ker se je Miško Kranjec, prekmurski pisec, »oddaljil« od do tedaj značilnega prekmurskega pisanja, so ga Vratuša in somišljeniki zavrnilo in obsodili. Niso se strinjali s Kranjčevim prikazovanjem Prekmurja (prekmurskega človeka, matere/ženske, duhovnika). Glede na slavospev materi v črtici *Svoji materi!* je Vratuševa obsodba Kranjca razumljiva.

- 4 V zadnjem delu monografije (411–432) je Franc Kuzmič predstavil izbor iz bibliografije Antona Vratuše. Gre za pomemben prispevek k poznavanju Vratuševega ustvarjanja in udejstvovanja. Bibliografija je razdeljena v štiri tematske sklope: slavistične objave (jezikoslovni, literarni in jezikovni zapisi, recenzije in polemike), leposlovne objave, rokopisno gradivo in ustvarjalnost na drugih področjih.
- 5 Iz znanstvene monografije *Jezikoslovna in literarna misel Antona Vratuše* je mogoče razbrati, da je bil glavni namen predstaviti Vratuševo jezikoslovno, literarnozgodovinsko in leposlovno udejstvovanje oziroma opozoriti na njegova dela na obravnavanih izbranih področjih, ne pa teh del (vsaj ne v večji meri) kritično osvetliti. To ugotovitev potrjuje tudi (urednikova) odločitev za objavo faksimilov šestih Vratuševih razprav in literarnih del. Tako sta v monografiji ponovno objavljena literarnozgodovinski razpravi *Levec in Ljubljanski zvon* (79 strani), s katero je Vratuša leta 1941 pridobil doktorski naziv, in *Dva Prešerna* (12 strani, prvič objavljena leta 1939). V monografiji sta objavljena tudi Vratuševi literarni deli, črtica *Svoji materi!* (1 stran, prvič objavljena leta 1936) in pesem *Valeta 1937* (4 strani, prvič objavljena 1938/39), ter gledališki in literarni kritiki – *Drama v slovenskem Narodnem gledališču v letu 1939/40* (11 strani, prvič objavljena leta 1940) in *Svet Miška Kranjca* (15 strani, prvič objavljena leta 1939).

Kot kaže Kuzmičev pregled Vratuševe bibliografije, je v rokopisu ostala le ena Vratuševa razprava – *Leksikalni vplivi romanščine na slovenščino* (1939). Zanj je Vratuša leta 1940 dobil celo svetosavsko nagrado, zato je zelo škoda, da ni našla prostora v omenjeni monografiji. Res je, da gre za obsežno razpravo (83 strani/listov), toda tudi nekatere druge ponovno objavljene razprave so obsežne. Ker so nekatere od njih celo prosto dostopne na spletu (na portalu dLib), bi bila vključitev in s tem prva objava omenjene razprave še kako dobrodošla, če ne kar nujna.

V monografiji poleg tega pogrešam tudi večji poudarek oziroma izpostavitve pomena (tudi) Vratuševe skrbi za prekmurščino oziroma za vztrajanje pri

prekmurščini kljub ukazom in navodilom o rabi knjižne slovenščine. Omenjeno je v svojem prispevku še najbolj poudaril literarni zgodovinar Franci Just. Vloga Antona Vratuše pri oblikovanju in ohranjanju prekmurskega knjižnega jezika bi lahko bila bolj poudarjena. Odločitev za prekmurski knjižni jezik je Slovence v Prekmurju povezovala. Narodno zavedni Prekmurci so med Slovenci na levi strani Mure širili in ohranjali slovensko govorjeno in zapisano besedo, pri čemer so se odločili za svojo različico knjižnega jezika in kljub načrtni madžarizaciji krepili narodno zavest in ohranjali svoj jezik. Mogoče se še premalo zavedamo, da jih je odločitev za prekmurski jezik rešila in da je tudi zato Prekmurje danes na srečo slovensko.

JANEZ OREŠNIK

MOJI SPOMINI NA OBDOBJE, V KATEREM SEM SE UKVARJAL S TVORBENO SLOVNICO (1964–1978)

COBISS: 1.04

Tvorbena slovnica je vstopila v moje strokovno življenje šele leta 1964. Pred tem sem študiral dve leti (1959–1961) v Københavnu in eno leto (1962/63) na Filozofski fakulteti v Zagrebu. V tem času nisem slišal niti besedice o tvorbeni slovnici. Na Danskem je prevladovala Hjeltslevova šola, v Zagrebu pa strukturalizem, predvsem ameriške usmeritve. (Kot sem razumel iz tedanjih pogovorov s prof. Radoslavom Katičičem, je v Zagrebu on, in najbrž samo on, poznal tudi Hjeltslevovo delo.)

Pozno v letu 1964 ali zgodaj v letu 1965 je kratko obiskal Ljubljano, torej Filozofsko fakulteto, ameriški slavist Wayles Browne, po študiju na univerzi Harvard podiplomec na MIT, vendar na enoletnem izpopolnjevanju pri profesorjih Pavlu in Milki Ivić v Novem Sadu. Wayles mi je pravil o Chomskem in o njegovi monografiji Skladenjske zgradbe (Chomsky 1957). Na papirju mi je z zgledom predstavil, kako je takrat delovala tvorbena slovnica. Pritegnilo me je, da je Chomsky posvečal največ pozornosti skladnji (medtem ko so bile prejšnje šole prav skladnjo zanemarjale).

Akademsko leto 1965/66 sem preživel na univerzi v Reykjavíku. Srečal sem vrsto Američanov, ki so kot jaz prišli tja na izpopolnjevanje. Obilo smo se pogovarjali tudi o tvorbeni slovnici. Po tej poglobitvi sem se že počutil tako močnega, da sem leta 1967 v Jeziku in slovstvu objavil kratko Vabilo k preučevanju transformacijske generativne slovnice (Orešnik 1967). To je bilo prvo besedilo o tvorbeni slovnici v slovenščini in na Slovenskem.

Bivanje v tujini sem nadaljeval v študijskem letu 1969/70, in sicer na univerzi Harvard, od koder sem hodil tudi na pol ure oddaljeni MIT, kjer je deloval Chomsky. Pri njegovih predavanjih sem vztrajal vse leto, vendar ne da bi kaj razumel; Chomsky ni imel pouka za študente, temveč je samo za posvečene glasno razmišljal o svojih najnovejših hipotezah, izmed katerih je nekatere pozneje zavrzel, druge pa razvijal naprej. Meni so bila njegova izvajanja pretežka, ker od prej nisem imel potrebne podlage.

Medtem je bila leta 1968 izšla monografija Halleja in Chomskega z naslovom Glasovni ustroj angleščine (Chomsky – Halle 1968). Ta knjiga se je med mojim bivanjem v ZDA obilno obravnavala in razlagala, tako da sem se iz nje in

ob njej dodobra seznanil s tvorbeno fonologijo (ki je takrat zajemala glasoslovje, fonematiko, oblikoglasje in oblikoslovje). Ta vednost mi je pozneje koristila pri preučevanju islandščine.

Na Harvardu sem se seznanil s knjigo Rada Lenčka (Lenček 1966), v kateri je kot dodatek izšel Luntov imenitni fonološki opis slovenske spregatve, kar je prva tvorbeno objava o slovenščini sploh.

Med sedenjem v kar neverjetno bogati knjižnici Harvarda sem napisal študijo o »šibkem« (ali pravilnem) konjunktivu preterita islandskih »krepkih« (ali nepravilnih) glagolov. Zgled: konjunktiv preterita nepravilnega glagola *deyja* 'umreti' se glasi *dæ-i*, pogovorno pa se rabi tudi šibka/pravilna oblika *dæ-ð-i*. Oblike kot slednjo sem bil preučeval že v Reykjavíku, a mi islandski kolegi kar niso verjeli, da se pri njih govori tudi tip *dæði*. Da bi kolege spreobrnil, sem najprej izbrskal vse primerke takih oblik iz zgodovinskih virov jezika in jih obdelal filološko. Na koncu sem »napačnim« oblikam dodal tvorbeno razlago. Študija je izšla leta 1971 na Švedskem (Orešnik 1971) in je bila zaradi zaključnega dela prva slovenska mednarodna objava o tvorbeni slovnici. Študija še dandanes (2016) ni presežena.

Nadaljevanje je povezano z imenom tedaj pomembnega ameriškega tvorbenika Davida Perlmutterja. Med drugim se je v šestdesetih letih posvečal raziskavam naslonk v romanskih jezikih, zlasti naslonskega niza. S svojimi dognanji na tem področju ni bil zadovoljen, zato je sklenil delo nadaljevati s širjenjem gradivske podlage. Pri iskanju primernih jezikov je postal pozoren na slovenščino. Verjetno mu je pri tem svetoval Wayles Browne, ki so ga že takrat prištevali med glavne ameriške strokovnjake za južnoslovanske jezike. Perlmutter je leta 1972 prišel za dva meseca v Ljubljano. Njegov informator pri preučevanju slovenskega naslonskega niza sem bil jaz. Snov se je po hudem naporu pokazala kot pretežavna. Zadrega je izvirala iz združevanja naslonk dveh ali več glagolov pri prvem glagolu stavka ali stavčja. Ni se namreč dalo določiti, kdaj je združevanje dovoljeno in kdaj ne. Na primer, iz *dovolil mu je kupiti ga* in iz *dovolil je kupiti mu ga* se sme narediti (dvoumno) *dovolil mu ga je kupiti*. Nasprotno se *dovolil mi je pomagati mu* ne da skrčiti v *dovolil mi mu je pomagati*. Za pomoč sva zaprosila znano slovenistko Bredo Pogorelec, a tudi ona problema ni zmogla. Stvar še dandanes (2016) ni razvozlana.

Perlmutter se je vdal v usodo in naslonski niz opustil. Lotila sva se (najbrž spet na nasvet Waylesa Browna Perlmutterju) navezovalnega tožilnika (zgled: *Kateri kruh hočete, belega ali črnega?*). Perlmutter ga je angleško imenoval *orphan accusative* 'osiroteli tožilnik'. Tu so bila dejstva jasna in nastala je (predvsem po Perlmutterjevi zaslugi) zajetna študija; objavljena je bila leta 1973 v zborniku v čast Morrisu Halleju (Perlmutter – Orešnik 1973). To je bila prva tvorbeno študija o slovenski skladnji; razpravni jezik je bila angleščina.

Študija je zbudila pozornost; šteje se za zgodnje klasično delo tvorbene slovnice. (Meni je kasneje pomagala, kadar sem iskal stik z ameriški jezikoslovci, ki me od prej osebno niso poznali.) Želel sem, da bi Slavistična revija priobčila

slovenski prevod, a uredništvo je objavo odklonilo. (Nemški prevod: Perlmutter – Orešnik 1974.) V zadnjih letih (po 2000) je navezovalni tožilnik spet predmet raziskav. Gradivsko se ne da veliko dodati, a razlaga pojava se zlagoma nadomešča s sedanjo različico tvorbenega pristopa.

V času tega dogajanja nisem bil več edini tvorbenik v Sloveniji. Leta 1972 je mlada slovenska jezikoslovka Milena Milojević Sheppard na Filozofski fakulteti v Ljubljani končala diplomsko nalogo iz tvorbene slovnice (Milojević Sheppard 1972; mentor Janez Orešnik). Leta 1974 je na Univerzi v Beogradu zaključila magisterij (Milojević Sheppard 1974a, skrajšani natis 1974b). Tema: osebni in povratni zaimki v okviru tvorbene slovnice (mentor Ranko Bugarski).

Po študiji o islandskem konjunktivu preterita sem nadaljeval raziskovanje islandskega jezika, in sicer na fonološkem področju. V duhu tvorbene slovnice sem obravnaval zlasti t. i. ujevski preglas (na primer v Orešnik 1975). Če je v končnici glas *u*, se morebitni *a* v zlogih pred njim spremeni po naslednjem pravilu: naglašeni *a* (vse besede so naglašene na prvem zlogu!) preide v *ö*, nenaglašeni *a* pa v *u*. Na primer, dajalnik množine osnove *safnað*- ‘zbirka, zbiranje’ se končuje na *-um*, zato se ta sklon uresniči kot *söfnuð-um*. Obdelal sem pričakovani potek ujevskega preglasa, samo omenil pa sem izjeme, npr. prehod nenaglašene *a* v *ö* in pojavljanje dveh *ö* v isti besedi. Zadrega s takimi izjemami še dandanes (2016) ni odpravljena.

Okoli 1978 sem tvorbeno slovnico opustil in se podal v vode naravnega jezikoslovja. Razloge za odhod iz tvorbene slovnice sem pojasnil leta 2007 v predavanju na SAZU (predavanje je natisnjeno v Orešnik 2015: 54–64). Z islandščino sem se ukvarjal še kakih deset nadaljnjih let, vendar zvečine s filološkimi vprašanji. Tvorbeno slovnico v neki meri še vedno spremljam, a ne razumem vsega, kar preberem.

Za pomoč se zahvaljujem Mileni Sheppard in Waylesu Brownu.

NAVEDENKE

Chomsky 1957 = Noam Chomsky, *Syntactic structures*, Den Haag: Mouton, 1957.

Chomsky – Halle 1968 = Noam Chomsky – Morris Halle, *The sound pattern of English*, New York: Harper & Row, 1968.

Lenček 1966 = Rado L. Lenček, *The verb pattern of Contemporary Standard Slovene: with an attempt at a generative description of the Slovene verb by Horace G. Lunt*, Wiesbaden: Harrassowitz, 1966.

Milojević Sheppard 1972 = Milena Milojević Sheppard, *Pronouns and Reflexives*, diplomsko delo, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Ljubljana: [M. Milojević Sheppard], 1972. – Razmnoženo.

Milojević Sheppard 1974a = Milena Milojević Sheppard, *Pronominalization and reflexivization in transformational grammar*, magistrsko delo, Filološka fakulteta v Beogradu, Beograd: [M. Milojević Sheppard], 1974. – Razmnoženo. – Skrajšani natis: Milojević Sheppard 1974b.

Milojević Sheppard 1974b = Milena Milojević Sheppard, *Pronominalization and reflexivization in transformational grammar*, *Živi jezici* (Beograd) 16 (1974), št. 1–4, 91–108.

- Orešnik 1967** = Janez Orešnik, Vabilo k preučevanju transformacijske generativne slovnice, *Jezik in slovstvo* (Ljubljana) 12 (1967), 83–86.
- Orešnik 1971** = Janez Orešnik, On some weak preterite subjunctives of otherwise strong verbs in Modern Icelandic, *Arkiv för nordisk filologi* (Lund) 86 (1971), 139–178.
- Orešnik 1975** = Janez Orešnik, The Modern Icelandic u-umlaut rule, v: *The Nordic Languages and Modern Linguistics 2: Proceedings of the Second International Conference of Nordic and General Linguistics, University of Umeå*, ur. Karl Hampus Dahlstedt, Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1975, 621–630.
- Orešnik 2015** = Janez Orešnik, *Naravna skladnja*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2015 (Dela razreda za filološke in literarne vede 65).
- Perlmutter – Orešnik 1973** = David M. Perlmutter – Janez Orešnik, Language particular rules and explanation in syntax, v: *A Festschrift for Morris Halle*, ur. Stephen A. Anderson – Paul Kiparsky, New York: Holt, Reinhart & Winston, 1973, 419–459.
- Perlmutter – Orešnik 1974** = David M. Perlmutter – Janez Orešnik, Einzelsprachliche Regeln und Erklärung in der Syntax, v: *Syntax und generative Grammatik*, ur. Ferenc Kiefer – David M. Perlmutter, Frankfurt am Main: Athenaion, 1974, 161–230.

JUBILEJI

JAKOB MÜLLER

DR. MARJETA HUMAR: OB ŽIVLJENJSKEM JUBILEJU

COBISS: 1.04

Marjeta Humar, rojena Sluga (Kamnik, 1946), je začela delati v leksikološki sekciji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU septembra 1974; leto poprej je na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani diplomirala iz primerjalne književnosti in še prej iz slovenskega jezika in književnosti; pet let je poučevala slovenščino na osnovni šoli, študirala, ustvarila družino in postala mati prve hčerke in sina. V trigeneracijskem slovarkem kolektivu pod neformalnim vodstvom prof. Staneta Suhadolnika je kmalu spoznala temeljni koncept modernega slovaropisja: ugotavljanje prevladujoče jezikovne prakse in zvrstno-funkcijsko vrednotenje besedja. Kot soavtorica *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ) 3–5 (1979–1991), ki je izšel v štirih ponatisih, petih elektronskih izdajah in drugi, deloma prenovljeni in dopolnjeni izdaji, je slovnično, zvrstno in pomensko analizirala in predstavljala besedje in izrazje štirih najboljšežnejših, odprtih besednih vrst in sodelovala pri revizijski, končni redakciji prve izdaje.

Ob tem osrednjem in obsežnem leksikografskem delu je leta 1984 začela sodelovati tudi pri *Papirniškem terminološkem slovarju* (1996), s katerim je postavila vzorčni model kvalitetnih terminoloških slovarjev, ki so z njenim sodelovanjem nastali na inštitutu v naslednjih dveh desetletjih. Še pred zaključkom velikega slovarskega projekta je bila sourednica *Besedišča slovenskega jezika* (1987), v katerem je bilo zajetih nad 180.000 v SSKJ nesprejetih besed, v letih 1991–1992 je sodelovala v projektni skupini za enozvezkovnik, leta 1992 je začela delati tudi v terminološki sekciji inštituta, pet let pozneje pa je bila imenovana za njegovo vodjo. Sekcija je kmalu postala zelo uspešna enota inštituta in je bila dolgo edina opremljena tudi z redaktorskim računalniškim programom. V dveh desetletjih je kot soavtorica sodelovala pri desetih terminoloških slovarjih: že navedenem papirniškem (1996), planinskem (2002), gemološkem (2005), geografskem (2005), gledališkem (2007), farmacevtskem (2011), tolkalnem (2014), urbanističnem (2015), v letih 2009–2013 pa pri ustavljenem vojaškem; s Carlom Muccijem je izdelala izčrpen slovensko-italijanski in italijansko-slovenski slovar elektronike, elektrotehnike in telekomunikacij; leta dolgo je sodelovala pri tehniškem, umetnostnem, metalurškem, veterinarskem in drugih slovarjih; za knjižno izdajo je pripravila pravni terminološki slovar (z izrazjem do leta 1991), sodelovala pri zasnovi in gradivih za slovar pravnega izrazja Evropske

unije in za slovar sodobnega slovenskega prava; poleg tega je spodbujala nastajanje slovarja slovenskega pravnozgodovinskega izrazja.

V letih 1996–2002 je sodelovala v evropskih terminoloških organizacijah: International Federation of Terminology Centers and Banks in v International Organization for Unification of Terminological Neologisms (oboje Varšava), še vedno pa je članica European Association for Terminology (Bruselj), kjer je bila dva mandata (2006–2010) članica upravnega odbora. Z referati je sodelovala na številnih mednarodnih terminoloških simpozijih, kongresih in konferencah: v Beogradu 1981, v Zagrebu 1989, 1997, 2001, 2005, v Varšavi 1995, 1997, 1999, 2001, 2004, v Rimu 1998, v Opatiji in Bruslju 2006, v Dublinu 2007, v Gatineauju (Kanada) 2008, v Gradcu in Budimpešti 2010, v Bukarešti 2011; v Sloveniji je nastopila na več kot tridesetih jezikoslovnih simpozijih, zborovanjih in posvetih: v Ljubljani, Pišecah, Kamniku, Mariboru, Novi Gorici, Hočah, Celju itd.

Po letu 1996 je organizirala in vodila štiri jezikoslovne simpozije: *Slovensko naravoslovno-tehnično izrazje* (1998), *Terminologija v času globalizacije / Terminology at Time of Globalization* (2004), *Terminologija in sodobna terminografija* (2009) in *Nacionalni jeziki v visokem šolstvu / National languages in Higher Education* (2010); dva zgodovinska simpozija: o Francu Mihaelu Paglovcu (1679–1759) in o Juriju Japlju (1744–1807) – vsak od navedenih je bil zaključen z obsežnim monografskim zbornikom; leta 1995 je prevzela uredništvo bienalnega *Kamniškega zbornika*, v letih 1992–1996 je – ob vsem drugem – tudi predavala poslovno-uradovno slovenščino na Višji oz. Visoki upravni šoli, povrh vsega pa je vpisala še podiplomski študij. Po intenzivnem in poldrugo desetletje trajajočem političnem angažmaju ter ob plodnem kulturnem delovanju – uredila je enajst zvezkov *Kamniškega zbornika*, souredila politični zbornik *Demos na Kamniškem* (2010), v katerem je objavila svojo politično biografijo, in zbornik pričevanj prisilno mobiliziranih v nemško vojsko (2013) ter postala *spiritus agens* kamniškega družbeno, kulturno in informativno nadvse delovnega Društva sv. Jakoba – je doktorski študij leta 2013 zaključila na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru z disertacijo *Protipomenskost v slovenskem knjižnem jeziku na primeru terminoloških slovarjev*, ki je leta 2016 izšla tudi kot monografija.

Kot zunanja (upokojena) sodelavka Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša še vedno sodeluje pri več terminoloških slovarjih.

Ob številnih in kvalitetnih leksikografskih in terminografskih delih je tudi avtorica več kot 230 jezikoslovnih razprav, člankov in zapisov, objavljenih v domačih in tujih strokovnih publikacijah.

Do srede devetdesetih let 20. stoletja prevladujejo leksikografske teme: tipologija v SSKJ nesprejetega besedja, sinonimi v zvezi z zvrstnostjo, pogostnostjo in prevzetostjo besedja, tipološka analiza uslovarjenega pesniškega besedja; lastnoimensko besedje v starejših slovenskih besedilih in slovarjih, pomembnost ponazarjalnega gradiva v splošnih in njegova nepotrebost v terminoloških slovarjih,

slovarsko normiranje, tj. vrednotenje besedja na podlagi prevladujoče rabe z označevalniki (kvalifikatorji) in sopomenkami ter s pobudo za sprostitev nekaterih toгих in v rabi močno omajanih jezikoslovnih predpisov.

Pozneje prevladujejo terminološke in terminografske teme: vključevanje mednarodnega izrazja v slovenščino, pomenski opisi v terminografiji, tipologija žargonskega izrazja, sodobni procesi na področju slovanske terminologije in terminografije, protipomenskost v terminoloških slovarjih, slovaropisno izrazje, anglizmi in slovenska terminografija, stilna zaznamovanost v terminografiji, analize uslovarjenega papirniškega, gorniškega, gledališkega, pravnega in farmacevtskega izrazja, pregledi zgodovinske in sodobne slovenske terminografije ...

Temeljna spoznanja njenih objav so tale. Terminografija zajema dejansko jezikovno rabo, tako pisno kot ustno. Pri uslovarjanju naj sodelujejo področni in terminografski strokovnjaki. V nasprotju s teoretičnimi postulati o ustaljenosti, neoznačenosti in nevariantnosti terminov ugotavlja sorazmerno veliko stopnjo izrazne neustaljenosti, zvrstnosti in sopomenskosti. Terminološki slovar izrazje uslovari, slovnično, zvrstno in navadno tudi pomensko opiše ter normira, tj. ovrednoti glede na pogostnost, nezaznamovanost in sistemsko ustreznost. Zaradi komunikacijskih potreb so potrebni tujejezični ustrezniki. Vsak termin je iztočnica oz. samostojna slovarska enota, v kateri so lahko dodatno navedeni pomensko sorodni izrazi in vse druge besedne zveze uslovarjene iztočnice. Terminološki slovarji vključujejo tudi žargonske izraze, ki jih besedotvorno, sobesedilno, poimenovalno, izvorno in zvrstno podrobneje analizira, vendar njihovi označevalniki v slovarjih variirajo. Terminološki slovar lahko prinaša poimenovanja za pojme, ki v nacionalnem jeziku še niso poimenovani. Glede prevzetih neizimenskih izrazov opozarja na tendenco, da se izgovorno, oblikoslovno in tudi pisno podomačujejo, kalkirajo ali ustvarjalno poimenujejo, le izjemoma ostajajo citatni, njihov zapis in ovrednotenje pa določa večinska raba. Terminografske razlage navadno niso izčrpne strokovne definicije, temveč dovolj točni enopovedni pomenski opisi, nujno sprejemljivi za strokovnjake, razumljivi pa tudi nestrokovnjakom. Ponazoritveni primeri v terminoloških slovarjih načelno niso potrebni, zelo koristne pa so slikovne ponazoritve in razne preglednice. Delanje slovarja ima tri glavne faze: načrtovalno: določitev ciljnega uporabnika, namena, obsega in tipa slovarja; pripravljalno: določitev besedilnih virov, nabor gradiva in določitev iztočnic; in obdelovalno: jezikoslovna in zvrstna obdelava iztočnic je splošna, pomenska in ustreznična pa je odvisna od izbranega tipa slovarja. Razen osrednjega, slovarskega dela obsegajo terminološki slovarji tudi seznam uporabljenih virov in upoštevane literature, pri prevodnih (ustrezničnih) slovarjih pa tudi dvojezične slovarje s tujim izrazom kot iztočnico.

Terminološki slovarji so pomembni za razvoj strok, za strokovno izobraževanje, za strokovno in poslovno komuniciranje in za nacionalno identiteto, torej imajo tudi državotvorni pomen.

V jezikoslovnih delih in raziskavah Marjete Humar prevladujejo slovaropisno-pragmatične teme, metode in ugotovitve, njena sistemsko čista pomenska

delitev protipomenk na devet vrst (popolne, lastnostne, položajne, smerne, procesne, dejanske, časne, osebne in neprave) pa je nedvomno pomemben prispevek tudi k teoretičnemu pomenoslovju, in to ne samo slovenskemu.

Tretja pomembna jezikoslovna tema Marjete Humar je javna raba slovenščine in jezikovna politika. V letih 1986–1990 je bila članica Jezikovnega razsodišča, sredi devetdesetih let 20. stoletja je bila sopodpisnica na državni zbor naslovljene zahteve, naj sprejme zakon o javni rabi slovenščine in ustanovi urad za slovenski jezik, v časopisu pa je objavila zapis *Skrb za jezik kot politika*. Tedaj je postala tudi članica upravnega odbora Evropske zveze za terminologijo in si ustvarila izredno širok pregled položaja nacionalnega jezika v številnih evropskih državah, v Kanadi in Južnoafriški republiki ter organizirala več simpozijev in posebno mednarodno konferenco o opuščanju nacionalnega jezika v visokem šolstvu. Po ustavi je slovenščina v Republiki Sloveniji uradni jezik, pri uradnem vrednotenju pa je diskriminirana: strokovna in znanstvena dela, objavljena v katerem od svetovnih jezikov, so samo zaradi jezika točkovana veliko višje. Znanosti in stroke nedvomno morajo biti v stiku s svetom, skrb in dolžnost države pa je, da ohranja in razvija uporabo nacionalnega jezika na vseh področjih in v vseh položajih; pri tem se branilci nacionalnega jezika sklicujejo na družbeni, identitetni in nacionalni pomen popolne strokovne izobrazbe v nacionalnem jeziku, vendar ne zahtevajo, da bi se jezikovna diskriminacija pravno oziroma ustavno preizkusila.

Marjeta Humar je izjemna organizatorica, odlična voditeljica ter najboljša in daleč najuspešnejša strokovnjakinja na področju slovenske terminologije in še zlasti terminografije, ki jo je v knjižni in spletni realizaciji razvila vse do praga moderne terminološke podatkovne zbirke.

JAKOB MÜLLER – ALENKA PORENTA

MARJETA HUMAR: SLOVENISTIČNA BIBLIOGRAFIJA
1979–2016

COBISS: 1.24

Bibliografija Marjete Humar za čas do leta 1995 je objavljena v knjigah *Biografije in bibliografije znanstvenih in strokovnih sodelavcev Slovenske akademije znanosti in umetnosti* (1: 1974–1975; Ljubljana: SAZU, 1976, 137), *Biografije in bibliografije raziskovalcev Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU* (2: 1976–1985, Ljubljana: SAZU, 1986, 18–19; 3: 1986–1995. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 1998, 24–26) in v vsakoletnem *Poročilu o delu ZRC SAZU* za leta 1994–2014. Naša izpopolnjena bibliografija zajema avtoričino jezikoslovno delo in objave o njej. Objavljeni povzetki niso upoštevanji, če je delo, na katero se nanašajo, izšlo, predavanje kot govorni nastop pa je upoštevano le, če ni bilo objavljeno ali predstavljeno v objavljenem povzetku. Elektronske objave prvotno natisnjenih del niso navedene, dosegljive pa so v vedno znova osveženi bibliografiji na spletnem naslovu <http://02.izum.si/cobiss/bibliography/?code=03877>. – Za osnovo so bili uporabljeni podatki iz Cobissa, ki jih je pripravila naša sodelavka Mojca Uran iz Biblioteke SAZU v Ljubljani.

- A** knjige, študije, razprave, znanstveni prispevki, disertacija
- B** strokovni članki, polemike, ocene, krajši prispevki
- C** uredniško delo
- Č** predavanja in drugi govorni nastopi
- D** mentorstvo
- E** razstave, organizacija prireditev
- F** o avtorici in njenem delu

1979	A <i>Slovar slovenskega knjižnega jezika 3: Ne–Pren</i> , Ljubljana: SAZU (izd.) – DZS (zal.), 1979, 1076 str.
Soavtorica.	1
1980	Č Raba pridevnikov tehničen, tehniški: Jezikovni pogovori, Radio Ljubljana, 1980.	2
1981	Č Veliko babic – kilav otrok ali veliko posrednikov – slaba slikanica: Jezikovni pogovori, Radio Ljubljana, 1981.	3
1982	A Sinonimi in njihova funkcija v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, v: <i>Leksikografija i leksikologija: zbornik referata</i> , ur. Drago Čupić, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, Institut za srpskohrvatski jezik – Filološki fakultet – Novi Sad: Institut za južnoslovenske jezike Filozofskog fakulteta – Matica srpska, 1982, 333–337.	4

- 1985 A** *Slovar slovenskega knjižnega jezika 4: Pren–Š*, Ljubljana: SAZU – ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik (izd.) – DZS (zal.), 1985, 1125 str. 5
Soavtorica.
- 1987 A** *Besedišče slovenskega jezika: po kartoteki za slovar sodobnega knjižnega jezika zbrane besede, ki niso bile sprejete v Slovar slovenskega knjižnega jezika 1–2*, Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 1987. 6
Soavtorica.
- C** *Besedišče slovenskega jezika: po kartoteki za slovar sodobnega knjižnega jezika zbrane besede, ki niso bile sprejete v Slovar slovenskega knjižnega jezika 1–2*, Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša. 7
Sourednica.
- Č** Prikaz Besedišča slovenskega jezika, Lingvistični krožek Filozofske fakultete v Ljubljani, 25. 5. 1987. 8
- 1988 A** Tipologija v Slovar slovenskega knjižnega jezika nesprejetega besedišča, v: *Sodobni slovenski jezik, književnost in kultura: mednarodni simpozij, v Ljubljani od 1. do 3. julija 1986*, ur. Boris Paternu – Franc Jakopin – Peter Weiss, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1988 (Obdobja 8), 311–324. 9
- Č** Izbor besed v slovenskih slovarjih, Radio Ljubljana, 1988. 10
Manj pogosto besedje v slovenskem knjižnem jeziku (1–4), Radio Ljubljana, 1988. 11
- 1990 B** Zborovanje jugoslovanskih leksikografov in leksikologov v Zagrebu, *Jezik in slovstvo* 35 (1989/90), št. 7–8, 197–199. 12
Soavtorica.
- Č** Novosti v slovenskem pravopisu: Republiški sekretariat za pravosodje, Ljubljana, 25. 10. 1990. 13
- 1991 A** *Slovar slovenskega knjižnega jezika 5: T–Ž, dodatki A–Š*, Ljubljana: SAZU – ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša (izd.) – DZS (zal.), 1991, 1056 str. 14
Soavtorica, članica glavnega uredniškega odbora.
- Č** Ponazarjalno gradivo v SSKJ, Lingvistični krožek Filozofske fakultete, Ljubljana, 9. 12. 1991. 15
Slovensko slovaropisje zadnjih desetih let, Radio Slovenija, 1991. 16
- 1992 B** Stane Suhadolnik (1919–1992), *Slovenec* 76 (1992), št. 191, 6. 17
- 1993 A** Normiranje v slovarju glede na predpise in rabo, v: *Jezik tako in drugače: zbornik*, ur. Inka Štrukelj, Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije, 1993, 374–384. 18
Slovenska papirmiška terminologija, v: *Rječnik i društvo: zbornik radova sa znanstvenog skupa o leksikografiji i leksikologiji održanog 11.–13. X. 1989. u Zagrebu*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 1993 (Znanstveni skupovi razreda za filološke znanosti 2), 133–140. 19
Sodobno slovensko papirmiško izrazje, *Slavistična revija* 41 (1993), št. 4, 519–527. 20
- 1994 A** Janeza Goličnika Popolnoma podvučenje za vse čebelarje, v: *Po bečelah se vižej! = Mach es wie die Bienen!*, ur. Jože Šifrer, Žirovnica: Agens, 1994 (Pot kulturne dediščine), 33–43. 21
O jeziku Goličnikovega prevoda (1792) Janševe knjige o čebelarstvu.

- 1994** *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana: SAZU – ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša (izd.) – DZS (zal.), 1994, 1714 str. 22
Soavtorica.
- B** Blagoslovljen božič in srečno novo leto, *Kamniški občan* 33 (1994), št. 23, 8. 23
Pravopis imen praznikov.
- Cene nizke! Postrežba točna!, *Kamniški občan* 33 (1994), št. 18, 10. 24
Imena predvojnih podjetij, lokalov na Kamniškem.
- Čemu tako spoštovanje do Pepela – da o grabnu ne govorimo, *Kamniški občan* 33 (1994), št. 6, 7. 25
Pravopis začetnice lastnih in občnih imen.
- Elektronček in trgovina Urša, *Kamniški občan* 33 (1994), št. 12, 8. 26
Imena sedanjih podjetij, lokalov na Kamniškem.
- Hvalnica mojemu mestu, *Kamniški občan* 33 (1994), št. 11, 8. 27
Imena sedanjih podjetij, lokalov na Kamniškem.
- »Kar ni tuje, zaničuješ ...«, *Kamniški občan* 33 (1994), št. 3, 7. 28
Tujejezična imena slovenskih podjetij, izdelkov, prireditev, tujejezične reklame, tuji filmi brez slovenskih podnapisov.
- Karaoke na sončni strani Alp, *Kamniški občan* 33 (1994), št. 16, 10. 29
Pomen in izvor besede *karaoke*.
- Leto, *Kamniški občan* 33 (1994), št. 22, 7. 30
Frazemi besede *leto*.
- Napake in neumnosti, *Kamniški občan* 33 (1994), št. 20, 10. 31
Ločila, okrajšave, pisanje besed skupaj, z vezajem, narazen.
- Osebna imena in priimki, *Kamniški občan* 33 (1994), št. 13, 7. 32
Skladnja in oblikoslovje osebnih imen in priimkov.
- Poklic upokojenec, *Kamniški občan* 33 (1994), št. 21, 13. 33
Jezik osmrtnic.
- Skrb za jezik kot politika, *Kamniški občan* 33 (1994), št. 8, 7. 34
- Slovenščina odrinjena na rob, angleščina vdira v nas: zahteve Državnemu zboru Republike Slovenije, *Dolenjski list* 45 (1994), št. 4, 15. 35
Sopodpisnica.
- Volčji potok – kamniška ulica, Volčji Potok – samostojna vas, *Kamniški občan* 33 (1994), št. 4, 5. 36
Pisanje večbesednih nenaselbinskih in naselbinskih lastnih imen.
- Za boljši jezik je potrebna tudi samozavest, *Kamniški občan* 33 (1994), št. 9, 8. 37
- Zakaj razumljivo in pravilno, če lahko nerazumljivo in nepravilno, *Kamniški občan* 33 (1994), št. 15, 10. 38
Jezik občinskih uradnih besedil.
- D** Rozalija Kamnik, *Pisno komuniciranje: diplomatska naloga*, Slovenj Gradec [tj. Ljubljana], 63 f. – Razmnoženo. 39
- 1995 A** Integration of international terms into the Slovene language, *Neoterm, word specialized terminology* (Varšava), 1995, št. 27–28, 64–72. 40
- Pesniško besedje po Slovarju slovenskega knjižnega jezika, *Jezikoslovni zapiski* 2 (1995), 113–127. 41

- 1995** *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, prvi ponatis, Ljubljana: SAZU – ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša (izd.) – DZS (zal.), 1994, 1714 str. 42
Soavtorica.
- B** Božično-novoletne misli o jeziku, *Kamniški občan* 34 (1995), št. 22, 10. 43
Frazemi besede *jezik*.
- Grobo kršenje Zakona o javnih glasilih in Ustave Republike Slovenije, *Kamniški občan* 34 (1995), št. 7, 5. 44
Neslovensko na TV brez prevoda.
- Gumarski slovar, *Kamniški občan* 34 (1995), št. 21, 10. 45
O novem slovenskem terminološkem gumarskem slovarju.
- Kako pišemo kratice?, *Kamniški občan* 34 (1995), št. 5, 7. 46
- Mažorete, *Kamniški občan* 34 (1995), št. 17, 7. 47
O besedi mažoreta.
- Oj predpust, ti čas presneti!, *Kamniški občan* 34 (1995), št. 4, 7. 48
O besedi *pust* in z njo povezanih izrazih.
- Okrajšave, *Kamniški občan* 34 (1995), št. 9, 7. 49
- Računalniki, računalniki---, *Kamniški občan* 34 (1995), št. 16, 7. 50
Slovenjenje računalniškega izrazja.
- Razprodaja slovenščine pa se še kar naprej vrši, *Kamniški občan* 34 (1995), št. 19, 10. 51
Jezik reklamnih besedil.
- Simboli in formule, *Kamniški občan* 34 (1995), št. 8, 5. 52
Pravopis in pravorečje simbolov in formul.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika, *Kamniški občan* 34 (1995), št. 1, 7. 53
Ob ponatisu Slovarja slovenskega knjižnega jezika v eni knjigi.
- Sneg in plazovi – imeniten jezikovni priročnik, *Kamniški občan* 34 (1995), št. 14, 7. 54
O slovarju *Sneg in plazovi* (1995) Pavleta Šegule.
- Tranzicija, *Kamniški občan* 34 (1995), št. 18, 8. 55
Beseda *tranzicija* v slovenščini in slovarjih.
- Vi meni – jaz vam, *Kamniški občan* 34 (1995), št. 2, 6. 56
Pravopis začetnice osebnih zaimkov.
- Zdravljica ali zdravica, *Kamniški občan* 34 (1995), št. 3, 7. 57
Tvorba besede *zdrav(lj)ica*.
- Županija, županat ali županstvo?, *Kamniški občan* 34 (1995), št. 10, 7. 58
O besedah družine *župan*.
- Č** Sodobno slovensko terminološko slovaropisje: vprašanja slovaropisja, okrogla miza, Pišece, 16. septembra 1995. 59
- D** Lilijana Obradovič, *Pisna poslovno-uradovalna besedila v družbi T.T.E d. o. o.: diplomska naloga*, Ljubljana, 1995, 47 f. – Razmnoženo. 60
- Suzana Špiranec, *Analiza besedil Skupščine občine Ravne na Koroškem, nastalih v letih 1964–1994: diplomska naloga*, Ljubljana, 1995, 43 f. – Razmnoženo. 61
- 1996 A** Murkov slovar in Kopitar, v: *Kopitarjev zbornik: mednarodni simpozij v Ljubljani, 29. junij do 1. julij 1994: simpozij ob stopetdesetletnici njegove smrti*, ur. Jože Toporišič, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 1996 (Obdobja 15), 155–169. 62

- 1996** *Papirniški terminološki slovar*, Ljubljana: ZRC SAZU, 1996 (Slovarji), 353 str. **63**
Soavtorica.
- Slovarsko ponazarjalno gradivo zlasti glede na Slovar slovenskega knjižnega jezika, *Razprave razreda za filološke in literarne vede SAZU* 15 (1996), 175–185. **64**
- B** Imeniten jezikovni priročnik: Sneg in plazovi, *Delo* 38 (1996), št. 73, 16. **65**
Ocena slovarja Sneg in plazovi (1995) Pavleta Šegule.
- Slovar Sneg in plazovi: Pavle Šegula je napisal verjetno svoje življenjsko delo, *Planinski vestnik* 96 (1996), št. 6, 250–253. **66**
Ocena slovarja Sneg in plazovi (1995) Pavleta Šegule.
- C** *Papirniški terminološki slovar*, Ljubljana: ZRC SAZU, 1996 (Slovarji), 353 str. **67**
Urednica.
- D** Anita Krahulec, *Ustno in pisno komuniciranje v geodetski službi: diplomska naloga*, Ljubljana, 1996, 39 f. – Razmnoženo. **68**
- Emil Bovhan, *Pisno komuniciranje v Izpostavi za obrambo Trbovlje: diplomska naloga*, Ljubljana, 1996, 51 f. – Razmnoženo. **69**
- Franc Filipič, *Policijsko operativno komuniciranje: diplomska naloga*, Ljubljana, 1996, 34 f. – Razmnoženo. **70**
- Marija Kordež, *Upravno-pravno komuniciranje v davčni službi: diplomska naloga*, Ljubljana, 1996, 45 f. – Razmnoženo. **71**
- Marinka Bačnik, *Tipi in načini reklamiranja časopisa Večer in pridobivanje novih naročnikov: diplomska naloga*, Ljubljana, 1996, 35 f. – Razmnoženo. **72**
- Martina Košir, *Poslovni in uradovalni jezik v policiji: diplomska naloga*, Ljubljana, 1996, 44 f. – Razmnoženo. **73**
- Nataša Uršič, *Imena podjetij v novogoriški občini: diplomska naloga*, Ljubljana, 1996, 37 f. – Razmnoženo. **74**
- Nevenka Redling, *Sodna odločba kot tip besedila nekdaj in danes: diplomska naloga*, Ljubljana, 1996, 44 f. – Razmnoženo. **75**
- Štefanija Ropič, *Najpomembnejši elementi in metode poslovnega komuniciranja: diplomska naloga*, Ljubljana, 1996, 35 f. – Razmnoženo. **76**
- Valentina Furlan, *Zapisnik kot tip poslovnega in uradovalnega jezika: diplomska naloga*, Ljubljana, 1996, 46 f. – Razmnoženo. **77**
- Valter Fabjančič, *Poimenovanja trgovin in gostinsko-turističnih objektov v občini Sežana: diplomska naloga*, Ljubljana, 1996, 41 f. – Razmnoženo. **78**
- Zvezdana Košljar, *Komuniciranje medicinske sestre na bolnišničnem oddelku: diplomska naloga*, Ljubljana, 1996, 33 f. – Razmnoženo. **79**
- 1997 A** *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 2. ponatis, Ljubljana: SAZU – ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša (izd.) – DZS (zal.), 1997, 1714 str. – Izšel tudi v elektronski obliki (11 računalniških disket). **80**
Soavtorica.
- Slovenian professional lexicography after attainment of independence, *Neoterm, word specialized terminology* (Varšava), 1997, št. 31–32, 82–86. **81**
- B** Jezikovno znanje in študentje ob delu, v: *Strokovno posvetovanje slavistov, Ljubljana, [12.–14. oktober] 1995*, ur. France Novak – Zoltan Jan, 1997 (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 6), 67–75. **82**

1997 C	<i>Slovenski jezik = Slovene Linguistic Studies</i> , Ljubljana – Lawrence (Kansas), 1997–. Članica uredniškega odbora od leta 1997 naprej.	83
Č	Pomensko opisovanje terminov v splošnih in strokovnih slovarjih, v: <i>Otvorena pitanja hrvatske leksikografije</i> , Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 1997, 36.	84
D	Andreja Belec, <i>Poslovno-uradovalna besedila v bančništvu: diplomatska naloga</i> , Ljubljana, 1997, 52 f. – Razmnoženo.	85
	Darja Božič, <i>Spoštovanje normativnih načel o veliki začetnici v poslovno-uradovnalnih besedilih: diplomatska naloga</i> , Ljubljana, 1997, 33 f. – Razmnoženo.	86
	David Jeseničnik, <i>Vodenje sestankov: diplomatska naloga</i> , Ljubljana, 1997, 43 f. – Razmnoženo.	87
	Izrazje v zvezi s sestankom.	
	Davorin Repas, <i>Komuniciranje policije z javnostjo: diplomatska naloga</i> , Ljubljana, 1997, 43 f. – Razmnoženo.	88
	Dimitrij Gaberšek, <i>Obrazci v policiji: diplomatska naloga</i> , Ljubljana, 1997, 31 f. – Razmnoženo.	89
	Dragica Rizvič, <i>Ustno in pisno komuniciranje v podjetju Telekom: diplomatska naloga</i> , Ljubljana, 1997, 83 f. – Razmnoženo.	90
	Franc Jager, <i>Besednovrstna in skladijska analiza poslovnih in uradovnalnih besedil: diplomatska naloga</i> , Ljubljana, 1997, 27 f. – Razmnoženo.	91
	Gorazd Kolarič, <i>Odločba in sklep kot tipa besedil v upravnem postopku: diplomatska naloga</i> , Ljubljana, 1997, 35 f. – Razmnoženo.	92
	Ksenija Golob, <i>Poslovno-uradovalna besedila v šolstvu: diplomatska naloga</i> , Ljubljana, 1997, 45 f. – Razmnoženo.	93
	Marija Janec, <i>Besedno in nebesedno komuniciranje: diplomatska naloga</i> , Ljubljana, 1997, 36 f. – Razmnoženo.	94
	Martina Kopina, <i>Komuniciranje vodje oddelka v proizvodnji: diplomatska naloga</i> , Ljubljana, 1997, 36 f. – Razmnoženo.	95
	Mateja Plankar, <i>Vloga in pomen poslovnega komuniciranja v delovni organizaciji: diplomatska naloga</i> , Ljubljana, 1997, 35 f. – Razmnoženo.	96
	Mirjam Krošelj, <i>Obvestilo kot tip poslovno-uradovalnega besedila: diplomatska naloga</i> , Ljubljana, 1997, 53 f. – Razmnoženo.	97
	Mirjana Sardon, <i>Odločba kot tip poslovno-uradovalnega besedila: diplomatska naloga</i> , Ljubljana, 1997, 39 f. – Razmnoženo.	98
	Petra Branc, <i>Pogodba kot tip besedila: diplomatska naloga</i> , Ljubljana, 1997, 39 f. – Razmnoženo.	99
	Polona Markelj, <i>Pravnourejevalna besedila s poudarkom na pogodbi: diplomatska naloga</i> , Ljubljana, 1997, 37 f. – Razmnoženo.	100
	Robert Lukač, <i>Medsebojno komuniciranje v policiji: diplomatska naloga</i> , Ljubljana, 1997, 40 f. – Razmnoženo.	101
	Robert Preglau, <i>Poimenovanje podjetij in trgovin v občini Dravograd: diplomatska naloga</i> , Ljubljana, 1997, 27 f. – Razmnoženo.	102
	Valerija Štibelj, <i>Obvestilo kot tip komunikacijskega besedila: diplomatska naloga</i> , Ljubljana, 1997, 53 f. – Razmnoženo.	103
	Veronika Vidovič, <i>Psihološki in sociološki vidiki komuniciranja: diplomatska naloga</i> , Ljubljana, 1997, 45 f. – Razmnoženo.	104

- 1997 Vesna Skol, *Pogodba kot besedilo v upravnem postopku: diplomatska naloga*, Ljubljana, 1997, 38 f. – Razmnoženo. 105
- Zdenka Kruh, *Uradovalni jezik v pokojninskem zavarovanju kot odraz družbenih razmer: diplomatska naloga*, Ljubljana, 1997, 38 f. – Razmnoženo. 106
- Zvonka Valentinčič, *Komunikacija kot sodobni problem: diplomatska naloga*, Ljubljana, 1997, 34 f. – Razmnoženo. 107
- 1998 A *Besedišče slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki: A–Ž: po gradivu za slovar sodobnega knjižnega jezika zbrane besede, ki niso bile sprejete v Slovar slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 1998 (Slovarji), 1009 str. 108
Soavtorica.
- Frazeologija kot ponazarjalno gradivo v Pleteršnikovem slovarju, v: *Pleteršnikov slovensko-nemški slovar: zbornik s simpozija '96 v Pišecah*, ur. Jože Toporišič, Pišce: Komisija »Maks Pleteršnik« – Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, 1998, 87–96. 109
- Pomenski opisi v novejših slovenskih terminoloških slovarjih, *Jezikoslovni zapiski 4* (1998), 123–137. 110
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 3. ponatis, Ljubljana: SAZU – ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša (izd.) – DZS (zal.), 1998, 1714 str. – Izšel tudi v elektronski obliki (CD-ROM) z Odzadnjim slovarjem slovenskega jezika in Besediščem slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki. 111
Soavtorica.
- Slovensko strokovno slovaropisje v obdobju po osamosvojitvi, v: *Slovensko naravoslovno-tehnično izrazje: zbornik referatov s Posvetovanja o slovenskem naravoslovno-tehničnem izrazju*, Ljubljana, 22.–23. maja 1997, ur. Marjeta Humar, Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 1998, 19–26. 112
- B Papiriški terminološki slovar, v: *Janko Kersnik in njegov čas*, ur. Zoltan Jan, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1998 (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 8), 152–154. 113
- Predgovor, v: *Slovensko naravoslovno-tehnično izrazje: zbornik referatov s Posvetovanja o slovenskem naravoslovno-tehničnem izrazju*, Ljubljana, 22.–23. maja 1997, ur. Marjeta Humar, Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 1998, 7. 114
- C *Slovensko naravoslovno-tehnično izrazje: zbornik referatov s Posvetovanja o slovenskem naravoslovno-tehničnem izrazju*, Ljubljana, 22.–23. maja 1997, Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 1998, 229 str. 115
- 1999 A Compiling and translating of terminology into Slovenian language in the past and in the present, *Neoterm, word specialized terminology* (Varšava), 1999, št. 35–36, 42–47. 116
- Peter P. Glavar, jezikovni mojster svojega časa, v: *Glavarjev simpozij v Rimu*, ur. Edo Škulj, Celje: Mohorjeva družba, 1999 (Simpoziji v Rimu 16), 309–324. 117
- Slovene mountaineering terminology and the transfer of sci-tech knowledge, *Neoterm, word specialized terminology* (Varšava), 2001, št. 39–40, 35–44. 118
- Strokovno izrazje v Murkovih slovarjih, v: *Murkov zbornik: referati s simpozija Anton Murko in njegov čas*, ur. Marko Jesenšek, Maribor: Slavistično društvo, 1999 (Zora 9), 277–291. 119
- B Terminologija, v: *Enciklopedija Slovenije 13: Š–T*, ur. Marjan Javornik – Dušan Voglar – Alenka Dermastia, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1999, 239–242. 120

- 1999 C** *Pravni terminološki slovar: do 1991: gradivo*, Ljubljana: ZRC SAZU, 1999 (Slovarji), 560 str. 121
Sourednica.
- Č** Dober dan, slovenščina: O reklamnih besedilih, Radio Slovenija, 1. program, 16. 10. 1999. 122
- Dober dan, slovenščina: O reklamnih besedilih (II), Radio Slovenija, 1. program, 23. 10. 1999. 123
- Jezikovne značilnosti kratkih reklamnih sporočil: prispevek na okrogli mizi Poslovna in uradovalna slovenščina v zgodovini in danes, Celje, 8. 10. 1999. 124
- Sledi časa: Franc Mihael Paglovec, Radio Slovenija, 11. 7. 1999. 125
- D** Borut Stiplošek, *Komuniciranje s strankami v podjetju Telekom: diplomska naloga*, Ljubljana, 1999, 41 f. – Razmnoženo. 126
- 2000 A** Besedilne in jezikovne značilnosti reklamnih besedil, v: *Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije*, ur. Inka Štrukelj, Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije, 2000, 315–336. 127
- Jezikovne značilnosti reklamnih gesel, v: *Slovensko jezikoslovje danes in jutri*, ur. Zoltan Jan, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2000 (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 10), 259–274. 128
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 4. ponatis, Ljubljana: SAZU – ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša (izd.) – DZS (zal.), 2000, 1714 str. – Izšel tudi v elektronski obliki (CD-ROM) z Odzadnjim slovarjem slovenskega jezika in Besediščem slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki. 129
Soavtorica.
- Č** Current tendencies in Slovenian lexicography: Dictionaries of Library Terminology, Selection, arrangement and presentation of lexicographic material, International Conference, National and University Library, Ljubljana, Slovenia, September, 28. 9. 2000. 130
- Marjeta Humar, v: *Javna predstavitev mnenj o tezah za zakonsko ureditev rabe slovenščine kot uradnega jezika: zbornik prispevkov iz razprave s tezami za predlog zakona in izbor gradiva*, ur. Sonja Uršič – Zoltan Jan, Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije, 2000, 49–52. 131
- Pravni terminološki slovar (do 1991, gradivo), v: *Slovensko jezikoslovje danes in jutri*, ur. Zoltan Jan, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2000 (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 10), 317–318. 132
- Uvodne besede predsednice organizacijskega odbora, Simpozij o Francu Mihaelu Paglovcu (1679–1759), Kamnik, 16. 3. 2000. 133
- E** Simpozij o Francu Mihaelu Paglovcu (1679–1759), Kamnik, 16.–17. 3. 2000. 134
Organizatorica in voditeljica.
- 2001 A** Lastna imena v starejših slovenskih besedilih in slovarjih kot kulturološka prvina, v: *Zbornik s simpozija '99 v Pišecah*, ur. Jože Toporišič, Pišece: Komisija »Maks Pleteršnik« – Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, 2001, 111–128. 135
- Paglovčeva slovenščina v neslovenskih besedilih, v: *Paglovčev zbornik: [zbornik referatov s Simpozija o Francu Mihaelu Paglovcu (1679–1759)]*, ur. Marjeta Humar, Kamnik: Občina, 2001, 79–85. 136
- Tipologija žargonskega izrazja v Slovarju slovenskega knjižnega jezika in modernih terminoloških slovarjih, *Filologija* (Zagreb) 36–37 (2001), 209–219. 137

- 2001 B** France Novak, *Poslovno in uradovnalno komuniciranje: študijsko gradivo za jezikoslovni del*, Ljubljana: Visoka upravna šola, 2001, 77 str. 138
Recenzentka.
- Predgovor – zborniku na pot, v: *Paglovčev zbornik: [zbornik referatov s Simpozija o Francu Mihaelu Paglovcu (1679–1759)]*, ur. Marjeta Humar, Kamnik: Občina, 2001, 5. 139
- C** *Paglovčev zbornik: [zbornik referatov s Simpozija o Francu Mihaelu Paglovcu (1679–1759)]*, Kamnik: Občina, 2001, 153 str. 140
- Č** Besedilne in jezikovne značilnosti reklam, Lingvistični krožek Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana, 5. 3. 2001. 141
- Slovene mountaineering terminology and the transfer of scientific & technical knowledge, Varšava, 19. 10. 2001. 142
- Zvrstna struktura jezika oglaševanja, v: *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje: ob 450-letnici izida prve slovenske knjige: povzetki predavanj*, Ljubljana, 5.–7. december 2001, ur. Ada Vidovič-Muha, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti – Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, 2001 (Obdobja 20), 25. 143
- D** Tomaž Venišnik, *Povelje za delovanje kot oblika komuniciranja v Slovenski vojski: diplomatska naloga*, Ljubljana: 2001, 43 f. – Razmnoženo. 144
- 2002 A** *Planinski terminološki slovar: slovensko-angleško-nemško-francosko-italijanski slovar planinskega, alpinističnega, plezalskega izrazja*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2002 (Slovarji), 455 str. 145
Soavtorica.
- Vprašanja in perspektive slovenskega terminološkega slovaropisja, v: *Evropsko leto jezikov. Sodobna slovenska književnost. Matija Murko*, ur. Marko Jesenšek, Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 2002 (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 12), 246–252. 146
- B** France Novak, *Poslovno in uradovnalno komuniciranje: študijsko gradivo za jezikovni del*, 2., nekoliko dopolnjena izdaja, Ljubljana: Visoka upravna šola, 2002, 79 str. 147
Recenzentka.
- O imenu, nastajanju in vsebini slovarja, v: *Planinski terminološki slovar: slovensko-angleško-nemško-francosko-italijanski slovar planinskega, alpinističnega, plezalskega izrazja*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2002 (Slovarji), 7–9. 148
- Vrsta in zgradba slovarja, v: *Planinski terminološki slovar: slovensko-angleško-nemško-francosko-italijanski slovar planinskega, alpinističnega, plezalskega izrazja*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2002 (Slovarji), 10–11. 149
- C** *Neoterm, word specialized terminology* (Varšava), 2002–2003. 150
Članica uredniškega odbora.
- Č** Internacionalizem in nacionalizem s stališča slovenske terminologije: Ustanovna konferenca International Specialized Terminology Organization (ISTO), Varšava, 27. 9. 2002. 151
- F** Ljubiti svoje delo je milost: Marjeta Humar, *Družina* 51 (2002), št. 9, 9. 152
Pogovor vodil Jože Zdravec.
- Moram reči, da sem optimistka, *Demokracija* 7 (2002), št. 22, 5. 153
Pogovor vodil Matic Jesenšek.
- 2003 A** Pirčeva strokovna, literarna in dopisovalna slovenščina, *Dve domovini*, 2003, št. 18, 83–96. 154

- 2003** Technical, literary and correspondence Slovene language of Franc Pirc, *Two homelands* [English ed.], 2003, vol. 18 (<http://twohomelands.zrc-sazu.si/en/articles/show/114/technical-literary-and-correspondence-slovene-language-of-franc-pirc>), 18. 6. 2016. 155
- B** Gorenjci v Škrabčevih delih, v: *Države, pokrajine, narodi, ljudstva in njih kulture ter znanosti v Škrabčevih delih*, v: *Škrabčeva misel IV: zbornik s simpozija 2002*, ur. Jože Toporišič, Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica, 2003, 203–217. 156
- C** *Znanstveno srečanje Terminologija v času globalizacije, Ljubljana, 6. in 7. junija 2003 = Scientific Conference Terminology at the Time of Globalization, Ljubljana, 6th and 7th June 2003: povzetki = summaries*, Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, 2003, 46 str. 157
- Č** Contemporary processes in the field of Slavic terminology and terminography, v: *Zbornik povzetkov 1: jezikoslovje: XIII. mednarodni slavistični kongres, Ljubljana, 15.–21. avgusta 2003*, ur. France Novak, Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 2003, 234. 158
- 2004 A** Stanje in vloga slovenske terminologije in terminografije = The state and role of Slovenian terminology and terminography, v: *Terminologija v času globalizacije: zbornik prispevkov s simpozija Terminologija v času globalizacije, Ljubljana, 5.–6. junij 2003 = Terminology at the time of globalization: collected papers from the Scientific Conference Terminology at the Time of Globalization, Ljubljana, 5th–6th June 2003*, Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 2004, 17–31. 159
- B** Uvod = Preface, v: *Terminologija v času globalizacije: zbornik prispevkov s simpozija Terminologija v času globalizacije, Ljubljana, 5.–6. junij 2003 = Terminology at the time of globalization: collected papers from the Scientific Conference Terminology at the Time of Globalization, Ljubljana, 5th–6th June 2003*, Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 2004, 9–10. 160
- C** *Terminologija v času globalizacije: zbornik prispevkov s simpozija Terminologija v času globalizacije, Ljubljana, 5.–6. junij 2003 = Terminology at the time of globalization: collected papers from the Scientific Conference Terminology at the Time of Globalization, Ljubljana, 5th–6th June 2003*, Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 2004, 374 str. 161
- Č** Terminological and terminographical work in Slovenia: 2. svetovni vrh European Association for Terminology, Barcelona, 26. 11. 2004. 162
- Terminology at the time of globalization and EU expansion and the role of the International specialized terminology organization: 1. kongres International Specialized Terminology Organization, Varšava, 2.–3. 7. 2004. 163
- Voščilnica za vse čase: o položaju na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša, Radio Slovenija, 1. program, Ljubljana, 16. 12. 2004. 164
- Sogovornica.
- 2005 A** *Gemološki terminološki slovar*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005, 230 str. 165
- Soavtorica.
- Protipomenskost v slovenski jezikoslovni literaturi, v: *Knjižno in narečno besedoslovje slovenskega jezika*, ur. Marko Jesenšek, Maribor: Slavistično društvo, 2005 (Zora 32), 319–333. 166
- Raziskovalec slovenskega jezika, v: *Pretrgane korenine: sledi življenja in dela Rajka Ložarja*, ur. Ingrid Slavec Gradišnik – Helena Ložar-Podlogar, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005 (Opera ethnologica slovenica), 251–260. 167
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 5. ponatis, Ljubljana: SAZU – ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša (izd.) – DZS (zal.), 2005, 1714 str. – Izšel tudi

- 2005** v elektronski obliki (CD-ROM) z Odzadnjim slovarjem slovenskega jezika in Besediščem slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki. **168**
Soavtorica.
- B** Slovenski gemološki terminološki slovar, *Geološki zbornik* 18 (2005), 28–29. **169**
Soavtorica.
- C** *Gemološki terminološki slovar*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005 (Slovarji), 230 str. **170**
Sourednica.
- Geografski terminološki slovar*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005 (Slovarji), 451 str. **171**
Sourednica.
- Č** Delo Sekcije za terminološke slovarje: Lektorsko društvo Slovenije, Ljubljana, 19. 5. 2005. **172**
- Problemi in uspehi sodobne slovenske terminologije in terminološkega slovaropisja pri Slovencih v zamejstvu, *Radio Trst A*, Trst, 21. 4. 2005. **173**
- Slovensko terminološko in terminografsko izrazje, v: *Jezikoslovno nazivlje, Dijalektna leksikografija*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovje, 2005, 27. **174**
- Termin, terminologija, terminološki slovar, *Radio Trst A*, Trst, 31. 3. 2005. **175**
- Zgodovina slovenske terminologije in terminološkega slovaropisja, *Radio Trst A*, Trst, 14. 4. 2005. **176**
- 2006 B** Je takšna kritika še produktivna?, *Delo* 48 (2006), št. 61, 23. **177**
Odgovor na kritiko Geološkega terminološkega slovarja Simona Lenarčiča. Soavtorica.
- Odgovor na recenzijo Gemološkega terminološkega slovarja, *Geologija* 49 (2006), št. 1, 182–187. **178**
Soavtorica.
- Tehniški metalurški slovar: slovensko-angleško-nemški: dodatek*, Ljubljana: Naravoslovnotehniška fakulteta, Oddelek za materiale in metalurgijo, 2006. **179**
Recenzentka.
- Č** Antonimi v Šafarikovem (1853), Šulekovem (1874) in Cigaletovem (1880) terminološkem slovarju, Mednarodni slavistički skup 11, Opatija, 22.–25. junija 2006. **180**
- Equivalents in recent Slovenian terminological dictionaries = Tuje ustreznice v novejših terminoloških slovarjih, v: *Slovar in prevajanje: izvlečki = Wörterbuch und Übersetzung: abstracts*, ur. Vida Jesenšek, Maribor: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za germanistiko, [2006], 18–19. **181**
- Terminology and terminography work in Slovenia: Third terminology summit, Bruselj, 13.–14. 11. 2006. **182**
- 2007 A** *Gledališki terminološki slovar*, Ljubljana: Založba ZRC, 2007 (Slovarji), 271 str. **183**
Soavtorica.
- Protipomenskost v sodobnih slovenskih terminoloških slovarjih, v: *Razvoj slovenskega strokovnega jezika*, ur. Irena Orel, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko – Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, 2007 (Obdobja 24), 561–582. **184**
- Slovensko gledališko izrazje, v: *Besedje slovenskega jezika*, ur. Marko Jesenšek, Maribor: Slavistično društvo, 2007 (Zora 50), 36–52. **185**

- 2007 C** *Gledališki terminološki slovar*, Ljubljana: Založba ZRC, 2007 (Slovarji), 271 str. **186**
Sourednica.
- Č** Language policy in Slovenia: Minority languages and terminology policies, Dublin, 27.–28. 7. 2007. **187**
- D** Nedeljko Ošap, *Izrazoslovje v roketetu: roketetni izrazi v različnih jezikih: diplomatska naloga*, Ljubljana: 2007, 110 f. – Razmnoženo. **188**
Somentorica.
- 2008 A** *Čebelarški terminološki slovar*, [Lukovica]: Čebelarška zveza Slovenije – Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008 (Slovarji), 261 str. **189**
Avtorica zasnove slovarja in vodja prvih sedmih sej.
- Slovaropisno izrazje v slovenskih terminoloških slovarjih, *Jezikoslovni zapiski* 14 (2008), št. 1, 103–122. **190**
- Strokovno izrazje v Križnikovem delu, v: *Gasper Križnik (1848–1904) in njegov čas*, ur. Marija Stanonik idr., Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008, 128–135. **191**
- Terminology and terminography work in Slovenia, v: *Minority languages and terminology policies: proceedings*, Vienna: TermNet, 2008, 93–101. **192**
- B** Današnje slovaropisje na Inštitutu za slovenski jezik – stanje in perspektive, v: *Zbornik prispevkov na posvetu 15. maja 2007: posvet o slovenskem jeziku*, ur. Tone Pavček, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2008, 45–53. **193**
Soavtorica Andreja Žele.
- Č** École d'été en terminologie = Summer School of terminology, v: *Conférenciers résumés et notices biographiques = Speakers abstracts and biographical notes*, [Gatineau, Kanada, 2008], 26–27. **194**
O slovenski terminografiji.
- Sinonimija in antonimija v terminologiji = Synonymy and antonymy in terminology, v: *Poletna terminološka šola, Ljubljana, 4., 5. in 6. september 2008: zbornik povzetkov*, ur. Nina Ledinek – Mojca Žagar Karer, Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, 2008, 26. **195**
- 2009 A** Protipomenskost v jezikoslovnih delih slovenskih protestantov, v: *Trubarjeva številka*, ur. Majda Merše = *Slavistična revija* 56–57 (2008), št. 4 – (2009), št. 1, 269–278. **196**
- Razlagalni vojaški slovar*, [elektronski vir], [b. kr.: b. zal.], 2009
(<http://www.slovenskavojska.si/vojaska-terminologija/>), dostopno 18. 6. 2016. **197**
Avtorica zasnove slovarja in enega od dodatnih besedil.
- Sinonimija v slovenskih terminoloških slovarjih, v: *Terminologija in sodobna terminografija*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009, 75–95. **198**
- Terminologija v novem slovarju slovenskega jezika, v: *Strokovni posvet o novem slovarju slovenskega jezika, 23. in 24. oktober 2008*, ur. Andrej Perdih, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009, 61–74. **199**
- B** Ada Vidovič-Muha, Poskus določitve meril slovarskega pomena, v: *Strokovni posvet o novem slovarju slovenskega jezika, 23. in 24. oktober 2008*, ur. Andrej Perdih, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009, 27–35. **200**
Diskutantka.
- Erika Kržišnik, Kam in kako s frazeologijo v novem slovarju, v: *Strokovni posvet o novem slovarju slovenskega jezika, 23. in 24. oktober 2008*, ur. Andrej Perdih, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009, 53–60. **201**
Diskutantka.

- 2009 Farmaceutski terminološki slovar, v: *Zbornik prispevkov*, ur. Mirjam Jezeršek, Ljubljana: Javna agencija RS za zdravila in medicinske pripomočke, 2009, 64–69. 202
- Klára Buzássyová, Slovar sodobnega slovaškega jezika (z vidika zasnovne in organizacije dela), v: *Strokovni posvet o novem slovarju slovenskega jezika, 23. in 24. oktober 2008*, ur. Andrej Perdih, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009, 119–128. 203
- Diskutantka.
- Položaj in prihodnost slovenske terminologije in terminografije, v: *Terminologija in sodobna terminografija*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009, 41–46. 204
- Uvodnik = Editorial, v: *Terminologija in sodobna terminografija*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009, 9–10. 205
- Vojko Gorjanc, Jezikovnotehnoška podpora slovarskemu delu, v: *Strokovni posvet o novem slovarju slovenskega jezika, 23. in 24. oktober 2008*, ur. Andrej Perdih, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009, 45–52. 206
- Diskutantka.
- C *Terminologija in sodobna terminografija*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009, 370 str. 207
- Sourednici Nina Ledinek in Mojca Žagar Karer.
- Č Farmaceutski terminološki slovar: strokovno posvetovanje ob predstavitvi četrtega dopolnila k drugi izdaji Formulariuma Slovenicuma (FS 2.4), Ljubljana, 1. 3. 2009. 208
- Projekt Vojaški razlagalni slovar, Vojaški vadbeni center Poljče, 29. 1. 2009. 209
- E Jezikovna različnost in nacionalni jeziki v visokem šolstvu: mednarodna konferenca, ZRC SAZU, Ljubljana, 19.–20. 11. 2009, Ljubljana, 2009. 210
- Soorganizatorica in sovoditeljica.
- 2010 A Angleščina, anglicizmi in slovenska terminologija, v: *Internationales Symposium Sprachpolitik und Sprachkultur in Europa, Graz, 23.–24. April 2010*, Graz: IG Muttersprache, 2010, 12–23. 211
- Englisch, Anglizismen und slowenische Terminologie, v: *Symposium Sprachpolitik und Sprachkultur in Europa, Graz 23.–24. April 2010*, ur. Werner Pfannhauser, Paderborn: IFB Verlag Deutsche Sprache, 2010, 151–170. 212
- Slovensko-italijanski in italijansko-slovenski slovar elektronike, elektrotehnike in telekomunikacij = Dizionario sloveno-italiano e italiano-sloveno di elettronica, elettrotecnica e telecomunicazioni*, Trst: Mladika, 2010, 535 str. 213
- Soavtor Carlo Mucci.
- B Uvodnik, v: *Nacionalni jeziki v visokem šolstvu: zbornik prispevkov z Mednarodne konference Jezikovna različnost in nacionalni jeziki v visokem šolstvu = National languages in higher education: collected papers from the International Conference Language Diversity and National Languages in Higher Education*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2010, 7. 214
- C *Nacionalni jeziki v visokem šolstvu: zbornik prispevkov z Mednarodne konference Jezikovna različnost in nacionalni jeziki v visokem šolstvu = National languages in higher education: collected papers from the International Conference Language Diversity and National Languages in Higher Education*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2010, 129 str. 215
- Sourednica Mojca Žagar Karer.
- Č Language diversity and national languages in higher education: 5th terminology summit Terminology 2010: quality matters, Budimpešta, 12.–13. 11. 2010. 216

- 2010 F** Moje politično delovanje, v: *Demos na Kamniškem*, ur. Igor Podbrežnik, Kranj: Žalar, Vaš stik z javnostjo, 2010, 56–64. **217**
Vsebuje tudi podatke o podiplomskem študiju avtorice.
- 2011 A** *Farmaceutski terminološki slovar*, Ljubljana: Založba ZRC, 2011 (Slovarji), 371 str. **218**
Soavtorica.
- Jezikoslovje o Juriju Japlju, v: *Japljev zbornik: zbornik prispevkov s Simpozija o Juriju Japlju (Kamnik, 3.–4. decembra 2009)*, Kamnik: Občina – Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011, 117–133. **219**
- Poimenovanja za moške in ženske v novejših slovenskih terminoloških slovarjih, v: *Izzivi sodobnega slovenskega slovaropisja*, ur. Marko Jesenšek, Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, 2011 (Zora 75), 422–440. **220**
- B** Jakob Müller, jezikoslovec in slovarnik – sedemdesetletnik, *Jezikoslovni zapiski* 17 (2011), št. 1, 177–181. **221**
- Uvodnik, v: *Japljev zbornik: zbornik prispevkov s Simpozija o Juriju Japlju (Kamnik, 3.–4. decembra 2009)*, Kamnik: Občina – Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011, 7–8. **222**
- C** *Farmaceutski terminološki slovar*, Ljubljana: Založba ZRC, 2011 (Slovarji), 371 str. **223**
Sourednica.
- Japljev zbornik: zbornik prispevkov s Simpozija o Juriju Japlju (Kamnik, 3.–4. decembra 2009)*, Kamnik: Občina – Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011, 385 str. **224**
- Č** Training in terminology in Slovenia, v: *International Conference Terminology training = Conférence internationale La formation en terminologie, ASE-Bucharest, 3–4 November 2011: abstracts = résumés*, Bukarešta, 2011, 32–33. **225**
O nepoučevanju slovenskega strokovnega izrazja v slovenskem visokem šolstvu.
- 2012 B** Ob izidu Farmacevtskega terminološkega slovarja, *Lekarništvo* 40 (2012), št. 1, 38–44. **226**
Soavtorica Jelka Šmid Korbar.
- F** Marjeta Humar, urednica Farmacevtskega terminološkega slovarja, *Naša lekarna* 6 (2012), št. 62, 20–25. **227**
O terminografskem delu in Farmacevtskem terminološkem slovarju. Pogovor vodila Sergeja Širca.
- 2013 A** *Protipomenskost v slovenskem knjižnem jeziku na primeru terminoloških slovarjev: doktorska disertacija*, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru, Maribor: [M. Humar], 2013, 402 str. – Razmnoženo. – (<https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?id=41358>), dostopno 18. 6. 2016. **228**
- Stilna zaznamovanost v terminoloških slovarjih, v: *Družbena funkcijskost jezika: (vidiki, merila, opredelitive)*, ur. Andreja Žele, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2013 (Obdobja 32), 173–179. **229**
Soavtorica Mateja Jemec Tomazin.
- Vojaški razlagalni slovar (nedokončan), v: *Posvet Slovensko vojaško izrazoslovje danes in jutri, Poljče, 20. november 2013*, Poljče: Slovenska vojska, Center vojaških šol, 2013, 16–26. **230**
- C** *Urbanistični terminološki slovar: delovna verzija*, Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije, 2013, 202 str. **231**
Sourednica Breda Mihelič.

- 2013 Č** Conference language diversity and national languages in higher education, Ljubljana 2008, simpozij National languages and terminology in higher education, science and technology, Atene, 7. 11. 2013. 232
- 2014 A** *Tolkalni terminološki slovar*, Ljubljana: Društvo slovenskih skladateljev, 2014, 178 str. 233
Soavtor Franci Krevh. V dodatnem besedilu kratka delovna biografija soavtorice.
- 2015 A** *Urbanistični terminološki slovar*, Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije – Založba ZRC SAZU, 2015 (Urbani izziv – publikacije; Slovarji), 236 str. 234
Glavna soavtorja Breda Mihelič in Matej Nikšič.
- B** *Pomožne snovi v farmaciji: od njihovega poimenovanja do vloge v zdravlju: spletni učbenik za študente farmacije, industrijske farmacije in kozmetologije* [elektronska knjiga], Ljubljana: Fakulteta za farmacijo – ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 2015 (http://www.ffa.uni-lj.si/fileadmin/datoteka/Knjiznica/e-knjige/Pomozne_snovi.pdf; <http://www.ffa.uni-lj.si/knjiznica/e-knjige/>), dostopno 18. 6. 2016. 235
Soavtorica.
- Vsebina in ureditev Urbanističnega terminološkega slovarja, v: *Urbanistični terminološki slovar*, Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije – Založba ZRC SAZU, 2015 (Urbani izziv – publikacije; Slovarji), 15–18. 236
- C** *Urbanistični terminološki slovar*, Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije – Založba ZRC SAZU, 2015 (Urbani izziv – publikacije; Slovarji), 236 str. 237
Sourednica.
- 2016 A** *Protipomenskost v slovenskem knjižnem jeziku: na primeru terminoloških slovarjev*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016 (Lingua Slovenica 7), 358 str. 238
- F** Marjeta Humar: ob življenjskem jubileju, *Jezikoslovni zapiski* 22 (2016), št. 1, 199–202. 239
Avtor Jakob Müller.

SEZNAM SODELUJOČIH

Mateja Bilavčič Lokev 197
SI-6219 Lokev
bilavcic.mateja@gmail.com

Varja Cvetko Orešnik Filozofska fakulteta
Oddelek za primerjalno in splošno jezikoslovje
Aškerčeva cesta 2
SI-1000 Ljubljana
cvetko@zrc-sazu.si

Dijana Čurković Institut za hrvatski jezik i jezikoslovje
Ulica Republike Austrije 16
HR-10 000 Zagreb, Hrvatska
dcurkov@ihjj.hr; dijana.curkovic@gmail.com

Nataša Gliha Komac Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
Novi trg 4
SI-1000 Ljubljana
ngk@zrc-sazu.si

Barbara Ivancič Kutin Inštitut za slovensko narodopisje
ZRC SAZU
Novi trg 4
SI-1000 Ljubljana
b.ivancic@zrc-sazu.si

Tjaša Jakop Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
Novi trg 4
SI-1000 Ljubljana
tjasa.j@gmail.com

Simona Klemencič Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
Novi trg 4
SI-1000 Ljubljana
simona.klemencic@zrc-sazu.si

Jani Kozina Geografski inštitut Antona Melika
ZRC SAZU
Novi trg 4
SI-1000 Ljubljana
jani.kozina@zrc-sazu.si

Nina Ledinek Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
Novi trg 4
SI-1000 Ljubljana
NLedinek@zrc-sazu.si

Matej Meterc Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
Novi trg 4
SI-1000 Ljubljana
matej.meterc@zrc-sazu.si

Jakob Müller jmuellergrs@gmail.com

Gerhard Neweklowsky Institut für Slawistik der Universität Wien
Spitalgasse 2, Hof 3
A-1090 Wien, Avstrija
gerhard.neweklowsky@aau.at

Janez Orešnik Filozofska fakulteta
Oddelek za primerjalno in splošno jezikoslovje
Aškerčeva cesta 2
SI-1000 Ljubljana
janez.oresnik@sazu.si

Martina Piko Rustia Slovenski narodopisni inštitut Urban Jamnik
Viktringer Ring 26/3
A-9020 Klagenfurt/Celovec, Avstrija
piko@ethno.at

Alenka Porenta Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
Novi trg 4
SI-1000 Ljubljana
alenka.porenta@zrc-sazu.si

Krunoslav Puškar Mali Potočec 32
HR-48 260 Križevci, Hrvaška
krunoslavpuskar2@gmail.com

Polonca Šek Mertük Pedagoška fakulteta
Univerza v Mariboru
Koroška cesta 160
polonca.sek@um.si

Tadeja Topolnik OŠ dr. Ivan Prijatelj Sodražica
Cesta Notranjskega odreda 10
SI-1317 Sodražica
tadeja.topolnik@os-sodrazica.si

Špela Zupančič Ambrus 59
SI-1303 Zagradec
spela.zupancic1@gmail.com

Radmila V. Žugič Institut za srpski jezik SANU
Đure Jakšića 9
RS-11000 Beograd, Srbija
radmilazug@gmail.com

Navodila avtorjem

Jezikoslovni zapiski so revija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, slovenska znanstvena **jezikoslovna revija, ki izhaja dvakrat na leto**. Uredništvo sprejema prispevke praviloma do konca aprila za prvo in do konca avgusta za drugo številko v tekočem letu, glasilo pa izide predvidoma julija in decembra. Poleg delavcev inštituta so k sodelovanju vabljeni tudi drugi domači in tuji raziskovalci slovenskega in drugih slovanskih jezikov. Uredništvo k pisanju posebej spodbuja mlade raziskovalce in raziskovalke.

Največji obseg člankov je ena avtorska pola, tj. 16 strani s po 30 vrsticami, za razprave po dogovoru z uredništvom tudi več. Poročila naj bi obsegala do 5, recenzije, predstavitve ali kritike jezikoslovnih del pa do 10 strani. Izvirna besedila je treba oddati uredništvu v programu Word in v pisavi Times New Roman ali 00 ZRCola (velikost 10 pik); ta je priporočena za posebne jezikoslovne znake, dobiti pa jo je mogoče v okviru zastojnega vnašalnega sistema ZRCola na spletni strani <http://ZRCola.zrc-sazu.si> ali na urednikovem e-naslovu Peter.Weiss@guest.arnes.si. Besedila naj bodo oddana v elektronski obliki po e-pošti, tistim s posebnimi jezikoslovnimi znaki pa naj bo priložena tudi datoteka v obliki PDF.

Vsi prispevki imajo na začetku slovenski in angleški izvleček s po do 5 vrsticami in do 5 ključnimi besedami. Povzetek pri razpravah in člankih naj bo preveden v angleščino in naj obsega do 15 vrstic. Pri navajanju objav v literaturi naj se avtorji po možnosti ravnajo po prejšnjih objavah v Jezikoslovnih zapiskih.

Prispevke preberejo člani uredniškega odbora, ki članke in razprave praviloma tudi recenzirajo. Pri dvojnem slepem recenziranju sodelujejo tudi zunanji recenzenti. Priporočila in popravki članov uredniškega odbora oziroma recenzentov so posredovani avtorjem, da jih upoštevajo.

Uredniški odbor Jezikoslovnih zapiskov si pri pripravljanju revije želi čim širšega sodelovanja. Zato poziva sodelavce in bralce revije ter vse zainteresirane, da pošiljajo svoje predloge in mnenja v zvezi z obliko in vsebino revije ter delom uredniškega odbora. Objavljeni bodo v rubriki Odmevi.

Razprave in članki

- Nataša Gliha Komac** – Jezikovna krajina v Republiki Sloveniji in določbe veljavne zakonske ureditve: raba slovenščine pri izbiri firm oz. imen
- Simona Klemenčič** – pravnih oseb zasebnega prava ter fizičnih oseb, ki opravljajo registrirano dejavnost (sociolingvistični vidik)
- Nina Ledinek** – **Jani Kozina**
- Varja Cvetko Orešnik** – Naravna skladnja in slogovni razloček med dvojnicama
- Janez Orešnik**
- Matej Meterc** – Empirični pristopi k razločevanju med neparemiološkimi in paremiološkimi stavčnimi frazemi
- Tadeja Topolnik** – Breznikovo pojmovanje jezikovnih sprememb v Evangelijih in listih
- Gerhard Neweklowsky** – Ziljsko narečje na Bistrici in v Straji vasi
- Tjaša Jakop** – Prislov v srednjesavinjskem narečju
- Barbara Ivančič Kutin** – Narečna poimenovanja za divje žene z nazaj zasukanimi stopali
- Martina Piko-Rustia** – Žabarin, marnvam, punam, mornjem po domače: narečje v družinah na avstrijskem Koroškem
- Mateja Bilavčič** – **Špela Zupančič** – Nekaj narečnih značilnosti v besedilih izbranih govorov primorske in dolenske narečne skupine
- Krunoslav Puškar** – Germanizmi u frazeologiji kajkavskoga govora grada Križevaca
- Radmila V. Žugič** – Leksikografska interpretacija višočlanih leksičkih jedinica u rečnicama prizrensko-timočkih dijalekata i pitanje njihovog statusa kao posebnih odrednica
- Dijana Čurković** – Accent paradigms of *a*-type masculine nouns in the Neo-Štokavian ikavian local dialect of Bitelčić

Ocene in poročila

- Polonca Šek Mertük** – Jezikoslovna in literarna misel Antona Vratuše, stoletnega mladeniča
- Janez Orešnik** – Moji spomini na obdobje, v katerem sem se ukvarjal s tvorbeno slovnico (1964–1978)

Jubileji

- Jakob Müller** – Dr. Marjeta Humar: ob življenjskem jubileju
- Jakob Müller** – **Alenka Porenta** – Marjeta Humar: slovenistična bibliografija 1979–2016

